

Rendvédelem-történeti Füzetek

Acta Historiae Preasidii Ordinis

HU-ISSN 1216-6774

XX. évf. (2011) 23. sz.

TUDOMÁNYOS PERIODIKA

Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság

Budapest

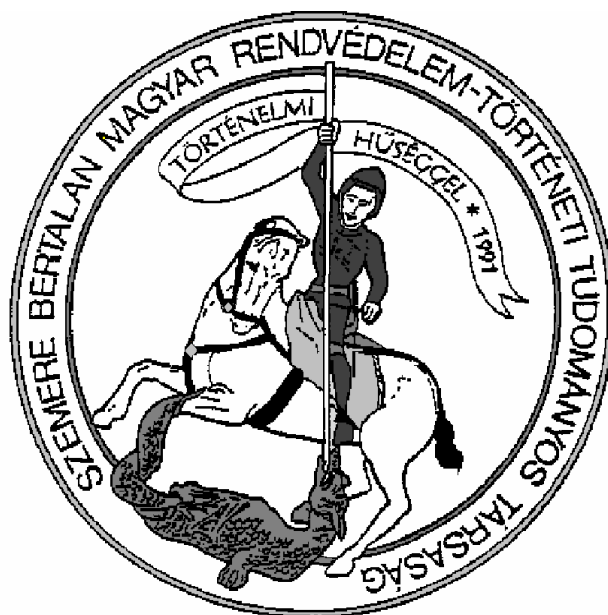
Rendvédelem-történeti Füzetek

Acta Historiae Praesidii Ordinis

HU-ISSN 1216-6774

XX. évf. (2011) 23. sz.

TUDOMÁNYOS PERIODIKA

**A kiegyezéstől az ezredfordulóig felszámolt országos
hatáskörű magyar rendvédelmi testületek**

**Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság
Budapest**

Főszerkesztő: **Dr. PARÁDI József**
Szerkesztő: **PARÁDI Ákos**
Mag. SIMON F. Nándor
SOM Krisztián
Dr. SUBA János

A szerkesztőség elérhetősége:

✉: H-1037 Budapest, Haránt u. 12.

☎: (+36/06-1) 325-1673

📠: (+36/06-1) 325-1647

☎: (+36/06-30) 479-5654

@: szbmrtd@gmail.com

HU ISSN 1216-6774
Budapest 2011

Tisztelt Elnök Úr!

Tisztelettel és egyben örömmel tájékoztatom, hogy a Magyar Tudományos Akadémia Hadtudományi Bizottsága, az éves tervében foglaltaknak és az Önök kérésének megfelelően megvizsgálta a hadtudományban meglévő mértékadó folyóiratokat, továbbá az új kérelmeket.

Megköszönjük az adatszolgáltatás során nyújtott segítségüket és együttműködésüket.

A kérelmek elbírálását követően a Hadtudományi Bizottság a hadtudományban mértékadó folyóiratok listájára, 2008-tól felvette a következő folyóiratot:

„Rendvédelem-történeti Füzetek, HU-ISSN 1216-6774”

Tisztelt Elnök Úr! További tudományos munkájukhoz a Bizottság nevében kívánunk Önnek, a magyar tudomány, benne a hadtudomány nem kis felelősséggel járó szolgálatában kiapadhatatlan alkotóerőt és kitűnő egészséget, sok sikert és eredményt.

Budapest, 2008. június 09-én.

Szívélyes üdvözléssel:

Dr. FELHÁZI Sándor
sk. titkár

SZERZŐK**Dr. CSIHA Gábor**

(+36/06-30) 267-7528 ; csiha.gabor@fellugy.axelero.net

Az állam és jogtudomány egyetemi doktora. A Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság tagja. Kutatási területe a magyar katonai igazságszolgáltatás jogtörténete.

Dr. DAVOLA József egyetemi docens

davola.jozsef@bvop.hu

A hadtudomány kandidátusa. A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság tagja. Kutatási területe a katonai rendészet története, a tábori csendőrség.

FORRÓ János ☺ ✖ ⬠

(+36/06-20)311-3966 ; forro.janos@vipmail.hu

A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság tagja. Közbiztonság történeti szakértő. Kutatási területe Fejér megye és Székesfehérvár XIX–XX. századi rendvédelem-története.

Dr. LŐRINCZ József egyetemi tanár ☺ ✖ ⬠

lowiz@t-online.hu

Az állam- és jogtudomány kandidátusa. A rendvédelem-történet magistere. A Magyar Tudományos Akadémia Köztestületi tagja. A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság és a Börtöntörténeti Társaság tagja. Büntetésvégrehajtás-történeti szakértő. Kutatási területe a magyar börtönügy története.

Dr. PARÁDI József főiskolai tanár ☺ ✖ ⬠ ✖ ⬠

(+36/06-30) 912-7651 ; paradi.jozsef@gmail.com

Bölcsészdoktor, a hadtudományok kandidátusa. A Magyar Tudományos Akadémia köztestületi tagja. A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság elnöke. A rendvédelem-történet magisztere. Határőrizet-történeti szakértő. A Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis) és a Rendvédelem-történeti Hírlevél (Nuntiones Historiae Praesidii Ordinis) periodikák főszerkesztője. Kutatási területe a XIX–XX. századi magyar rendvédelem.

Dr. SUBA János ☺ ✖ ⬠ ✖ ⬠

(+36/06-30) 566-7120 ; suba.janos@webmail.hu

A történelem segédtudományai (történeti-földrajz) egyetemi doktora, a történelemtudomány Ph.D. doktora. A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság alelnöke. A rendvédelem-történet magistere. A Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis) HU ISSN 1216-6774 szerkesztője. Kutatási területe a történeti földrajz, a XVIII–XX. századi magyar állam határának története, objektumtörténet, a magyar fegyveres erők diszlokációjának története. Kárpát-medencei erődítések.

SZABÓ József

Érdeklődési területe a XX. századi székely határőrizet.

Piktogram	A rendvédelem-történeti elismerések
	Rendvédelem-történetért Díj
	Rendvédelem-történetért Érdemrend a rendvédelem-történet kiváló művelőjének
	Rendvédelem-történetért Érdemrend a rendvédelem-történet önzetlen támogatójának
	Rendvédelem-történetért Érdemkereszt a rendvédelem-történet kiváló művelőjének
	Rendvédelem-történetért Érdemkereszt a rendvédelem-történet önzetlen támogatójának
	Rendvédelem-történetért Érdemérem

TARTALOM

A kiegyezéstől az ezredfordulóig felszámolt országos
hatáskörű magyar rendvédelmi testületek

CSIHA Gábor A szolgálati viszonyt és a rendfokozatot érintő mellékbüntetések Magyarországon a XIX– XXI. században	13
DAVOLA József Magyar rendfenntartók a világban	27
FORRÓ János A Kádár-rendszer rendvédelmi szervezetei a BM Karhatalom és a Készenléti Rendőr Ezred	36
FORRÓ János A magyar rendvédelem 1867–1968	60
LŐRINCZ József Börtönügyünk a hanyatló Kádár korszakban 1970–1989	78
LŐRINCZ József Börtönügyünk a rendszerváltozás időszakában	91
PARÁDI József Kontinuitás és újrakezdés a XIX–XX. századi magyar rendvédelemben	99
PARÁDI József Rendvédelem-karhatalom 1867–1945	111
PARÁDI József A polgári magyar állam rendőrségei 1867–1945	124
SUBA János A trianoni határ északi határszakaszának határjellegétől való megfosztása 1938-ban	144
SUBA János Magyarország északi határszakaszának redemarkációs munkálatai 1947–1953	155
SZABÓ József Határvadász zászlóaljok a Keleti-Kárpátok védelmi rendszerében 1940–1944	165
Recenziók	178
Rezenionen	XXX
Citációs index publikációk és kéziratok	XXX
Citációs index periodikák	XXX
Citációs index levél-, irat-, és dokumentumtárak	XXX
Citációs index jogszabályok	XXX
Index nominum	XXX
Index geographicus	XXX
Index chronologicus	XXX
Index organicus	XXX
Kéziratokkal szemben támasztott igények	XXX
Szerzői úrlap	XXX
Szerzői adatlap	XXX
Összesített tartalom	XXX

In memoriam O'SVÁTH Pál

*„Condita decrescit, vulgata scientia crescit.”
Az elrejtett tudás csökken, a másokkal közölt ellenben gyarapszik.*

CSIHA Gábor
A szolgálati viszonyt és a rendfokozatot érintő mellékbüntetések
Magyarországon a XIX–XXI. században

A magyar állam mai anyagi büntetőjoga ezredévnvi fejlődés eredménye. Szankciórendszerének korábban különálló, ma integrált részét képező jogteste, a katonai mellékbüntetések – írott formában nyomon követhetően – mintegy négyszáz évet felölelően jöttek létre és rögzültek a pönalizációs gyakorlatban. Kiszámú, de mégis cizellált és korántsem periférikus jogintézményként vehetők számba.

A katonai mellékbüntetések jogintézményi kategóriája természetesen elválaszthatatlan a katonai büntetőjogi fogalmától, a katonai hierarchiát megjelenítő rendfokozatoktól és az ezekkel felruházott, az állam fegyveres szolgálatában álló személyek sajátos állomány- és szolgálati viszonyától.

Alapvetés, hogy katonai mellékbüntetés csak katona jogállású elkövetővel szemben alkalmazható, mégpedig olyannal szemben, aki egyrészt megfelel a büntető anyagi jogszabályban definiált katona (a Magyar Honvédség tényleges állományú, valamint a rendőrség, a büntetés-végrehajtási szervezet és a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagja)¹ fogalmának, és legalább a büntetőeljárás alapjául szolgáló bűncselekmény elkövetésekor állományban volt. Megjegyzendő: a **katona** alatt mind a rendfokozattal bíró, mind a rendfokozat nélküli egyaránt értendő, a különbségtétel a katonai mellékbüntetések alkalmazhatósága tekintetében is érvényesül. E körben annak is jelentősége van, hogy milyen típusú – hivatásos, szerződéses, önkéntes tartalékos, hadköteles – az elkövető katona szolgálati viszonya.

A fegyveres szolgálati viszony – mint az általános munkaviszonytól elkülönülő – békeidőben az állományba vételi parancs, határozat alakszerű írásba foglalásával és kihirdetésével kezdődik, mely időponttól tekinthető büntetőjogilag katonának a szolgálatot vállaló egyén. Az önkéntes tartalékos katona pedig a kézbesített behívóparancson megjelölt időponttól áll szolgálati viszonyban.²

A szolgálati viszony a megszüntetéséről szóló parancs kihirdetéséig áll fenn. Így a jogerős bírói határozattal rendfokozatától vagy szolgálati viszonyától megfosztott elkövető mindaddig katona, amíg a bírói döntést az adott fegyveres szervezet vezetője, illetve az állományilletékes parancsnok igazgatási úton végre nem hajtja.³

Rendkívüli vagy megelőző időszakban hívhatják be a sorozott hadköteleseket, akik katonai szolgálata akkor kezdődik, amikor a területileg illetékes hadkiegészítési parancsnokság a kijelölt katonai szervezetnek személyüket átadja. A hadköteles szolgálata jogilag a leszerelő parancs kihirdetéséig tart. Minősített időszakban a honvédségen kívüli fegyveres állami szervezetek hivatásos állománya katonai szolgálatra nem hívható be.⁴

A katonai mellékbüntetéseket, az adott korszak szankciórendszerét alapul véve, osztályozhatjuk aként is, hogy csak és kizárólag mellék – főbüntetést súlyosbító – büntetesként vagy kiegészítő jellegét elhagyva, önállóan – mintegy főbüntetést – alkalmazták-e.

E mellékbüntetési nem alkalmazhatóságának jellemzője, hogy nem kizárólagosan katonai bűncselekmények miatt (volt) kiszabható, hanem más deliktumok elkövetése esetén is.

A katonai mellékbüntetések általános jellemzője, hogy mindig becsületfosztó vagy csorbító az elkövető katonai közösségén belül, de civil életterében is. Ugyanis az államot felépítő és működtető közösség, a társadalom mindig magasabb erkölcsi követelményeket támaszt az őt fegyveresen, az állami erőszak-monopólium birtokában szolgáló egyénekkal szemben.

A katonai mellékbüntetések az elérni kívánt büntetési célok – az általános megelőzés, valamint az egyéni visszatartás – maradéktalan érvényre jutását szolgálják, egyben a fennálló szankciórendszer hatókörét szélesítik, és eredményesen segítik elő a büntető ítélet egyéniesítését a katona bűnelkövető bűnügyében.

Külön figyelemmel kell lenni arra is, hogy az egyenruha az állam hivatásrendi szolgálatát jeleníti meg. A rendfokozat viselése magában hordozza a társadalmi megbecsülést, amely tekintélyt kölcsönöz a rendfokozat birtoklójának a katonai életviszonyok között. A rendfokozat kifejezi viselője állománycsoportba tartozását, feljebbvalói, függelmi viszonyát, valamint a fegyveres erő keretében a beosztási szintet is. Utalok továbbá arra, hogy a fegyveres állami szervezetek működését, a szolgálati viszony létesítésének alapját pedig az állampolgári közösség áldozatvállalása, adója biztosítja, így ezen szervezetek tagjaival szemben természetes igényként fogalmazódik meg – magasabb fokú elvárásaként – a normakövető, a szolgálati eskü szerinti magatartás tanúsítása, illetve ennek folyamánként jeleníthető meg e törvényes működésbe vetett közbizalom és e közbizalom szülte társadalmi megbecsülés.

Ekként, ha a haderő vagy egyéb, állami örtestület tényleges állományú tagja bűncselekményt valósít meg úgy, hogy állományhoz tartozása köztudott, felismerhető, akkor jogellenes cselekménye nem

csak szolgálati viszonyát és rendfokozatát, de a fegyveres szervezete közbizalomban gyökerező megbecsülését is sérti vagy veszélyezteti. Így az állam büntetőigénye érvényesítésekor a sajátos katonai szempontoknak a katonai mellékbüntetések alkalmazásán keresztül is érvényre kell jutniuk. E felismerés több évszázadra nyúlik vissza.

A távoli múlt

Az államalapítást követően, mintegy négyszáz éven át sem az Árpádházi királyok, sem a későbbi uralkodók írásban fennmaradt törvényei, királyi rendeletei nem tartalmaztak katonai büntető anyagi jogi szabályokat.

Első írott forrásként Zsigmond király Brassóban, 1427 márciusában kiadott 9 cikkelyes hadiszabályzata vehető számba.⁵ Sem ez, sem a hasonlóaként kiadott 1435. évi hadi dekrétumok semminek sem utalást nem tartalmaznak katonai (mellék) büntetések meglétére, alkalmazására.

Szintúgy nem lelhetőek fel erre nézve adatok Mátyás király – aki már jól szervezett, nagy létszámú és állandó hadsereget tartott zsoldban – 1486. évi Nagy Dekrétumában,⁶ amely az addig szokásban volt, illetve írott hadijogot foglalta, gyűjtötte össze.

Témánk szempontjából alapvető fontossággal bír ugyanakkor BOCSKAI István erdélyi fejedelem uralkodásának utolsó évében, 1606-ban kiadott, 11 §-ból álló hadi fegyelmi szabályzata, mert már ebben fellelhetünk mai értelemben katonai mellékbüntetésként számba vehető büntetőjogi szankciót.

Eme regula 6. cikkelye⁷ a tiltott – más ezredbe tartozó egyén – állományba vételét rendelte büntetni a befogadó előljárónál, akit büntetésül rang- és becsületvesztésre ítélt. Ugyanezen büntetést írta elő a 7. cikkely az előjárói intézkedést elmulasztó parancsnoknál is. („*Item ha valaki megtolvajol valakit úton vagy házon, az kapitány tisztje alatt mind afféle tolvajt megöllesse, ha nem művelné, ő Felsege megbüntesse a kapitánt törvény szerint.*”)⁸

Ez a büntetésfajta tartalmát tekintve a mai lefokozással hasonlatos, azzal a különbséggel, hogy a rangjától (beosztásától és rendfokozatától) megfosztott és becsületét veszített katona szolgálati kötelme az ítélet jogerejével nem szűnt meg, mert továbbra is eleget kellett tennie védkötelezettségének, és csak a fejedelem vagy a vezénylő tábornok akaratából volt a fegyveres kötelékből elbocsátható.

Rendkívül fontos jogtörténeti állomást jelent a II. RÁKÓCZI Ferenc nagyfejedelem által szerkesztett, az ónodi országgyűléssel (1707) elfogadtatott **Hadi regulák, articulusok, edictumok és törvények.**⁹ Alapvető jelentőséggel bír a magyar katonai büntetőjog fejlődéstörténetében, mint az első egységes hadi büntető törvénykönyv.

E törvénykönyv a BOCSKAI-féle hadirendelkezéshez képest a katonai büntetések vonatkozásában cizellált, hiszen a rangvesztést négy különböző módon nevesítette, úgymint:

- degradáció, lefokozás (T. I. A. II. károkozás)
- tiszt és becsületvesztés (T. I. A. XXII. rekvirált szekér vagy marha elsikkasztása)
(T. I. A. XXIV. bűncselekményből származó tárgy tartása)
(T. I. A. XL. útonállás)
- tisztből kivetés (T. I. A. XXIII. engedély nélküli rekvirálás)
- tisztségtől megfosztás, cassatio (T. III. A. V. őrszolgálatban elalvás)

Továbbá egy újabb katonai büntetést is beiktatott bármely rendű, illetve állományú katonával szemben, és pedig a kicsapást. (T. VIII. A. II.) Ezt a táborhelyi gyűjtogatókkal szemben rendelte alkalmazni.

A katonai kötelékből kitaszítás (ignominiosa missio), azaz a kicsapás a római jogban gyökerező jogkövetkezmény volt.¹⁰ Joghatása a legénységi állományú személynél a mai értelemben vett szolgálati viszony megszüntetése, tiszteknél a lefokozás volt.

Figyelemre méltó, hogy – hasonlóan a BOCSKAI-féle hadicikkelyekhez – az első katonai büntetőtörvénykönyv sem rendelkezett a kiszabott katonai büntetések végrehajtásának mikéntjéről, továbbá azok nyilvántartási rendjéről.

A RÁKÓCZI-szabadságharc bukását, az 1711-es szatmári béke megkötését követő mintegy másfél évszázadban nem születtek tisztán magyar katonai büntetőjogi szabályzók, tekintve hogy a Magyar Királyság nem rendelkezett önálló reguláris haderővel. A magyarországi hadkiegészítésű, (sorozású) ezredék a császári hadsereg kötelékébe tartoztak, így rájuk is a HABSBURG-uralkodók szakemberei által létrehozott katonai jogot alkalmazták.

Gyökeresen változott a helyzet az 1848-as márciusi eseményekkel, majd az V. Ferdinánd király által szentesített, úgynevezett áprilisi törvények magyar országgyűlés általi megalkotásával és hatályosításával.

Létrejött a magyar kormányzati hatalom csúcsszerve, a Minisztérium (kormány), benne a hadügyminiszteri poszttal. Az országgyűlés pedig 1848-ban törvényt alkotott a nemzetőrség létrehozásáról.¹¹ Ez önálló, terület- és rendvédelmi feladatokra rendelt, túlnyomóan önkéntesekből álló fegyveres, katonai hierarchiába állított szervezet volt. Önmagában azonban elégtelennek mutatkozott a Magyar Királyság külső védelmére és belső rendjének, valamint szuverenitásának megóvására. A Bécsben székelő császári haditanács többfrontos – délvidéki, felvidéki, erdélyi – háborút indított, így égetően szükségessé vált a sorozott reguláris magyar haderő megszervezése. Ez lett a zászlóalj szinttől felépített, hivatásos tiszti és altiszti karral rendelkező honvédség.

A százezres tényleges állományú fegyveres erő hadrafoghatósága – anyagi ellátottsága mellett – alapjaiban függött fegyelmi viszonyaitól, rendjétől. Ez utóbbi biztosítására természetesen szükség lett volna törvényalkotásra, azonban a hadi szerencse fordultával a Debrecenbe menekített országgyűlésnek nem volt ideje katonai büntetőtörvénykönyv megalkotására. Helyette osztrák mintára támaszkodó rendeleti jogalkotás folyt a hadügyminisztériumban, háttérben a Nemzetőrségi Tanács kodifikációs, előkészítő tevékenységével. Így készült el 1848 végére az **Ideiglenes Fegyhatalmi Szabályzat**, amely egyaránt tartalmazott büntető és fegyelmező rendelkezéseket, lényegét tekintve mindkettőt egy eljárásrendbe sorolva.¹²

E szabályzat – időközbeni kiegészítéssel – ugyancsak ismerte a becsületcsorbító (mellék) büntetéseket. Újabb nemként nevesítette a katonai, illetve polgári érdemjelek elvesztését. A hagyományosak között volt a tisztségtől (beosztástól) megfosztás, valamint a lefokozás, melyek becsületvesztés (infamia) kimondásával voltak súlyosbíthatók.

A lefokozás – korabeli szóhasználatlal lejjebbítés – két fajtája volt szabályozott a hivatásos állományánál. Az ideiglenesen, fél év időtartamra kiszabott, mely tartalmát tekintve a mai fegyelmi fenytésként is szabályozott, rendfokozatban visszavetésként értékelhető. A másik a végleges degradáció, amely közlegényi (honvéd, nemzetőr), azaz rendfokozat nélküli beosztásba és illetménybe visszasorolást eredményezett, de a szolgálati viszony megszüntetését és a kötelékből való elbocsátást nem vonta maga után.

Mellékbüntetésként a kiszabott halálbüntetés előtt alkalmazandóként nevesítették – de csak főtiszti, tábornoki rendfokozatú elítélteknél, golyó általi végrehajtás esetén – a tisztségtől megfosztást (cassatio). Kötel általi halálbüntetésnél pedig megszegényítő jelleggel a becsületvesztést írták elő, amely joghatályát tekintve a kicsapással volt megegyező, így az elítélt már jogilag nem volt katona a kivégzésekor.

Az átmenetinek szánt hadiszabályzat a mellékbüntetések végrehajtásának nyilvántartására nézve nem adott útmutatást.

A szabadságharc leverését követően, az 1849. augusztus 13-i világosi fegyverletétel után a reguláris honvédség – a komáromi vár védőit leszámítva –, valamint a nemzetőrkötelékek felbomlottak, feloszlottak. Azonban a nemzeti őrseregről rendelkező törvényt formálisan nem hatálytalanították.

A Magyarországon állomásozó császári haderő büntető, fenytítő jogaként I. Ferenc József császár 1855. január 15-én, július 1-jei hatállyal új osztrák birodalmi katonai büntetőtörvénykönyvet léptetett életbe. E pátenst sosem cikkelyezte be a magyar országgyűlés, így formálisan sosem volt magyar jog szerinti törvény. Ennek ellenére a magyar katonai büntetőbíráskodásban 1931. január 31-ig alkalmazásban volt. Az 1868-ban tetszhalálából felélesztett honvédségnél, továbbá a népfelkelő alakulatoknál, valamint a Magyar Királyi Nemesi Testőrségnél, a Magyar Királyi Koronaőrségnél, a Magyar Királyi Képviselőházi Őrségnél továbbá 1876-tól az Erdélyi Magyar Királyi Csendőr Ezrednél, illetve 1881-től a Magyar Királyi Csendőrségnél szolgálatba vett, katonai státusú elkövetőkkel szemben voltak kiszabhatóak a szankciói. Később a személyi hatálya az újonnan, katonai rendben létesített őrtestületek (például darabont testőrség) szolgáló katonáival bővült.¹³

A császári kódex szankciórendszere tartalmazta a katonai rendfokozatot, illetve a szolgálati viszonyt érintő katonai büntetéseket. Ezeket önállóan vagy mellékbüntetésül – korábbi szövegezéssel következményként – lehetett kiróni. Típusai voltak:

Tisztségtől megfosztás (cassatio 32. §). Csak tiszt vagy azzal hasonló állású katonai tisztviselő (ezredorvos, hadbiztos, számvevő stb.) egyénnel szemben volt kiszabható, míg altisztekkel és legényeségi állományúakkal szemben alkalmazására nem kerülhetett sor. Joghatása:

- meglévő állástól és beosztástól megfosztás, annak újbóli elérésére való alkalmatlanság, rendfokozat elvesztése;
- közcímek, méltóságok, rendjelek, vitézségi és díszjelek elvesztése, valamint az ezekkel járó javadalmazásból, nyugdíjból kizárás;
- külföldi rendjelek hazai viselésének megtiltása;

- kötelezően kiszabandó volt szökésre szövetkezés (227. §) és szökés (204. §) esetén minden időben, továbbá háborúban gyávaság esetén (256. §), illetve ha a szolgálatból kilépett, de katonai rendfokozatot viselő tiszt a monarchiával hadban álló ország szolgálatába állt, mielőtt a császártól (1867-től magyar királytól) nyert rendfokozatát visszaadta volna (300. §).¹⁴

Elbocsátás 33.§. E büntetés tiszttel, vele azonos jogállású katonai tisztviselővel, rangosztályba be nem sorolt havidíjjal – azaz törzsörmesterrel – és hadapródokkal (tisztjelöltekkel) szemben volt alkalmazható. Joghatása:

- állás és beosztás, valamint viselt rendfokozat elvesztése a nyugdíjjal egyetemben, de az elkövető más állami szolgálatba léphetett királyi engedéllyel, vagy ellátását kaphatott miniszteri engedéllyel;
- e büntetés jogerő esetén nem eredményezte a rendjelek, díszjelek elvesztését;
- alkalmazása esetén háborúban a király külön engedélyével volt leszerelhető az elítélt a kötelékből (1889. évi VI. tc. 52. §);

- alkalmazható volt, ha a tettes bűnismétlő volt, nyereségvágyból cselekedett vagy a közerkölcsöt sértette (87. §, 269. § a., c., g., h. pontjai), továbbá háború idején önkényes eltávozás esetén (213. §), ha a szolgálatra nézve hátrány állt be.¹⁵

Lefokozás (degradacio 35. §) Közlegénynél magasabb rendfokozatú (tényleges vagy címzetes) egyénekekkel szemben altisztekig (tizedes, szakaszvezető, őrmester) bezárólag, illetve örvezetőkkel szemben volt kiszabható. Jogkövetkezményei:

- közlegényi rendfokozat nélküli állományba kerülés, legalacsonyabb zsoldosztályba visszavetés;
- büntetteknel időkorlátozás nélkül, szökésnél végleges kizárás az előléptetés lehetőségéből, de a rendfokozatba és illetményosztályba előresorolásra képtelenség nem az ítélettel volt kimondható;
- altiszti jutalom, illetve szolgálati díj elvesztése ítéletben nem volt rögzíthető;
- csendőrnél, ha állományba vétele előtt volt katonai rendfokozata (habár arról a csendőri szolgálatba lépést megelőzően le kellett mondania), abból is le kellett fokozni, és védkötelezettsége esetén visszahelyezték a hadseregbe;
- hadapródnál, ha volt altiszti rendfokozata, akkor nem lefokozást kellett kimondani, hanem a hadapródi cím elvételére került sor, amely a viselt rendfokozat elvesztésével is járt.¹⁶

A büntetési nemek közül a kötél általi halálbüntetés előtt a katonai jogállástól megfosztást, a kötelékből kitaszítást kicsapatással (45. §) fogadosították. Ez a tiszteknél a cassatiót, nem szolgáltra kötelezetteknel az elbocsátást, altiszteknél, legénységnél a lefokozást eredményezte. A kötél általi halálbüntetés együtt járt még minden nemű díszjelek, nemesség, közcím, akadémiai fokozat és méltóság elvesztésével.

Az első átfogó magyar katonai perrendi szabályozó, a honvédség bűnvádi perrendtartásáról szóló törvény akként rendelkezett, hogy a rangvesztést kimondó ítélet az illetékes parancsnok végrehajtható – azaz jogerősítő – záradékának közzétételével fogadosítható.¹⁷

A közelmúlt

Az 1855. évi oktrojált osztrák büntetőtörvénykönyv 1931. február 1-jétől¹⁸ nem volt alkalmazható, helyét átvette a második önálló magyar katonai büntetőtörvénykönyv.¹⁹

Ez az 1. §-ában akként rendelkezett, hogy a katonai büntetőbíráskodás alá tartozó egyénekre, mind a közönséges, mind a katonai büntettek és vétségek tekintetében az általános büntetőtörvényeket kell alkalmazni, amennyiben a katonai büntetőtörvénykönyv mást nem rendel.

A büntetőtörvénykönyv különös része – eltérően az osztrákétól – már csak a katonai bűncselekmények fajtáit tartalmazta, míg az általános rész azokat az eltéréseket, katonai jogi specialitásokat vette számba, amelyek az akkor hatályos polgári büntetőtörvénykönyvben, az úgynevezett *Csemegi-kódex*-ben nem voltak szabályozva.²⁰

A polgári büntetőtörvénykönyv szankciórendszere a katonai büntetőeljárás személyi hatálya alatt álló egyénekekkel szemben alkalmazandó volt, így a katonai szolgálati jogállást érintő mellékbüntetés-ként alkalmazták a hivatalvesztést.²¹ E mellékbüntetés joghatása volt, hogy alkalmazásával – szabadságvesztés főbüntetés mellett – a hivatalvesztésre ítélt személy elvesztette a kinevezéssel nyert szolgálati állását.

A két világháború közötti Magyar Királyi Honvédség, valamint a katonailag szervezett őrtestületek (Magyar Királyi Csendőrség, Magyar Királyi Testőrség, Magyar Királyi Vámőrség, Magyar Királyi Koronaőrség, Magyar Királyi Folyamőrség, Magyar Királyi Képiselőházi Őrség) hivatásos állománya kinevezés által nyerte el első beosztását és rendfokozatát. A hivatalvesztésre ítélt katonát a kötelékből igazgatási úton el kellett bocsátani. Azonban a polgári büntetőtörvénykönyv – természetesen

leg – nem rendelkezett *expressis verbis* a hivatalvesztést elszenvedő katona jogállású személy katonai rendfokozatának elvesztéséről, ilyen jogkövetkezményt nem tartalmazott.

A katonai büntető törvénykönyv (20. §) ezért a katonai büntetőbíráskodásban – és csak ott – alkalmazható különleges mellékbüntetésként szabályozta a lefokozást (rangvesztést).²²

A lefokozásnak azzal a tényleges, avagy nem tényleges állományú katonával szemben volt helye, aki bármilyen – tehát tényleges vagy címzetes – katonai rendfokozatot vagy karpaszományt viselt, esetleg a legalacsonyabbnál magasabb zsoldban részesült.

Az imperatív szabályozás szerint e katonai mellékbüntetést alkalmazni kellett, ha a bíróság:

- Hivatalvesztés mellékbüntetést alkalmazott, a Btk-ban meghatározott különös részi tényállások esetén. De ha a főbüntetés a 6 hónapi fogház, államfogház fokozatú szabadságvesztést nem haladta meg vagy a főbüntetés pénzbüntetés volt, a hivatalvesztés mellőzhető volt.

- Viselt hivatal vagy állás elvesztését mondta ki, csak a *Csemegi-kódex* szerinti tényállásnál.

- Szakképzettséghez kötött hivatástól vagy foglalkozás gyakorlásától tiltotta el az elítéltet. Csak a büntető törvénykönyv által megjelölt esetekben azzal, hogy a bíróság belátásától függött az alkalmazása, 6 hónapot meghaladó fogházbüntetés kimondása mellett is.

- Az elítélés büntetési alakzatú bűncselekmény miatt történt.

- Az elbírált tett vagy következményei olyanok voltak, melyek miatt az elkövető katona a szolgálat hátránya vagy állása tekintélyének sérelme nélkül rendfokozatában nem maradhatott.²³

A lefokozás mellőzhető volt a fenti felsorolás 2. és 4. részében jelölt esetekben, ha a bíróság főbüntetésül pénzbüntetést, elzárást, fogházat vagy egy évet meg nem haladó börtönt szabott ki. A lefokozás nem volt mellőzhető, ha azt a katonai büntető törvénykönyv különös részi rendelkezése előírta, vagy ha a bíróság tiszttel (hasonló állásúval) szemben alkalmazott börtönbüntetést, illetve ha a szabadságvesztés végrehajtási fokozataként államfogházról rendelkezett a hadbíró.

A lefokozás következtében az elítélt elvesztette viselt rendfokozatát, rendfokozat nélküli besorolású lett. Emellett nyugdíjigénye, nyugdíja vagy kegydíja is elveszett. A karpaszomány viselésére jogosultság azonban csak közigazgatási úton volt elvonható.²⁴

Mind a hivatalvesztés alkalmazásakor (16. §), mind a lefokozás foganatosítása következtében (21. §) az elítélt szolgálatteljesítési, azaz hadkötelezettsége nem szűnt meg, a megszüntetés csak külön igazgatási döntéssel volt végbevihető.

A Magyar Királyi Honvédségről szóló törvény alapján az önkéntesen szervezett hadseregből a lefokozott tisztet vagy hasonállásút automatikusan elbocsátották,²⁵ ez azonban a hadkötelezettségen alapuló haderőre áttérés – 1935-től – után már nem volt élő rendelkezés.

Ebben az időben a katonai rendbe szervezett őrtestületek lefokozott tagjainak szolgálati viszonyát a felügyeletet ellátó miniszter külön rendelkezésével számolták fel.²⁶

A katonai büntető törvénykönyv a lefokozás kiszabásának kötelező eseteként a szökést, valamint a szökésre szövetkezést (100. §), továbbá a gyávaságot (112. §) nevesítette, illetve azt, ha a tiszttel vagy hasonállásúval szemben börtönbüntetést szabtak ki. Büntettként kellett azokat az esetek is kezelni, ahol a bírói eljárás – korrekcionális – során vétségben állapította meg a vádlott bűnösségét a hadbíró.²⁷

A lefokozáson túl a katonai büntető törvénykönyv is tartalmazott szabályt az 1848-ban meghonosított mellékbüntetésről, a belföldi rend- és díszjelek birtoklásának megszüntetéséről és a külföldi rend-, illetve díszjelek viselésének eltiltásáról. E mellékbüntetés katonai jellegét az adta, hogy az említett kitüntetések egyrészt szolgálati érdemekért voltak kaphatók és egyenruhán voltak viselhetők. Nyilvánvaló, hogy a magasabb tárgyi súlyú bűncselekményt elkövető, így erkölcsileg ellehetetlenült katonától el kellett vonni ezen elismerések viselésének jogosultságát. Ezért rendelkezett a törvény (15. §) akként, hogy a hivatalvesztésre nem ítélt katonával szemben akkor is alkalmazni kell e mellékbüntetést, ha büntetés miatt ítélték el. Korrekcionálás esetén e mellékbüntetés a törvény erejénél fogva nem hatályosult. E mellékbüntetést általában a lefokozással együtt szabták ki, azonban a katonai bíróságnak lehetősége volt rendkívüli méltánylást érdemlő körülmény fennálltakor alkalmazásától eltekinteni.²⁸

A katonai büntető törvénykönyv még egy – korábban katonai büntetésként, majd intézkedésként alkalmazott – jogintézményről, a kicsapásról is rendelkezett. Eszerint (7. §) a kötél általi halálbüntetés végrehajtása előtt kellett mondani a katona elítélt kötelekből kizárását.²⁹

A katonai büntető törvénykönyv a trianoni békediktátum teremtette irredenta légkörben jött létre. A terület-visszacsatolások, a sokasodó katonai konfliktusok, majd az ország második világháborús részvétele miatt mind gyakrabban alkalmazták. E törvény túlélte a világegést, a királyság mint államforma 1946. február 1-jei megszűnését is.

Helyét az 1948. december 30-án kihirdetett – jogtörténeti szempontból 3., egyben önálló törvénykönyvként az utolsó – katonai büntetőkódex vette át. E törvény is szervezeten illeszkedett a *Csemegi-*

kódex szankciórendszeréhez. A hivatalvesztés tekintetében átvette a katonai büntető törvénykönyv korábbi rendelkezéseit, amikor kimondta (12. §), hogy e mellékbüntetés alkalmazásával az elítélt katonai szolgálati kötelezettségei mindaddig fennállnak, amíg erre nézve külön intézkedést – miniszteri döntést – nem hoznak.³⁰

Ugyanakkor átformálták a büntetőtörvénykönyv általános részét. A csemegi-kódexbeli hivatalvesztés mellékbüntetését felváltotta – ahhoz hasonlóan – a közügyektől eltiltás. Az ilyen mellékbüntetéssel sújtott elítélt elvesztette közszolgálati állását, hatósági kinevezéstől vagy megerősítéstől függő állásra nem volt alkalmazható. Ekként alapjaiban érintette a katona jogállású elkövetők állami alkalmazhatóságát, szolgálati viszonyban tartását. A közügyektől eltiltás azonban nem foglalta magában a viselt, megszerzett katonai rendfokozat elvesztését is, így, természetesen, kiegészítő szankcióként továbbéltek a lefokozás fentiekben kimunkált szabályai is.³¹

A 3. katonai büntető törvénykönyv továbbfejlesztette a katonai mellékbüntetések rendszerét, mert a lefokozás „ikertestvéreként” megalkotta a rendvédelmi őrtestületek hivatásos állománya vonatkozásában az állásvesztést, illetve az 1848–1849 hagyományokból merítve az ideiglenes lejjebbítés újraszabályozásával emelte be a törvénybe a rendfokozatban visszavetést, továbbá létrehozta az előléptetésből kizárást.³²

A lefokozás (14. §) alkalmazására a Honvédség (1951-től Magyar Néphadsereg), a Határország és a Karhatalom (1949. év végi összevonásuk után, 1950. január 1-jétől Államvédelmi Hatóság), valamint a hivatásos légoltalmi szervezet tényleges állományú rendfokozatot viselő tagjaival szemben akkor kerülhetett sor, ha a katona a fegyelem veszélyeztetése, a szolgálat hátránya vagy a rendfokozat tekintélyének sérelme nélkül nem viselhetne rendfokozatot. Kötelezően volt alkalmazandó hivatalvesztés, közügyektől eltiltás kimondása mellett.

Joghátrányként a hivatásos vagy tartalékos katona elvesztette a rendfokozatát, legénységi állományú honvédként azonban védkötelezettségének a továbbiakban is eleget kellett tennie, behívható is volt.

A hivatásos katona (későbbiekben a továbbszolgálók is) fennálló szolgálati viszonya a lefokozás kimondásával, a jogerő beálltával katonai igazgatási aktussal megszűnt, így tartalékállományba került, s mivel nyugállományba nem volt helyezhető, nyugellátási igényét elvesztette. Az igényjogosultság tekintetében eltérően az eljáró bíróság rendelkezhetett.

A katonai büntető törvénykönyv különös részében nem tüntettek fel egyetlen bűncselekményt sem, amelyre nézve kötelezően alkalmazandó lett volna a lefokozás vagy az állásvesztés. Azonban tételesen rögzítette a norma, az egyes alcímekben, hogy mely esetekben kell alkalmazni kötelezően a hivatalvesztést, illetve mellékbüntetését a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztésére.

A magyar állam rendőri szervezetei 1944. június 21-ig polgári fegyveres szervezetek voltak. 1944. június 21-én a rendőrséget katonailag szervezett testületté nyilvánították, és közös irányítás alá vonták az addig is katonai rendű csendőrséggel.³³ A rendőrségen belül előírt rangosztályokat a rendelet átalakította katonai rendfokozatokká, a rendőri erőket pedig a Honvédség hadrendjébe utalta. A rendőrség rendfokozatot viselő tagjaira katonai bíraskodást írt elő. E jogi normát csak a rendőrségről szóló 1955. évi tvr. helyezte hatályon kívül.³⁴

A katonai rendfokozatok használata fennmaradt a második világháború után újjászerveződő rendőrségnél, majd 1946-tól fokozatosan a többi rendvédelmi őrtestületnél is átvették. Így a letartóztató intézeti (büntetés-végrehajtási) őrségnél, az állami tűzoltóságnál, az 1950. január 1-jétől működő ÁVH-nál, végül 1952-től a pénzügyőrségnél.³⁵

Ezen rendvédelmi szervezeteknél – az ÁVH kivételével, mely a honvédség és abból az ÁVH-ba átemelt honvéd határország, továbbá a hivatásos légoltalmi szervezet katonai állását osztotta – szabályozták az új katonai büntető kódexben speciális mellékbüntetésként az állásvesztést (122. §). Az egyenruházott rendvédelmi testületek tagjai a katonai rendfokozatokkal megegyező elnevezésű testületi rendfokozatot viseltek, míg egyes úgynevezett irodai beosztásokban nem voltak rendfokozatok, csak ahhoz mért besorolások.³⁶

Mivel a viselt rendfokozat nem katonai, hanem testületi jellegű volt, így ezen hivatásos állományúakkal szemben a lefokozás mint katonai rendfokozatot érintő mellékbüntetés nem volt kiszabható. Az állásvesztés joghatálya egyebekben azonos volt a lefokozással. Ezen túl az állásvesztésre ítélt rendőr, pénzügyőr stb. külön igazgatási döntéssel volt lefokozható, ha az állományba vétele előtt tartalékos katonai rendfokozatot szerzett.³⁷

Az állásvesztés kimondására nem kerülhetett sor, ha a bíróság a közügyektől eltiltást alkalmazta,³⁸ mert az jogkövetkezményként magában hordozta az állásvesztést is, függetlenül attól, hogy tételesen a testületi rendfokozat elvesztését külön nem nevesítette.

A rendfokozatban visszavetés (16. §) akkor volt alkalmazható, ha a lefokozás (állásvesztés) törvényi előfeltételei nem álltak fenn, de a rendfokozattal járó kötelezettségek ellátására alkalmatlannak bizonyult a vádlott.

E mellékbüntetés csak tényleges állományú személlyel szemben volt alkalmazható, de időtartamát a jogszabály nem jelölte meg. A törvényi szabályozás további furcsasága, hogy a rendfokozathoz társított kötelezettségekről szól, ugyanakkor ezeket normatív szabályozókban nem fektették le, szemben a beosztáshoz előírt kötelezésekkel. Ez utóbbiak megsértése azonban a rendfokozat tekintélyének sérelmével is járt, így ha az elkövető magatartása bűncselekményt valósított meg, a rendfokozatban visszavetés kiszabható volt. Fegyelemsértés esetén ugyanakkor lehetőség nyílt alacsonyabb beosztásba helyezésre is.³⁹

A rendfokozatban visszavetés elvileg bármely alacsonyabb, rendszeresített rendfokozatban megtörténhetett, bár a hadbírói gyakorlatban az nem fordult elő, hogy tiszthelyettest tisztes, tisztet pedig tiszthelyettesi rendfokozatba soroltak volna vissza. Arra nem volt mód, hogy hivatásos katonát olyan tisztes rendfokozatba vessenek vissza, amit csak továbbszolgáló vagy sorkatona viselhetett.

E mellékbüntetés szélesebb szabályozással bírt a jelenlegihez képest, mert az eljáró bíróság kimondhatta az alacsonyabb fizetési fokozatba visszavétést is, mely visszavetés nem lehetett alacsonyabb a rendfokozathoz előírt legkisebb fizetési fokozatnál. E bírói rendelkezés mellőzése esetén a rendfokozati illetmény sorolódott vissza a visszavetés szerinti szintre.

Az előléptetésből kizárás (17. §) kimondására abban az esetben volt mód, ha a tényleges állományú katona alkalmatlannak mutatkozott arra, hogy a magasabb rendfokozattal járó követelményeknek megfeleljen. Időtartama egy és öt év közötti vagy végleges volt. Ezen idő alatt az elítélt fizetési fokozatban sem léphetett elő. Kezdőnapjaként az az időpont volt megjelölve, mely napon az adott rendfokozatban a várakozási idő eltelt. Egyes rendfokozatokhoz – főtörzsörmeister, alezredes és az ennél magasabb rendfokozatok – azonban nem volt rendelve várakozási idő. E rendfokozatokat viselő elkövetők e katonai mellékbüntetéssel nem voltak sújthatók.

A törvényi meghatározás egyébiránt bírói mérlegelésnek engedett teret tekintve, hogy – hasonlóan a rendfokozatban visszavetéshez – a rendfokozattal járó követelményeket sehol nem írták körül.

A rend- és díszjelek elvesztése, mint másod alkalmazású mellékbüntetés (18. §) kiszabására abban az esetben került sor, ha a büntetőbíróság a vádlottat politikai jogai gyakorlásában nem függesztette fel, de az elbírált bűncselekmény jellege folytán nem volt a továbbiakban méltó a korábbi, erkölcsi elismerésül szolgáló kitüntetései viselésére. Ennek a tartalma az általános büntető törvénykönyv rendelkezéseihez képest szélesebb hatókörű volt, mert a polgári mellett a katonai elismerések vonatkozásában is alkalmazható volt. A korábbi gyakorlat szerint, bírói mérlegelés után, e mellékbüntetést a lefokozással (állásvesztéssel) egyetemben szabták ki.

A harmadik katonai büntetőkódex 1962. június 30-ig maradt hatályban, helyét az első, integrált büntető anyagi törvénykönyv vette át.⁴⁰

E jogszabály tovább finomította a közügyektől eltiltás (48. §) hatályosulásának körét, beemelve a rendelkezést, hogy az ezen mellékbüntetéssel sújtott személy – akár tartalékos vagy nyugállományú is – katonai rendfokozatot nem viselhet, ilyet meg nem szerezhet. Szakított továbbá azzal a gyakorlattal, hogy a különös részi tényállásoknál jelölte volna meg kötelező alkalmazásának eseteit. Helyette a végrehajtandó szabadságvesztés főbüntetés mellett volt kiszabható e mellékbüntetés, amennyiben a bűnügy releváns körülményei folytán a vádlott méltatlanná vált a közügyekben való további részvételre.

A viselt rendfokozat jogerővel történt elvesztése a tényleges szolgálati viszonyban álló elkövető kötelezből történő elbocsátását vonta maga után. Rendfokozat nélküli elítéltnél, sorállományú katonánál a leszerelésre igazgatási úton, a főbüntetés végrehajtásának megkezdése előtt sor került.

Az 1961. évi büntető törvénykönyv Átszabta a katonai mellékbüntetések körét. Egyrészt a rend- és díszjelek elvesztése beolvadt a közügyektől eltiltás joghatályaiba, míg az állásvesztést, mint különálló mellékbüntetést, kiiktatták a szankciórendszerből.⁴¹

A törvény végrehajtási normája, eligazítást ad, hisz a katonákra vonatkozó büntető anyagi jogi rendelkezések személyi hatályát a lefokozásra nézve is úgy rögzítette, hogy katonának egységesen a néphadsereg, a határőrség, a karhatalom és a légoltalom tényleges állományú tagjait, valamint a rendőrség és a büntetés-végrehajtási őrség hivatásos állományú tagjait tekintette.⁴² A későbbiekben a fegyveres testületek közül a munkásőrség hivatásos és társadalmi megbízatású állományával bővült a kör, míg a rendvédelmi szervezetek – Vám- és Pénzügyőrség, allami tűzoltóság – hivatásos állománya az 1957 február 1-je után már nem volt büntetőjogilag definiált katona jogállású.⁴³ Emellett különös státust élvezett az 1958-ban önálló, fegyveres, egyenruházott testületként felállított BM Kormányőrség, mert hivatásos állománya szolgálati viszonyára a Népköztársaság Elnöki Tanácsi határozatok voltak

az irányadóak.⁴⁴ E körben a rendőrséghez hasonlított, mégsem volt katonai jogállású egyetlen kormányőr sem. Rájuk katonai mellékbüntetések – a két említett rendvédelmi testület tagjaihoz hasonlóan – nem voltak kiszabhatók.

Az integrált büntető törvénykönyv miniszteri indokolását – miszerint tartalékos bűnelkövető személy is lefokozható – elutasító joggyakorlatot alakított ki a Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiuma, amikor több döntésében is kimondta, hogy a katonai mellékbüntetések csak az elkövetéskor tényleges állományban lévő elkövetőkkel szemben alkalmazhatók.⁴⁵ Az elkövetés előtt leszereltekkel szemben – mivel jogilag csak polgári személyeknek tekinthetők – már nem lehetett alkalmazni e speciális mellékbüntetések.

Az egységes büntető törvénykönyvben a katonai mellékbüntetések körülírásai leegyszerűsödtek. Hasonlatosan a katonai büntető törvénykönyvhez nem volt feltüntetve a különös részben, mely bűncselekmény megállapítása esetén kötelező alkalmazásuk. Zsinórmérték a bírói mérlegelés volt, a törvény szövegezése erre utalt.

A becsületfosztó lefokozást (110. §) akkor kellett kiszabni, ha megállapítható volt, hogy a vádlott a rendfokozat viselésére méltatlanná vált. Ennek eldöntésére az eljáró bírónak vizsgálnia kellett az elbírált bűncselekmény valós tárgyi súlyát, társadalomra veszélyessége fokát, jellegét, katonai fegyelmre és a hierarchikus viszonyokra gyakorolt hatását, a vádlott szolgálati és bűnügyi előéletét.

Az 1961. évi V. törvényben felhívott rendvédelmi őrtestületek hivatásos tagját fokozták le, aki rendelkezett tartalékos katonai rendfokozattal is, a bíróságnak külön kellett az ettől való megfosztásról is rendelkeznie, hiszen a testületi rendfokozat jogilag nem volt katonai rendfokozat.⁴⁶

A katonai becsületet csorbító, rendfokozatban visszavetést (111. §) akkor lehetett alkalmazni, ha a lefokozást eredményező valamennyi körülmény nem állt együtt, a rendfokozattal bíró elkövető az állományban megtartható volt, de az elkövetett bűncselekmény a viselt rendfokozat tekintélyének sérelmével járt. Rendfokozat nélküli honvédeknél (határőrnél) e mellékbüntetés nem volt kiszabható.

A törvény konkretizálta, a kialakított gyakorlatból átvéve, hogy ezen mellékbüntetést csak egyazon tiszti, tiszthelyettesi, tisztési állománykategórián belül és csak eggyel alacsonyabb rendfokozatot eredményezően lehet kiszabni. A szabályzástól fakadóan táborszolgálatú személy nem volt vele sújtható, sorállományú tisztelnél, tiszthelyettesnél pedig nem volt célszerű az alkalmazása, tekintve hogy legrövidebb időtartama egy év volt, míg a sorkatonai szolgálati ebben az időszakban kettő év. Hasonló indokok miatt nem volt alkalmazásban szolgálatra behívott tartalékos állományúaknál sem.

Az ugyancsak dehonesztáló, a soron következő előléptetésből kizáró mellékbüntetés (112. §) csak hivatásos állományú személlyel szemben volt kiszabható, ha a bűncselekmény a viselt rendfokozat tekintélyét veszélyeztette, s az előléptetésre méltatlanná – tulajdonképpen alkalmatlanná – vált az elkövető. Alapfeltétel volt a szolgálatban megtarthatóság, tehát alkalmazása csak olyan főbüntetés mellett jöhetett szóba, amely nem eredményezett kötelékből eltávolítást. Időtartama egy vagy két év lehetett.

A rendfokozatban való visszavetés és a soron előléptetésből való kizárás katonai mellékbüntetés hatálya nem zárta ki, hogy az elítélt – például kimagasló helytállásért – soron kívüli előléptetésben részesüljön.⁴⁷

A jelen és a jövő

Az első, a polgári és a katonai büntető anyagi jogot egységes szerkezetbe foglaló büntető törvénykönyv mintegy másfél évtized elteltével új váltotta fel. A ma is hatályos szankciórendszerben fellelhetők mind a katonai mellékbüntetések, mind a közügyektől eltiltás. Ez utóbbi szabályozása joghatását tekintve megegyezik az 1961. évi kódexével, azzal az el nem hanyagolható különbséggel, hogy csak szándékos bűncselekményért kiszabott, végrehajtandó szabadságvesztés büntetés mellett alkalmazható. Joghatályát tekintve magában foglalja a legsúlyosabb katonai mellékbüntetés, a lefokozás minden jogkövetkezményét.⁴⁸

Az 1974. július 1-jén hatályba lépett büntető törvénykönyv a tekintetben is újdonsággal szolgált, hogy új katonai mellékbüntetést emelt be a kódexbe, a szolgálati viszony megszüntetését.⁴⁹ Ezt és a lefokozást már önállóan, főbüntetés helyett alkalmazott büntetésként engedni kiszabni. A büntetőjogi szankciórendszer további fejlődéseként e két katonai mellékbüntetés 2010. május 1-jétől mint katonai büntetés alkalmazható más büntetés mellett vagy három évnél nem súlyosabban büntetendő szabadságvesztés büntetéssel fenyegetett delictum esetén önállóan, kivéve ha egyidejűleg közügyektől eltiltást is kiszabnak.⁵⁰

A tanulmány megalkotásakor még hatályos normaszöveg előírja (88. §), hogy az önállóan alkalmazott mellékbüntetések közül egy időben csak egy szabható ki. Az azonban a két említett katonai (mel-

lék) büntetés relációjában nem bír jelentőséggel, hiszen a lefokozás joghatása magában hordozza a szolgálati viszony megszüntetésének minden jogkövetkezményét.

A szűkítő rendelkezés akkor kap teret, ha a két legsúlyosabb katonai mellékbüntetésnek más önállóan is kiszabható mellékbüntetéssel, például foglalkozástól eltiltással kell konkurálnia. Annak azonban nincs akadálya, hogy a polgári és a katonai mellékbüntetését a főbüntetéssel egyetemben, egymás mellett szabják ki. Ezen megállapítás alól csak a közügyektől eltiltás képez, szükségképpen, kivételt.

A legújabb katonai mellékbüntetés létrehozásának az a felismerés volt az alapja, hogy az egyre bonyolultabb fegyverzeti rendszerekre kiképzést kapott hivatásos, illetve továbbszolgáló állomány azon tagjai, akik békében követtek el olyan bűncselekményt, amely miatt a további katonai szolgálatban a fegyveres erők tekintélye, közmegbecsülése sérelme nélkül nem volt megtartható, rendkívüli helyzetben a tartalékállományból reaktiválhatók legyenek a hadibeosztáshoz rendszeresített rendfokozattal.

A honvédelmi szabályzók jelenleg már nem ismerik a tartalékos állomány viszonyt. Azonban a 2001. évi a honvédség szerződéses és hivatásos állományú katonáinak jogállásáról szóló törvény bevezette az önkéntes tartalékos állomány fogalmát⁵¹ Ez olyan, szerződéssel létrejövő szolgálati forma, melyben az önkéntes sajátos honvédelmi érdekből vállalja a rendelkezésre állást, valamint azt, hogy behívó parancsra a soron következő kiképzésre vagy katonai feladatra bevonul, azt teljesíti. Ily módon a Magyar Honvédség tényleges állományú katonájaként nevesített, tehát szolgálata során a Btk. 122. §-a szerint katona.

A szolgálati viszony megszüntetése (132. §) a legkevésbé alkalmazott katonai mellékbüntetés. A katonai bírászkodás nem alakított ki erre nézve gyakorlatot. E mellékbüntetés a rendfokozat nélküli katonáknál is – így a szerződéses, az önkéntes tartalékos honvédekénél, illetve a katonai felsőoktatási intézmény ösztöndíjas katonai jogállású hallgatóinál – alkalmazható.⁵²

Általános hadkötelezettség alapján 2004. november 1-jéig, mind rövidebb időtartamban sorkatonának is szolgáltak a Magyar Honvédség és a Határőrség állományában. Jogállásuk miatt a velük szemben alkalmazott lefokozás (131. §) a viselt tisztesi vagy tiszthelyettesi rendfokozat elvesztését eredményezte, de leszerelésükre csak a soridő kitöltésével, honvédként (határőrként) került sor. A szolgálati viszony megszüntetése nem volt sorállományú katonával szemben kiszabható, bár még a rendszerváltás-kor is volt rá példa, hogy polgári büntetőbíróság nem jogerősen kiszabta, mellékbüntetésül.

A szolgálati idő hossza miatt sorkatonával szemben nem alkalmazták a két enyhébb katonai mellékbüntetését sem, mivel azok tartama egy évnél rövidebb nem lehetett.

A katonai mellékbüntetések alkalmazhatóságára eseti döntések egymásra rétegződésével alakult ki bírói gyakorlat az évtizedek során. Ennek napjainkig ható egyik legjelentősebb állomása volt a Legfelsőbb Bíróság Elnöki Tanácsa 193/1981. szám alatt közzé tett határozata.⁵³ Ezen állásfoglalás a legsúlyosabb joghatású lefokozás kapcsán arra fektette a hangsúlyt, hogy az ítélezésben mindig érvényesülnie kell a sajátos katonai körülményeknek: a vádlott feltárandó bűnügyi és szolgálati előéletének, eddigi szolgálata teljesítése színvonalának, normakövetésre hajlandóságának, eskü szerinti addigi életvitelének. Ez utóbbiakat árnyalják a parancsnoki jellemzésben, időszakos minősítésekben kifejtettek, a nyílvántartott előléptetési adatok, dicséretetek, kitüntetések, illetve fenyítések. Soha sem önmagából az elbírált bűncselekmény tárgyi súlyából, csakis ezen egyedi jellemzők alapján ítéltető csak meg tényszerűen, és vonható le ítéltető következtetés, hogy az elkövető méltatlanná vált-e a megszerzett rendfokozatra.

Az élő joggyakorlat általában elengedhetetlennek ítéli a lefokozást – az elkövető időközbeni leszerelésétől függetlenül –, ha az elkövető a szolgálata során az alakulata (testülete) sérelmére követ el vagy elleni bűncselekményt. Hasonlóan akkor is, ha bűnüldöző hatóság tagjaként, közélet tisztasága elleni vagy igazságszolgáltatás elleni bűncselekményt valósít meg, vagy ha hivatali helyzetével él vissza súlyos, kirívó módon. A katonai szabályozókkal különös bűnismétlőként szembehelyezkedő, normakövetésre képtelen, katonai bűncselekményt kimerítő elkövetőnél is indokolt e mellékbüntetés kiszabása, illetve minden – nyomatékkal a szándékos – olyan bűncselekmény esetén, amely jellegénél, hatásánál fogva kiemelten veszélyezteti az adott katonai szervezet, testület törvényes működésébe vett közbizalmat, a fennálló szolgálati rendet.

A körütekintő büntetőkiszabási gyakorlat azért indokolt, mert a lefokozás – és a szolgálati viszony megszüntetése is – erőteljesen egzisztenciális hatású, hiszen a jogerős döntés után a még állományban lévő elítelt elveszti állását, jövedelmét, adott esetben szolgálati lakása használatának jogosultságát. Ekként van valós nyomatéka az ítéleti egyéniesítés hivatkozott, speciális háttérkörülményeinek.

Ugyanakkor a két súlyosabb katonai mellékbüntetés, a benne rejlő becsületfosztó jelleg miatt, képes kifejteni azt a katonai nevelő hatást, melynek következtében elérhető az általános megelőzés a fegyveres szervek állományában.

A katonai nevelő hatás a személyi állományban megtartható elkövetőknél a becsületet csorbító rendfokozatban visszavetéssel (133. §) hathatósan segíthető elő. E mellékbüntetés is magában foglal anyagi jellegű hátrányt, mert a rendfokozathoz a Magyar Honvédségben a honvédelmi pótlék, míg a többi állami fegyveres szervnél a rendfokozati illetmény van hozzárendelve. Így a visszavetett elkövető mellékbüntetés végrehajtása során – annak időtartamában, egy vagy két éven át – csökkentett illetményt kap.

Rendfokozatban visszavetni az elbíráláskor viselt rendfokozatból, csak eggyel alacsonyabb szintre lehet. Bár törvény nem tiltja, de a katonai bírászkodás gyakorlata szerint csak azonos rendfokozati állománycsoporton belül, és csak olyan rendfokozatba vethető vissza a katona jogállású, amely szolgálati viszonyából fakad. Ekként hivatásos állományú tiszthelyettes tisztesi rendfokozatba nem vethető vissza, mert e rendfokozati csoport csak szerződéses, illetve önkéntes tartalékos jogviszonyban létezik. A hivatásos állományba vétel pedig legalacsonyabb rendfokozatként csak őrmesteribe történhet a rendvédelmi testületeknél, míg a honvédségnél főszabályként főtörzsőrmesterként, kivételesen külön jogszabály alapján őrmester vagy törzsőrmester rendfokozatba.⁵⁴

Az 1996. évi fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról szóló törvény hat rendfokozati állománykategóriát állapít meg:

- tisztesek (csak szerződéses tűzoltóknál);
- tiszthelyettesek (őrmester, törzsőrmester, főtörzsőrmester);
- zászlósok (zászlós, törzszászlós, főtörzszászlós);
- tisztek (hadnagy, főhadnagy, százados);
- főtisztek (őrnagy, alezredes, ezredes);
- tábornokok (dandártábornok, vezérőrnagy, altábornagy, vezérezredes).⁵⁵

A honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról szóló 2001. évi törvény ettől eltérően csak három összevont főkategóriát jelöl meg:

- tisztesek (örvezető, tizedes, szakaszvezető);
- tiszthelyettesek (őrmester, törzsőrmester, főtörzsőrmester, zászlós, törzszászlós, főtörzszászlós);
- tisztek (hadnagy, főhadnagy, százados, őrnagy, alezredes, ezredes, dandártábornok, vezérőrnagy, altábornagy, vezérezredes).⁵⁶

A büntető törvénykönyv 122. § (1) bekezdésében meghatározott katonákra ugyanazon büntető anyagi jogszabályok alkalmazandók az ítékezésben, a törvény előtti egyenlőség alkotmányos elvéből következően. A büntetéskiszabási gyakorlatnak a jövőben tehát úgy kell megvalósulnia, szélesednie, hogy a felhívott három főkategórián belül visszavethető az elkövető. Itt arra is utalnom kell, hogy a jogállási törvények és végrehajtási rendeleteik a beosztásban elérhető legmagasabb rendfokozatot jelölik, nem pedig generálisan a rendfokozati csoportot. E körben megkötöttség csak az iskolai végzettség tekintetében fedezhető fel.⁵⁷

A hatásában legenyhébb katonai mellékbüntetés, a rendfokozatban várakozási idő meghosszabbítása (134. §) tartamát években kell rögzíteni, és ez nem haladhatja meg a szolgálati jogállásról szóló törvény szerinti várakozási idő felét. E mellékbüntetést akkor hajtja végre az állományilletékes parancsnok, ha az elbíráláskor viselt rendfokozatba lépés parancs szerinti napjától számított törvényi várakozási idő eltelt. A büntetőeljárás alatt az eljárás alá vont, katona jogállású egyén akkor sem léptethető elő, ha a viselt rendfokozatára előírt várakozási idő egyébként időközben eltelt.⁵⁸

A fegyveres szervezetek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról szóló törvény szerint nincs várakozási idő főtörzsőrmester, főtörzszászlós, alezredes és ennél magasabb rendfokozatban, így ezen rendfokozatú elkövetőknél e mellékbüntetést nem lehet törvényesen kiszabni.⁵⁹

A honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról szóló 2001. évi törvény kétféle várakozási időt vezetett be, attól függően, hogy a katona általános vagy speciális beosztást tölt-e be. Nincs várakozási idő szakaszvezetőként, speciális beosztásban lévő törzszászlósként, főtörzszászlósként, alezredesként vagy ennél magasabb rendfokozatban.⁶⁰

Általános beosztásban azonban az említettekén kívüli rendfokozatokban minimális és maximális idő van meghatározva. Felmerül a kérdés, hogy egy általános beosztású katona rendfokozatánál miképp alkalmazható e katonai mellékbüntetés. A bírói gyakorlat a minimális várakozási időből indul ki – örvezetőként a törvényi hat hó helyett az egy évet alapul véve –, és általában egy-, illetve kétévnyi időtartamban hosszabbítja meg a várakozási időt.

A két enyhébb katonai mellékbüntetést leginkább akkor alkalmazzák, ha az elkövető ismételt katonai vétséget valósít meg vagy katonai bűncselekményt büntetési alakzatban követ el. Külön jelentőséggel bírnak olyan bűnügyekben, ahol a katona szándékos bűncselekményt vitt véghez vagy az elkövetéskor tiszti rendfokozatot viselt, illetve előjárói beosztást látott el, mert az ilyen katonával szemben

fokozottabban kell érvényesülniük a társadalmi, erkölcsi elvárásoknak. Természetesen az alkalmazás alapkritériuma, hogy a vádlott megtartható legyen a szolgálatban, mert arra nem vált érdemtelenné.

Az önállóan, főbüntetés helyett nem alkalmazható két enyhébb katonai mellékbüntetés alkalmazásának kiüresedését eredményezi a fegyveres szervezetek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról szóló 1996. évi törvény 2010. március 16-tól hatályos módosítása (56. § (6) bek. D. pont). E szerint méltatlanság címén megszűnik a szolgálati viszonya annak, akit 2009. december 31-e után elkövetett – katonai büntett kivételével – szándékos büntett miatt a bíróság felelősségre von, s ennek keretében vele szemben jogerősen büntetést szab ki. Ekkor a minimum egy év tartalmú katonai mellékbüntetések nem hatályosulhatnak teljes időtartamukban, az elkövető időközbeni, méltatlanság címén történő leszerelése miatt.⁶¹

Vizsgáljuk meg, hogy a jövőben indokolt-e a katonai büntetések, mellékbüntetések körét bővíteni, átszabni. A válasz nemleges. Nem feledkezhetünk meg arról, hogy a katonai mellékbüntetések alkalmazásának leginkább teret adó katonai büntetőeljárásban 2003. július 1-jétől lehetőség van arra, hogy a megvalósított katonai vétségeket az állományilletékes parancsnok a katonai ügyész döntését követően fegyelmi úton bírálja el. A fegyveres szervezetek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról szóló 1996. évi törvény (123. §)⁶² és a honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról szóló 2001. évi törvény (135. §)⁶³ a fenyítési nemek gazdag tárházát tartalmazza. A kisebb tárgyi súlyú katonai bűncselekmények esetében egy egyszerűsített és a bírói eljáráshoz képest gyorsabb rendben szabható ki olyan szankció, amely hatásában képes megfelelni a büntető törvénykönyv 37. §-ában megfogalmazott büntetési céloknak, kiemelten a katonai fegyelmezésnek.⁶⁴

Miként szélesíthető a katonai (mellék) büntetések alkalmazási köre? Erre a választ a katona anyagi jogi fogalmának felülvizsgálata adhatja meg. Létezik a Magyar Köztársaságban egy olyan egyenruházott rendvédelmi őrtestület, amelynek hivatásos állománya fegyveres szolgálatot (is) teljesít. Szolgálatuk során tagjai – a rendőrség állományához hasonlóan – hivatalos személyként közhatalmi funkciót gyakorolnak. A szervezet széleskörű és egyben specializált ismereteken alapuló nyomozóhatósági jogkörrel is bír. Hivatásos állománya 1952 óta rendfokozatot visel, országos vezető szervezetét parancsnokságként nevesítik, elsőszámú előjárója országos parancsnok. Szervezete regionális alaptól felépítetten hierarchizált, irányítása utasítások, parancsok útján történik. Tagjai parancsnoki fenyítő hatalom alatt állnak, a hivatásos állomány szolgálati viszonyát, a többi fegyveres rendvédelmi testülethez hasonlóan, a a fegyveres szervezetek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról szóló 1996. évi törvény rendelkezései foglalják keretbe.⁶⁵ Vezényleti rendszerében ór-, ügyeleti szolgálatok is megtalálhatóak, így a testület egyik legismertebb szervezeti egysége a határkörzetben és az ország mélységében is mozgó ellenőrzéseket folytató, központi járőrszolgálati parancsnokság.

Ez a rendvédelmi szervezet a Vám- és Pénzügyőrség, melynek jogelőd szervezetét, a Magyar Királyi Pénzügyőrséget 1867-ben, míg a Vám- és Adóőrséget 1872-ben létesítették. A pénzügyőrség 1896-tól már nem csak fegyveres, hanem egyben karhatalmi testületként is működött.⁶⁶ Az 1939. évi honvédelmi törvény pedig akként rendelkezett, hogy a hadművelési területen a pénzügyőrség fegyveres állománya a honvédséghez csatlakozik, így a katonákkal egy jogállásúnak volt tekintendő büntetőjogi vonatkozásban is.⁶⁷ Az 1952. február 20-án kihirdetett és 1957. február 1.-jéig hatályban lévő törvényerejű rendelet 2. §-a értelmében ugyanolyan elbírálás alá estek a tagjai, mint a rendőrök: velük szemben katonai büntetőeljárásnak volt helye.⁶⁸

2008. január 1-jén a Határőrség szervezete – amely a legszorosabban kapcsolódott társszerveként, az államhatárhoz kötött szolgálati alaprendeltetése okán a Vám- és Pénzügyőrség felderítő, ellenőrző tevékenységéhez – a Rendőrségbe integrálódott.⁶⁹ Ennek újonnan létrehozott határrendész szakága, a felállítási helyek egyezőségéből is fakadóan, a Vám- és Pénzügyőrség állományával együttesen rendszeresen ellát közös szolgálatokat, akciókat. A magyar állam alapérdeke, hogy a rendvédelme körében szervezett testületek az előírásoknak megfelelően a szolgálati rend keretei között működjenek. Közös szolgálatellátás során bűncselekményt elkövető testületi tagok ugyanazon büntető bírászkodás alá kell hogy essenek, velük szemben ugyanazon szankciórendszer alkalmazandó, teljes körűen.

Mindezek ismeretében okszerű a következtetés, hogy a Vám- és Pénzügyőrség hivatásos állományát a jövőben katona jogállásúként szükséges meghatározni. Így e személyi körre nézve is alkalmazhatóvá válnának a katonai (mellék) büntetések, hiszen a Vám- és Pénzügyőrség hivatásos állományú elkövetője ugyanúgy sérti a rendfokozat tekintélyét és a testülete közmegebecsülését a bűncselekményével, mint a más katona jogállású elkövetők.

A vám- és pénzügyőrök vonatkozásában a katonai büntetőeljárás tárgyi hatályát a szolgálati helyen, illetve a szolgálattal összefüggésben elkövetett delictumokra lenne indokolt s célszerű megállapítani.

Jegyzetek:

¹A polgári magyar állam időszakában az állam fegyveres testületeiben tevékenykedőket három csoportra osztották. Katonák (honvédségnél, csendőrségnél, testőrségeknél, koronaőrségnél és képviselőházi őrségnél fegyveres szolgálatot teljesítők), a polgári fegyveres őrtestületeknél (rendőrségeknél, pénzügyőrségnél, büntetés-végrehajtásnál fegyveres szolgálatot ellátók) és végül a katonai és a polgári fegyveres testületeknél fegyver nélküli munkaköröket ellátók. Formai tekintetben is megkülönböztették e három kategóriát. A katonák rendfokozatuk jelölésére csillagot, a polgári fegyveres őrtestületeknél fegyveres szolgálatot ellátók csillagrózsácskát, végül pedig a fegyveres szervezeteknél fegyver nélküli teendőket végzők rózsácskát viseltek rangjuk jelölése gyanánt. A hármas tagolás lényegét többek között a veszélyeztetettség alkotta. A katonai állomány – amely döntően a haderőben teljesített szolgálatot – adott esetben a hazájáért az életét is köteles volt feláldozni. A polgári fegyveres őrtestületeknél teljesített szolgálat ugyan veszélyesebb volt a tisztviselői hierarchia civil szférájában dolgozók munkájánál azonban a katonák által megvalósítandó harci teendőkénél veszélytelenebb volt. A fegyveres testületeknél fegyver nélküli tevékenységet végzők veszélyeztetettsége pedig lényegében a polgári életben tevékenykedőkével volt azonos, bár a testületük jellegéből fakadóan jóval feszesebb életmódot követeltek tőlük, mint a civil életben tevékenykedők esetében. E hármas tagolást a trianoni békediktátum utáni csonka Magyarország az Osztrák-Magyar Monarchiától örökölte. E rendszer számos eleme fellelhető ma is az Osztrák-Magyar Monarchia utódállamaiban. A rendszer pedig a HABSURG-birodalomban mintegy 300 éves fejlődés során alakult ki. Ezt a szisztémát törölte el – az orosz indíttatású szovjet mintát követő – pártállami struktúra, amely minden fegyveres testület tagját katonai rendfokozattal igyekezett ellátni. A magyar állam előtt a harmadik évezred elején alapvetően két út áll. Vagy továbbalakítja az 1945 utáni szisztémát, amelyben a katonai jelleg általánossá válása dominál. Vagy pedig visszatér a polgári magyar állam hagyományaihoz, amely egyébként harmonizál a nyugat-európai országok megoldásaival is. (a szerk.)

OLASZ – PARÁDI – ZEIDLER.

²2001/XCV. tv. 47/B. §. (2.) bek.

³1979/11. tvr.

⁴2004/CV. tv. 22.§. (4.) bek. h. pont

⁵CZIÁKY: 31. p.

⁶Loc. cit. 34. p.

⁷Loc. cit. 51. p.

⁸Loc. cit. 52. p.

⁹Loc. cit. 59. p.

¹⁰SCHULTHEISZ: 37. p.

¹¹1848/XXII. tc.

¹²V. ö. 5. sz. jegyzettel 138. p.

¹³KBTK-1855: 32. p.

¹⁴Loc. cit.

¹⁵Loc. cit. 33. p.

¹⁶Loc. cit. 34. p.

¹⁷1912/XXXIII. tc.

¹⁸1930/III. tc.

¹⁹1930/II. tc.

²⁰1878/V. tc.

²¹Loc. cit.

²²V. ö. 19. sz. jegyzettel.

²³V. ö. 10. sz. jegyzettel. 64. p.

²⁴Loc. cit.

²⁵1921/XLIX. tc.

²⁶V. ö. 10. sz. jegyzettel. 54. p.

²⁷V. ö. 19. sz. jegyzettel.

²⁸Loc. cit.

²⁹Loc. cit.

³⁰1948/LXII. tv.

³¹1950/II. tv.

³²V. ö. 30. sz. jegyzettel.

³³2 300/1944. ME. r.

³⁴1955/22. tvr.

³⁵PARÁDI: *A magyar rendvédelem története*. 163. p.

³⁶HALÁSZ: 507. p.

³⁷KOVÁCS: 88. p.

³⁸V. ö. 31. sz. jegyzettel.

³⁹V. ö. 37. sz. jegyzettel. 85. p.

⁴⁰1961/V. tv.

⁴¹Loc. cit.

⁴²1962/10. tvr.

⁴³1957/8. tvr.

⁴⁴1959. évi Népköztársaság Elnöki Tanácsának 105. sz. határozata ; 1964. évi Népköztársaság Elnöki Tanácsának 130. sz. határozata.

⁴⁵V. ö. 36. sz. jegyzettel. 504. p.

⁴⁶Loc. cit. 531. p.

⁴⁷Loc. cit. 534. p.

⁴⁸1978/IV. tv.

⁴⁹1974/9. tvr.

⁵⁰ 2009/LXXX. tv.

⁵¹ V. ö. 2. sz. jegyzettel.

⁵² 1996/XLV. tv.

⁵³ KORDA: 48. p.

⁵⁴ V. ö. 52. sz. jegyzettel.

⁵⁵ 1996/XLIII. tv.

⁵⁶ V. ö. 2. sz. jegyzettel.

⁵⁷ V. ö. 48. sz. jegyzettel.

⁵⁸ V. ö. 2. sz. jegyzettel.

⁵⁹ V. ö. 55. sz. jegyzettel.

⁶⁰ V. ö. 2. sz. jegyzettel.

⁶¹ V. ö. 55. sz. jegyzettel.

⁶² a) feddés, b) megrovás, c) pénzbírság, d) egy fizetési fokozattal egy évre visszavetés, e) a soron következő rendfokozatba lépés várakozási idejének 6 hónaptól 2 évig terjedő meghosszabbítása, f) eggyel alacsonyabb rendfokozatba 6 hónaptól 2 évig terjedő visszavetés, g) alacsonyabb szolgálati beosztásba helyezés, h) szolgálati viszony megszüntetése, i) lefokozás.

⁶³ a) feddés, b) megrovás, c) szigorú megrovás, d) pénzbírság, e) a beosztási illetmény legfeljebb 20%-kal történő csökkenése legfeljebb egy évig, f) minimális várakozási idő 6 hónaptól 2 évig terjedő meghosszabbítása, g) szolgálati viszony megszüntetése, h) lefokozás.

⁶⁴ V. ö. 48. sz. jegyzettel.

⁶⁵ V. ö. 55. sz. jegyzettel.

⁶⁶ PARÁDI: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914.*

⁶⁷ 1939/II. tc.

⁶⁸ 1952/6. tvr.

⁶⁹ 2007/XC. tv.

A jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK

- CZIÁKY — CZIRÁKY Ferenc: *A magyar katonai büntető – és fegyelmi jog ezeréves története.* Budapest, 1924, Dunántúl kiadó.
- HALÁSZ — HALÁSZ Sándor (szerk.): *A Btk. Kommentárja.* Budapest, 1968, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- KORDA — KORDA György: *A katonai és a honvédelmi kötelezettségek elleni bűncselekmények.* Budapest, 1988, Zrínyi Katonai Kiadó.
- KOVÁCS — KOVÁCS Zoltán (szerk.): *A katonai büntetőjog kézikönyve.* Budapest, 1958, Zrínyi Katonai Kiadó.
- PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.* — PARÁDI József et.al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története.* Budapest, 1996², Osiris.
- SCHULTHEISZ — SCHULTHEISZ Emil: *A katonai büntető törvénykönyv magyarázata.* I.köt. Budapest, 1931, Pulitzer.

TANULMÁNYOK

- OLASZ – PARÁDI – ZEIDLER — OLASZ György – PARÁDI József – ZEIDLER Sándor: A magyar állami rendvédelmi testületek katonai rendfokozati rendszerei a kiegyezéstől az ezredfordulóig. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XV. évf. (2008) 18. sz. 28–62. p. A tanulmány korábbi változata 2004. október 13-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*Karhatalmi feladatok a bűnmegelőzés és a békefenntartás szolgálatában Európában a XIX-XX. században.*” című XVIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

CHRESTOMATHIA

- KBTK-1855. — Az 1855. évi január 15-i katonai büntető törvény a büntettekről és a vétségekről. Budapest, 1901, Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium.

KÉZIRAT

- PARÁDI: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914.* — PARÁDI József: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914.* Bölcsészdoktori disszertáció (ELTE BTK). Kézirat. Budapest, 1985.

JOGSZABÁLYOK

- 1848/XXII. tc. — 1848/XXII. tc. a nemzeti őrseregről.
- 1878/V. tc. — 1878/V. tc. a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és a vétségekről.
- 1912/XXXIII. tc. — 1912/XXXIII. tc. a honvédség katonai bünvádi perrendtartásáról.
- 1921/XLIX. tc. — 1921/XLIX. tc. a Magyar Királyi Honvédségről.
- 1930/II. tc. — 1930/II. tc. a katonai büntetőtörvénykönyvről.
- 1930/III. tc. — 1930/III. tc. a katonai büntetőtörvénykönyv életbe léptetéséről és a közönséges büntetőtörvények egyes rendelkezéseinek ezzel kapcsolatos módosításáról és kiegészítéséről.
- 1939/II. tc. — 1939/II. tc. a honvédelemről.
- 1948/LXII. tv. — 1948/LXII. tv. a katonai büntető törvénykönyvről.
- 1950/II. tv. — 1950/II. tv. a büntető törvénykönyv általános részéről.

1955. évi. 22. tvr. — 1955. évi. 22. tvr. a rendőrségről.
 1961/V. tv. — 1961/V. tv. a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről.
 1978/IV. tv. — 1978/IV. tv. a Büntető Törvénykönyvről.
 1996/XLIII. tv. — 1996/XLIII. tv. a fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról.
 1996/XLV. tv. — 1996/XLV. tv. a katonai és a rendvédelmi felsőoktatási intézmények vezetőinek, oktatóinak és hallgatóinak jogállásáról.
 2001/XCV. tv. — 2001/XCV. tv. a Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról.
 2004/CV. tv. — 2004/CV. tv. a honvédelemről és a Magyar Honvédségről.
 2007/XC. tv. — 2007/XC. tv. a Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény módosításáról.
 2009/LXXX. tv. — 2009/LXXX. tv. a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról.
 1952/6. tvr. — 1952/6. tvr. a katonai büntetőtörvénykönyvről szóló 1948. évi LXII. törvény kiegészítéséről.
 1957/8. tvr. — 1957/8. tvr. egyes büntető eljárási rendelkezések módosításáról.
 1962/10. tvr. — 1962/10. tvr. a Büntető Törvénykönyv hatálybalépéséről, végrehajtásáról és egyes szabálysértésekről
 1974/9. tvr. — 1974/9. tvr. a társadalom fokozottabb védelméről a közrendre és a közbiztonságra különösen veszélyes visszaeső bűnözők elleni hatékonyabb fellépés érdekében
 1979/11. tvr. — 1979/11. tvr. a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról
 1959.évi Népköztársaság Elnöki Tanácsának 105. sz. határozata — 1959.évi Népköztársaság Elnöki Tanácsának 105. sz. határozata a belügyminisztérium hivatásos személyi állományának szolgálatáról
 1964.évi Népköztársaság Elnöki Tanácsának 130. sz. határozata — 1964.évi Népköztársaság Elnöki Tanácsának 130. sz. határozata a belügyminisztérium hivatásos személyi állományának szolgálatának módosításáról
 2 300/1944. ME. r. — 20300/1944. ME. r. a Magyar Királyi Rendőrség átszervezéséről

DAVOLA József
Magyar rendfenntartók a világban

Azokban a helyzetekben, amikor egy ország békés életére valamilyen külső vagy belső kihívás vagy kockázat¹ hatást gyakorol felmerül a béke megőrzésének szükségessége. A feszültségek gyors és hatékony megszüntetése érdekében elsősorban a diplomáciai eszközök, a tárgyalások kerülnek előtérbe, ha ezek alkalmazása nem vezet eredményre, akkor a fegyveres erő békefenntartásra történő felhasználása következik.

Dag HAMMARSKJÖLD² az egykori ENSZ³ főtitkár mondta: A békefenntartás nem katonai feladat, de csak katonák képesek végrehajtani.

A békefenntartás az 57 éves ENSZ legismertebb, legköltségesebb, legtöbb embert foglalkoztató és néha szembenállásokat eredményező tevékenysége.

Az Alapokmány a Szervezet létrehozásának elsőszámú céljaként fogalmazza meg a békefenntartást:

Az ENSZ célja: *„fenntartsa a nemzetközi békét, biztonságot és evégből intézkedéseket tegyen: a békét fenyegető bűncselekmények megelőzésére, megszüntetésére; a támadó cselekményeknek vagy a béke más módon történő megbontásának elnyomására, valamint békés eszközökkel az igazságosság és a nemzetközi jog elveinek megfelelő módon rendezze vagy megoldja azokat a nemzetközi viszályokat és helyzeteket, amelyek a béke megbontására vezetnek”*.⁴

A nemzetközi béke és biztonság megőrzésével kapcsolatosan az Alapokmány a VI. és VII. fejezete foglalkozik. A VI. fejezetében: *„a viszályok békés rendezését tárgyalja. A VII. fejezet: a béke veszélyeztetése, a béke megszegése és támadó cselekmények esetén alkalmazandó kényszerítő eszközök foglalkozik.”* A VII. fejezet 41. cikk megfogalmazza: *„milyen a fegyveres erő alkalmazásával nem járó intézkedéseket kíván a határozatok végrehajtása érdekében bevezetni pld. gazdasági, vasúti, légi, közúti, postai kapcsolatok felfüggesztését vagy más célravezető eszközök alkalmazását.”* A 42. cikkben olvashatjuk: *„amennyiben a 41. cikkben megfogalmazott kényszerítő erők nem érik el a kitűzött célt, akkor szükség esetén légi, tengeri, szárazföldi fegyveres erők bevonásával tüntető felvonulások, blokádok, vagy más meg nem nevezett műveletek foganatosíthatók a nemzetközi béke és biztonság helyreállításához.”* A 43. cikk alapján: *„minden tagállam kötelezi magát, hogy a békefenntartó műveletek gyakorlati végrehajtójának a Biztonsági Tanács felhívásának eleget téve a kért fegyveres erőt az ENSZ rendelkezésére bocsátja a nemzetközi béke és biztonság fenntartása érdekében”*.⁵

Az ENSZ Alapokmányában megfogalmazottak ilyen formában a hidegháború miatt nem valósultak meg. A Vezérkari Bizottság⁶ tevékenysége félbe maradt, önálló ENSZ haderő nem jött létre.

Válságok⁷ azonban keletkeztek, ezért az ENSZ szükségszerűnek látta az önálló haderő hiányában a békefenntartó műveletekhez szükséges katonai állomány és harci technika más területről történő biztosítását. A békefenntartáshoz szükséges katonai erőt a meglévő regionális biztonsági szervezettől a NATO-tól kölcsönzi.

A nemzetközi béke és biztonság megőrzése érdekében végrehajtásra kerülő tevékenységek: Megelőző diplomácia,⁸ béketeremtés⁹ békefenntartás¹⁰ Ebben a témakörben jelenik meg a katonai rendfenntartás, amely katonai rendészeti¹¹ tevékenységek összessége, békeidőben a katonai szervezetek tevékenységével összefüggésben álló területeken, minősített időszakban az alkalmazási területeken valósulnak meg. A témakörhöz kapcsolódik a békeépítés¹² és a békekikényszerítés.¹³

A békefenntartás során végrehajtásra kerülő feladatok a harcok kiújulásának megakadályozása, a rend helyreállítása, fenntartása, a tüzszünet betartásának, a csapatok kivonásának ellenőrzése, járőrözés az ütköző zónában. A békefenntartást, a válságkezelést az ENSZ-en kívül végezheti: az EBESZ¹⁴, az Európai Unió¹⁵, Nyugat-Európai Unió¹⁶ és a NATO.¹⁷

Az első magyar – nemzetközi katonai kontingens részeként megvalósuló – hadi tevékenység talán a keresztes háborúk idején valósult meg, erről többek között KRISTÓ Gyulánál¹⁸, BOROSY Andrásnál¹⁹ olvashatunk.

A nemzetközi haderővel kapcsolatos következő példát az 1700-as évek első évtizedeiből hozom. BALLAGI Aladár²⁰ könyvében olvasható a svéd király története, amely a poltáviai csatavesztéssel vette kezdetét²¹. XII Károly svéd király és megvert serege a szultán védelme alá került és azt követően megindult a király hazatérésének megszervezése. A döntés értelmében a visszatérés Magyarországon keresztül történt, melynek rendezett lefolytatását az ország területén a magyar katonák biztosították.

A mai értelemben vett békefenntartáshoz is közelálló eseményekben vettek részt a magyar katonák 1897-ben. Fegyveres konfliktus robbant ki a törökök és a görögök között az Ottomán Birodalom-

hoz tartozó Kréta szigetén. Az Osztrák-Magyar Monarchia két hajót küldött a helyszínre. A partra szálló katonák kordonokkal választották szét az egymással szemben álló törököket és görögöket²².

A magyarok következő nemzetközi tevékenysége Kínába vezet bennünket. 1900-ban a kínai boxerlázadás letörésében vettünk részt. Az akkori magyarokat érintő eseményekről „A Boxerlázadás”²³ című tanulmányban olvashatunk. Kínában erősödtek a titkos szervezkedések az európai képviselőkkel és a bevándoroltakkal szemben. A titkos tagok „Az Összezárt Ökök Társaságban” (erről kapták angol elnevezésüket, boxerek) tömörültek és az idegenek, a keresztény vallást választó kínaiak üldözésére, kiirtására szervezkedtek. A boxerek lázadását európai csapatok törték le, az osztrák-magyar monarchia részéről 1900-ban, a Zenta, majd később a Mária-Terézia cirkáló személyzete vett részt. A siker érdekében bekapcsolódtak még az Erzsébet és az Asperncirkálók is. A monarchia csapatait 500 fő képviselte a nemzetközi feladatban.

A katonai rendfenntartás egyrészt kiterjedt a pekingi követségek védelmére másrészt a boxerek megfékezése végett a portyázásokra. A követségek védelmében a monarchia 5 tiszttel, 30 közvitézzel, illetve altiszttel vett részt. A feladat megoldását segítette, hogy a külföldi követségek egy helyen Peking egyik egyébként biztonságosnak tartott negyedében voltak elhelyezve. A 3–4 kilométer hosszú védővonalat védő magyarok kézi lőfegyverekkel, egy golyószóróval, egy 37 mm-es gyorstüzi ágyúval voltak felszerelve. „...monarchiánk csapatai nem kaptak külön feladatokat, mivel erre gyengék voltak, ez azonban nem gátolta őket abban, hogy más hatalmak vállalkozásaiban részt ne vegyenek. November 4-én csaknem teljesen önálló vállalkozást hajtott végre SEITZ sorhajóhadnagy a monarchia 125 tengerészével és 20 német lovassal, amidőn november 6-áig Czau-lin-czun környékét tisztította meg a bandáktól”.²⁴

A Magyar Királyi Csendőrség nemzetközi feladatai.

A Magyar Királyi Csendőrség nemzetközi feladatainak teljesítése során a békefenntartásban mint tanácsadó, vagy mint katonai rendfenntartó erő vett részt. (A Magyar Királyi Csendőrségnek nem voltak, nem lehettek nemzetközi feladatai. A kiegyezési törvény a közös érdekű viszonyok közé sorolta az uralkodói udvartartást – a két társországnak önálló államfői tisztségei voltak, amelyet azonban egy természetes személy töltött be – a *pragmatica sanctio*ból származó közös ügyeket pedig nevezetesen a külügyet, hadügyet és a finanszírozásukra szolgáló pénzügyet, valamint a hitelügyet továbbá a vám és kereskedelmi szövetséget. A rendvédelem – amely a belügyek csoportját gyarapította nem tartozott a közös érdekű viszonyokhoz.²⁵ A Magyar Királyi Csendőrséget pedig a közbiztonság fenntartása érdekében hozták létre. A csendőrségnek tehát, mint testületnek nem lehettek feladatai a Szent Korona országain kívüli területeken.²⁶ A Magyar Királyi Csendőrség működésének célja a testület valamennyi szolgálati szabályzatának az elején szerepelt.²⁷

A csendőrök azonban személyükben katonának minősültek a haderő pedig nyilvánvalóan a rendvédelem területén a legjobban képzett katonákat vette igénybe a külföldi rendvédelmi békefenntartás műveleteiben való részvételre. A rendvédelem terén legjobban képzett katonák, akik egyben jelentős szakmai gyakorlattal is rendelkeztek, egyértelműen a csendőrök voltak.²⁸ A csendőrök tehát részt vettek a békefenntartási műveletekben, azonban nem mint a csendőrség képviselői, hanem az Osztrák-Magyar Monarchia hadereének tagjaként. *a szerk.*)

Az első közreműködés 1902 után kezdődött, azt követően, hogy Macedóniában etnikai és vallási konfliktus robbant ki, amely szétterjedt Montenegróban és Koszovóban egyaránt. Az Osztrák-Magyar Monarchia, Oroszország, Nagy-Britannia és Franciaország által kialakított megoldási terv nem járt sikerrel, ugyanis 1903-ban a török csapatok túlkapásai miatt etnikai és polgárháború veszélye alakult ki a törökök és a macedónok, albánok, a montenegróiak, a szerbek, bulgárok és a görögök között. A háború kirobbanását megakadályozta, hogy Ferenc József császár és II. Miklós cár felismerték a veszélyt, és memorandumban felszólították a törökök Nagy Vezért, hogy vonja vissza csapatait és cserébe felajánlották, hogy lefegyverezik a felkelőket, átszervezik a közigazgatást és tiszteket küldenek a török csendőrség átszervezése érdekében. A Porta elfogadta a felhívásban megfogalmazottakat és fogadta a Monarchia hat tisztjét élükön a kontingens parancsnokkal SALIS-SEEWIS alezredessel.

A hat tiszte Koszovóban az újjá szerveződő csendőrséghez osztották be, 277 török csendőr munkáját irányították a 22 szárny 82 helyőrségében. Küldetésük 1909 márciusában fejeződött be. A török csendőrök a magyar parancsnokság alatt 25 nagy ütközetben és számos kis akcióban vettek részt.

1912. november 28-án azt követően került sor a következő nemzetközi békefenntartó feladatra, miután Albánia a Török Birodalomból kilépve kikiáltotta függetlenségét. A kialakult helyzetet Londonban nemzetközi konferencia tárgyalta, és a rend biztosítására, az ország függetlenségét veszélyeztető montenegrói és más szláv csoportok elriasztására, nemzetközi rendvédelmi kontingenst szerveztek. Magyarországot is felkérték arra, hogy vegyen részt a békefenntartók tevékenységében. Százötven

fő magyar csendőr ment Albániába 1913 nyarán, ahol az ellenséges bandák megfélemezésén túl közbiztonsági szolgálatot végeztek, valamint segédkeztek a helyi rendőri szerveknek.²⁹

A Magyar Néphadsereg békefenntartó feladata.

A Magyar Néphadsereg békefenntartói tevékenységére Vietnamban került sor.³⁰ Az International Commission of Control and Supervision (Nemzetközi Ellenőrző és Felügyelő Bizottság) misszió azt követően kezdődött, hogy Párizsban az Egyesült Államok békét kötött Hanoival, 1973-ban. A békekötés értelmében Indonézia, Kanada, Lengyelország és Magyarország állította fel a négytagú ellenőrző bizottságot. A magyar csoport túlnyomórésze katonatisztekől és a Külügyminisztérium diplomatáiból állt, létszámuk megközelítette a 750 főt.

Feladatuk a tüzszünet és az egyezmény betartásának ellenőrzése volt. Amennyiben attól eltérést tapasztaltak azt az egyezményt aláíró feleknek jelentették. Kényszerítő eszközök alkalmazására nem volt jogosítványuk.

A küldetésnek sajnálatosan áldozatai is voltak. 1973. április 7-én a Nemzetközi Felügyelő Bizottság kettő helikopterét lelőtték, az egyik helikopter fedélzetén kettő magyar tiszt tartózkodott, akik életüket veszítették.

Napjaink békefenntartó feladatainak jogi szabályozása.

A Magyar Honvédség részvételét a nemzetközi békefenntartói feladatokban jogszabályok és az állami irányítás egyéb jogi eszközei teszik lehetővé:

A Magyar Köztársaság Alkotmányának megfogalmazása alapján: „A fegyveres erők (Magyar Honvédség, Határőrség) alapvető kötelessége a haza katonai védelme, valamint nemzetközi szerződésből eredő kollektív védelmi feladatok ellátása.”³¹

A honvédelmi törvény „e” és „i” pontjai alapján a fegyveres erő feladatai közé tartozik:
 „- e) a nemzetközi szerződésekből, különösen az Észak-atlanti Szerződésből³² eredő, valamint az Egyesült Nemzetek Szervezete³³ és az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet³⁴ felkérésén alapuló katonai kötelezettségek teljesítése és

- i) részvétel humanitárius segítségnyújtásban;”³⁵

A gyakorlati végrehajtással kapcsolatosan az előző törvények szellemében került megfogalmazásra a honvédelmi miniszteri utasítás³⁶ a nemzetközi katonai békemissziókban való részvétellel kapcsolatos feladatokról, valamint az MH parancsnoka, vezérkari főnök intézkedése³⁷ az MH nemzetközi katonai békemissziókban való részvétellel kapcsolatos feladatok végrehajtásáról.

Nagyobb létszámú magyar békefenntartó műveletek napjainkban.

A **Sínai-félszigeten** a magyar katonai békefenntartók feladatukat az (Multinational Force and Observation) MFO kötelékében a Sínai-félszigeten 1995 szeptember 1-jével kezdték meg, az Országgyűlés 82/1995. számú határozata³⁸ alapján, a feladatot 41 fő teljesíti, ebből 26 fő katona és 15 fő rendőr. Sajnálatosan ehhez a misszióhoz is kapcsolódnak áldozatok. Két fő békefenntartó közlekedési balesetben meghalt 1998-ban.

Az MFO küldetése azt követően kezdődött 1981-ben, hogy 1978-ban Camp David-ban (Egyesült Államokban) Egyiptom és Izrael aláírta a békére vonatkozó egyezményt. A Szerződés értelmében a Sínai-félszigetet négy zónára osztották (A,B,C,D) az első három Egyiptom a negyedik Izrael területén található. Az „A” és „B” zónában – meghatározott számban és haditechnikával – jelen lehet az egyiptomi haderő a „C” zónában már csak engedéllyel A „D” zónában az izraeli haderő csak négyezer katonával lehet jelen. A Szerződés betartása felett a római központú MFO őrök.

A feladatban 11 nemzet vesz részt közöttük Magyarország. A misszió feladata felügyelni a Camp David-i Egyezmény betartását. A magyar kormány 1995-ben kapta a felkérést azt követően, hogy a hollandok befejezték a katonai rendőri küldetésüket. A műveleti területen: főkapu szolgálatot, csomag ellenőrzést, konténer ellenőrzést, gépjárművek-ellenőrzését, sebesség ellenőrzést, tábor bolti lopás megelőzése érdekében időszakos ellenőrzéseket, kommunális járművek ellenőrzését, tábor biztonságának ellenőrzését, bomba riadó, légi katasztrófa riadó tesztek végrehajtását, kerékpár regisztrációt, kapcsolattartást a helyi rendőrséggel, nyomozást bűncselekmények esetén, gépjárműbalesetek helyszínelését, MFO vagyonának táborhelyről történő elszállításának megakadályozását, védelmét, bűnmegelőzési tevékenységet, járőrözést főbb útvonalakon, kutatási feladatok végrehajtását teljesítik.

A kontingens az Északi és a Déli táborban teljesíti feladatát. A déliek tevékenységét egy amerikai katonai rendőr szakasz, az északiakét fidszi szigeteki és columbiai katonai rendőrök támogatják.

Ciprusi Köztársaság területén a magyar békefenntartók tevékenysége (1960. augusztus 16-án nyerte el függetlenségét) UNFICYP (UN Peace-keeping Force in Cyprus) 1964-ben kezdődött, alapfeladatuk a harcok újbóli kirobbanásának megakadályozása, valamint a törvényes rend fenntartása volt. 1974-ben török katonák megszállták a sziget északi részét – azt követően, hogy az athéni katonai vezetők részéről felvetődött Ciprus Görögországhoz való csatolásának lehetősége – és 1983-ban egyoldalúan kikiáltották a Ciprusi Török Köztársaságot.

A misszió feladata a török–görög fél közötti ütköző zóna fenntartása.

Magyarország 1993–94-ben négy megfigyelő tiszttel kapcsolódott be a feladatba. 1995-től az osztrák zászlóalj kötelékében egy szakasz, majd 1997. szeptember 23-tól egy magyar század, az osztrák zászlóalj első századaként 108 fővel teljesíti feladatát.

A magyar katonák közül 10–12 fő az UNFICYP törzsét támogató katonai rendőr században teljesít szolgálatot. Feladatuk a magyar kontingens katonai rendjének és fegyelmének felügyelete.

A század feladata: ellenőrizni a tűzszüneti vonalat, megakadályozni a status quo megváltoztatását, jó kapcsolatot alakítani a szembenálló felekkel, megfigyelést, járőrözést teljesíteni, humanitárius feladatokban részvétel.

Koszovóban a magyar békefenntartó misszió működését magyar Országgyűlés 1999. június 15-ei határozata tette lehetővé, melynek alapján magyar Őrző-védő Zászlóalj települt Koszovóba. A zászlóalj 350 katonával teljesített feladatot Pristinában, a zászlóalj őrizte a KFOR harcálláspontját. Ezen kívül feladatát alkotta még a tábor őrzés-védelme, az esetleges evakuációban való részvétel. Feladatként jelentkezett fontosabb beosztású NATO és EBESZ vezetők helyi biztosításában való részvétel is.

Szarajevó, Boszni-Hercegovina területén az MH Katonai Rendfenntartó Kontingens 150 fővel vett részt a békefenntartásban az SFOR MSU (Multinational Specialized Unit) kötelékében. Az MSU olasz csendőr zászlóalj négy századából három századot az olasz csendőrségbe integrálva egy román, egy szlovén szakasszal állított ki. A negyedik századot a magyar rendfenntartók képezték.

Feladatuk: a hadszíntéri felderítés mellett, együttműködni az ENSZ boszniai rendőri erővel, segíteni a menekültek, az elűldözöttek visszatelepítését, részt venni a többnemzetiségű katonai alakulatok feladataiban, a tömegmegmozdulások leszerelésében, a terrorcselekmények elleni védelemben, részvétel a háborús bűnösök felkutatásában, elfogásában.

A magyar század mellett egy manőverszakasz is dolgozott. Feladata volt mesterlövészek elleni művelet, háborús bűnösök felderítése, elfogása, adott esetben túsmentés és más olyan különleges feladatok ellátása, amelyek eddig a Magyar Honvédség felkészültségéből hiányoztak.

Technikai eszközeik: különlegesen felszerelt terepjárók, páncélozott szállító harcjárművek, rendőri különleges egységeknél található kézfegyverek, golyóálló mellények, cipő, védőpajzs, magyar gyártmányú Gepárd páncéltörő puskák.

A missziókat teljesítő kontingensek táborain belüli a katonai rend és fegyelem megvalósulásáért a kontingensparancsnokok felelősek, abban az esetben, ha a kontingensen belül bűncselekmény történik és annak nyomozása nem tartozik a külföldön szolgálatot teljesítő magyar katonai szervezet állományilletékes parancsnok hatáskörébe³⁹, akkor a nyomozást a Budapesti Katonai Ügyészség irányításával a mobil katonai ügyészségi egység⁴⁰ kijelölt tagja folytatja le.

Konklúzió

A békefenntartás nem napjaink terméke, a konfliktusok kezelésének régóta alkalmazott eszköze, amelyre már az ókorban is nagy szükség volt a világ különböző pontjain igen változatos események alkalmával. A nemzetközi békefenntartó missziókban a magyarok kezdettől fogva résztvettek. A magyar békefenntartók már a XIX–XX. században nagy gondot fordítottak a felkészültségükre és feladatteljesítésükre. Úgy gondolom, hogy a jövőben is, lesznek még nemzetközi területen jelentkező békefenntartási feladatok, amelyekben a Magyar Honvédség bizonyíthatja nemzetközi szinten is elismerésre méltó felkészültségét.

Jegyzetek:

¹ SZTERNÁK: 3. p.

² (1905. 07. 29–1961. 09. 18.) ENSZ főtítokár: 1953. 04. 10–1961. 09. 18 között.

³ San Franciscó-i konferencia: 1945. június 26-án az Alapokmányokmány és az új Nemzetközi Bíróságra vonatkozó Statútum aláírásával ért véget. Az Alapokmányt az öt nagy hatalom – Egyesült Államok, Egyesült Királyság, Kína, Szovjetunió, Franciaország –, valamint az Alapokmányt aláíró többi tagállam többsége a megerősítő okiratot. Ez 1945. október 24-én következett be, ez a nap lett az ENSZ napja.

⁴ ENSZ Alapokmány, első fejezet, első cikk.

⁵ Loc. cit.

⁶ „A bizottság elnöke 1948. augusztus 7-én megállapította, hogy megegyezésre nincs lehetőség, és a fegyveres erőkre vonatkozó további tárgyalásoknak nincs értelme”. HÁRS 74. p.

⁷ „Az államok vagy államcsoportok között kiéleződő feszült viszony a fegyveres konfliktus szintje alatt. Főleg politikai, gazdasági, társadalmi és katonai előnyökért folyik. Fegyveres konfliktussá is kiszélesedhet. Az érdekellentétek fokozása céljából a válság tudatosan is előidézhető”. SZTERNÁK:op. cit.10. p.

⁸ Azon tevékenységek összessége, melynek során tárgyalások alkalmazásával elejét veszik a válság kialakulásának.

⁹ Azon tevékenységek összessége, melynek során a tárgyalások alkalmazásával próbálják kibékíteni az ellenségeket.

¹⁰ Butrosz GÁLI ENSZ főtitkár a következőképpen fogalmaz: „A békefenntartás az ENSZ közvetlen beavatkozása a helyszínen, mind ez ideig az összes érintett fél egyetértésével, rendes körülmények között az ENSZ katonai és/vagy rendőri és gyakran polgári állományának felhasználásával. A békefenntartás olyan eljárás, amely kiszélesíti a lehetőségeket a konfliktus megakadályozása és a béke megteremtése terén”. A tevékenység során veszélyeztetett térségben felállításra kerül a válságkezelő erő. A feladatban katonák, rendőrök, polgári személyek vehetnek részt.

¹¹ **Katonai rendészet:** Katonai igazgatási tevékenység, melynek hatásköre: *Béke időszakban a katonák (A katonai fogalma alatt ebben az esetben nem az 1978. évi IV. törvény a büntető törvénykönyv VIII. fejezet 122. §. (1) alatti megfogalmazást kell érteni, hanem: béke időszak alatt a Magyar Honvédség tényleges állományú tagját, minősített időszak alatt a Határőrségnek a Magyar Honvédség alárendeltségébe helyezett állományát is) által elkövetett az illetékes parancsnok hatáskörébe tartozó bűncselekmények felderítésére, vizsgálatára, a katonai rend és fegyelem fenntartására, annak megszűnése esetén visszaállítására irányul, a fegyveres erő személyi állománya tekintetében. Minősített időszakban a béke időszak feladatain túl alkalmazási területén a közrend és közbiztonság megvalósítása érdekében mindenre kiterjed. A katonai rendészet gyakorlati megvalósítója a katonai rendőrség.*

- **Katonai rendőrség:** A katonai rendészet gyakorlati megvalósítója. Dandár jogállású, országos hatáskörű, egységes parancsnokság alatt álló katonai nyomozó és rendvédelmi hatóság, amely a Magyar Honvédség béke és háborús hadrendjének része. Intézkedési hatásköre törvény- és szabálysértés esetén az illetékes hatóság megérkezéséig (Az 1973. évi I. törvény büntetőeljárás, 91. §. (5) „A bűncselekmény elkövetésén tettenért személyt bárki elfoghatja; köteles azonban őt haladéktalanul a rendőrségnek vagy az ügyésznek átadni, ha pedig erre nincs módja, ezek valamelyikét értesíteni”). mindenkire kiterjedne. Béke időszakban feladatának teljesítése során a közfeladatot ellátó személy, minősített időszakban a felállított katonai őrs bűntetőjogi védelme illetné meg. *Részei: vezető szervek, központi ügyelet, szakmai osztályok, végrehajtók (katonai rendőri irodák).*

- **Katonai rendvédelem:** A katonai rend megvalósítása érdekében folytatott tevékenység. Magába foglalja a HM hatáskörébe tartozó szervezetek felügyeletét a jogszabályok és az állami irányítás egyéb jogi eszközeinek megvalósulása érdekében. Azok szándékos vagy gondatlan megsértése esetén visszaállítja az eredeti jogi helyzetet. Az elkövetőket felelősségre vonás érdekében a felelősség megállapítására jogosult hatóság részére átadja.

- A katonai rendészet, a katonai rendőrség és a katonai rendvédelem jelzett tartalmú fogalmai lényegében csupán a Magyar Honvédségre vonatkozathatók. A katonai rendvédelem definiálása a szerző álláspontját fejezi ki, amivel nem mindenki ért egyet a témakör művelői közül. A másképp gondolkodók álláspontja szerint a katonai rendvédelem nem a katonai rend fenntartására irányuló tevékenység. Szerintük a katonai rendvédelem nem más mint a rendvédelem azon része, amelyet a haderő csapatai hajtanak végre katonai eszközöket és módszereket alkalmazva a közrend és a közbiztonság megóvása, illetve helyreállítása érdekében. A katonai rendvédelem tehát a rendvédelem speciális faktora. (a szerk.) PARÁDI 2000

¹² Azon tevékenységek összessége, melyek a béke szilárdítása érdekében történnek.

¹³ Azon tevékenységek összessége, melynek során a válságkezelést vezető szervezet katonai ereje, ha szükséges katonai eszközeinek alkalmazásával kikényszeríti a tüzszünetet a szemben álló felek között.

¹⁴ Az **EBEÉ** (Európai Biztonsági Együttműködési Értekezlet az 1994. decemberi budapesti tanácskozástól kezdve **EBESZ** Európai Biztonsági Együttműködési Szervezet) helsinki találkozóján 1992-ben magára vállalta a békefenntartást. Az EBEÉ békefenntartói tevékenységének egyik oka, hogy az ENSZ 1945 és 1992 között nagy számú békefenntartó műveletben vett részt és aktivitásának jelentős hányadát a békefenntartói tevékenység fogta le. A másik ok, ha az EBEÉ csak a konfliktusok korai felismerésének és megelőzésének rendszerét építi ki nem lenne lehetősége közbelépni abban az esetben, ha a konfliktusok válsággá nőnek ki magukat.

¹⁵ Az **Európai Unió** 1993. november 1-jén életbelépő Maastricht-i Szerződést követően jött létre. Három pillérből áll első az Európai Közösség, második a közös kül- és biztonságpolitika, harmadik a bel- és igazságügyi együttműködés. Napjainkban tárgyalások folynak az Unió közös hadseregének, rendőrségének és válságkezelő közigazgatási intézményrendszerének létrehozására.

¹⁶ A **Nyugat-Európai Unió** 1954 óta létezik. Eredeti célja a NATO tag nyugat-európai országok belső védelmi tevékenységének összehangolása. Az európai integrációs folyamat előrehaladtával mindinkább az európai védelmi rendszer fejlesztésére és erősítésére fordítja figyelmét.

¹⁷ A **NATO** megalakulásától kezdve többször változott, legutóbbi csúcserkezetén 2002. november 21–22 között hét kandidáló ország kapott meghívást a csatlakozásra. Jelenleg a legegységesebb szervezet, amely személyi állománnyal és technikai eszközökkel is rendelkezik békefenntartói feladatok végrehajtására.

¹⁸ KRISTÓ

¹⁹ BORSY

²⁰ BALLAGI

²¹ KRMANN: 173. p.

²² BODA

²³ GABÁNYI

²⁴ Loc. cit. 570. p.

²⁵ GALÁNTAI: 87-162. p.

²⁶ 1881/III. tc.

²⁷ „A csendőrség a közbiztonsági szolgálat teljesítésére rendelt katonailag szervezett őrtestület.

Feladata működési területén a személy- és vagyonbiztonságot megoldani, a békét és a közcsendet fenntartani, a büntető-törvények, a rendeletek és szabályrendeletek megszegését, a véletlenségből, vagy bármilyen természetű mulasztásból eredhető veszélyeket és károkat lehetőleg megakadályozni, a megzavart rendet és békét helyreállítani, az ezek ellen vétőket kitudni, s megfenyítés végett az illetékes bíróságnak vagy hatóságnak feljelenteni illetőleg átadni.

2.§. A Magyar Királyi Csendőrség katonai és fegyelmi tekintetben, továbbá a tisztek és összes csendőrök mindennemű személyi ügyekben, saját előljáróik és utolsó sorban, a mint azt az 1881/III. tc. 8.§.-a előírja a m.kir. honvédelmi miniszter alá – a közbiztonsági szolgálat teljesítése és gazdasági ügyekre nézve pedig – a m.kir. belügyminiszter alá vannak rendelve.” CSÖ.ÚT.1881.; SZUT.1887.; ASZH.; SZUT.1900.; CSÖ.ÚT.1903.; CSÖ.ÚT.1912.; SZUT.1927.; SZUT.1941.

²⁸ CSAPÓ; KAISER; PARÁDI 1984; PARÁDI 1988; PARÁDI 1989; PARÁDI 1998; PARÁDI 2003; PARÁDI 2005; SZAKÁLY 1994; SZAKÁLY 2004;

²⁹ REKTOR: 131-132. p.

³⁰ HORVÁTH

³¹ 1949/XX. tv.

³² 1999/I. tv.

³³ Magyarország 1955. december 14-én csatlakozott a Szervezethez.

³⁴ Az EBEÉ (Európai Biztonsági Együttműködési Értekezlet) 1994 decemberi budapesti tanácskozástól kezdve EBESZ (Európai Biztonsági Együttműködési Szervezet). Magyarország a kezdetektől 1973. július 3-tól aktív tagja. Helsinkiben 1975. augusztus 1-jén aláírta a záróokmányt.

³⁵ 1993/CX. tv.

³⁶ 41/1997.(HK 15.) HM.

³⁷ 92/1997.(HK 23.) VF.

³⁸ 82/1995.(VII.6.) OGY.

³⁹ „I. Fejezet. Katonai nyomozó hatóságok

1. § (1) A Magyar Honvédség tényleges állományú tagja ellen a szolgálati viszonya tartama alatt elkövetett bűncselekmény alapos gyanúja miatt indult büntetőeljárásban – ha a Magyar Köztársaság ügyészségéről szóló 1972. évi V. törvény mellékletének 2. pontja alapján a nyomozás nem tartozik a katonai ügyészségi nyomozás kizárólagos hatáskörébe, a 2. § (3) bekezdésben foglalt kivételekkel – katonai nyomozó hatóság az illetékes parancsnok.

(2) E rendelet alkalmazásában illetékes parancsnok

a) a fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról szóló 1996. évi XLIII. törvény (a továbbiakban: Hszt.) 2. §-ának b) pontja, valamint a hadköteles katonák szolgálati viszonyáról szóló 1996. évi XLIV. törvény (a továbbiakban: Hkt.) 2. § a) pontja szerinti állományilletékes parancsnok;

b) a nemzetközi kötelezettségvállalás alapján külföldön szolgálatot teljesítő magyar katonai szervezet állományilletékes parancsnoka;

c) a 4. § (3) bekezdése szerinti esetben a helyőrségparancsnok.

(3) Az illetékes parancsnok a nyomozó hatósági jogkörét az igazgatási tiszt (főtiszt), illetve a megbízott nyomozótiszt (a továbbiakban együtt: nyomozótiszt) útján vagy személyesen gyakorolja”. 17/2000. (VII.19.)HM-IM.

⁴⁰ 1/2002.(ÜK.2.)LÜ.

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK

- BALLAGI — BALLAGI Aladár: *XII. Károly és a svédek átvonulása Magyarországon*. Budapest, 1922, s. n.
- CSAPÓ — CSAPÓ Csaba: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914*. Pécs, 1999. Pro Pannónia Kiadói Alapítvány. /Pannónia Könyvek./
- GALÁNTAI — GALÁNTAI József: *A Habsburg-monarchia alkonya. Az osztrák-magyar dualizmus 1867-1918*. Budapest, 1985, Kossuth.
- HÁRS — HÁRS Ernő: *A nemzetközi szervezetek világa*. Budapest, 1982, Gondolat.
- KAISER — KAISER Ferenc: *A Magyar Királyi Csendőrség története a két világháború között*. Pécs, 2002. Pro Pannónia Kiadói Alapítvány. /Pannónia Könyvek./
- KRISTÓ — KRISTÓ Gyula: *Az Árpád-kor háborúi*. Budapest, 1986, Zrínyi.
- KRMANN — KRMANN Dániel: *Küldetésem története*. Budapest, 1984, Európa.
- PARÁDI 1984 — PARÁDI József: *A határszéli csendőrség 1891-1914*. Budapest, 1984, Határőrség.
- PARÁDI 2003 — Idem: *Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században*. II.köt. *Csendőrség a határőrizetben*. Budapest, 2003, Tipico Design.
- REKTOR — REKTOR Béla: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története*. Cleveland, Ohio, USA, 1980, Árpád Könyvkiadó Vállalat.
- SZAKÁLY 2000 — SZAKÁLY Sándor: *A magyar tábori csendőrség története 1938-1945*. Budapest, 2000, Ister.
- SZTERNÁK — SZTERNÁK György: *A veszély, fenyegetés, válság-kihívás, kockázat*. Budapest, 1988, ZMNE.

TANULMÁNYOK

- BOROSY — BOROSY András: A keresztes háborúk és Magyarország. I–II. rész. *Hadtörténelmi Közlemények*, LXXIX. évf. (1996) 1. sz. 3–41. p. és LXXIX. évf. (1996) 2. sz. 11–54. p.
- GABÁNYI — GABÁNYI János: A boxer lázadás. *Magyar Katonai Közöny*, (1921) 9. sz. 554–574. p.
- PARÁDI 1988 — Idem: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti feladatai 1891-1914. *Hadtörténelmi Közlemények*, CI. évf. (1988) 1. sz. 56–92. p.
- PARÁDI 1989 — Idem: A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szervezete a Magyar Királyi Csendőrség. *Belügyi Szemle*, XXXVII. évf. (1989) 2. sz. 35–40. p.
- PARÁDI 1998 — Idem: A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése 1881-1918. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, VII. évf. (1997) 8. sz. 78–83. p. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A napóleoni közbiztonsági ör-

- testület útja Párizstól – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig” című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI 2000 — Idem: A rendvédelmi diszciplína Magyarországon. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, X. évf. (2000) 12. sz. 23–26. p. A tanulmány korábbi változata 1999. október 6-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A közigazgatás, a véderő és a rendvédelem kapcsolatának változásai a polgári magyar állam időszakában” című XII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI 2005 — Idem: A határszéli csendőrségi állambiztonsági feladatai. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XI. évf. (2005) 14. sz. 91–94. p. A tanulmány korábbi változata 1999. februárjában Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság Csendőrség-történeti Szakosztálya által szervezett tudományos rendezvénysorozat II. szimpozionján. A publikált tanulmány az előadás javított bővített és átdolgozott változata.
- SZAKÁLY 1994 — SZAKÁLY Sándor: A Magyar Királyi Csendőrség 1919-1941. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, V. évf. (1995) 6. sz. 122–129. p. A tanulmány korábbi változata 1994 októberében Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme” című VI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SZABÁLYZATOK**
- CSÖ.ÚT.1881. — *Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1881, Pesti Könyvnyomda Rt.
- SZUT.1887. — *Szervezeti és Szolgálati Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1887, Központi Községi Nyomda.
- ASZH. — *Általános szolgálati határozványok a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1896, s. n.
- SZUT.1900. — *Szervezeti és Szolgálati Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1900, s. n.
- CSÖ.ÚT.1903. — *Utasítások a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1903, s. n.
- CSÖ.ÚT.1912. — *Utasítások a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1912, s. n.
- SZUT.1927. — *Szervezeti és Szolgálati Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1927, s. n.
- SZUT.1941. — *Szervezeti és Szolgálati Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1941, s. n.
- KÉZIRATOK**
- BODA — BODA József: *A rendvédelmi békefenntartás kialakulása, fejlődése, helye és szerepe a XXI. században.* Ph.D. értekezés (ZMNE). Kézirat. Budapest, 1997.
- HORVÁTH — HORVÁTH Zsolt: *Magyar békefenntartók Vietnámban 1973-1975.* Budapest, 2002, Kézirat. (A tanulmány szerzőjének birtokában)
- JOGSZABÁLYOK**
- 1881/III. tc. — 1881/III. tc. a közbiztonsági szolgálat szervezéséről.
- 1949/XX. tv. — 1949/XX. tv. a Magyar Köztársaság alkotmánya. VIII. fejezet. A fegyveres erők és a rendőrség.
- 1993/CX. tv. — 1993/CX. tv. a honvédelemről.
- 1999/I. tv. — 1999/I. tv. a Magyar Köztársaság Észak Atlanti Szerződéshez csatlakozásáról.
- 82/1995. (VII.6.) OGY. — 82/1995. (VII.6.) OGY. Határozata a Sinai félszigeten állomásozó Multinacionális Erők és megfigyelők békefenntartói missziójában való magyar részvételről.
- 41/1997.(HK 15.) HM. — 41/1997.(HK 15.) HM. Utasítás a nemzetközi katonai békemissziókban való részvétellel kapcsolatos feladatokról.
- 92/1997. (HK 23.) VF. — 92/1997. (HK 23.) VF. a Magyar honvédség parancsnoka vezérkari főnökének intézkedése a Magyar Honvédség nemzetközi katonai békemissziókban való részvételével kapcsolatos feladatok végrehajtásáról.
- 17/2000. (VII.19.) HM-IM. — 17/2000. (VII.19.) HM-IM. együttes rendelete: a Magyar Honvédség katonai nyomozó hatóságairól és a bűncselekmények parancsnoki nyomozásáról.
- 1/2002. (ÜK.2.) LÜ. — 1/2002. (ÜK.2.) LÜ. Utasítás a mobil katonai ügyészségi egység felállításáról.

Mellékletek jegyzéke:

I. sz. melléklet
Magyarok a nemzetközi katonai rendfenntartásban a kezdetektől napjainkig. 34

Magyarok a nemzetközi katonai rendfenntartásbana kezdetektől napjainkig

Békefenntartás				
Vezetője	Neve		Helye	Ideje
Ausztria- Magyaró. Franciaó. Németó Nagy-Britannia Olaszó. Oroszó.	K. u. K.	Osztrák-magyar tengerészgyalogság	Kréta	1897. 5. 8. – 1898. 4. 12.
	K. u. K.	Osztrák-magyar tengerészgyalogság	Kína	1900. 8. 27. – 1914. 10.
	Magyar Királyi Csendőrség	Magyar csendőrség	Macedónia Montenegró Koszovó	1903. 11. 6. – 1909. 4. 8.
	Magyar Királyi Csendőrség	Magyar csendőrség	Szkutari	1913. 5. 9. – 1914. 10.
1973. január Párizsi béke	ICCS	International Commission of Control and Supervision Nemzetközi Ellenőrző és Felügyelő Bizottság 750 fő	Vietnam	1973. 1. 27. – 1975. 5. 1.
UN ENSZ	UNIIMOG	UN Iran-Iraq Military Observer Group ENSZ Iráni-Iraki Katonai Megfigyelő Csoportja 45 fő	Irak-Irán	1988. 8. 16. – 1990. 7. 1.
UN ENSZ	HMT	Magyar Egészségügyi Kontingens 37 fő	Szaúd-Arábia	1991. 1. 14. – 1991. 5. 29.
UN ENSZ	UNIKOM	UN Iraq-Kuwait Observation Mission ENSZ Irak-Kuvait Megfigyelő Misszió Fegyvertelen megfigyelő	Kuwait	1991. 4. 8-től ma is
UN ENSZ	UNSCON	ENSZ Különleges Bizottság Hivatala 2 fő	Irak	1992. 8. 25. – 1993. 3. 31.
UN ENSZ	UNAVEM II./III.	United Nations Angola Verification Mission II./III. ENSZ Angolai Igazolási Misszió II.: 58 fő; III.: 3 fő	Angola	II.: 1991–1995. III.: 1995-től ma is
UN ENSZ	MONUA	ENSZ Angolai Megfigyelő Misszió 3 fő	Angola	1997-től ma is
UN ENSZ	UNOMOZ	UN Operation in Mozambique ENSZ Mozambiki Művelet 42 fő	Mozambik	1993. 2. 7. – 1994. 12. 10.
UN ENSZ	UNTAC	UN Transitional Authority in Cambodia ENSZ Kambodzsai Átmeneti Hatóság	Kambodzsa	1992. 5. – 1995. 7.
UN ENSZ	UNOMIL	UN Observer Mission in Liberia ENSZ Libériai Megfigyelő Misszió 1 fő	Libéria	1993. 9. 15. – 1993. 12. 18.
UN ENSZ	UNAMIR	UN Assistance Mission for Rwanda ENSZ Uganda-Ruanda Megfigyelő Misszió 4 fő	Ruanda-Uganda	1993. 9. 8. – 1994. 9. 8.
EBESZ	MTG	EBESZ Grúzia Misszió Katonai megfigyelő 1 fő	Grúzia	1992. 12-től ma is
UN ENSZ	UNOMIG	UN Observer Mission in Georgia ENSZ Grúziai Megfigyelő Misszió Katonai megfigyelő 8 fő	Grúzia	1993. 7-től ma is
UN ENSZ	UNMOT	UN Mission of Observers in Tajkistan ENSZ Tádzsikisztáni Megfigyelő Misszió 1 fő	Tádzsik-isztán	1995. 1. 15. – 1995. 7. 18.
EBESZ	NKM	EBESZ Hegyi-Karabahi Misszió Katonai megfigyelő 1 fő	Hegyi-Karabah	1997. 1-től ma is
UN ENSZ	UNFICYP	ENSZ Ciprusi Békefenntartó Erők 4 fő	Ciprus	1993. 8. 11. – 1994. 3. 31.
UN ENSZ	UNFICYP	ENSZ Ciprusi Békefenntartó Erők Fegyveres békefenntartó 121 fő	Ciprus	1995. 11-től ma is

Vezetője	Neve		Helye	Ideje
UN ENSZ	MINURSO	UN Missioin for the Referendum in Western Sahara ENSZ Nyugat-Szaharai Választási Misszió Katonai megfigyelő 6 fő	Nyugat-Szahara	1991. 4-től ma is
MFO	MFO	Nemzetközi Felügyelő Erők Katonai rendészeti erő 41 fő	Sína-fszg.	1995. 9. 1-től ma is
NATO	IFOR	Békemegvalósító Erők	Bosznia- Hercegovina	1996. 1. 31. – 1996. 12. 28.
NATO	SFOR	Stabilizációs Erők Magyar Műszaki Kontingens 155 fő	Bosznia- Hercego-vina	1996. 2. – 2002. 3.
EBESZ	MTB	EBESZ Bosznia-Hercegovinai Misszió Katonai megfigyelő 2 fő	Bosznia- Hercego-vina	1995. 12-től ma is
UN ENSZ	IPTF	ENSZ Nemzetközi Rendőri Különítmény	Bosznia- Hercegovina	1996. 3-től ma is
UN ENSZ	UNMOGIP	ENSZ Indiai és Pakisztáni Katonai Megfigyelő Csoport	Kasmír	1999. 3. 4-től ma is
UN ENSZ	UN MIK	Koszovói Erők ENSZ KFOR összekötő 1 fő	Koszovó	1999. 6-től ma is
UN ENSZ		KFOR Őr és Biztosító Zászlóalj 324 fő	Koszovó	1996. 5-től ma is
NATO		SFOR AMIB Bosznia 4 fő	Bosznia	1996. 12-től ma is
UN ENSZ		KFOR MEL Koszovó Egészségügyi laboratórium 14 fő	Koszovó	1998-től ma is
NATO		SFOR törzs Bosznia 3 fő	Bosznia	1996. 12-től ma is
UN ENSZ		KFOR törzs Koszovó 8 fő	Koszovó	1996. 6-től ma is
NATO		NATO Pfp Albánia 2 fő	Albánia	2001-től ma is
EBESZ		Csecsen-grúz határ katonai megfigyelő 2 fő		1995. 4-től ma is
NATO		Őr és biztosító szakasz 40 fő	Skopje	2002. 8-től ma is
NATO		MSU Bosznia Katonai Rendfenntartó Kontingens 150 fő	Szarajevó	2002. 5-től ma is

Forrás: - TISOVSZKY János: *Az ENSZ és a békefenntartás*. Budapest, 1997, Magyar ENSZ Társaság.

- Magyar Honvédség Összhaderőnemi Hadműveleti Központ irattára.

- BODA József: *A rendvédelmi békefenntartás kialakulása, fejlődése, helye és szerepe a XXI. században*. Ph.D. értekezés (ZMNE). Kézirat. Budapest, 1997.

A Kádár-rendszer rendvédelmi szervezetei a BM Karhatalom és a Készenléti Rendőri Ezred

A KÁDÁR-rendszer 1957. évi tavaszi konszolidációja és az „ellenséggel szembeni taktikája” jelentős változást hozott a rendvédelmi szervek vonatkozásában is. Innen eredeztethető a BM Karhatalom, illetve 1973 után a BM Készenléti Rendőri Ezred. Ez a sajátos szervezet kezdetben katonai-reguláris-rendőri- lineáris- törzskari (1957–1972 között), később (1973–1989 között) hivatásos „csapaterős rendőr-karhatalmi”, azaz nyílt, belső erőszakszervezete volt a szocialista rendszernek.¹

Már pusztán a létevel, demonstratív jellegével és ténykedésével jelentősen támogatta annak működését, hozzájárult a rendszer folyamatos belső legitimitásához. Létrejöttét az 1957. évi májusi országgyűlés által a karhatalom működése tárgyában hozott Elnöki Tanácsi Határozat alapján hozott törvény rendelte el a BM Karhatalom működését.² Az új katonai rendfenntartó szervezet: a BM Karhatalmi ezredből (Budapesti Karhatalmi Forradalmi Ezred); a HM Karhatalmi Forradalmi Ezredből (Forradalmi Honvéd Tiszti Ezred)³, A 37. lövészezred (Budapesti Forradalmi Ezred); valamint a vidéki karhatalmi egységekből szerveződött.

Az országgyűlés – a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány jelentése⁴ alapján – a karhatalmi elődszervezetek tevékenységét a szocializmus léte szempontjából különösen fontosnak ismerte el. Az MFMPK. 25/1957. számú rendeletével, és a Munkás-Paraszt Hatalomért Emlékérem alapításával továbbá a vele járó kiemelt juttatásokkal, méltányolta a karhatalmi szolgálatot. Valamennyi karhatalmista választhatott abban is, hogy melyik továbbműködő fegyveres testületben tevékenykedik tovább, a karhatalmista szolgálatban eltöltött időt beszámolták a szolgálati jogviszonyba is.

A rendszer sajátos rendvédelmi taktikája része volt ugyanakkor az is, hogy a karhatalmi feladatok végzésére 1957 elején: összevonás és szervezeti egyszerűsítés útján létrehozták a BM Karhatalmat, amelyet a továbbiakban a Magyar Népköztársaság fegyveres erőinek részeként működtettek; emellett biztosítékként felállították 1957. februárjában az MSZMP fegyveres milíciájaként a Munkásőrséget; a karhatalmi szervek létrehozásával párhuzamosan 1957 első felében a rendőri szervezetet is megerősítették, mégpedig: 509 rendőrőrsöt működtettek, 1956. november 4-ét követően, pedig 106 új rendőrőrsöt telepítettek. A BMH. 1957. augusztus 16-ai 40. számú parancsával kiépítették az egész országban a körzeti megbízotti rendszert, úgy hogy a városokban 10 ezer lakosra, valamint a községekben pedig, 6–8 ezer lakos után egy körzeti megbízottat működtettek.

Mindkettő szervezése folyamatos és párhuzamos szolgálati működés mellett történt, vagyis az új szervek azonnal bekapcsolódtak a rendszer belső, fegyveres védelmébe és – a rendőri szervekkel közösen, de azok alárendeltségben – részt vettek a közrend-közbiztonság védelmében.⁵

Az elődszervezetek.

A II. világháború végétől kialakuló szocialista világrendszer szinte valamennyi országában – „szovjet mintára”⁶, sőt 1956-ban a szovjetek követelésére – a tömegek megfélemlítése és az ellenzék féken tartására létrehozták és működtették a rendőri munka nyílt támogatására, alapvetően belső karhatalmi feladatokra a katonai típusú, struktúrájú karhatalmi szervezeteket.

Hazánkban a Magyar Királyi Csendőrség 1945. évi „törvényen kívüli helyezésével”⁷, illetve felszólításával a rendőr-karhatalmi feladatokat: egymást követően több szervezet látta el: a Magyar államrendőrség Budapesti Karhatalmi Zászlóalja (Ezrede) látta el e feladatot 1848-ig; 1949–1953-ig az Államvédelmi Hatóság közvetlen részeként létrehozták a Belső Karhatalmat (Kék ÁVÓ-t). 1953-ban az Államvédelmi Hatóság önállóságát megszüntették és a szervezetét az 500/9/1953. MT. határozattal a Belügyminiszter (PIROS László) alárendeltségébe helyezték. Az MDP. Politikai Bizottsága 1955. június 16-i és december 8-i üléseinek döntése alapján a Belügyminisztérium szerveit, testületeit újból átszervezték, ahogy abban az időben mondták "racionalizálták" és három főcsoportfőnökségbe csoportosították, így: I. (államvédelmi) főcsoportfőnökség, melynek vezetője HÁRS István államvédelmi ezredes, miniszterhelyettes, II. (rendőri) főcsoportfőnökség, PÖCZE Tibor rendőr vezérőrnagy, miniszterhelyettes, III. (Határőrség, Belső Karhatalom) testületi főcsoportfőnökség, vezetőjét nem nevesítették.⁸ Ekkor rendszeresítették a BM felső vezetésében az általános, vagy testületi miniszterhelyettesi funkciót, amelynek fontos szerepe volt 1956. decemberében és 1957 tavaszán.

A Belső Karhatalom létevel és tevékenységével jelentős katonai-rendőr-karhatalmi támasza volt a RÁKOSI-rendszernek. Részt vett a kitelepítések és a begyűjtések végrehajtásában, a BM B V. Intézetek külső őrzésében, a kiemelt katonai és ipari objektumok védelmében. Őrizte a párt- és állami vezetés fontos intézményeit, objektumait, a vezetők lakásait. Közreműködött a katasztrófák, elemi csa-

pások elhárításában (például az 1955-ös dunai árvíznél). Tevékenysége alapvetően katonai -rendőr-karhatalmi és őrsz-vedelmi feladatokra oszlott.

Az 1956-os Forradalom és Szabadságharcban a Belső Karhatalom egységei, alegységei kisebb kötelékben – a Szovjet Vörös Hadsereg, illetve a szocializmus erőinek oldalán, többször kerültek tűzharcba a felkelőkkel – részt vettek a hatalom kiemelt objektumai védelmében. A harcok során 81 fő államvédelmi katona vesztette életét.⁹

A forradalmárok egyik legfőbb követelésére 1956. október 29-én megkezdődött az ÁVH. Belső Karhatalom kisebb egységeinek lefegyverzése, majd november elsejei hatállyal feloszlatták a testületet. A teljes feloszlást azonban az idő rövidsége miatt nem tudták végrehajtani így az ÁVH. kisebb alegységei 1956. november 4-e után részben továbbműködve, részben újjászervezve is működtek. A szovjet hadsereg támadását követően küzdöttek annak oldalán, sőt – régi egyenruhájukban – részt vettek a fegyveres felkelők elleni harcban (például a Mecsekben).¹⁰

Az 1956-os Forradalom és Szabadságharc szovjet katonai leverését követően, annak oldalán az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottsága egy időben három, ideiglenes, fegyveres, karhatalmi szerv létrehozását határozta el 1956. november 9-én a Fegyveres Erők Minisztere (dr. MÜNNICH Ferenc) parancsot adott a magyar forradalmi karhatalmi ezredek szervezésére, amelyből: Budapesten három körzetben, három honvéd karhatalmi ezredet szerveztek; országos hatáskörrel létrehozták továbbá a BM Budapesti Karhatalmi Ezredet; valamint a nagyobb ipari városokban és megyeszékhelyeken karhatalmi zászlóaljkat és századokat szerveztek. Mindhárom típusú szervezet eredetileg rendőr egyenruhával és PPS dobtáras géppisztollyal tervezték felszerelni, azonban csak katonai téli öltözetből („pufajkából”) állt rendelkezésre megfelelő mennyiség. Valamennyi rendvédelmi szervezetnél ekkor rendszerezítették a gumibotot, amelynek később is tényleges és jelképes szerepe is volt.¹¹

Az éppen leszerelt gyári őrségekből 1956 decemberében folyamatosan elkezdtek szervezni a Munkásőrség egységeit, amelyet az MSZMP. Ideiglenes Központi Bizottsága 1957. február 19-én határozott el.

A karhatalmi ezredek és a munkásőrség is a fegyveres ellenállás felszámolása mellett, azzal egy időben jött létre, illetve szerveződött. Katonai szervezetük járőr, raj, szakasz, század, zászlóalj, ezred szervezésű volt. Mindkét szervezet közvetlenül a Belügyminisztérium közvetlen alárendeltségében jött létre. Irányításukat a BM általános helyettese – ekkor TÖMPE István – látta el.

A karhatalom kezdetben a katonai rendvédelmi modell jellemzőit viselte, később reguláris szervezetté vált. Ezzel szemben a Munkásőrség milícia rendszerű (paramilitáris), – alkalmi és szükség szerint mozgósított (mozgósítására azonban nem került sor) – rendvédelmi szervezet maradt és kezdettől fogva az MSZMP közvetlen befolyása alatt állott. A Munkásőrséget már megyei szinten is csak az MSZMP megyei első titkára engedélyével lehetett – minden közös parancs megléte mellett – igénybe venni, amit azonban nagyon nehezen lehetett megszerezni. Az engedélyezett igénybevétel az engedélytől 8 órán túl biztosították. Éppen ezért a Munkásőrség igénybevétele 1958 után az éles karhatalmi feladatokra inkább csak demonstratív jelleget, illetve célt szolgált. Ez alól egyedüli kivételt jelentettek az engedélyezett politikai rendezvények biztosítása. Mindkét karhatalmi szervezet alapvetően és napi szolgálatellátást illetően is a szovjet hadsereg és hosszú időszakon keresztül a rendőrség erői alá-, illetve mellérendeltségében tevékenykedett.

Kiépítés és működés.

Az új szervezetet részleteiben az 1957. július 5-i 25/1957. számú BM parancsral hozták létre, úgy hogy biztosított legyen az egyszemélyi parancsnoki vezetés a testületnél. Ezért valamennyi karhatalmi alegységet: a Karhatalmi Parancsnokság alá rendelték, majd a Honvéd Karhatalomtól 1500 főt át kellett venni, az év őszétől – különleges feltételekkel – megkezdődött (illetve folytatódott) karhatalmi szolgálatra ismét a sorkötelesek sorozása és behívása, ugyanakkor az év második felében kiemelt közbiztonsági akciókat (razziákat) szerveztek az országban valamennyi karhatalmi és fegyveres szervezet részvételével. Lényeges volt még, hogy a Belügyminisztérium 1957. május 1.-vel megállapított ideiglenes szervezetében, – amely december 15-ig volt érvényben – a Karhatalomnak át kellett adnia a BM Büntetés-végrehajtás részére 450 fő sorkatonát.

Ezzel egy időben – a megváltozott feladatrendszerhez igazodva – 1250 fő sorkatonát és 20 fő irodai személyzetet is kapott a karhatalom.

A BM Karhatalom 1957. májusi szervezetében az ideiglenes létszámban (állománytáblázatában) 950 tisz, 350 tiszthelyettes és 2300 visszatartott sorkatona szerepelt. Szervezetében lineáris, törzskarikatonai struktúrában 3 ezred, 10 zászlóalj, 35 század működött. Felállítása, feltöltése azonban minden kísérlet, erőfeszítés ellenére kb. 70–75 %-s volt. Szervezetében már ekkor létrehozták a pártszerveze-

teket és század szinten politikai tiszti, később helyettesi rendszert működtettek. Az állomány képzése során bevezették a rendszeres politikai oktatást.

A BM Karhatalom személyi állományát tekintve rendkívül vegyes összetételű volt. Állományában egy időben teljesített szolgálatot rendőr, volt államvédelmi, pártmunkás, honvéd tiszt és tiszthelyettes, sorkatona, görög emigráns, stb. A szervezet speciális politikai töltésű volt, katonai szervezetében hivatásos katonai- rendőri szolgálatot vállaltak azok akit arra alkalmasnak minősítettek. Az állomány a katonai és a rendőri esküt egyaránt letette. Munkájukat kis létszámú irodai, később polgári alkalmazott segítette. A személyi állományt 1959-től a BM Személyzeti Főosztály „C” Osztálya biztosította, amely ellátta a sorozás, a feltöltés az utánpótlás biztosításának feladatait, irányította a továbbképzést és a kiképzést.¹²

Az 1957 őszén a folyamatosan újjászerveződő karhatalmi szerveknél a működés során végig az egyszemélyi parancsnoki rendszert működtették, amelyet azonban szervesen kiegészített a közvetlen „pártirányítás”.¹³ Mindkettő érvényesülését a gyakorlatban folyamatosan ellenőrizték. Általában megállapítható volt, hogy az „egyszemélyi parancsnoki rendszer érvényesül, ugyanakkor a karhatalmi munka színvonalatlan.” Kifogásolták azt is, hogy „a vezetők a pártszervek véleményét nem kérik ki.”¹⁴

A BM Karhatalom szerveződése – kiképzése, az állomány összekovácsolása a napi karhatalmi szolgálat teljesítése mellett, azzal párhuzamosan történt. A szolgálati feladatokat alapvetően öt fő részre tagolták, úgy, mint: karhatalmi feladatok, fegyveres biztosítási feladatok, őrzés-védelmi feladatok, a működési körzetben végrehajtott agitációs és propaganda feladatok, valamint a kiképzési feladatok teljesítése.

Ezekből az első három főbb tevékenységi kört „békében is harc feladatként” értelmezték.

A KÁDÁR-rendszer egyik sajátossága volt, hogy a belbiztonsági rendszert a hatalom együttesen kezelte, a végrehajtást mindig a belügyminiszter alá rendelték, ahol az erőszakos szervezetek munkamegosztása egy időben egységes volt, ugyanakkor azonban szervezetenként sajátos metódus is kialakult. Jelentősen megváltozott az erőszakos szervezetek szervezeti modellje, hatásköre és munkamegosztása is.¹⁵ A karhatalmi, állambiztonsági, közrendvédelmi feladatokat megvalósító rendvédelmi testületek tevékenységében kiemelt szerepet kapott, az együttműködés.

A folyamat eredményeként megszűnt a totalitárius politikai rendőrség önálló egyenruhás fegyveres testülete. Az állambiztonság szervezetrendszerére „beépült” a rendőrségbe és a belügyminisztériumba, felszámolták a forradalom utáni represszióra alakult karhatalmi szervezeteket, amelyek helyett – a Munkásőrség létrejöttével – társadalmi jellegű „önkéntes paramilitáris” szervezet jött létre.

A BM Karhatalom Ideiglenes Segédlete (Szabályzata) 1957-től a legfontosabb feladatokat úgy határozta meg, hogy: a testület köteles a Népköztársaság belső rendjének védelmét, minden ellenséges támadással szemben – az ország belső rendjének és a szocializmus építésének védelme érdekében – megvédeni. A karhatalom feladatait – a fegyveres szervekkel és a hazafias lakossággal együttműködve – rendszerint lövészfegyverekkel valósította meg.¹⁶

A személyi állomány feszített szolgálatteljesítést valósított meg. A belügyminisztériumban 1958-ra elkészítették az állománytáblázatot, amely 1959-re véglegessé vált. A 60-as évek elejére definiálták a karhatalom kifejezést is.¹⁷ **(I. és II. sz. mellékletek)** Az a „fegyveres erő, amely az adott társadalmi rend és közrend megsértésére irányuló kísérletek megghiúsítására és leverésére szolgál. A karhatalmi feladatokat általában a rendőrség, a katonaság, vagy milícia rendszerű fegyveres testületek oldják meg. A hadsereg nagyobb egységei csak rendkívüli körülmények között vesznek részt a karhatalmi szolgálat ellátásában, normális körülmények között csak egyes kisebb egységekkel nyújtanak segítséget a rendőri szerveknek.”¹⁸ A magyarázat pontosan takarja az akkori helyzetet és igényeket a korszak magyarországi közbiztonsági viszonyainak magyarázatánál. Vagy másként: „A karhatalom a közbiztonság és a társadalmi rend védelmére hivatott fegyveres szerv”¹⁹

Objektum őrzés-védelmi tevékenység.

Az 1956-os forradalmat követően a karhatalmi tevékenység szerves, sőt döntő részét képezte az objektum őrzés-védelmi tevékenység, amely jelentős erőforrásokat kötött le a másfél évtizedes működése során. Az objektumőrzést a nemzetközi katonapolitikai helyzettel, a külső és belső ellenség elleni harc fontosságával és hangsúlyozottan a szabotázs megelőzéseivel indokolták. A KÁDÁR-rendszerben a Magyar Népköztársaság fegyveres erői és testületei, valamint rendvédelmi szervezetei összehangolt munkamegosztásban végezték az objektumok őrzés-védelmét. A Magyar Néphadsereg őrizte a katonai szempontból fontos objektumokat és körleteket. A BM Karhatalom valósította meg a belügyi, a honvédelmi, a fontosabb államigazgatási, közlekedési, hírközlési objektumok, és körletek őrzés-védelmét. A BM Határőrség a határterületen elhelyezett határügyi objektumok és határjelek őrzését-védelmét látta

el. A BM Országos Rendőr-főkapitányság területi és helyi szervei – a külön parancsban meghatározottak szerint – a belügy, a Magyar Posta és hírközlés őrzés-védelmének ellátása mellett felügyelte a Polgári Fegyveres Őrség őrzés-védelmi és kiképzési tevékenységét is. A BM Kormányőrség a párt- és állami vezetők közvetlen személyi védelmét, közvetlen munkakörnyezetét, lakásait, az üdülőket, az országgyűlés épületét és környezetét, stb. biztosította. A Munkásőrség az MSZMP országos, területi és helyi szerveinek objektumait, kezdetben a fontosabb ipari objektumok védelmét is ellátta. Ennek értelmében a munkásőrök részére fegyverviselést és használatot is biztosítottak.²⁰ A Fegyveres Iparőrséget (később Polgári fegyveres Őrség) 1952-ben állították fel. Ez a szervezet 1959-re már öt ágazathoz tartozó objektumok őrzés-védelmét látta e.²¹

Az őrzés-védelmi feladatokat ellátó testületek közül a BM Karhatalom 7 önálló magasabb egysége a hatvanas években országosan 97 objektumot őrzött 358 őrhellyel, 2357 fő őrségi létszámmal. Ebből két ezredet (a Budapest 1. Őrségi és a Pécsi ezredeket) különösen leterhelt ez a sajátos feladat. **(III. és IV. sz. mellékletek)**

A belügyi vezetés folyamatosan javasolta a karhatalom őrzés-védelmi feladatokkal kapcsolatos leterhelésének csökkentését. Elérték az őrségi szervezet egyszerűsítését az őrszázadok őrségi zászlóaljba tömörítésével, az indokolatlanul őrzött objektumok számának csökkentésével (pl.: a Pécsi Uránbánya), a váltásonként 7 fővel működő úgynevezett hármasszolgálati rendszer kialakítását, valamint a kiképzés javítását.

Ugyanakkor jelentősen fokozta a BM Karhatalom leterhelését, hogy a Varsói Szerződés 5. Összefegyvernemi Szárazföldi Hadsereg Parancsnoksága és közvetlen ezredei 1963-tól Székesfehérvárott, alárendelt magasabb egységei pedig elsősorban a Dunántúlon diszlokáltak. Hiszen a béke és „M” időszaki objektumok, gyülekezési körzetek, valamint körletek „záró-gyűrűit” is a BM Karhatalom biztosította.²² Ezt a tevékenységi formát a Honvédelmi Tanács is sokkalta, ezért az őrzött objektumok számát 1962-re 19-el csökkentették.²³ Itt kell megemlíteni azt is, hogy 1967. július 1-től 600 fős műszaki építőzászlóaljat²⁴ hoztak létre, amely a testület megszűnéséig működött és ellátta az épülő BM objektumok építését és kezdetben az őrzését is. Részt vett továbbá 1970-ig a nyugati határszakasz aknamente-sítési munkálataiban.

A KÁDÁR-rendszer legitimációja, az élet- és munkakörülmények javulása, a közrend- közbiztonság kedvező alakulása a 60-as évek első felében nem változtatott a BM Karhatalommal kapcsolatos viszonyokban. Az 1962-es országos rendőri értekezlet megállapítása szerint „a közbiztonság szilárd és a társadalmi tulajdon védelme is javult. A körzeti megbízási szolgálat alapvetően megszilárdult és kiépült. Az ország 213 lakott településén működik önkéntes rendőri csoport.” Ennek ellenére a karhatalomnál 10 harcokcsival rendelkező harcokcsi-század kialakítását határozták el. A felállítás anyagi nehézségekbe ütközött, ezért a belügyi vezetés célszerűbbnek látta, ha a meglévő páncélgépkocsi századot fejleszti. A 24 páncélgépkocsit ezért 1962-re 34-re²⁵ Ekkor hozták létre a karhatalomnál a tüzér, a páncéltörő tüzér és az aknavető alegységeket is. Ekkorra a karhatalomnál már 4 ágyús üteg, 8 páncéltörő tüzérüteg és 1 aknavető századot, továbbá 7 műszaki-vegyvédelmi szakaszt szerveztek. Kialakultak a kiképzési, továbbképzési és utánpótlási rendszerek, elkészültek a raj, szakasz, század, zászlóalj szintű karhatalmi szabályzatok és segédletek. Megfelelően működtek az alegységek, a szolgálat-ellátásra a normál viszonyok voltak a jellemzőek. A karhatalom önállóan és a rendőrség szerveivel közösen látott el közbiztonsági szolgálatot. 1959-től a tisztii állomány képzése miatt a Rendőrtisztii Akadémián, 1964-ben pedig a Magyar Néphadsereg Egyesített Tisztii Iskoláján is létrehozták a karhatalmi tagozatot. Majd 1967-től az Magyar Néphadsereg Kossuth Lajos Katonai Főiskoláján létrehozták a határőr és a karhatalmi tagozatot. Végül pedig az MSZMP Központi Bizottsága 1969. november 28-i határozata alapján 1970-től létrehozták a Rendőrtisztii Főiskolát, megteremtve ezzel a rendőrtisztiképzés felsőoktatásba illeszkedő szervezetét.

A belügyminisztérium történetében meghatározó volt az 1966-os esztendő. Ennek jellemző állomásai voltak a május 28-ai BM Országos Értekezlet²⁶ és az azt feldolgozó BM Kollégiumi ülések szeptember 15-én, október 21-én, november 24-én, valamint december 22-én. Az országos értekezleten KÁDÁR János hozzászólásában értékelte a kül- és belpolitikai helyzetet és személyesen szabta meg a Belügyminisztérium legfontosabb feladatait. A belügyi tárccával szemben azt az igényt fogalmazta meg, hogy „Próbálják meg a BM munka mennyiségét valamivel redukálni és a minőséget, a politikai színvonalat növelni, mert akkor hatékonyabban és többet tudnak adni ... a pártnak és a népnek.”²⁷ A felkészülést megelőző évben, 1965-ben a Karhatalomnál is 6 tiszttel, 1 tiszthelyetessel, 44 sorállományúval és 1 polgári alkalmazottal csökkentették a létszámot.

A Munkásőrség tevékenységéről szóló 1957. évi törvényerejű rendelet,²⁸ valamint az 1957. évi kormányhatározat,²⁹ illetve az 1958. évi Honvédelmi Tanácsi határozat³⁰ előírta, hogy: a munkásőrök

nemcsak karhatalmi feladatok ellátásában vesznek részt, hanem a rendőrség mellett közbiztonsági szolgálatot is teljesítsenek, illetve a munkásőrparancsnokokat BM tiszteknek kellett tekinteni.

Az MSZMP Politikai Bizottsága 1963. szeptember 24-ei határozata – a Munkásőrség szervezési, kiképzési és szolgálati rendszerének továbbfejlesztése tárgyában fokozta a Munkásőrség bekapcsolását a közbiztonsági feladatokba. Ez elsősorban rajkötelékben, a munkásőr lakóhelyi környezetében, rendőrrel közös, közterületi járőrszolgálat teljesítését és rendezvénybiztosítási feladatot jelentett. 1964-re elkészült a Munkásőrség Szervezeti Szabályzata³¹ amely kimondta „a BM szerveinek támogatására (segítésére) a közrend, a közlekedés és a közbiztonsági feladatok ellátásában a Munkásőrség köteles segítséget nyújtani.”³² Ez a tevékenység a 60-as évek második felében bontakozott ki országszerte és jelentősen hozzájárult, elsősorban vidéken a közrend-közbiztonság szinten tartásához. Meg kell jegyezni azt is, hogy a belügyi tanintézeti képzésben a 70-es évek második felére, valamint a 80-as évek elejére a karhatalmi kiképzés háttérbe szorult. Ezért kerülhetett sor arra, hogy csak a Munkásőrség Központi Akadémiáján képeztek rendszeresen 1980-tól 1989-ig a karhatalmi feladatok irányítására rendőr tiszteket.

Még 1986-ban is sokat segített a Munkásőrség, mert közbiztonsági szolgálatban még 300 ezer szolgálati órát teljesítettek, a rendszer teljes időtartama alatt pedig összesen mintegy 5 millió órát. Igaz azonban az, hogy ennek mintegy kétharmada kizárólag politikai rendezvénybiztosítás volt.³³

Az MSZMP ajánlásait szem előtt tartva a Belügyminisztérium vezetése követte az „összbelügyi szemlélet” megvalósítását, azaz az egyes rendvédelmi szervezetektől fokozott együttműködést várt. Ennek eklatáns példája a 022/1967. számú BM Parancs, amely az államhatár őrzetében a rendőr-főkapitányság határőrkerületek és a karhatalmi zászlóaljoknak közös feladatokat határozott meg.³⁴ A karhatalom szervezetében ekkor 1306 fő hivatásos rendőr, 5092 fő sorozott és 50 fő irodai állományú személy teljesített szolgálatot. Budapesten 1 Forradalmi Karhatalmi Ezred, a budapesti agglomerációban 1 Őrségi Ezred, a gazdaságilag és katonailag legfontosabb nagyvárosokban, ipari centrumokban pedig 2., a 3., 4., 5., és a 6. zászlóalj diszlokáltak. Ezen felül még önállóan 5 Őrségi űrs is működött.

Részvétel Csehszlovákia lerohanásának biztosításában.

A szovjet állami és pártvezetés döntése értelmében a Szovjet Déli Hadseregcsoporthoz alárendeltségében, a Magyar Néphadsereg 8. Gépesített Lövészadosztálya szervezetében a belügyi rendvédelmi szervek is részt vettek 1968. augusztusában Csehszlovákia lerohanásában. Elhárítók elnevezéssel 74 főt delegáltak a műveletben való részvételre. Ide számolták a rendőrségtől vezényelteteket, az állambiztonsági és a közrendvédelmi tiszteket, azaz 60 tisztet, 14 sorállományú katonát.³⁵ Megerősítés néven 1 karhatalmi zászlóaljat vezényeltek a műveletben történő részvételre. A zászlóaljat elsősorban a menetek és elhelyezési körletek, vezetési pontok záró gyűrűjének biztosítására alkalmazták, majd a megszállt területeken megalakuló 10 magyar helyőrség őrzés-védelmi és karhatalmi teendőinek az ellátásába vonták be a karhatalmi zászlóaljakat.³⁶

A Balassagyarmati, a Miskolci Határőr Kerületet és a Győri Önálló Határőr Zászlóaljat, valamint a Győri és a Szegedi Karhatalmi Zászlóaljakat is bevonták a műveletbe. A lerohanáskor a határterület álcázásában, figyelésében, felderítésében, a Csehszlovák csendőr őrsők lerohanásában, a megszállás alatt a déli határszakasz biztosításában, a határforgalom megszervezésében és a különleges határrend biztosításában, valamint a magyar erők kivonása során a megszálló magyar katonai erők szervezett visszavonásának biztosításában, továbbá a „K” (különleges katonai vasúti szállítmányok) vasútvonalainak, ki- és berakóhelyeinek biztosításában vettek részt.

A „k” (különleges katonai-vasúti-közúti) szállítmányok rendőri biztosítása.

A BM Karhatalom egyik fokozott felelősséggel járó feladata volt – a rendőrséggel együttműködésben – a „K” vonatok, szállítmányok, valamint a közúti szállítmányok biztosítása. Mindez 1968-ig a katonai gyakorlatok során szervezett csapat- és anyagmozgások biztosítását jelentette, amelyeket addig kizárólag a rendőrség vasúti és közlekedési szervei irányítottak. A BM Karhatalomnak e speciális feladatban csak alárendelt végrehajtási szerep jutott. A „K” szállítmányok háromnegyede a Szovjet Hadsereg, egynegyede pedig magyar katonai személy- és anyagszállítások voltak. 1968-ban, 1977-ben, 1978-ban 1981-ben azonban a Varsói Szerződés „PAJZS” majd a „BARÁTSÁG” fedőnevű Magyarországi hadgyakorlatok során előfordult, hogy román, bolgár, csehszlovák és NDK-s csapatok vasúti-közúti menekési biztosítása is rendőr – karhatalmi feladat volt.

Csehszlovákia 1968-as megszállását követően a tapasztalatok alapján ezt a sajátos karhatalmi feladatot a későbbiekben a leghatékosabb katonai titoktartással kezelték. Minősítése szigorúan titkos,

különösen fontos volt. A „K” szállítmányok biztosítását az 1968-as BM parancs értelmében nyílt és operatív módon is kellett végezni.³⁷ Az operatív biztosítást az állambiztonsági szervek végezték. A nyílt biztosításban a vasútvonalak teljes magyarországi szakaszára a megyei rendőr- főkapitányságoknak olyan útvonalterveket kellett kidolgozni, amelyeken feltüntették: a lakott és lakatlan területeket, a vasútvonal valamennyi szintbeli, valamint az alul és felül épített terep- és műtárgyakat, az anyagrakodásra alkalmas be- és kirakó helyeket, a fontosabb vasúti raktárakat és az anyagnyerő helyeket, a biztosító erőket objektumonként, a rendőrség és a karhatalom erői, eszközeit, a feladatot és az összeköttetés módját. Alapelv volt a biztosító erők tervezésénél, hogy lakott területen belül, elsősorban a vasútállomásokon, vasúti megállóhelyeken a környezetet jól ismerő helyi rendőr, míg lakott területen kívül a karhatalom erői teljesíthettek szolgálatot.

A rendszert vasútvonalanként három számjegyű, kódolt riasztási rendszerrel működtették, amelynek aktuális feladatait a belügyi rejtjeles, távgépíró rendszerrel, vagy kódolt telefonhívással továbbították a végrehajtó szerveknek. A teljesítés adatait másnap reggel, illetve naptári dekádonként pedig az összesített adatokat a közrendvédelmi és a közlekedési statisztikán kellett jelenteni. A feladat végrehajtását, a teljesítést minden esetben megyei szinten tiszti rendőr járőr ellenőrizte. A végrehajtásért a megyei rendőr-főkapitányságok közrendvédelmi osztályai voltak a felelősök.

„K” szállítmányok biztosítása a meglévő közbiztonsági feladatok teljesítése mellett óriási megterhelést jelentett az érintett szerveknek. Különösen igaz volt ez 1974-től, mert ezt a feladatot is a rendőrség területi szervei feladatává tették 1989-ig bezárólag.

A belügyi szervezetek és a karhatalom átszervezése.

Csehszlovákia lerohanásában való magyar részvételt a nemzetközi közvélemény elítélte, a hazai közhangulatot – sőt a belügyi állományt is³⁸ – pedig hosszú ideig izgatta. A KÁDÁR-rendszer – bízva a lakosság támogatásában – az állambiztonsági munka fokozódása mellett mégis a rendvédelmi szervezet és a munka átszervezését és csökkentését határozta el. Az MSZMP KB. 1969. november 28-ai ülése és annak állásfoglalásai szerint: „a BM egész tevékenységét pártunk és népünk szolgálata vezérli, hivatását betölti.” Határozatában érdekes módon felhívta a figyelmet a karhatalmi és a tűzrendészeti feladatok ellátásának, szervezeti formájának felülvizsgálatára.³⁹ A belügyminisztérium vezetése az átszervezéssel kapcsolatosan „összbelügyi” téma prioritásokat határozott el a BM országos méretű szervezetrendszerének és létszámának újragondolásához.

Mindenkori alapelvnek tekintették az állami és közigazgatási tagozódáshoz igazodást. A másik legfontosabb alapelvnek pedig azt tekintették, hogy a pénzügyi–dologi ellátottság a gazdaság teherbíró képességével álljon összhangban.⁴⁰

Az átszervezéssel kapcsolatos politikai döntést azonban az MSZMP KB. Politikai Bizottsága 1970 februári határozata mondta ki és a végrehajtás felelőséül a belügyminisztert, BENKEI Andrászt, mint a Politikai Bizottság tagját jelölték ki. Ennek végrehajtására a BM Mozgósítási és Szervezési Csoportfőnökség elkészítette az 1971. évi középtávú szervezési koncepciót. Ebben szervezési célként határozták meg a belügyi feladatokhoz jobban igazodó szervezet kialakítását, a tervszerűség és a folyamatosság biztosítását, a szervezési szükségletek meghatározását, egyúttal felkészültek 1991-ig a közép- és hosszú távú, valamint a prognosztikus szervezés bevezetésére.

A Belügyminiszter az 1971. július 1-ei – átszervezési – intézkedése prioritásaihoz a belügyi szervek, testületek vezetőitől óriási tömegű szervezési javaslat érkezett, amely: 55 szervezeti, 900 létszámrendezési, 800 munkakör megnevezési, 204 ruhanorma átsorolási és 501 illetménycsoport megváltoztatási igényt tartalmazott.

A politikai döntést követően a belügyminiszter parancsával módosította a belügyminisztérium szervezetét és szolgálati tagozódását.⁴¹ Ekkor létrehozták a BM Igazgatásrendészeti Csoportfőnökséget, a BM Információ-feldolgozó és Felügyeleti Csoportfőnökséget, a BM Műszaki-fejlesztési Csoportfőnökséget, a BM Nyilvántartó Központot, a BM Belbiztonsági Osztályt, a BM IV Személyzeti Főcsoportfőnökséget és a BM Rendőrtiszti Főiskolát.

Jelentősen módosították a belügyi szervek közvetlen struktúráját. Az 1971-es átszervezéssel országosan csökkentették az alosztályok számát 184-gyel, a csoportok számát 241-gyel, a karhatalmi századok számát 36-tal, a rendőrőrsök számát 42-vel, megszüntették a karhatalom 2 ezredét, 6 önálló zászlóalját és 3 kötelékben, működő zászlóalját.

A Belügyminiszter 09/1971-es számú parancsa szabályozta részletesen a BM Karhatalom átszervezését készletrendőri alakulattá. A végrehajtásra külön ütemtervet készítettek.⁴²

Az 1971-es szervezésnél azonban nem valósult meg a szervezeti és létszámtipizálás, nem csökkent a központi szervek létszáma (hanem +162 fővel emelkedett), aránytalanok voltak a rendőr-főka-

pitányságok létszámai, nem jött létre a szervek egységes rendszerű munkaköri megnevezése és illetmény besorolása és nem valósult meg a munka koordinációja.⁴³

A belügyminiszter – kiemelve a belügyi szervek egyéb szervek és testületek átalakításából – a 09/1971. számú parancsában elrendelte és szabályozta is egyúttal a BM Karhatalom átszervezését készenléti rendőr alakulattá. A kiemelés alapvető okát a párt- és állami vezetés a „sürgősséggel” indokolta. A létrejövő új szerv elnevezése: Budapesti Forradalmi Készenléti Rendőri Ezred (FKRE.) lett. Létszámát 1860 főben határozták meg. Állományában kizárólag hivatásos rendőri jogviszonyban álló személy teljesíthetett szolgálatot.⁴⁴ A hivatásos jogviszony politikai, erkölcsi, képzettségi, egészségügyi, fizikai alkalmassági és letöltött sorkatonai időt, valamint egyéb követelményeket, feltételeket támasztott az azt hivatásszerűen választó fiatalok számára. A rendőri ezred szervezetében 4 zászlóalj alakult, ebből az ezredtörzs és 3 zászlóalj Budapesten, 1 zászlóalj pedig Miskolcon (a rendszerváltás után is 1996–1998-ig) diszlokált. A végrehajtási utasítás ütemterve szerint 4 ütemben (évben), fokozatosan határozta meg a BM Karhatalom megszüntetését.

Az első ütemben, 1971-ben valósult meg egyes objektumok őrzésének átadása, néhány szervezeti egység megszüntetése, illetve új szervezetek létrehozása. A második és harmadik ütemben is hasonló feladatokat valósítottak meg, míg végül 1974-ben, az utolsó ütemben biztosítani kellett az új karhatalmi szervezet harckészültségét.⁴⁵

Ezzel egy időben a korszak egyik legfontosabb, a belső biztonsággal kapcsolatos döntése volt a Honvédelmi Bizottság 1971. évi határozatának megjelenése, amely 1-es számú mellékletében elrendelte a BM Karhatalom megszüntetését és a Készenléti Rendőri Ezred létrehozását és a karhatalmi feladatok végrehajtását valamennyi fegyveres erő- és testület, valamint paramilitáris szervezet közös feladatává tette, amelyet rendőri alárendeltségben, úgymond utalt erőként kellett később is teljesíteni.⁴⁶ A karhatalmi feladatok részletes meghatározását valósította meg az 1972. évi BM-HM-MOP közös parancs, amely meghatározta és részletezte a karhatalmi és fegyveres biztosítási feladatokat és az együttműködés rendjét, részletesen meghatározva karhatalmi feladat jelentkezése, bekövetkezése esetére a fegyveres erők és testületek teendőit.⁴⁷

A közös parancs tételesen felsorolta: a karhatalmi feladatként a Magyar Népköztársaság társadalmi rendjének megdöntésére irányuló belső ellenséges tevékenység elfojtását, az ország közbiztonságát, törvényes rendjét közvetlenül veszélyeztető nyílt, tömegjellegű tevékenység felszámolását, súlyosabb elemi csapások, tömegszerencsétlenségek bekövetkezése esetén a rend helyreállítását. Fegyveres feladatként határozta meg a párt- és állami (védett) vezetők utazásainak, a politikai, sport és kulturális rendezvényeknek, a magyar és szövetséges csapatok manővereinek biztosítását, amely egyúttal közúti, vasúti, vízi- és légi biztosítást is jelentett, továbbá az ellenséges csapás által veszélyeztetett terület kiürítését, valamint az esetenként elrendelt országos és jelentős helyi feladatok biztosítását.

A gyakorlatban azonban a mozgósítási időszak karhatalmi feladatai között kiemelt helyet kaptak a mozgósítás rendőri biztosításával kapcsolatos feladatok, a háttországvédelmi feladatok rendőri biztosításával összefüggő feladatok, valamint az ellenséges felderítő- és diverziós csoportok elleni harc megszervezése és kivitelezése.

Ez a közös parancs meghatározta az együttműködés rendjét, időszakait, az igénybe vehető erőket és különös hangsúllyal az egyes karhatalmi feladatoknál az igénybevétel módját és sorrendjét. Mivel a parancs „a rendőrség alapvető feladatává tette” az ilyen feladatok szervezésének, kivitelezésének felelősségét a gyakorlatban „éles” karhatalmi feladat jelentkezése esetén a belügyi erők leváltására, csak azok kimerülése esettén került sor.

Területi szinten a karhatalmi- és fegyveres biztosítási feladatokat a II. fokú rendőri hatóságok, azaz a megyei, és a Budapesti Rendőr-főkapitányságok alapvető feladatává tették. A vonatkozó mellékletek kijelölték és felsorolták az együttműködő fegyveres szerveket, egységeket. Megyénként a felsorolt szervekkel közös és tételes „Együttműködési Tervet” kellett készíteni, amelyet a szervek országos vezetői, parancsnokai hagytak jóvá, pontosításukat 1989-ig folyamatosan kellett végrehajtani. A parancs értelmében évente 60 órában önálló karhatalmi kiképzést és közös karhatalmi együttműködési gyakorlatot kellett – a megtörtént eseményeket szimulálva – tartani a teljes érintett állomány bevonásával. Az évente megtartott közös gyakorlatot a fegyveres erők- és testületek országos vezetői megsemmisítették. A karhatalmi- és fegyveres biztosítási feladatok végrehajtásának kiterjesztése 1974-től igényelte 1974-től a karhatalmi kiképzés formai és módszertani megújítását is, amelynek szabályzataival, segédleteivel valamennyi érintett szervet ellátták.⁴⁸

Mindezek együttesen jelentették a Belügyminisztérium szervezetének és tevékenységének a jelentős módosítását a 70-es évek elejére. Megállapítható volt, hogy a belügyi szervezet és feladatok tükröztek és igazodtak a politikai helyzethez, takarékosabb lett a működés és javult a létszámgazdálkodás

helyzete. Ugyanakkor létrejött a belpolitikai helyzethez jobban igazodó, sajátosan csak hazánkban létező, rendszerhű, belső erőszakszervezet, amely később profi csapateros – rendőr -karhatalmi szervezetté vált, amely képes volt később is a rendszer sajátos karhatalmi, ezen belül tömegkezelési stratégiájának, taktikájának a végrehajtására, e sajátos feladatok a kezelésére.⁴⁹ A közbiztonság szinten tartásához jelentősen hozzájárultak az önkéntes segítők, akik száma 1975-re elérte a 6414 főt, majd a számuk 1986-ra már elérte a 10 999 főt, akik a saját lakóközösségükben folyamatosan részt vettek rendőrrel, határőrrel közös járőrszolgálatban.⁵⁰

A BM készenléti rendőri ezred szervezete, tevékenységének jellemzői 1974-től.

A '70-es évek elején az új rendőri szervezet a struktúráját, a jellegét, a munkamegosztását, a hatásköri mechanizmusát megváltoztatva, teljesen átalakult, amelyet ekkor „szervezeti kiigazításnak” neveztek. A BM KRE. létrejöttét a párt- és állami, belügyi vezetés azzal indokolta, hogy a bűnüldözésben, a közrend- közbiztonság fenntartásában jelentős eredmények születtek, ugyanakkor az arra biztosított erőforrások csökkentek. A belügyi szervek vezetését mindez arra kényszerítette, hogy csökkentse a rendőri munka vertikális és horizontális spektrumát, módosítsa a szervezetet és racionalizálja⁵¹ a tevékenységet. Ugyanakkor kitekintve a fejlett nyugati országok és a Szovjetunió rendvédelmi struktúrája⁵², valamint a terrorizmus megjelenésével a politikai vezetés arra törekedett, hogy – karhatalmi biztosítéként – centralizált, professzionális rendőri szervezetet hozzon létre, amelyek működését, tevékenységét szakszerűbbé és gazdaságosabbá kívánta tenni. Ehhez kapcsolódott az is, hogy 1970-re – a nyugati határvonal teljes szakaszán – kiépült az SZ 100-as elektromos jelzőrendszer.⁵³ Ennek keretében javítani kívánták a hadrafoghatóságot, valamint Budapest és Miskolc közbiztonságát.

A rendőri munka korszerűsítését a BM KRE létrehozását szűkebben két kiemelt rendkívüli eseménnyel, valamint sorozat bekövetkezésével is indokolták. Nevezetesen az 1972-es Müncheni Olimpian elkövetett arab terrorcselekménnyel, továbbá a Magyarországi terrorizmus megjelenésével az 1973 őszi balassagyarmati fegyveres túszejtés kapcsán, valamint az 1973 tavaszával kezdődő „alternatív” sorozatos megemlékezésekkel rendezvényekkel. (Bp. 1973 tavaszán és őszén).

Ezeket felül különösen nagy gondot jelentettek azok a közterületen, engedéllyel tartott és nagy tömeget vonzó rendezvények (elsősorban a beat- és popkoncertek, labdarúgó mérkőzések), valamint a vonatok és a pályaudvarok közbiztonsága.

A rendőri munka teljes átszervezését ezen felül még jogszabályi változtatások is indokolták.⁵⁴ A rendőri munkát meghatározó új jogszabályok voltak: az állam- és közbiztonságról szóló MNK ET 1974. évi 17. számú TVR. megjelenése, a rendőrségről szóló MT 39/1974. (XI. 1.) számú rendelet; mások mellett az MNK államhatárának őrizetéről szóló MT. 40/1974. (XI. 1.) számú rendelet, amely kiterjesztette az 1963. évi 22. számú TVR. alapján a rendőrség fegyverhasználati jogát a határőrökre is, az 1976. évi 1. törvény a honvédelemről, amely pontosan behatárolta a fegyveres erők és testületek körét, meghatározta „békében és háborúban egyaránt” az alapvető feladataikat.

A rendvédelmi szervezeteknek az MSZMP XI. kongresszusának⁵⁵ (1975. március 17–22. között) meghatározása nyomán, politikai iránymutatás alapján kellett a változtatásokat – köztük a Rendőrség átszervezését – végrehajtaniuk.

KÁDÁR János beszámolójában úgy fogalmazott, hogy „a BM, a határőrség, a rendőrség betöltik hivatásukat. A szocialista közrend védelmében a hivatásos szervek és testületek mellett részt vesznek a dolgozók önkéntes társadalmi szervei: a munkásőrség, az önkéntes rendőrök, az ifjúgárdisták egységei. Hazánkban népi államunkat, népünk szocialista vívmányait, minden állampolgárunkat védelmező törvényes rend van, érvényesült és az utóbbi négy évben tovább szilárdult a szocialista törvényesség.”

A határozat 6. pontja kimondta, hogy „a fegyveres erők és a testületek tagjai becsülettel teljesítik hivatásukat. Dolgozó népünk elvárja, hogy a néphadseregünk személyi állománya, a közrend és az államhatár őrei, a munkásőrök a jövőben is legyenek szocialista hazánk tudatos, hűségesei, szövetségeseink áldozatkész fegyverbarátjai, és magas fokú hivatástudattal, s felkészültséggel tegyenek eleget megtisztelő feladataiknak.”

A programnyilatkozat leszögezte, hogy „Az MNK rendőrsége és igazságügyi szervei a szocialista törvényesség követelményeinek megfelelően védelmezik társadalmunk belső rendjét, gondoskodnak az állam- és közbiztonság, a társadalmi és személyi tulajdon védelméről. A szocialista közrend védelmében részt vesznek – a hivatásos szervezetek és testületek mellett – a dolgozók társadalmi szervezetei: a munkásőrség, mint önkéntes fegyveres társadalmi testület, az önkéntes rendőrök, az ifjúgárdisták egységei...”

A politikailag és jogilag meghatározott feltételek között került sor párhuzamosan a rendőri szervezetek – ezen belül a közterületi, közlekedési és a készenléti rendőri – szervezet korszerűsítésére, amelyben a rendőr-karhatalmi feladatok kiemelten fontos szerepet kaptak.

A Forradalmi Rendőri Ezrednél az alegységeket katonai – raj, szakasz, század, zászlóalj, ezred – szervezetben hozták létre, 1974–1975-re. A szakaszonként 3 rajos, századonként 3–5 szakaszos, zászlóaljanként 3–5 százados alegységeket, 1980-tól pedig bevetési csoportokat, bevetési századokat szerveztek. 1976-ban reagálva a terrorizmus nemzetközi elterjedésére megszervezték minden század első szakaszánál a terrorelhárító feladatokra való felkészülést. 1976-ban és 1977-ben az együttműködésben érintett országos vezetőknek bemutatókat és továbbképzéseket szerveztek a BM Budaörsi, a BM Budakeszi, valamint a salgótarjáni munkásőr lőtérén. A párt- és állami vezetők részére az ezred Budapest Hungária körüli laktanyájában évente több esetben tömegoszlátási bemutatókat tartottak, szimulált helyzetben az aktuális politikai körülményekhez igazítva.

A megyei rendőr-főkapitányságok közrendvédelmi és közlekedési osztályait összevonták, 1978-tól megszervezték a végrehajtó állományból az ideiglenes rendőri századokat és bevezették a karhatalmi kiképzést.

Az Országos Rendőr-Főkapitányság 1977. évi visszaállításkor azonnal létrehozta a Közrendvédelmi Főosztály Karhatalmi és Fegyveres Biztosítási Alosztályát, amely országosan szervezte, irányította, felügyelte és ellenőrizte a karhatalmi feladatokra való felkészülést.

Különösen fontos volt az alosztály szabályzatszerkesztői tevékenysége, amely 1976-tól a régi szabályzatok, segédletek frissítését jelentette, hasznosítva az országos tapasztalatokat. Kiadták az új „Karhatalmi Segédlet” és a „Rendőrség Alaki – Karhatalmi Szabályzatát”, amelyek a kiképzés és a végrehajtás alapidokumentumai voltak egészen a „puha diktatúra” végéig.⁵⁶

A karhatalmi feladatok végrehajtását karhatalmi harcmódokkal, harcjelzésekkel és szolgálati csoportokkal, mint a blokkirozás (zárás), kutatás, üldözés, bekerítés, figyelő őr, felderítő-kutató csoport, csapda, leshely szolgálatokkal kellett végrehajtani.

A századok terrorcselekmények elleni harcra történő kiképzésére kijelölt 1. szakaszból 1981–1982-ben létrehozta a terrorelhárító századot, amelyből 1983–1987 között „Komondor” néven megalakult a Rendőrség terrorelhárító szolgálata. Fontos volt, hogy bevezették az „alcsoport” és „bevetési csoport” rendszerű kiképzést, az MN segítségével végrehajtották az állomány ejtőernyős kiképzését. Speciális felkészültségű, szakértői csoportot, majd alosztályt hoztak létre. Az új szervezet folyamatosan tanulmányozta a világban történt terror- cselekményeket és jelentősen segítette a tárgyban az érintettek felkészülését. Létrehozta az első központi rendőr mesterlövész alegységet, majd az alegység és a rendőrkapitányságok mesterlövészei számára 1978-tól távcsöves-puskakezelők és a gránátkilövő fegyverkezelők kiképzését is. (Kezdetben PSZO-2-es optikával felszerelt Szimonov öntöltős karabéllyal, 1981-től szovjet SZVD. Oragunov távcsöves puskával szerelték fel őket.) Ekkor rendszeresítették az AMD gránátkilövő géppisztolyokat – csak az ezrednél kumulatív, repesz és könnygázgránáttal. Az utóbbival ellátták a rendőrkapitányságokat is. Hasonló módon kicsivel később került sor a KGK géppuskák rendszerbeállítására is, jelentősen növelve ezzel a rendőrszakaszok tűzerőjét. Lényeges volt ezen felül 1974-től a FUG-os, majd 1977-től a PSZH-s támogató szakasz⁵⁷ létrehozása, illetve a lengyel vízágyúk biztosítása, majd rendszerbe állítása.

Ezzel egy időben eredményesen működött a Budapesti Rendőr-főkapitányság Mosonyi úti objektumában diszlokáló lovasrendőri század is, amelyet tömegoszlátásnál, sportrendezvények biztosításánál rendszeresen alkalmaztak. Lehetőség szerint a lovasrendőri- századot a politikai rendezvények biztosításánál mindig végső tartalékként alkalmazták. A KRE, majd 1981-től FRE (Forradalmi Rendőri Ezred) feladata volt a rendőr- karhatalmi teendőikön felül: Budapesten rendszeresen és folyamatosan, önállóan végrehajtott közterületi szolgálat, országosan az úgynevezett „fekete vonatokon” végrehajtott vonatkísérő szolgálat, a megyei rendőr-főkapitányságok támogatására utalt erőként közbiztonsági (razia) szolgálatban karhatalmi és fegyveres biztosítási feladatokban való részvétel, a megyei rendőr-főkapitányságok Karhatalmi Operatív Törzsei (KOT) „rendőri századok” állománya karhatalmi kiképzésének segítése, az ezred törzséből és szolgálataiból szervezett az Országos Karhatalmi Operatív Törzs (OKOT) által az országos, vagy több megyére kiterjedő karhatalmi feladatok és a kiemelt rendkívüli események felszámolásának irányítása.⁵⁸

Az ezred teljes (rendszeresített) állományának feltöltése soha nem sikerült. Budapestről és az agglomerációjából nem volt biztosítható a rendőri állomány, ezért vidékről kellett azt folyamatos toborzással pótolni. A kiképzettséget ezért kezdetben tanfolyamokkal, később „saját” tiszthelyettesi iskola működtetésével is kellett javítani. Az állomány kiképzésénél a hangsúlyt a rendőri, a katonai, a karhatalmi, a karhatalmi-alaki, a fizikai, az önvédelmi, valamint a lökiképzésre helyezték a hangsúlyt. A ter-

vezetőség, a harcászaltság és a hadrafoghatóság biztosítása érdekében sajátos szolgálati (munkaidő) rendszereket működtettek. (Mint a 12–24 órás, a 24–48 órás, vagy a 24–72 órás váltásos rendszerek)

A katonai szervezés, az erőforrások kiemelt biztosítása, a szolgálati (munka) időrendszerek, az állomány fegyelme és megfelelő szintű egyes harcos és kötelékben történő kiképzettsége, a pszichikai felkészítés,⁵⁹ a szakmai munka „sajátos pártpolitikai eszközökkel” történő segítése és figyelemmel kísérése,⁶⁰ az alegységek összekovácsoltsága együttesen eredményezték a KÁDÁR rendszer teljes időtartamában – az egység szintű – hatékony rendőr-karhatalmi fellépést.

A karhatalmi tevékenység jellemzői.

A KÁDÁR-rendszerben a hatalomra-jutást, a konszolidációt, a puha diktatúra fokozatos térnyerését, a '60-as évektől a gazdasági fejlődés az életszínvonal emelkedését, a lakossági támogatást, a lakosság számára az elfogadható szubjektív biztonságérzetet eredményezték. Nem kis mértékben járultak ehhez hozzá a biztonságérzethez a bűnüldözésben és a bűnmegelőzésben elért eredmények, így a közrend-közbiztonság megfelelő szinten tartása is.

Miközben a rendszer belső legitimálása teret nyert, a rendszer belső ellenségeit kezdetben a legszigorúbb rendőri eszközökkel háttérbe szorították, ezért a belső ellenzék csak a '70-es évekre alakult ki és csak nagyon nehezen aktivizálódott. Az ellenzék nyílt tömeges megjelenése a közterületen csak részben volt lehetséges. Mindezek miatt a párt- és állami, belügyi vezetés fokozatosan igazította a helyzethez a belügyi szervezést, a szervezetet, a testületek feladatait, hatáskörét, munkamegosztását. Ennek folyamodványaként a nyílt rendőr-karhatalmi tevékenységet is. Ezért ez volt a meghatározó a karhatalmi tevékenység egyik fajtájánál – szükségés esetben – a tömegosztatások végrehajtásánál is.

A KÁDÁR-rendszerben kizárólag a hivatalos politika által támogatott célokra, a kijelölt helyen és időben, államilag (előre) szervezett módon lehetett nyilvánosan gyülekezni. Ezt a rendőrség az utalt erővel megerősítve úgymond „biztosította”.

Minden „ellenségesnek”, vagy később „ellenzékinek” minősített engedély nélküli csoportosulással, gyülekezéssel, rendezvényvel, szemben az állami erőszaknak volt helye.

Mindezek miatt az állambiztonsági szervezet „preventív” módon – operatív eszközökkel – arra törekedett, hogy a belső ellenséges, vagy ellenzéki tevékenység és csoportok ne kerülhessenek a tömegek közelébe, különösen a közterületeket óvták tőlük. Amennyiben az ellenzéki csoportok mégis rendezvényt tartottak, azt azonnal feloszlatták, a „hangadókat” pedig előállították, stb.

Meg kell jegyezni, hogy a gyülekezési jog intézményesítése végig nem valósult meg. A gyülekezés kifejezett tiltása csupán rövid időszakra vonatkozott. A hivatkozás alapja elvileg mindkét oldalon az 1945. évi BM rendelet volt, amely szerint nem kellett engedélyt kérni, csupán bejelentési kötelezettség terhelte a rendező szervezeteket.

A vonatkozó szabályzatok tömegosztatás alatt „az egy helyen összegyűlt személyek (tömeg, csoport) szétesztatása, adott területről való eltávolítását” jelentette. A tömeget jellege szerint megkülönböztették békés jellegű, ellenséges hangulatú, de fegyver nélküli, illetve ellenséges hangulatú és fegyveres tömeget.

A tömegosztatás eseteit három fő típusba sorolták.

„A Népköztársaság állami és társadalmi rendjének veszélyeztetésére, illetve a megdöntésére irányuló belső ellenséges tevékenység” különféle formái, mint az „összeesküvő csoportosulás”, a „mérnylő csoport” és az „ellenforradalmi lázadás.”

A közrend és közbiztonság súlyos veszélyeztetése, amely karhatalmi beavatkozást igényel, például: nagyobb létszámú engedély nélküli csoportosulás vagy felvonulás, engedélyezett csoportosulás, felvonulás, amikor az már a közbiztonságot és a törvényes rendet veszélyezteti, olyan politikai, sport-, illetve kulturális és valamint tömegrendezvény, amely a törvényes rendet megbontja, tömeges munkabeszüntetésre irányuló, vagy a termelés folytatását megakadályozó ellenséges cselekmények.

Tömegszerencsétlenség, avagy elemi csapás kísézőjelenségeként fellépő tömeg.

Jellemző időszakok.

A megtorlás időszaka 1956. november 4-től 1957. július 1-ig.

Célja: megtorlás, megfélemlítés, elrettentés.

Szervezete: nyílt szovjet katonai támogatással a rendőrség erői, a BM és HM karhatalmi ezredek, az alakuló munkásör erők, a vidéki vegyes karhatalmi alegységek.

Szolgálati formája: „R” csoport, „vegyes-járőr”, fegyveres osztató csoport. Eszközei, módszerei, jellemzői: a karhatalmi erők spontán, indulat szerint löfegyverrel reagálnak a tömeges csoportosulá-

sokra. Provokátorokkal a tömegbomlasztása, a hangadók megjelölése. Fegyveres tömegosztatás majd, sortűz a tömeg fölé, a hangadókkal szemben, a hangadók kiemelése.

Hivatkozott jogszabályok: az 1956. évi 30. számú tvr. a 6/1956. (XII. 11) a gyűlések és felvonulások engedélyhez kötéséről.

Jellemző esetek: 1956. decemberi 4-ei budapesti nőtüntetés, a december 8-i salgótarjáni tömegbelevetés, a december 11-ei és 12-ei budapesti sztrájk időszakában a Móricz Zsigmond körtéren és a Bosnyák téren a tömegközlekedés akadályoztatása miatt figyelmeztető lövésekkel a tömeg felosztatása és a hangadók elfogása.⁶¹

A konszolidáció és a megfélemlítés időszaka 1957 közepétől 1958 év végéig.

Célja: megfélemlítés, elrettentés, megelőzés, majd 1958 második fél évében az ellenséges személyek összegyűjtése, a legitimáció segítése.

Szervezete: a Rendőrség és a BM Karhatalom önálló fellépése az engedély nélküli csoportosulásokkal szemben. Az engedélyezett politikai rendezvények fokozott biztosítása utalt, elsősorban munkásőr erőkkel.

Szolgálati formája: katonai–rendőri–karhatalmi tevékenység. Megelőző jellegű országos, vagy több megyére kiterjedő közbiztonsági (razzia) szolgálat. Rendezvénybiztosítás, karhatalmi tartalék képzése.

Alapja: az 1957. évi BM Ideiglenes Karhatalmi Segédlet.

Jellemző eset: NAGY Imre és társai kivégzésével kapcsolatos miskolci tiltakozó csoportok felosztatása 1958. június 18-án.⁶²

1959 és 1973 között.

Célja: a rendszer külső és belső elismertségéhez igazodó megelőzés, a lehetséges békés megoldások keresése, esetleg kikényszerítése.

Szervezete: BM Karhatalom Budapesti Ezrede, a Miskolci Karhatalmi Zászlóalj, tartalékban a BRFK lovasrendőri százada.

Szolgálati formája: katonai -rendőri-karhatalmi tevékenység. A felszólítást követően a tömegosztatás harcrendi elemivel: mozgósorfallal, oszlató-ék, kiemelő csoport és tartalék.

Alapja: az 1963. évi 22. számú tvr. a Rendőrség fegyverhasználati jogáról. A Rendőrség 1970. évi Alaki -Karhatalmi Szabályzata. A tömegosztatás elvei és gyakorlati kérdései, segédlet. 1973.

Jellemző esetek: 1972–73. évi alternatív március 15-i megemlékezések résztvevőinek kisebb csoportokra történő tagolása, felosztatásuk.

1973 és 1985 között.

Célja: a békés ellenzék alternatív megemlékezései, gyülekezési helyei, csoportosulásai bomlasztása. Csehszlovákia megszállása és a lengyelországi események elleni tiltakozó csoportok békés felosztatása.

Szervezete: BM Készenléti Rendőri Ezred és a vízágyús század. A rendőr- főkapitányságok állományából ideiglenesen szervezett rendőri századok, valamint tartalékban BRFK lovasrendőri század.

Szolgálati formája: rendőr-karhatalmi tevékenység. A tömegosztatás harcrendi elemivel oszlató-ék, kettős mozgósorfallal, kiemelő csoport, a tartalékban vízágyús és lovasrendőri század. A helyszínen KOT irányítás.

Alapja: az 1974. évi 17. számú tvr. az állam- és közbiztonságról, az MT 39/1974. számú rendelet a rendőrségről, az 1976. évi 1. törvény a honvédelemről. Segédlet a csapaterővel végrehajtandó karhatalmi feladatok végrehajtására 1983. a 00161972. számú BM-HM-MOP közös parancs a karhatalmi feladatok végrehajtására.

Jellemző esetek: 1976 őszi Videoton–Fenerbachche labdarúgó-mérkőzést követően a verekedő tömeg felosztatása. Az 1984–1985. évi pusztavacsi békefesztivál rendezvényei, az alternatív március 15-i rendezvények felosztatása.

1986 és 1989 között.

Célja: mindennemű ellenzéki tüntetés bomlasztása és megakadályozása közterületen a rendszer biztonsága szempontjából rendőri csapaterővel, kötelékben alkalmazott kényszerítő eszközökkel.

Szervezete: BM Forradalmi Rendőri Ezred. BRFK Lovasrendőri Század.

Szolgálati formája: csapaterős rendőr-karhatalmi tevékenység. Felszólítás után tömegosztatás kényszerítő eszközökkel, például motoros rendőri alegységgel. A tartalékban vízágyús és lovasrendőri szá-

zaddal. Ipari kamerarendszerrel támogatott KOT irányítás. Az események videofelvételen történő rögzítése, a bizonyítás és a hangadók későbbi elfogása céljából.⁶³

Szabályok: Tömegosztatás módszertani anyag BM Továbbképző Tanfolyam Parancsnokság. Segédlet a csapaterővel megoldandó karhatalmi feladatok végrehajtására. 1983. BM Kiadó.

Jellemző esetek:⁶⁴

1986. február 8-án A Duna Kör környezetvédelmi sétájának felosztatása Budapesten.

1986. március 15-én Budapesten a fiatalok alternatív tüntetése Belváros–Lánc-híd. A „Lánc-hídi Csata” tömegosztatás.

1987. március 15-én megemlékezések felosztatása Budapesten.

1987. június 16-án NAGY Imre és társai kivégzésének 29. évfordulójára való megemlékezés a BATHYÁNY-emlékmécsesnél, csoportokra osztott tömegosztatás.

1988. február 1-én Tüntetés a román nagykövetségnél. Átkarolás, tömegosztatás.

1988. március 15-én Budapesten ismert ellenzékiek szervezésében tartott 15 ezer fős tüntetésnél a hangadók kiemelése.

1988. június 27-én 70–80 ezer fős tüntetés az osztrák nagykövetségnél, átkarolás, tömegosztatás.

1988. június 27-én 70–80 ezer fős tüntetés a román falurombolás ellen. Kisebb csoportokra tagolás, a hangadók kiemelése.

1988. szeptember 12-én és 28-án 20 ezren vesznek részt a bős–nagymarosi vízlépcső megépítése ellen. Mindkét esetben tömegosztatás.

Összességében a KÁDÁR-rendszer időszakának rendvédelme a magyar rendvédelem-történet sajátos időszakának tekinthető. Nyilvánvalóan érvényesült a szovjet-minta a magyar rendvédelmi rendszerben. Az is egyértelmű, hogy a diktatúrák totalitáriánus igényeinek megfelelő struktúrával és metódikával működött a korabeli rendvédelem. Az igazsághoz azonban az is hozzátartozik, hogy ez a keleti ihletésű diktatórikus magyar rendvédelmi modellt folyamatos változásokon esett át. Ezek a változások pedig a magyar és az európai hagyományokhoz való visszatérés irányába mutattak, bár nem érték el a korábbi illetve nyugat-európai állapotokat.⁶⁵

Megállapítható, hogy a vizsgált időszak rendvédelme szoros összefüggésben áll a politikai rendszer jellegével, a hatalomgyakorlás módjával, annak változásait szorosan követte.

A magyar rendvédelem fejlődés-történetében az állampárt rendvédelme a magyar hagyományokkal szakító, a keleti mintát követő, a diktatórikus hatalomgyakorláshoz igazodó struktúrát és metódust alakított ki. A KÁDÁR-rendszer rendvédelme nagy apparátussal, hatalmas költségvetéssel, „rugalmas” jogszabályi keretek között szilárd közbiztonságot hozott létre, amely azonban egyben a politikai diktatúra eszköze is volt. A politikai terror formája azonban – a változó helyzet függvényében – dinamikus alakult. A korabeli rendvédelemre általában jellemző volt, hogy a politikai jellegű „rendteremtés” primátusa érvényesült.

Különösen szembe tűnő a nemzeti rendvédelmi tradíciókkal való szembefordulás és az állampárti irányítás, ha a korábbi – dualizmuskori és a két világháború közötti – időszakokkal vetjük össze a KÁDÁR-rendszer rendvédelmét.⁶⁶

A rendvédelem jogi háttérének változásai.

Az MSZMP IX. kongresszusa 1966-ban a szervezeti szabályzatban részletesen szabályozta a fegyveres erőknél és testületeknél működő pártszervezetek jogosítványait, meghatározta a pártirányítás legfontosabb, aktuális feladatait. Ezek szerint megyei jogú pártbizottság működött a belügyminisztériumban, a néphadseregben, a határőrségnél, a karhatalomnál, ezek magasabb egységeinél, valamint az ezeknek megfelelő szerveknél járási jogú pártbizottságok, a csapatoknál és az intézeteknél pártbizottságok, illetve pártvezetőségek, alapszervezetek működtek. Ezzel együtt rögzítette a szabályozás azt is, hogy a „fegyveres erőknél működő politikai szervek (is) munkájukat a KB határozata szerint végzik.” Az 1970-es évek kezdetére tehát a pártirányítás a fegyveres erőket és testületeket behálózta, meghatározva és felügyelve valamennyi rendvédelmi szervezet életét.⁶⁷

A pártirányítást tovább erősítette 1970-ben az MSZMP X. kongresszusa, amely megerősítette a szervezeti szabályzatban a fegyveres erőknél működő politikai szervek munkájára vonatkozóan már korábban rögzítetteket.⁶⁸

KÁDÁR János beszámolójában is értékelte a helyzetet: „A BM, a határőrség, a rendőrség, ... betöltik hivatásukat. A szocialista közrend védelmében a hivatásos szervek és testületek mellett részt vesznek a dolgozók önkéntes társadalmi szervei: a Munkásőrség, az önkéntes rendőrök, az ifjúgárdisták egységei. Hazánkban népi államunkat, népünk szocialista vívmányait, minden állampolgárunkat vé-

delmező törvényes rend van, érvényesült és az utóbbi 4 évben tovább szilárdult a szocialista törvényesség.”⁶⁹

A két kongresszus elemezte a két világrendszer közötti harc helyzetét, a politikai helyzetet és viszonyokat. Ezen belül különös hangsúllyal kezelte az állam- és közbiztonság helyzetét, meghatározta a belügyminisztérium számára a legfontosabb feladatokat.

Mindezt RÁCS Sándor r. vör. a belügyminiszter első helyettese úgy határozta meg 1971. decemberében, hogy „a belügyminisztérium valamennyi érdekelt szervének fontos feladata, hogy a bűnözés dinamikáját és struktúráját az eddigiekénél is mélyrehatóbban, rendszeresebben elemezze, tudományosan megalapozottabb és határozottabb küzdelmet folytasson a bűnözés ellen.”⁷⁰ Ebben az időben került az érintett szervezetek figyelmének középpontjába a bűnmegelőzés.

Az állásfoglalások kapcsán a hetvenes évek elejére új jogi háttér szabályozta a belügyminisztérium teendőit. Ezek között a legfontosabb a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának az állam és közbiztonságról szóló törvényerejű rendelete volt.⁷¹ A jogszabály második fejezetében felsorolja a feladatok között: az állam belső rendjének védelmét, a bűnözés elleni harcot, a közrend védelmét, a közlekedésrendszert, az igazgatásrendszert, az államhatár őrzése, valamint az országos tűzvédelem feladatait. A fegyveres erők között már nem szerepelt a karhatalom.

Az alapfeladatokat tovább részletezték a rendőrségről,⁷² az állam határának őrzéséről⁷³ szóló rendeletek, valamint a rendőr fegyverhasználati jogát a határőrökre is kiterjesztő rendelkezés.⁷⁴

Lényeges volt a minisztertanács polgári védelemről szóló határozata, amelynek 10. pontja rögzítette, hogy : „... közvetlenül a honvédelmi miniszter irányítja, aki egyben a Polgári Védelem országos parancsnoka is.”⁷⁵ Mindez jogilag is egyértelműsítette a Polgári Védelem honvédelmi felügyeletét.

A feladat- és hatásköröket tovább pontosította a honvédelmi törvény, amely a IV. fejezetében felsorolta, hogy: „... a fegyveres testületek, a rendészeti és polgári védelmi szervek honvédelmi feladatait.”⁷⁶ Fegyveres testületnek minősültek: a rendőrség, a Munkásőrség és a büntetés-végrehajtási testület.

A fegyveres testületek feladatait alkotta:

- a. az állam- és közbiztonság védelme, fenntartása;
- b. közreműködés a hátszág védelmében;
- c. részvétel a polgári védelem feladatainak ellátásában;
- d. a fegyveres erők (Magyar Néphadsereg és Határőrség) támogatása feladataik ellátásában.”⁷⁷

Külön is kiemelendő a fegyveres és rendvédelmi szervek hivatásos állománya szolgálati és jogviszonyának 1971. évi rendezése, amely figyelemre méltóan új vonásokkal javította a hivatásos állomány helyzetét:

- a hivatásos jogviszonyt közelítette a polgári élethez;
- a jogviszony szabályozását nyilvánossá tette;
- a szabályozásban érvényesült az egységesség elve, mivel a szolgálattal, a jogokkal és a kötelezettségekkel összefüggő kérdéseket egységesen szabályozta;
- új szolgálati állománycsoportot vezetett be a hivatásos állományánál, továbbá rendszeresítette a zászlósi és a törzszászlósi rendfokozatokat.⁷⁸

A FOCK Jenő vezette kormány (1967. IV. 14. – 1975. V. 15.) belügyminisztere is BENKEI András volt. Ezidőtájt a kormányzati struktúrában lényeges változást jelentett az, hogy létrejött az államtitkári funkció, amely a miniszter és helyettesei közé került, feladatát alkotta a miniszterhelyettesek közvetlen napi irányítása. Ezt a funkciót először dr. KAMARA János vör. töltötte be.⁷⁹ Közvetlen irányításával jött létre a belügyminisztérium végleges, úgynevezett négyes tagolású szervezete:

- a I. főcsoportfőnök – mint anyagi pénzügyi miniszterhelyettes – felügyelte a belügyi szervezetek működéséhez szükséges hadtáp feladatokat és az azzal foglalkozó szakmai szervezeteket;
- a II. főcsoportfőnök – mint közbiztonsági miniszterhelyettes – a rendőri szervezeteket felügyelte, közvetlenül elemezte a közrend és közbiztonság helyzetét, irányította és ellenőrizte a szinten tartáshoz szükséges teendőket;
- a III. főcsoportfőnök – mint állambiztonsági miniszterhelyettes – irányította az állam biztonságával kapcsolatos operatív teendőket, a külső és belső elhárítást, szakmai szervezeteivel figyeltette az ország és az emberek életét, különös hangsúllyal a lassan kialakuló belső ellenzéki csoportokat;
- a VI. főcsoportfőnök – mint a személyzeti miniszterhelyettes – szakmai szervezeteivel irányította a káder- és személyzeti munkát, biztosította a képzett munkaerőt a speciális belügyi normatívák szerint.

A négyes tagolású szervezetet kiegészítették a miniszteri közvetlenek és a tárca szaktestületei, valamint az önálló rendvédelmi szervezetei.⁸⁰

A főcsoportfőnökségek szakcsoportfőnökségeket felügyeltek, amelyek hadrendi sorszáma is jelölte azok alá- és fölérendeltségét, míg az államtitkár közvetlenül volt felelős a határőrség, valamint a tűz-

oltóság munkájáért. Szervezte a minisztérium törzsének teendőit, felügyelte az országmozgósítási teendők végrehajtását.

1971-ben került sor a belügyminisztérium szervezeti kiigazítására, amelynek keretében:

- Budapesten és a vidéki nagyvárosokban részben vagy egészében megszüntették a körzeti megbíztotti szolgálatot;
- megszüntették a közrendvédelmi szervezeteknél a nyomozó tiszthelyettesi beosztást;
- megszüntették a rendőr őrsök zömét, illetve a megmaradókat összevonták, pedig a közrendvédelmi szervezetek 1972 első félévében még 18 028 bűnügyben nyomoztak, ami az összes bűncselekmény 29,5 %-át tette ki, a második félévben már csak 12 627 bűncselekményt nyomoztak, ami az összes bűncselekmény 21,4 %-át jelentette.

A szervezeti kiigazítással egy időben koncepcióváltás is létrejött, amelynek szervezési céljai voltak:

- a belügyminisztérium feladataihoz jobban igazodó szervezetet kell kialakítani;
- a szervezetfejlesztő munkát tervszerűen és folyamatosan kell végezni;
- a létrejövő, vagy átalakult szervezetet a szervezési szükségletek szerint kell kialakítani;
- bevezették a közép- és hosszú távú, 1991-ig szóló prognosztikus szervezést.⁸¹

Az országban ekkortájt a karhatalmi és fegyveres biztosítási feladatok átszervezésének szükségességéről folyt a vita, amely az 1970-es évek elejére stabilizálódott. A megelőző években – a magyar népgazdaságban jelentkező munkaerő szükséglet kielégítésére – 1958-tól folyamatosan csökkentették a karhatalom létszámát: 1958-ban 1266 fővel, 1960-ban 104 fővel, 1961-ben 27 fővel, 1962-ben 486 fővel, 1963-ban 527 fővel, 1967-ben 52 fővel, összesen tehát 2462 fővel. A vita során négy témakörbe csoportosították a felmerülő kérdéseket:

- változatlan formában van-e szükség a belpolitikai helyzetet figyelembe véve a karhatalomra (1973. III. 15-én Budapest belvárosában úgynevezett „nacionalista tüntetés” zajlott);
- milyen csökkentett méretű rendőri szervezet képes a karhatalmi feladatok jövőbeni megoldására önállóan és együttműködve más fegyveres erőkkel és testületekkel, illetve mindez milyen jogi szabályozást indokol;
- milyen terrorelhárító szervezet kiépítésére van szükség Magyarországon a szocialista társadalmi rendszer „nyugodt közbiztonsági viszonyai között”, azt hová célszerű telepíteni;
- továbbra is fontos-e a hátszágvédelmi feladatokban a karhatalom szerepe?⁸²

Végül olyan döntés született, hogy a karhatalmi és fegyveres biztosítási feladatok a jövőben kizárólag a rendőrség hatáskörébe fognak tartozni, ezért 1972 és 1975 között megszüntették a BM karhatalom országos parancsnokságát és a budapesti karhatalmi ezredet, a miskolci, a debreceni, a szegedi, a pécsi, a szombathelyi és a győri karhatalmi zászlóaljkat. A megszüntetésekkel egy időben megkezdődött a BM Forradalmi Rendőri Ezred budapesti és miskolci zászlóaljainak kiépítése. Intézkedés történt a rendőri zászlóaljak első századai első szakaszainak terrorelhárító feladatokra történő kiképzésére is. A már létező nemzetközi tapasztalatok alapján ekkor még úgynevezett hármaskörös alcsoportonkénti kiképzést valósítottak meg a speciális feladatok megvalósítására kijelölt rendőri állomány körében, melynek keretében figyelő, bekerítő és rohamfelszámoló csoportokban történt a kiképzésük.

Végül is a karhatalmi és fegyveres biztosítási feladatok egyértelműen rendőri teendőkké váltak, melyet az 1972. évi BM-HM-MOP parancs alapján kijelölt fegyveres erők a rendőr-főkapitányságok alárendeltségében együttműködési tervek szerint éves karhatalmi harcgyakorlatok alapján végeztek. Mindez azonban nem érte el a karhatalmi tevékenységek korábbi színvonalát.⁸³

A parancs értelmében valamennyi rendőr-főkapitányság számára munkásőr, határőr és honvéd alakulatokat jelöltek ki együttműködés céljára, amelyek 1989-ig karhatalmi feladatokra is kiképzett segítői voltak a rendőri szervezeteknek.⁸⁴

1974-ben – a módszertant továbbfejlesztve – újólal szabályozták a bevont fegyveres szervezetek karhatalmi kiképzését.⁸⁵

Esetleges bevetésük azonban a gyakorlatban nehézkes volt, mivel igénybevitelüket a legmagasabb szintű engedélyekhez kötötték (például a munkásőr alegységek igénybe vételéhez az MSZMP megyei bizottsága első titkárnak az engedélye volt szükséges). A feladatokat helyileg szervezett önkéntes határőri és önkéntes rendőri csoportok segítették.

A karhatalom hivatásos állományát igény és alkalmasság szerint köteles volt bármely fegyveres szervezet átvenni. Ekkor nagy számban kerültek hivatásos karhatalmisták a Rendőrséghez, a Határőrséghez, a Munkásőrséghez és a Magyar Néphadsereghez.

Egyúttal a jelentős átszervezéssel ismételten bizonyították a kül- és belföld számára azt, hogy a szocialista törvényesség és a szilárd közrend- és közbiztonság nem indokolja külön karhatalmi fegyveres erő létét.

A magyar belügyi szervek tevékenysége ekkor úgy jellemezhető, hogy:

- a magyar rendvédelmi tevékenység hatékonyan működő „rendőr-minisztériumba” szervezve működött;
- a törvényesség a központi irányításban, valamint a jogszabályokban egyaránt dominált;
- a szervezet centralizált fegyveres katonai struktúra jegyeit viselte;
- a funkció tekintetében az alaptevékenységet nem csupán a bűnüldözés, hanem a politikai elnyomó és adminisztratív kiszolgáló szerep is jellemezte.⁸⁶

Megjegyzendő, hogy a hetvenes évek elejére a szubjektív biztonság szintje és az objektív biztonság szintje még mindig jó, de a két fogalom érzékelhető eltávolodása már elkezdődött, amely ellentmondásokat okozott a közbiztonság értékelésében. Közben a gazdasági helyzet romlása és a bűnügyi munkát is érintő 1974-ben megjelent jogszabályok miatt, 1976-ban a szervezési célok jelentősen módosultak, mivel az 1975. évi MSZMP kongresszus irányvonala is változott. A dokumentum kimondta, hogy: „Perspektívikus feladat a belügyi szervek működésének és struktúrájának további ésszerű racionalizálása, amely a lehetséges takarékoság mellett növelheti a munka hatékonyságát is.”⁸⁷

Míndezek miatt tehát – elsősorban anyagi okokból – a belügyi szervezeteknél a hetvenes évek második felére racionalizálási hullám kezdődött, amellyel a vezetés és az ügyintézés hierarchiáját egyszerűsítették, javították a végrehajtó szolgálatot ellátók arányát, valamint a takarékosabb működésre és a hatékony létszámgazdálkodásra törekedtek.

A racionalizálás egyidőben jelentett szervezeti centralizációt és decentralizációt is. Például 1978. XI. 1-től összevonták a rendőr-főkapitányságok közrendvédelmi és közlekedési szolgálatát, a centralizált közlekedési osztályokat szétaprózták és a rendőrkapitányságokhoz telepítették, melynek következtében 114 rendőrkapitánysági közlekedési osztályt hoztak létre. Bevezették a forró nyomon üldözés módszerét, létrehozták annak a hivatali időn túli ideiglenes szervezetét. Újjászervezték a különböző szintű ügyeletek rendszerét javítva hatékonyságukat.

A szakmai munka fejlődése és egyszerűsítése érdekében kialakították és bevezették annak a párt-politikai eszközökkel való hatékonyabb figyelemmel kísérését és segítését. Ennek jegyében a párt-szervezeteknek és a párttagoknak is feladatul szabták:

- a szakmai munka eredményesebb végrehajtását;
- a vezetés szakmai színvonalának az emelését;
- az együttműködés és az ellenőrzés javítását;
- a káder- és személyzeti, a kiképzési, a szociális feladatok támogatását;
- a lakossági kapcsolatok javítását.

Míndez a pártirányítás erősödését jelentette.

Összességében javult a belügyi munka szakmai színvonala és a szervezet lényegesen egyszerűsödött.⁸⁸

Jegyzetek:

1. SZIKINGER: 48–49. p.
2. Loc. cit.
3. SZABÓ Árpád
4. MFMPK
5. GARAMVÖLGYI
6. A Szovjetunióban 1933-1935 között az NKVD egyik regulális katonai szervezeteként hozták létre belső biztonsági céllal, utódszervezete a mai napig is működik.
7. 1690/1945. ME. r.
8. BM. KI. pcs. gyűjtemény: 33. p.
9. BM. KI. „Az ellenforradalomban hősi halált haltak névsora.” 134/1957.
10. *A mecseki láthatatlanok.*
11. SOÓS
12. *BM személyzeti szerveinek ügyrendje és szervezeti felépítése.* BM. KI. 10-819/1959.
13. A pártirányítás a társadalom egészébe – ezen belül az egész államszervezetre is – kiterjedő elvi, politikai irányítás volt.
14. Feljegyzés az egyszemélyi parancsnoki rendszer érvényesüléséről a karhatalom budapesti és pécsi ezredeinél. BM. KI. Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának Katonai Adminisztratív Osztálya. 2-835. cs. 1-a/1020/1960.
15. SZABÓ Máté
16. *Ideiglenes segédlet*
17. BM. KI. 16-138/1/1959.
18. *Új Magyar Lexikon.*

19. *Magyar Értelmező Kéziszótár*: 652. p.
20. 1956/29. tvr.
21. 13/27-1959. HT. hat.
22. A Magyar Néphadsereg vezérkari főnökének átirata a belügyminiszterhez.
BM. KI. 02-070/1963.
23. BM. KI. 10-32/11/1962.
24. A BM Kollégium 1966 decemberi ülésének rövidített jegyzőkönyve.
BM. KI. 10-66/12/1966.
25. Javaslat páncélgépkocsi század bővítéséről.
BM. KI. 10-32/10/1962.
26. Az 1966. május 28-ai BM országos értekezlet teljes anyaga.
BM. KI. 10-496/1-1966.
27. Loc. cit.
28. 1957/13. tvr.
29. 3075/1975. Korm. hat.
30. 14/109/1958. HT. hat.
31. A Munkásőrség szervezeti és működési szabályzata.
BM. KI. 1-a-315/1964.
32. Loc. cit.
33. BORBÉLY
34. A belügyminiszter parancsa az államhatár őrizetében érintett belügyi testületek fokozott együttműködéséről.
BM. KI. 0022/1967.
35. PATAKY
36. MH.KI. 5/12/12. csomag.
37. 0014/1968. BM. pcs.
38. A határőrség személyi állományának hangulata a Csehszlovák eseményekkel kapcsolatban 1968 augusztus végén. BM.
KI. 2-354/3/1968.
39. BAJKÁN Mihály: *Részletek a BM és szerveinek történetéből*. BM. KI. 54-14/29-1983.
40. BAJKÁN: 30 év szervezési munkája.
41. 08/1970. BM. pcs.
42. V. ö. 39. sz. jegyzettel.
43. Loc. cit.
44. 1971/10. tvr.
45. **Az I. ütemben 1971-ben** a BM 1. Őrségi Ezrednek a Budapesti Rendőr-Főkapitányság 5 objektumot, a Pest Megyei Rendőr-Főkapitányság részére pedig 2 objektumot, míg a 2. Karhatalmi Zászlóaljnak a Hjadú-Bihar Megyei Rendőr-Főkapitányság számára 1 objektumot, a 6. Karhatalmi Zászlóaljnak pedig a Somogy Megyei Rendőr-Főkapitányság részére 1 objektumot kellett átadni.
- a személyi állomány feltöltés céljából átkerült a Készenléti Rendőr Ezredhez (KRE), illetve a Magyar Néphadsereghez, valamint a Munkásőrséghez szakfeladatok ellátására;
- Át kellett adni:
- a hajmáskéri robbanóanyag raktárt a honvédelmi minisztériumnak, illetve a szovjet hadseregnek;
 - 6 objektumot a határőrségnek;
 - 9 objektumot a rendőr-főkapitányságoknak;
 - a honvédelmi minisztériumnak 1 objektumot és a „K” szállítmányok védelmét;
- Meg kellett szüntetni:
- az MTA és a KFKI őrzését;
 - 2 objektum őrzését;
 - az 1. Őrségi Ezredet;
 - az 4. és az 5. Karhatalmi Zászlóaljakat, a Zenekeart és a Vegyvédelmi Szakaszt.
- Létre kellett hozni:
- a Készenléti Rendőr Ezred 1. századát Budapesten, 1. szakaszát pedig Miskolcon.
- A II. ütemben 1972-ben** át kellett adni:
- a honvédelmi minisztériumnak 3 feladatot;
 - a Munkásőrségnek 1 feladatot;
 - a határőrségnek 1. tiszti előképző századot.
- Meg kellett szüntetni:
- 1 objektum őrzését;
 - a BM Karhatalom 3., 6. zászlóalját, a Forradalmi Karhatalmi Ezred 3. zászlóalját;
 - az 1. Karhatalmi Zászlóalj 1. századát.
- Létre kellett hozni:
- a Készenléti Rendőr Ezred 3. Zászlóalját Budapesten;
 - a Készenléti Rendőr ezred 1. Századát Miskolcon.
- A III. ütemben 1973-ban** meg kellett szüntetni:
- BM 2. Karhatalmi Zászlóalját;
 - a Forradalmi Karhatalmi Ezred 2. Zászlóalját;
 - az 1. Karhatalmi Zászlóalj 2. századát.
- Létre kellett hozni:
- a Készenléti Rendőr Ezred 2. Zászlóalját Budapesten;
 - a 2. Századot Miskolcon.

A IV. ütemben 1974-ben meg kellett szüntetni:

- a Forradalmi Karhatalmi Ezred és az 1. Karhatalmi Zászlóalj még meglévő alakulatait.

Ezzel párhuzamosan fel kellett állítani a Készenléti Rendőr Ezred és a Miskolci 4. Zászlóalj hiányzó alegységeit. Egyúttal az év végéig biztosítani kellett az új karhatalmi szervezet harckészültségét, hadrafoghatóságát és kiképzettségét a karhatalmi és fegyveres biztosítási feladatok végrehajtására.

V. ö. 39. sz. jegyzettel.

46. 2/221/1971. HB. hat.

47. 001/1972. BM-MH-MOP. pcs.

48. MAJOR

49. SOLYMOSI

50. FEKETE

51. V. ö. 40. sz. jegyzettel.

52. Például Franciaországban a CRS akciósorozatok, a francia, az osztrák, az olasz csendőrség készenléti erői, vagy a szovjet OMON speciális rendőrség létrejötte.

53. ZSIGA

54. 1974/17. MNK. ET. tvr. ; 39/1974. MT. r. ; 40/1974. MT. r. ; 1976/I. tv.

55. *Az MSZMP XI. kongresszusának jegyzőkönyve. 1975. március 17-22.*

56. *Segédlet a karhatalmi feladatok végrehajtására.*

57. FUG = felderítő úszó gépkocsi, gépkocsizó lövész raj védett szállító eszköze ; PSZH = toronyfegyverrel ellátott páncélozott szállító harcjármű, gépesített lövészraj védett szállítóeszköze.

58. TÓTH

59. KISS

60. NAGY

61. *Tüntetés, rendőrség, demokrácia.*

62. BM. KI. 6-856/1957.

63. BM főügyelet napi jelentései a csapaterővel megoldott karhatalmi feladatokról és a kiemelt rendkívüli eseményekről.

64. HAVAS

65. PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.* ; Idem: *A dualista Magyarország belügyi szervezetei.* ; Idem: *A dualizmus közrendvédelmi szervezeteinek jellemzői és tevékenységük tapasztalatai.*

66. Idem: *A magyar rendvédelem sajátosságai és fejlődési periódusai a második világháború előtt és után.* ; Idem: *A Magyar Királyság rendvédelme 1867-1919.* ; Idem: *A magyarországi rendvédelem fejlődési tendenciái 1867-1950.*

67. *Az MSZMP IX. kongresszusának jegyzőkönyve.* 491. p., 429. p.

68. *Az MSZMP X. kongresszusának jegyzőkönyve.*

69. *Az MSZMP XI. kongresszusának jegyzőkönyve.*

70. RÁCS

71. 1974/17. ET. tvr.

72. 39/1974. MT. r.

73. 40/1974. MT. r.

74. 1963/22. tvr.

75. 2041/1974. MT. hat.

76. 1976/I. tv. 17. §. (1)

77. 1976/I. tv. 2. §.

78. 1971/10. tvr.

79. BÖLÖNY

80. SALGÓ

81. FODOR

82. NÉMETH

83. 001/1972. BM-HM-MOP. pcs.

84. FODOR

85. MAJOR

86. SALGÓ

87. *Az MSZMP XI. kongresszusának jegyzőkönyve.*

88. A belügyminisztérium szervei regionális tagozódása jóval áttekinthetőbbé vált: főcsoportfőnökség 3, országos rendőr-főkapitányság 1, csoportfőnökség 21, országos parancsnokság 3 (büntetés-végrehajtás, határőr, kormányőr), rendőr-főkapitányság 20, határőr kerület 11, forradalmi rendőr ezred 1, határőr ezred 1, tanintézet 11 (ZMKF és KLFK határőr tanszékek is), önálló osztály 21, beosztott osztály 673, rendőrkapitányság 134, alosztály 942, légirendészeti parancsnokság 1, útvonal ellenőrző parancsnokság 1, újjonc kiképző központ 9, század 92, szakasz 302, rendőr őr 63, határőr őr 183, forgalom ellenőrző pont 36, körzeti megbízott 2645.

BAJKÁN: A fejlesztés időszerezése a szervezési munkában.

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK és KISMONOGRÁFIÁK

HAVAS	—	HAVAS Henrik: <i>Pro domo.</i> Budapest, 2002, Alexandria Könyvkiadó.
<i>A mecseki láthatatlanok.</i>	—	<i>A mecseki láthatatlanok.</i> Pécs, 1997, Pécs története Alapítvány.
PARÁDI: <i>A magyar rendvédelem története</i>	—	PARÁDI József et al. (szerk.): <i>A magyar rendvédelem története.</i> Budapest, 1996 ² , Osiris.
SZABÓ	—	SZABÓ Árpád: <i>A Magyar Forradalmi Karhatalom 1956. november – 1957. június.</i> Budapest, 1976, Zrínyi Kiadó.
PATAKY	—	PATAKY István: <i>A vonakodó szövetséges.</i> Budapest, 1996, Zrínyi Kiadó.

- SZIKINGER — SZIKINGER István: *Rendőrség a demokratikus jogállamban*. Budapest, 1998, Sík kiadó kft.
- Tüntetés, rendőrség, demokrácia. — *Tüntetés, rendőrség, demokrácia*. Budapest, 1999, Villányi úti Konferenciaközpont és Szabadegyetem Alapítvány. /Villányi úti könyvek, 17./, /Politikatudományi sorozat, 13./
- TANULMÁNYOK
- BAJKÁN: 30 év szervezési munkája. — BAJKÁN Mihály: 30 év szervezési munkája. *Belügyi Szemle*, XXIII. évf. (1975) 4. sz. 15–26. p.
- BAJKÁN: A fejlesztés időszzerűsége a szervezési munkában. — BAJKÁN Mihály: A fejlesztés időszzerűsége a szervezési munkában. *Belügyi Szemle*, XXIV. évf. (1976) 9. sz.
- BORBÉLY — BORBÉLY Sándor: A Munkásőrség három évtizede. *Belügyi Szemle*, XXXV. évf. (1987) 3. sz.
- FEKETE — FEKETE Károly: A rendőrség önkéntes segítőinek bűnügyi tevékenységéről. *Belügyi Szemle*, XXXIV. évf. (1986) 6. sz.
- FODOR — FODOR Pál: A belügyminisztériumban folyó szervezési munkáról. *Belügyi Szemle*, XXII. évf. (1974) 9. sz.
- KISS — KISS Géza: A rendőri állomány pszichés felkészítése a tömegmegmozdulásokkal szemben. *Belügyi Szemle*, XXXVII. évf. (1989) 3. sz. 25–34. p.
- MAJOR — MAJOR János: A karhatalmi kiképzés szervezeti formái és módszerei. *Belügyi Szemle*, XXII. évf. (1974) 9. sz.
- NAGY — NAGY Dezső: A pusztavacsi békefesztivál rendőri biztosításának politikai feladatairól. *Belügyi Szemle*, XXXIV. évf. (1986) 5. sz. 74–77. p.
- NÉMETH — NÉMETH Kálmán: Az ellenséges diverziós, felderítő csoportokról. *Belügyi Szemle*, XIX. évf. (1971) 8. sz.
- PARÁDI: A dualista Magyarország belügyi szervezetei. — PARÁDI József: A dualista Magyarország belügyi szervezetei. *Belügyi Szemle*, XXXIV. évf. (1986) 4. sz. 45–50. p.
- PARÁDI: A dualizmus közrendvédelmi szervezeteinek jellemzői és tevékenységük tapasztalatai. — PARÁDI József: A dualizmus közrendvédelmi szervezeteinek jellemzői és tevékenységük tapasztalatai. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, II. évf. (1992) 3. sz. 21–28. p. A tanulmány korábbi változata 1991. november 19-én Budapesten hangzott a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*Tradíció és korszerűség*” című III. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A magyar rendvédelem sajátosságai és fejlődési periódusai a második világháború előtt és után. — PARÁDI József: A magyar rendvédelem sajátosságai és fejlődési periódusai a második világháború előtt és után. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, VI. évf. (1996) 7. sz. 80–89. p. A tanulmány korábbi változata 1995. október 25-én Budapesten hangzott a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*Háborúból diktatúrába*” című VII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A Magyar Királyság rendvédelme 1867-1919. — PARÁDI József: A Magyar Királyság rendvédelme 1867-1919. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, IX. évf. (1999) 10. sz. 98–147. p. A tanulmány korábbi változata 1998. szeptember 22-én Budapesten hangzott a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*A nyugati rendvédelem hatásai a XIX-XX. századi magyar rendvédelemre*” című X. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A magyarországi rendvédelem fejlődési tendenciái 1867-1950. — PARÁDI József: A magyarországi rendvédelem fejlődési tendenciái 1867-1950. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XI. évf. (2005) 13. sz. 84–96. p. A tanulmány korábbi változata 1998. februárjában Budapesten hangzott a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti Szakosztálya által szervezett tudományos rendezvénysorozat I. szimpoziumján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- RÁCS — RÁCS Sándor: Az MSZMP X. kongresszusa határozatának végrehajtásáról. *Belügyi Szemle*, XIX. évf. (1971) 12. sz.
- SALGÓ — SALGÓ László: Új típusú biztonság és kilátásai Magyarországon. *Belügyi Szemle*, XLIV. évf. (1996) 2. sz.
- SOLYMOSI — SOLYMOSI József: Az 1971. évi BM szervezeti kiigazításról. *Belügyi Szemle*, XXI. évf. (1973) 2. sz.
- SZABÓ Máté — SZABÓ Máté: A tüntetések kezelése a KÁDÁR-rendszerben. *Belügyi Szemle*, XLVII. évf. (1999) 4–5. sz. 39–40. p.
- TÓTH — TÓTH Ferenc: A parancsnokok, törzsek karhatalmi továbbképzéséről. *Belügyi Szemle*, XXIII. évf. (1975) 8. sz. 86–89. p.
- ZSIGA — ZSIGA Tibor: A „vasfüggöny” és kora Magyarországon. *Belügyi Szemle*, XLVII. évf. (1999) 9. sz.
- LEVÉL- és IRATTÁRI GYŰJTEMÉNYEK
- BM. KI. — Belügyminisztérium Központi Irattára.

- BM. KI. pcs. gyűjtemény — Belügyminisztérium Központi Irattára parancs gyűjtemény.
MH.KI. — Magyar Honvédség Központi Irattára.
- CIKKEK**
- Soós — Soós György: A budapesti rendőr-főkapitány sajtótájékoztatója a gumibot használatáról. *Népakarat*, (1956) XII.16-ai szám.
- SZABÁLYZATOK**
- Ideiglenes segédlet* — *Ideiglenes segédlet a BM-ORFK rendőr karhatalmi képzésének végrehajtásához*. Budapest, 1957, Belügyminisztérium.
Segédlet a karhatalmi feladatok végrehajtására. — *Segédlet a karhatalmi feladatok végrehajtására*. Budapest, 1981, BM Kiadó.
- LEXIKONOK, ADATTÁRAK**
- BÖLÖNY — BÖLÖNY József: *Magyarország kormányai 1848-1975*. Budapest, 1978, Akadémia Kiadó. /Levéltartan és történeti forrástudományok 2./
Magyar Értelmező Kéziszótár — *Magyar értelmező kéziszótár*. Budapest, 1972, Akadémia Kiadó.
Új Magyar Lexikon. — *Új Magyar Lexikon*. Budapest, 1962, Akadémia. 45. p.
- TÁJÉKOZTATÓK, JELENTÉSEK, JEGYZŐKÖNYVEK**
- GARAMVÖLGYI — GARAMVÖLGYI Vilmos r.vör. jelentése TÖMPE István első helyettesnek.
MFMPK — Tájékoztató a Magyar Forradalmi Munkás Paraszt Kormány fél éves tevékenységéről.
Az MSZMP IX. kongresszusának jegyzőkönyve. — *Az MSZMP IX. kongresszusának jegyzőkönyve*. Budapest, 1967, Kossuth Könyvkiadó.
Az MSZMP X. kongresszusának jegyzőkönyve. — *Az MSZMP X kongresszusának jegyzőkönyve*. Budapest, 1971, Kossuth Könyvkiadó.
Az MSZMP XI. kongresszusának jegyzőkönyve. 1975. március 17-22. — *Az MSZMP XI. kongresszusának jegyzőkönyve. 1975. március 17-22.* Budapest, 1975, Kossuth könyvkiadó.
- JOGSZABÁLYOK**
- 1976/I. tv. — 1976/I. tv. a honvédelemről.
1976/I. tv. — 1976/I. tv. a honvédelemről.
1971/10. tvr. — 1971/10. tvr. a fegyveres erők és testületek szolgálati viszonyáról.
1957/13. tvr. — 1957/13. tvr. a Munkásőrség tevékenységéről.
1690/1945. ME. r. — 1690/1945. ME. r. a Magyar Királyi Csendőrség működésének megszüntetéséről és feloszlásáról.
39/1974. MT. r. — 39/1974. MT. r. a rendőrségről.
40/1974. MT. r. — 40/1974. MT. r. a Magyar Népköztársaság államhatárának őrizetéről.
14/109/1958. HT. hat. — 14/109/1958. HT. hat. a munkásörök szolgálati teendőiről.
13/27-1959. HT. hat. — 13/27-1959. HT. hat. az Iparőrség felügyeletének BM hatáskörbe utalásáról.
2/221/1971. HB. hat. — 2/221/1971. HB. hat. a Karhatalom megszüntetéséről, a Készenléti Rendőri Ezred létrehozásáról.
2041/1974. MT. hat. — 2041/1974. MT. hat. a Polgári Védelemről.
3075/1975. Korm. hat. — 3075/1975. Korm. hat. a Munkásőrségről.
1956/29. tvr. — 1956/29. tvr. a gyári munkásőrségek fegyverviselésének szabályzásáról.
1963/22. tvr. — 1963/22. tvr. a rendőri fegyverhasználati jog kiterjesztéséről.
1971/10. tvr. — 1971/10. tvr. a fegyveres erők és testületek hivatásos szolgálati viszonyáról.
1974/17. ET. tvr. — 1974/17. ET. tvr. az állam- és közbiztonságról.
1974/17. MNK. ET. tvr. — 1974/17. MNK. ET. tvr. az állam- és közbiztonságról
0014/1968. BM. pcs. — 0014/1968. BM. pcs. a „K” szállítmányok biztosításáról.
08/1970. BM. pcs. — 08/1970. BM. pcs. a belügyminisztérium szervezetének és szolgálatának módosításáról.
001/1972. BM-HM-MOP. pcs. — 001/1972. BM-mh-mop. pcs. a karhatalmi feladatokról.

Technikai rövidítések:

BM	=	Belügyminiszter
BMH	=	Belügyminiszter helyettes
BV	=	Büntetés-végrehajtás
ET	=	Elnöki Tanács
FRE	=	Forradalmi Rendőr Ezred
HM	=	Honvédelmi minisztérium
KB	=	Központi Bizottság
KI	=	Központi Irattár
KRE	=	Készenléti Rendőr Ezred
MFMPK	=	Magyar Forradalmi Munkás Paraszt Kormány
MNK	=	Magyar Népköztársaság
MOP	=	Munkásőrség Országos Parancsnoksága
MSZMP	=	Magyar Szocialista Munkáspárt
MT	=	Minisztertanács

pcs.	=	parancs
r.	=	rendelet
tvr.	=	törvény erejű rendelet
tv.	=	törvény

Melléletek jegyzéke:

<i>I. sz. melléklet</i>	
A rendvédelmi testületek létszáma 1959-ben.	55
<i>II. sz. melléklet</i>	
A BM Karhatalom létszáma 1959-ben.	55
<i>III. sz. melléklet</i>	
A fegyveres Iparőrség őrzés-védelmi létszáma és objektumai 1959-ben.	56
<i>IV. sz. melléklet</i>	
Az őrzés-védelemmel leginkább megterhelt karhatalmi ezred.	56
<i>V. sz. melléklet</i>	
A Munkásőrség hozzájárulása a közbiztonság védelméhez a hatvanas évek második felében.	56
<i>VI. sz. melléklet</i>	
A katonai csapatmozgások biztosítása a jellemző évek szerint.	56
<i>VII. sz. melléklet</i>	
Rendvédelmi szervezeti modellek.	57
<i>VIII. sz. melléklet</i>	
A KÁDÁR-rendszer rendvédelmi szervezetének változási periódusai.	57

I. sz. melléklet

A rendvédelmi testületek létszáma 1959-ben

Szervek	Tiszt	Tiszthelyettes	Irodai	Sorállomány	Összesen
Határőrség	1 661	888	97	12 354	15 000
Karhatalom	736	683	38	5 835	7 292
Kormányőrség	282	460	10	—	752
Légoltalom	523	51	27	440	1 041
Büntetés-végrehajtás	768	3 081	87	—	3 936
Tűzrendészet	1 037	4 486	198	—	5 721
Összesen	5 007	9 649	457	18 629	33 742

Megjegyzés: A Légoltalom 1962-ig, a Büntetés-végrehajtás 1963-ig tartozott a BM-hez. A Munkásőrség – közvetlen pártirányítása ellenére – a működéséhez szükséges forrásokat 1963-ig a BM tervezte és biztosította. 1964-re a BM Karhatalom véglegesített szervezetében 728 tiszt, 576 tiszthelyettes, 51 irodai és 4892 sorállományú, összesen 6247 fő teljesített szolgálatot. A sorállomány 25 hónapos sorkatonai szolgálatot látott el. A karhatalom számára rendkívüli helyzetben és háború esetére 15 976 fő tartalékos állományt terveztek be. Ebből 6310 főt karhatalmi és 9666 főt őrzés-védelmi feladatok teljesítésére kellett igénybe venni.

Forrás: Belügyminisztérium Központi Irattára. 16-1499/1/1964.

II. sz. melléklet

A BM Karhatalom létszáma 1959-ben

Szervek	Tiszt	Tiszthelyettes	Irodai	Sorállomány	Összesen
Országos Parancsnokság	93	38	13	40	184
Budapesti Forradalmi Karhatalmi Ezred	115	172	3	827	1117
1. Őrségi Ezred	123	45	4	1330	1502
2. Karhatalmi Őrségi Ezred	98	89	3	1034	1224
1. Karhatalmi Zászlóalj	67	70	4	600	740
2. Karhatalmi Zászlóalj	60	69	3	523	655
3. Karhatalmi Zászlóalj	57	67	3	433	560
4. Karhatalmi Zászlóalj	50	62	3	366	481
5. Karhatalmi Zászlóalj	73	71	3	682	829
Összesen	736	683	38	5835	7292

Megjegyzés: 1963-ra a karhatalom létszáma 6229 fő volt, amelyet 1069 fővel csökkentettek.

Forrás: Jelentés a BM szervek létszámáról 1963 november.

Belügyminisztérium Központi Irattára. 1-a-159-1964.

III. sz. melléklet

A fegyveres Iparőrség őrzés-védelmi létszáma és objektumai 1959-ben

Ágazatok	Objektumok száma	Őrzési létszám
Kohó- és Gépipari Minisztérium	40	1 509
Nehézipari Minisztérium	49	806
Könnnyűipari Minisztérium	3	49
Belkereskedelmi Minisztérium	3	51
Fővárosi Tanács	2	180
Országosan összesen	97	2 595

Forrás: 13/27-1959. Honvédelmi Tanács határozata.

IV. sz. melléklet

Az őrzés-védelemmel leginkább megterhelt karhatalmi ezredek

Az őrzés-védelemmel legjobban megterhelt karhatalmi ezredek	Objektumok száma	Őrhelyek száma	Őrségi létszám Fő
A Budapesti I. Őrségi ezred	43	157	1638
A Pécsi ezred	21	45	1223

Forrás: Belügyminisztérium Központi Irattára 10-66/12/1966.
A BM Kollégium 1966. decemberi ülésének rövidített jegyzőkönyve.

V. sz. melléklet

A Munkásőrség hozzájárulása a közbiztonság védelméhez a hatvanas évek második felében

Tevékenység / évek	1966	1967	1968	Összesen
Közös járőrszolgálat	129	131	127	387
Rendezvénybiztosítás	189	175	181	545
Összesen	318	306	308	932

Forrás: BAJKÁN Mihály: *Részletek a BM és szerveinek történetéből*. Belügyminisztérium Központi Irattára. 54-14/29-1983.

VI. sz. melléklet

A katonai csapatmozgások biztosítása a jellemző évek szerint

BM szervek / óra	Rendőrség	Karhatalom	Összesen
„K” szállítmány biztosítása 1969-ben	79 000	135 000	214 000
„K” szállítmány biztosítása 1977-ben	123 000	—	123 000
„K” szállítmány biztosítása 1981-ben	139 000	—	139 000
Közúti csapatmozgás biztosítása 1969-ben	13 000	39 000	52 000
Közúti csapatmozgás biztosítása 1977-ben	47 000	—	47 000
Közúti csapatmozgás biztosítása 1981-ben	51 000	—	51 000
Összesen a jellemző 3 évben (szolgálati óra)	452 000	174 000	626 000

Forrás: BAJKÁN Mihály: *Részletek a BM és szerveinek történetéből*. Belügyminisztérium Központi Irattára. 54-14/29-1983.

Rendvédelmi szervezeti modellek

Ssz.	Modell neve	Legfőbb jellemzői	Működési terület	Szervezet típusa és besorolása
1.	Angolszász modell Közösségi	- önkormányzati; - a bűncselekmény megelőzése, felderítése a helyi önkormányzati rendőrség feladata; - közbiztonsági tevékenység.	Város, település, tartomány.	- igény szerint formálható sajátos szervezet; - önkormányzati irányítású; - részben önkormányzati finanszírozású.
2.	Németalföldi modell Bürokratikus	- állami; - jogállamiságra hivatkozás; - alapoz a közösségi rendészetre; - konszenzuson alapuló közbiztonságvédelem.	Tartomány és település	- rendőri szervezet; - tartományi szinten központi irányítású;
3.	Csendőrségi modell Külső (Katonai)	- állami; - nyílt egyenruhás megelőzési tevékenység; - azonnali nyomozati munka.	Vidéki település	- lineáris, törzskari katonai szervezet; - őrsökre alapozott; - piramis alakú; - központi irányítású.
4.	Néprendőrségi modell (milícia) majd szovjet típusú modell	- kezdetben milícia rendszerű; - állambiztonsági és közbiztonsági rendőri tevékenység; - centralizált; diktatórikus.	Közigazgatási beosztás	- rendőri; - központi irányítású; - kommunista belügyminiszter áll az élén.
5.	Öszvér jellegű illetve öröklött modell	Teljesen különböznek az előzőektől, vagy pedig azok jellemzőit egyesítik magukban.		

A KADÁR-rendszer rendvédelmi szervezetének változási periódusai

1. periódus

1956. november 4. – 1957. március 1.

Jellemzője: A fegyveres küzdelem a politikai hatalomért és a belügyi munka újjászervezése.**Vezető:** dr. MÜNNICH Ferenc a fegyveres erők és a közbiztonsági ügyek minisztere.**Helyettese:** TÖMPE István belügyminiszter-helyettes („testületi”)

A szovjet intervenció.....	1956. november 4-15.
A „forradalmi karhatalom” megszervezése és működése.....	1956. november 12. – 1957. április 1.
A karhatalmi körzetek megalakítása.....	1956. november 13. – 1957. április 1.
A belügyminisztérium újjászervezése az ideiglenes szervezet.....	1956. november közepétől – 1957. február végéig.
A politikai nyomozó szervek létrejötte.....	1956. december közepétől – 1957. február végéig.
A területi rendőri szervek megszervezése.....	1956. november közepétől – 1957. közepéig.
A határőrizet újjászervezése.....	1956. november 12. – 1957. március 1.
A kormányőrség újjászervezése.....	1956. november 11. – 1957. november 3.
A rögtönbíráskodás intézményének működése.....	1956. december 11. – 1957. november 3.
A Munkásőrség megszervezése.....	1957. február 12.-től.

2. periódus

1957. március 1. – 1961. őszéig.

Jellemzője: A politikai és gazdasági konszolidáció. Javuló közbiztonság és újjászerveződő belügyminisztérium. A belügyminisztérium szervezetének és vezetésének stabilizálódása.**Vezető:** BISZKU Béla belügyminiszter.

Országos pártértekezlet.....	1957. június 10.
A fontosabb beosztásban lévők felülvizsgálata.....	1957. június 15.-től.
A BM Karhatalom megszervezése.....	1957. július 5.-től.
A KMB szervezet felállítása.....	1957. július 5.-től.
Az 1958. évi országgyűlési és tanácsválasztások.....	1958. november 16.
A BM teljes harcckészültsége.....	1958. november 15. – 1958. november 17.
A Polgári Fegyveres Őrség átadása a minisztériumoknak.....	1959. évben folyamatosan.
A belügyminisztérium új szervezetének felállítása.....	1958. január 1.
A BM Karhatalom Országos Parancsnokság felállítása.....	1958. évben.
Határozat „a büntetőpolitikánk egyes kérdéseiről”.....	1957. december 4.-től.
A folyamrendészeti feladatok a BM hatáskörbe kerülnek.....	1958. február 4-étől.
Az MSZMP VII. kongresszusa előkészületei és a határozatai BM szervezetére történő adaptálása.....	1959. évben folyamatosan.

3. periódus

1961. őszétől – 1965. nyaráig.

Jellemzője: A gazdasági fellendülés és a belügyi szervezet generális átszervezése.

Vezető: PAPP János belügyminiszter 1961. november 13. – 1963. december 7.
 BENKEI András belügyminiszter 1963. december 7. – 1965. május 30.

A hatásköri lista első módosítása 1961. május 10.

A Legfőbb Ügyész 7/1961. sz. r. értelmében megalakítják az Országos Kriminálisztikai Intézetet 1962. január 1.

Jelentős illetményemelés a belügyi szervek állományánál 1962. január 1.

Az MSZMP. VIII. kongresszusa 1962 november.

A BM generális átszervezése 1962 – 1964.

A jogpolitikai irányelvek megjelenése 1962-től fokozatosan.

A Rendőrtiszti Akadémia működésének megkezdése 1962. szeptember 1-től

A BM teljes hivatásos állománya káderanyagainak felülvizsgálata 1962. december 31-ig.

A Légoltalom és a Büntetés-végrehajtás más minisztériumhoz kerül, 1962. november 1-től folyamatosan.

A Közlekedési Csoportfőnökség megalakítása 1963-tól.

A Belügyi Szemle folyóirat megjelenése 1963. január 1-től

A sorozott állomány behívási korhatárának csökkentése 1964. január 1-től

A háborús időszaki feladatokra való felkészülés megkezdése 1964. január 1-től.

A rendőri munka és a rendőri szervezet jelentős módosítása 1964. január 1-től

Az új típusú ügyeleti szolgálatok felállítása, majd bővítése a BM szerveinél 1964. január 1-től.

A BM Karhatalom és a BM Határőrség komplex ellenőrzése 1964. évben folyamatosan.

A belügyminisztérium vezetési és irányítási rendszerének átszervezése 1964. december 31-ig.

A I. Főcsoportfőnökség, azaz a Hadtápparancsnokság szerveinek felállítása 1964. december 31-ig.

Jelentős létszámcsökkentések a belügyminisztérium szerveinél 1965. évben.

4. periódus

1956. május 30. – 1967. április 14.

Jellemzője: A gazdasági és társadalom extenzív fellendülése, a legitimizáció megszerzéséért folytatott működés.

Vezető: BENKEI András belügyminiszter 1963. december 7. – 1965. május 30.

A „kulcsfontosságú” BM kollégiumi ülések 1966 második félév.

A háborús időszakra való felkészülés fokozása 1966 második félév.

Karhatalmi – műszaki építőzászlóalj létrehozása 1967. március 30. – 1967. december 31.

A „kritikai szocializmus” fellépése az MSZMP-n belül 1966 február – 1967 október végéig.

A kiképzés rendszerének országos kiépítése valamennyi rendvédelmi szervnél 1967. évben.

A közlekedési koncepció bevezetése és a közlekedési szervezet országos kiépítése 1967. évben.

5. periódus

1967. április 14. – 1975. május 15.

Jellemzője: A két világrendszer fokozott szembenállása, a hidegháború felerősödése, Csehszlovákia megszállásában való részvétel, küzdelem a rendszer nemzetközi és hazai elismeréséért, annak megszerzése. Jelentős szervezeti módosítás.

Vezető: BENKEI András belügyminiszter harmadik alkalommal (1967. augusztus 1-től a FOCK Jenő vezette kormányban is.)

A határőr és karhatalmi tagozat létrehozása a Kossuth Lajos Katonai Főiskolán 1967. augusztus 1.

A Varsói Szerződés által Csehszlovákia megszállása magyar részvétellel 1968. augusztus – szeptember.

A hivatásos állomány helyzetének vizsgálata a Határőrségnél és a Karhatalomnál 1969. évben.

A pártirányítás fokozott megerősítése a belügyi szerveknél 1970. évben az MSZMP X. kongresszusa után.

A belügyminisztérium szervezeti kiigazítása 1971. évben

A BM Karhatalom I. ütemű átszervezésének a megkezdése 1971-től fokozatosan.

A közép- és hosszú távú úgynevezett „prognosztikus szervezés” bevezetése 1972-től.

A rendőrtiszti Főiskola megkezdte Működését 1972. szeptember 1-től.

A Rendőrségi Zsebkönyv első kiadásának a megjelenése 1972-től.

A BM Karhatalom II. ütemű átszervezése 1972-ben.

A BM Karhatalom III. ütemű átszervezése, majd megszüntetése és a Készenléti Rendőri Ezred felállításának a megkezdése 1973-ban.

A terrorelhárító tevékenység megjelenése a belügyminisztérium szerveinél 1973-tól kezdve folyamatosan.

A honvédelem és a rendvédelem alapvető feladatainak átrendeződése 1974. évben.

A BM karhatalom IV. ütemű átszervezése, teljes megszűnése és a Készenléti Rendőri Ezred szervezeteinek teljes felállítása 1974. évben.

A négyes tagoltságú szervezet létrehozása főcsoport-főnökségként....1974–1975. években.

6. periódus

1975. május 15. – 1980. június 27.

Jellemzője: A belügyminisztérium szervezetének és tevékenységének a racionalizálása.

Vezető: BENKEI András belügyminiszter negyedik alkalommal

A belügyi szervek testületek feladatainak átrendeződése az

1976. évi I. törvény a honvédelemről elvei szerint.....1976. június 1-től kezdődően.

Az Országos Rendőr-főkapitányság szerveinek ismételt felállítása.....1976. június 1-től.

A közbiztonsági és a közlekedési szervek összevonása.....1978. november 1-től.

A rendőr őrsök rendszerének a megbontása.....1978. november 1-től.

Budapesten a körzeti megbízotti szolgálat visszaállítása.....1978. november 1-től.

7. periódus

198. június 27. – 1985. március 29.

Jellemzője: A pártirányítás fokozódása a belügyi szerveknél. A Kornidesz-Kopp jelentés alapján az ellenzéki csoportok fokozott bomlasztása, a belügyi szervek racionalizálása.

Vezető: dr. HORVÁTH István belügyminiszter első alkalommal.

A bűnügyi helyzet lényegi romlása

a szervezett bűnözés első jeleinek megjelenése.....1980-tól.

„Szervezési kategorizálás”.....1981 februárjától.

A bűnügyi szervek átszervezése.....1981-ben.

Szervezetvizsgálat, létszámemelés és létszámlvönás.....1982-ben.

Az ellenzéki csoportok figyelése, követése, működésük állandó

zavarása.....1982-ben, júniustól intenzíven.

Szolidáris nyílt tömegdemonstrációk a lengyelországi ellenzék

mellett.....1982. december 31. – 1983. május 1.

Az első pusztavacsi „békefesztivál”.....1984. nyarán.

8. periódus

1985. március 29. – 1988. november 24.

Jellemzője: Az ellenzék nyílt és tömeges rendszerellenes fellépése a közterületen, a „közigazgatási vonal” megjelenése a belügyi vezetésben.

Vezető: dr. KAMARA János belügyminiszter második alkalommal.

A „II. pusztavacsi békefesztivál”.....1985 nyarán.

A „Lánchídi csata”.....1986. március 15.

Az MSZMP Politikai Bizottságának határozata

a belügyi szervezet és a munka megújításáról.....1986. október 6.

A Btk. módosítása és a NYUT kibővítése,

a jogi szigorodás folyamata.....1987–1988

Szervezeti „mintamodellek” működtetése.....1986–1989

Rendszerellenes tüntetéssorozat.....1988. június 16. ; 1988. június 27. ; 1988. október 23. ;

1988. november 7.

9. periódus

1988. november 24. – 1989. október 19.

Jellemzője: A pártirányítás gyengülése, tanácstalanság és bizonytalanság a belügyminisztérium vezetésében és szerveinél.

Vezető: dr. HORVÁTH István belügyminiszter második alkalommal.

A szervezett bűnözés megerősödése.....1988-tól.

Tudományos tanácskozás a BM helyzetéről és jövőjéről.....1989. március 1.

FORRÓ János Magyar rendvédelem 1867–1968

A Magyar Királyság rendvédelme a kiegyezéstől a második világháborúig.

A történelmi Magyarország területén a XX. század elejére – a dualista társadalmi rendszerben – olyan európai színvonalú rendvédelmi szervezet alakult ki, amely minden tekintetben megfelelt a társadalmi-gazdasági elvárásoknak és alkalmas volt a „közcsend és közbéke” fenntartására.¹

A rendvédelmi szervezetek kialakulására különös hatással voltak a korszak európai rendvédelmi modelljei, így: az angolszász önkormányzati modell, a francia modell, amely Lombardián keresztül került az Osztrák-Magyar Monarchia területére, a német bürokratikus rendvédelmi modell, amely ausztriai közvetítéssel jutott el hozzánk.²

Ugyanakkor meghatározóak voltak a megelőző korok magyarországi rendvédelem-történetének több évszázados tapasztalatai, a szervezetek tevékenységének, hatékonyságának tanulságai is.

- A városok az uralkodótól kapott privilégiumok részeként jutottak a saját rendvédelmük szervezési jogához. Így a XIX. század végére a volt szabad királyi városok utódjaként működő törvényhatósági jogú városokban kialakultak hazánkban az önkormányzati városi rendőrségek, amelyek egymáshoz lényegesen hasonló, ugyanakkor sokszínű és eredményes szervezetek voltak.

- Vidéken a nemesi vármegye rendvédelme működött csendbiztosi- és pandúrszervezet formájában, amely azonban nem felelt meg a polgári társadalom elvárásainak. Vidéken elfogadhatatlan volt a közrend-közbiztonság helyzete, amely a fejlődés gátjává vált.

- Az 1867-es kiegyezést követő gazdasági fejlődés számára – amely elsősorban a mezőgazdaság porosz-utas, továbbá a bányászat, az ipar, a vasúti és vízi közlekedés fejlődésével járt együtt – a rendvédelem hatékonysága nem felelt meg. Az állam és a lakosság igényeit és elvárásait a rendvédelem nem tudta kielégíteni.

- A polgári magyar rendvédelem kialakulására különösen nagy hatással volt két korszakos hatású kiemelkedő jogforrás is. Az egyik a Magyar Királyi Csendőrség felállítását rendelte el, a Magyar Királyság teljes magyar vidékét kijelölve a testület működési területének.³ A másik jogszabály Buda-Pest városban rendelte el a rendőrség államosítását.⁴ Ugyanakkor a törvénykezők meghagyták a többi város önálló, önkormányzati rendőrségét. 1912 és 1918 között a magyar kormányok elhatározták ugyan az önkormányzati rendőrségek államosítását, de annak az utolsó kísérletét az 1918-ban a gróf WEKERLE Sándor miniszterelnök vezette kormány sem tudta végrehajtani. Ennek oka elsősorban a háború és a rossz gazdasági helyzet volt. Az államosítást végül az 5047/1919. ME. r. rendelte el, amelyet országosan 1921. december 31-ig hajtottak végre.⁵

A dualizmuskori állami és önkormányzati rendőrségek közel két évtizedes működése (1881–1900) olyan eredményekkel zárult, ami a gazdasági társadalmi fejlődést azzal támogatta, hogy biztosította a polgári igényeknek megfelelő közrend-közbiztonság megszilárdulását, amely a hatalom megszilárdulásával és a lakosság elégedettségével járt együtt.

A XX. század kezdetére a magyarországi rendvédelem legfőbb jellemzője a dualitás volt az egyéb rendvédelmi szervezeteket figyelmen kívül hagyva.⁶ A városokban kialakult a rendőrkapitányságok szervezete. A rendőrségek létszáma ekkor országosan mintegy 10 000–12 000 főre tehető. Vidéken pedig kiépítették a csendőrséget, amely „végre” tartósan biztosította a közrendet és közbiztonságot. Létszáma 64 éves története során 12 000 fő volt, bár területvisszacsatolások nyomán és a második világháború során a karhatalmi célok teljesítése érdekében létrehozott és sorozott állományú csendőr legénységi állománnyal feltöltött csendőr zászlóaljok létszámát is figyelembe véve a testület személyi állománya csaknem 22 000 főre emelkedett.

A városok önkormányzati rendőrségeinek szervezete és feladatköre úgy volt jellemezhető, hogy annak:

- vezetője a rendőrkapitány volt, aki a város önkormányzatának tartozott felelősséggel a rendőrkapitányság tevékenységéért;
- közvetlen alárendeltségében a kapitánysági hivatal és a segédhivatal működött;
- a legnagyobb létszámú az őrtestület volt, amely az egyenruhás közterületi szolgálatot látta el a városban;
- ennek mintegy harmada a detektívtestület volt, amely civil ruhás bűnügyi szolgálatot látott el;
- a rendőrök közbiztonsági és bűnügyi feladatot láttak el és minden szempontból rendőrségi közegnek minősültek;
- közbiztonsági szakmai szempontból a belügyminisztérium felügyelete alá tartoztak.⁷ **(I. sz. melléklet)**

Emellett vidéken kiépült a *Magyar Királyi Csendőrség* teljes szervezete, amely ötlépcsős rendszerű volt és a csendőrfelügyelő irányított, továbbá személyi ügyekben a honvédelmi minisztériumhoz, közbiztonsági szakmai ügyekben pedig a belügyminisztériumhoz tartozott. *A szervezet vezetési szintjei voltak:* a csendőr kerület, amely több vármegyére terjedt ki (mai kifejezéssel régió) a megalakuláskor a 63 vármegyében összesen 6 csendőr kerület működött. Csendőr szárny általában egy megyénél nagyobb területre kiterjedő működési területtel rendelkezett (a két világháború között – a szárnyak alárendeltségében – létrehozták az osztály parancsnokságokat is egy vármegyére kiterjedő hatáskörrel). A csendőr szakasz 15–17 falura kiterjedően tevékenykedett. A legalsó parancsnoksági szintet pedig a járásörmesterségek alkották. Élükön már azonban nem tiszt, hanem altiszt állt, működési területük pedig egy-egy járásra terjedt ki. A csendőr őrsök hatóság területe pedig általában 2–3 falura terjedt ki. Többnyire 6 fős gyalogos őrsök működtek. A járási székhelyekre általában 12 fős őrsöket telepítettek. A törvényhatósági jogú városok külső övezeteiben pedig 21 fős őrsök tevékenykedtek. Az őrsparancsnoki teendőket tiszthelyettes látta el. A tiszthelyettesi rang a legmagasabb altiszti rang volt. Az alföldi területeken lovas őrsök működtek.

A csendőrség rendvédelmi szervezet volt ugyan, a csendőr személyében azonban katonának minősült és közbiztonsági szolgálatot látott el intézkedési jogkörrel felhatalmazva. Ez a jogosultság nem illette meg a csendőr tiszti állományt.

A testületet katonailag szervezett örtestületként határozták meg a korabeli dokumentumok. Az alaptevékenysége közbiztonsági jellegű volt. Szolgálati tevékenységét döntően a Szervezeti és Szolgálati Utasítás (SZUT) határozta meg.⁸ A csendőr őrs szolgálati feladatait rendes szolgálattal (2 fős járőrrel, járőrönként általában 16–35 órás szolgálattal, 15–25 km-es menetvonalon, 3–4 pihenőhely közbeiktatásával) és felhívás útján teljesített szolgálattal,⁹ valamint ellenőrző szolgálattal látta el. A csendőrség működésének lényegét, eredményességét a napi rendszerességgel megvalósított rendes szolgálat ellátásának magas színvonalában és a módszertani fogások fejlettségében kell keresni. Az eredményességet létrehozó tevékenységek voltak: a közbiztonsági portyaszolgálat, a figyelés és fülelés szükség szerinti álcázással, a nyílt nyomozás, a lesállítás alkalmazása, a visszatérő ellenőrzések, a nagyobb csoportosulások kísérése, az őrsön végzett kiképzés, a szolgálati hely, a lakosság, a nyelv és a szokások alapos ismerete. Ebben az időben a rendvédelmi szervezetek működését a büntetőeljárásról és a bűnügyi nyomozásról,¹⁰ a bűnvádi perrendtartásról¹¹ szóló törvények, valamint a büntető törvénykönyv¹² továbbá a kihágási büntető törvénykönyv határozta meg.¹³

A magyarországi duális rendvédelmi fejlődés eredményessége az első világháború kezdetéig minden szempontból bizonyított volt. A bűnügyi tudományok fejlődése, eredményei és újabb eszközei, módszerei (például a nyomozástan a daktiloszkópia, a körözés intézménye stb.) közvetlenül jelentek meg a napi szolgálat ellátásban. A XX. század elején különös hangsúlyt kapott a budapesti rendőr-főkapitányság szervezeteinek magas színvonalú munkája, amit a szakmailag sokrétűen tagolt szervezet – bűnügyi orvostan, a bűnügyi helyszínelés, a lovasrendőri alakulatok, a közlekedési szolgálat kialakítása, stb. – tett lehetővé.¹⁴

Érdemes külön is megemlíteni, hogy a XX. század során az első békefenntartó missziót a magyar állam részéről a csendőrség valósította meg. Az európai hatalmak 1913-ban Montenegró rosszállása ellenére is biztosítani kívánták Albánia függetlenségét. Ennek érdekében nemzetközi csendőr erőket vezényeltek a térségbe. Magyarország 150 csendőrrel vett részt e tevékenységben.¹⁵

Az első világháború a testület szervezetében lényeges változást hozott, mert a tábori csendőrséget a csendőrség személyi állományából különítették ki, az őrsök személyi állományát pedig frontszolgálatra alkalmatlan póttartalékosokkal töltötték föl. Ebből fakadóan romlott a közbiztonsági szolgálat színvonala és eredményessége egyaránt. A Magyar Királyságban ugyan a kivételes hatalomról szóló törvényi szabályozás nem tette lehetővé azt, hogy a rendvédelmi testületek a haderő irányítása alá kerüljenek. A rendvédelmi testületek személyi állománya egy részének frontszolgálatra küldése azonban jelentős mértékben gyengítette e testületek szolgálati tevékenységét.¹⁶

A duális rendvédelem intézménye a háború és az azt követő forradalom következményeként meggyengült, majd 1918 végére lényegében összeomlott. 1919-ben a Tanácsköztársaság e testületeket megszüntetve a helyükbe állította a magyar proletárdiktatúra egységes rendvédelmi szervezetét a szovjet típusú *Vörös Őrséget*. A Tanácsköztársaság ezzel megvalósította az úgynevezett monista, azaz egypólusú rendvédelmet hazánkban. Az idő rövidsége és a modell ideiglenessége valamint részleges kiépítettség nem teszi lehetővé az érdemi értékelést. A román és a csehszlovák katonai támadások miatt a korabeli magyar közbiztonság színvonala leromlott.¹⁷

A Tanácsköztársaság bukását követően 1919 és 1921 között megvalósult a dualizmus kori rendvédelem szervezeteinek visszaállítása, amelyet nehezített, hogy a trianoni békediktátummal a történelmi

Magyarország $\frac{2}{3}$ -át veszítette el, lakosságának pedig közel a fele a határokon túlra szorult.¹⁸ Külön gondot jelentett az 1919-es román megszállás, amely gyakorlatilag kifosztotta a gazdaságot, különösen az ország keleti területeit. Amit lehetett, a románok (elsősorban gabonát, háziállatot, gépeket, építőanyagot, berendezési tárgyakat és egyéb értékeket stb.) vasúton kiszállítottak az országból. A háború, a forradalom, a proletár diktatúra, a békeszerződés, a megszállás és a gazdasági helyzet romlása leginkább a lakosság megélhetését veszélyeztette. Magyarországra özönlöttek a menekültek. Jelentősen leromlott az országban a közrend, közbiztonság.

A békeszerződés ugyanakkor az ENTENTE ellenőrzése alá helyezte a magyar fegyveres szervezeteket, csökkentve létszámukat fegyverzetüket és technikai felszereltségüket. Ezzel egy időben a kisantant fegyveres erői harapófogóba zárták az országot. Az ország gazdasági fejlődése csak lassan, külső segítséggel indult meg. A politikai és a gazdasági viszonyok is lassan konszolidálódtak. A lassú fejlődést hatékonyan segítették a kormányzati és rendvédelmi szervezetek is.¹⁹

A rendőrség tevékenységét belügyi rendelettel szabályozták. A testület feladatai közé sorolták: a közbiztonsági rendészetet, az operatív rendőri szolgálat ellátását, az igazgatásrendészeti feladatokat, a rendőri büntetőbíráskodást, a bejelentő hivatali tevékenységet, a külföldiek ellenőrzését.²⁰

A rendőrségek államosítását követően létrejött az ország valamennyi városának területére kiterjedő hatáskörrel rendelkező *Magyar Királyi Államrendőrség*, amely kezdetben az Országos Rendőr-főkapitányi Hivatal által irányított kerületi kapitányságok alárendeltségébe tartozó városi kapitányságok révén tartotta fenn a rendet. A kerületi kapitányságok működési területe megegyezett a honvéd vegyesdandárok, majd honvéd hadtestek, egyúttal a csendőr kerületek működési területeivel.²¹ A csendőr kerületek parancsnokai 1930-tól naponta összekötő tiszteket vezényeltek a székhely szerint illetékes rendőr kerületi kapitányságokhoz az együttműködés napi feladatainak egyeztetése céljából. Országosan a városi rendőrkapitányságok szervezeteit egységesítették, elsősorban a beosztások, a hatáskör, valamint a munkamegosztás egységesítésével. 1931-től – amikor, a Magyar Királyi Államrendőrséget Magyar Királyi Rendőrségre keresztelték át – a kerületi kapitányságokat összevonták egy vidéki főkapitánysággá. A kerületi kapitányságok utódszervezetei pedig a körzeti szemlélő központok voltak, amelyek alapvetően ellenőrzési feladatkörököt láttak el a korábbi kerületi rendőrkapitányságok működési területeire kiterjedően.²²

Ezzel egy időben a *Magyar Királyi Rendőrség* szervezeteinél további szakosodás valósult meg. Kialakult a vízi rendészeti szolgálati ág. 1939-ig a *Magyar Királyi Folyamőrség* valósította meg a vízi rendészeti tevékenységet.²³ A *Magyar Folyamőrség* azonban – hasonlóan a korszak más rendvédelmi testületeihez – kettős struktúrájú szervezete volt. A legális feladatrendszerrel ellátó szervezet fedésében rejtették el a folyami erőket.²⁴ 1939-ben a *Magyar Királyi Folyamőrséget* felszámolták, a testület rejtett honvédelmi részét a Magyar Királyi Honvédség vette át. A vízi rendészeti teendők pedig – a területi illetékesség figyelembe vételével – a *Magyar Királyi Rendőrséghez*, illetve a *Magyar Királyi Csendőrséghez* kerültek.²⁵

A szakmai specializáció különösen a budapesti rendőr-főkapitányság szervezetében figyelhető meg. A főkapitányság szervezetébe tartozott: az Elnöki Osztály, a Légoltalmi Főosztály, az Engedélyezési Osztály, a Közigazgatási Osztály, az Erkölcserendészet, a Bűnügyi Rendészeti Osztály, a Gazdasági Hivatal, a Számvevőség, a Segédhivatal, a Rendőr Orvosi Hivatal, a Detektív Főnökség, a Rendőr-főparancsnokság, a Karhatalmi és Különleges Alakultok Parancsnoksága, a Hírközpont, a Bejelentkezési és Kézbesítő Hivatal, a Rendőri Büntető Bíróság. A főkapitányság alárendeltségébe tartoztak a kerületi kapitányságok és az agglomeráció fontosabb településeinek rendőrkapitányságai is.²⁶

A Magyar Királyi Csendőrség modernizációja, fejlődése a harmincas években érte el a csúcspontját. Az addig egynemű, kizárólag közbiztonsági szolgálatot ellátó katonailag szervezett örtestületben országos szinten jött létre a bűnügyi nyomozó osztály, a csendőr kerületeknél pedig a nyomozó alosztályok szervezete. A bűnügyi szolgálat kettős tagolású volt, mert a nyomozó csoportokat a helyszínes bűncselekményeknél bűnügyi technikai csoport és mobil helyszínelő busz kísérte. Egyúttal minden kerületnél megszervezték a bűnügyi laboratóriumokat, a nyomozásokat pedig kiértékelő csoportok is segítették. Ezeket a kor legmodernebb bűnügyi-technikai eszközeivel szerelték fel. Ebben az időben párhuzamosan került felállításra a csendőrség híradó, közlekedési, vasúti, majd vízi szolgálati ága is. Szervezetének azonban továbbra is a legfontosabb része az ország teljes vidéki területét lefedő csendőr őrs hálózat maradt. Ugyanakkor a közigazgatási szervezettől már 1920-tól elfordították a csendőri szervezetet a járásör mesterségek felszámolásával. Ennek célja a befolyásmentesség javítása volt. Összeségében a csendőrség szervezete dinamikusan fejlődött.²⁷ (II. sz. melléklet)

Mindkét szervezet bűnügyi felderítési eredményessége kiemelkedően jónak minősíthető. A csendőrség 1934-ben 74 % nyomozati és 72 % ismeretlenes mutatót, míg a rendőrség 1934-ben 72 % nyomozati és 69 százalékos ismeretlenes mutatót ért el a bűncselekmények felderítése során.

Jelentősen javította a szervezetek működését, hogy a harmincas évek közepétől mindkét szervezetnél javult a kiképzés színvonala és nagy számban kerültek át a polgári életből jogi abszolutóriummal, valamint doktorátussal rendelkezők. A tisztii állomány képzését biztosította a *Csendőrtiszti Tanfolyam* és a *Ludovica Akadémia* csendőr tagozata. Külön ki kell emelni a Pécsen 1927 és 1936 között működő *Közrendészeti Akadémiát*. Az iskola Pécsváradon úgynevezett „minta csendőr őrsöt” működtetett, amely mellett „rendes” 12 fős gyalogos őrs funkcionált.²⁸

Ugyanakkor mindkét szervezet egymástól jelentősen eltérő gazdasági, bűnügyi környezetben és operatív helyzetben teljesítette feladatait. A bűnügyileg fertőzött városokban a magyar rendőrség dektív testülete végzett színvonalas nyomozói munkát, míg vidéken a kevésbé fertőzött területeken az egyenruhás csendőr járőr végzett ugyancsak színvonalas nyomozati munkát. A kiemelt bűnügyek nyomozásában mindkét szervezet különösen jól funkcionált, ha szükséges volt hatékonyan együttműködtek egymással.²⁹

Hangsúlyos volt mindkét szervezetnél a helyi közigazgatási hatóságokkal való együttműködés, amelyet a szervezetek országos vezetői, parancsnokai megköveteltek. Az együttműködést a belügyminisztérium Rendőrségi Szolgálati Osztálya és a Csendőrségi Szolgálati Osztálya irányította, bár a korábbi szervezeti és tevékenységi különbségek továbbra is fennálltak.³⁰

Tovább javította az együttműködést, hogy a bel- és igazságügyi miniszterek a harmincas évek elején létrehozták az *Országos Bűnügyi Nyilvántartó Hivatalt*. Adatait a törvény értelmében a csendőrség a rendőrség és az igazságügyi hatóságok egyaránt használhatták. A hivatal kapcsolatot tartott a nemzetközi bűnügyi szervezetekkel is, így az *Interpollal*, valamint a *Jörgensen Nyilvántartóval*. Különösen abban az esetben, amikor „külföldi büntettek” az ország területére menekültek és kézre kerítésük a hazánkkal bűnszegély egyezményt kötött országok rendvédelmi és igazságügyi szerveinek is kiemelten fontos volt. Havonta kiadásra kerültek a Nyomozó Kulcs és a Nyomozati Értesítő, valamint a Körözési Levelek, amelyeket hetente frissítettek. Mindezekkel jelentősen segítették a rendőr őrszem és a csendőr járőr tevékenységét.³¹ **(III. sz. melléklet)**

Mindkét szervezet évtizedeken át végzett eredményes szakmai munkája a hatalom és a társadalom zömének elismerését váltotta ki. Mindkét testületnél az erkölcsi elismerés mellé anyagi elismerés is társult. Az illetmények, a járandóságok, a juttatások, a betegellátás, az üdültetés a nyugdíjak mértéke, a hősi halottak családjairól való gondoskodás mértéke és színvonala jelentősen meghaladta a társadalmi átlagot. E miatt a jelentkezők száma és aránya mindig fedezte a szükségletet, sőt mód volt a felvételek feltételeinek további bővítésére, amely lehetővé tette a jelentkezők közül a legjobbak kiválasztását a sajátos rendőri, illetve csendőri hivatásra.³²

A képzésben a két szervezet között jelentős különbség volt. A rendőr elsősorban jogi, bűnügyi, közbiztonsági jellegű felkészítést kapott. Ezzel szemben a csendőr katonai kiképzésben részesült, majd tanfolyamszerű komplex közbiztonsági képzést (járőrtársi, járőrvezetői, őrsparancsnoki stb.) és – az őrsökön hetente – gyakorlati járőr és nyomozói képzést kapott.³³

1939-ben a *Magyar Királyi Határőrséget* megszüntették, szervezetét határszolgálat néven a *Magyar Királyi Honvédség* katonai szervezetébe integrálták.³⁴

A határszolgálat legfontosabb úgynevezett középszintjét jelentették a határvadász (határportyázó századok), amelyek a legfontosabb irányokba 53 parancsnokságot és 1938-tól –a területi visszacsatolások nyomán – 342 őrsöt működtettek. Ez az erő azonban már a kezdetekben is csupán a legfontosabb harcászati és határőrizeti irányok lezárására volt elégséges. Ezért a *Magyar Királyi Csendőrség* szomszédos őrsői, valamint a *Magyar Királyi Honvédség* hegyivadász csapatnemhez tartozó alegységei bevonására is szükség volt. Mindezek ellenére a határőrizet kelet és délkeleti irányban csak részlegesnek tekinthető. A későbbiek során is előfordultak határsértések és kisebb erők betörései is, bár a fontosabb irányokat katonai erődrendszerrel, tüzelőállásokkal és műszaki zárással is biztosították.³⁵

Az első és a második bécsi döntést lényegében azonnal követték a területi visszacsatolások. Mind a rendőrség, mind a csendőrség tekintetében a *Magyar Királyi Honvédség* bevonulását követő 48 órán belül a visszacsatolt területekre helyezett határőrizeti, csendőri, rendőri, pénzügyőri alakulatoknak az új helyükön működniük kellett. A működést kezdetben – a katonai közigazgatás időszakában – a területileg illetékes honvéd hadtestparancsnokság irányította, a Magyar Királyi Belügyminisztérium illetékes osztályainak bevonásával.³⁶

A vizsgált időszakban a rendőrség feladatait BM rendelet szabályozta.³⁷ A kihágások esetében változatlanul a „csemegi-kódex” volt érvényben.³⁸ Csúpan részlegesen vonták vissza az első világháború

során, a kivételes hatalomról szóló törvény alapján³⁹ bevezetett rendőri felügyelet, a kitiltás és az internálás intézményét. A honvédelmi törvény nyomán pedig a kivételes hatalom rendszabályainak alkalmazási lehetőségei felerősödtek.⁴⁰ Ezen kívül a magyar társadalmat megosztotta a németekhez való viszony, továbbá az első és második zsidó törvény is. A háború kitörését követően a régiós és duális rendvédelmi szervezetekben mindkét rendvédelmi testületnél bevezették a fokozott készenlétet és az előző háborúhoz hasonlóan felállították a *Magyar Királyi Honvédség* részére a táborig csendőrséget, amely 2000–2500 fő csendőr elvonását jelentette a honi közbiztonsági szolgálattól.⁴¹ Ezt a hiányt kezdetben főleg erdélyi fiatalokból sikerült pótolni,⁴² később 1942-től azonban mintegy 3500 fő tartalékos bevonására került sor. Mindkét szervezet létszáma jelentősen gyarapodott a *Magyar Királyi Rendőrség* személyi állománya 14 000 főre, a *Magyar Királyi Csendőrség* személyi állománya pedig 22 000 főre nőtt, amely már tartalmazta a csendőr zászlóalj létszámát is. A csendőr zászlóaljakat a háborús tapasztalatok alapján a várható diverziós cselekmények felszámolhatósága érdekében hozták létre.

Összegezve mindkét rendvédelmi szervezet 1941. július 31-éig Magyarország hadba lépéséig felkészült a várható közbiztonsági feladatok teljesítésére. A társadalom támogatta tevékenységüket. A hadba lépés, a belső politikai, társadalmi és etnikai feszültségek azonban kielezték az ellentéteket, fokozták a lakosság közbiztonsággal szembeni érzékenységét. E miatt a lakosság aggódva figyelte a katonai, politikai és gazdasági változásokat.

A két világháború közötti időben mindkét rendvédelmi szervezetnél egyfajta *militarizálódás* volt megfigyelhető. Ennek több oka volt. A hadsereg a korszak elején és végén felügyeletet gyakorolt a rendvédelmi szervezetek felett. A trianoni békediktátum miatt a rendvédelmi testületeket fedőszerveként is alkalmazták és a honvédelem tehermentesítése céljából harcbiztosítási feladatokkal látták el. A rendőrségnél létrehozták a karhatalmi erők parancsnokságát, a csendőrségnél pedig zászlóaljakat szerveztek.

Mindkét testületet jellemezte a *profizmus* is. Az eredményesség növelése érdekében a törvényesség túlzottan tartott biztosítékait kiiktatták. Ez is hozzájárult ahhoz, hogy a szervezetek kimagasló eredményességgel működtek.

A *bürokratizmus* is jellemezte mindkét testületet. Az állam fokozott figyelemmel kísérte a társadalmi mozgásokat, minden jogosítványt magához vonzott, újabb funkciókat telepített a rendvédelmi szervezetekhez, amely folyamat újabb szabályok létrehozását tette szükségessé. Ez pedig növelte az ellenőrzésben és a büntetésben részt vevők számának feladatait.

A *Magyar Királyi Csendőrséget* és a *Magyar Királyi Rendőrséget* az *elit* jelleg is jellemezte. A testületek rendelkeztek mindazzal, ami a tevékenységük eredményes működéséhez szükséges volt. A személyi állomány identitástudata pedig erőteljes volt.

A *Magyar Királyi Csendőrség* és a *Magyar Királyi Rendőrség* legfőbb jellemzőjének a vizsgált időszakban a *modernizálás* tekinthető.⁴³

A magyarországi rendvédelem jellemzői a második világháború alatt 1939–1945.

Az állam, a gazdaság, a társadalom és a hadsereg háborúra történő felkészítésével együtt járt a rendvédelmi szervezetek fejlesztése is, amely elsősorban a *Magyar Királyi Csendőrséget* és a *Magyar Királyi Rendőrséget* érintette.

- A területi visszacsatolások nyomán a rendvédelmi szervezeteknek eddig ismeretlen, úgynevezett integrációs feladatokat kellett megoldaniuk.

- Új helyzet állt elő a határőrizet tekintetében például a gallíciai zsidók menekülése 1941-ben, korábban a lengyel katonák mentése 1939-ben és 1940-ben, az újvidéki vérengzés. A legsúlyosabb problémát mégis az északról, keletről és délről folyamatosan özönlő menekültek jelentették.

- A *Magyar Királyi Honvédség* az 1939. évi honvédelmi törvény szerint nagyobb beleszólást kapott a rendvédelemben.

- Létrejöttek a rendőr, csendőri, honvédségi karhatalmi alakulatok.

- A magyar rendvédelemben létrehozták koordináló csúcsszervezetként a belügyminisztérium szervezetében az államvédelmi központot.

- A magyar rendvédelem a németek befolyása alá került a megszállást követően pedig az ország törvényei csak korlátozottan érvényesülhettek.

- A rendvédelmi szervek vezetésében fokozatosan túlsúlyba kerültek a németbarát és nyilas beállítottságú vezetők.

- A csendőrség, a rendőrség és a közigazgatás együttműködésével 1944 tavaszán és kora nyarán végrehajtották a vidéki zsidóság deportálását, amely mintegy 440 000 fő magyar állampolgárt érintett.

1944 elején a *Magyar Királyi Belügyminisztérium* szervezet és 18 ügyosztály működött, közülük

3 foglalkozott közbiztonsági ügyekkel. A IV. Karhatalmi Osztály 2 alosztályból állt: a VI/1. Rendőrségi Szolgálati Alosztályból és a VI/2. Csendőrségi Szolgálati Alosztályból. A VII. Közbiztonsági Osztály 3 alosztályból állt: VII/1. Közbiztonsági Alosztályból, VII/2. Egyesületi Alosztályból és a VII/3. Zsidó Ügyekkel Foglalkozó Alosztályból. A VIII. Büntetőosztály nem tagolódott alosztályokra. A belügyi tárca osztályaihoz kapcsolódott a budapesti rendőr-főkapitányság szervezetében létrehozott Politikai Rendészeti Osztály, amelyet HAIN Péter rendőr főtanácsos vezetett.⁴⁴

1944 őszétől a magyar rendvédelem teljes szervezete és tevékenysége német ellenőrzés alá került. Egyrészt a SZÁLASI-féle kormány *Nemzeti Számonkérő Szervezete* látott el politikai rendőri feladatokat.⁴⁵ Másrészt pedig a *Magyar Királyi Rendőrség* és a *Magyar Királyi Csendőrség* karhatalmi és fegyveres biztosítási feladatokat teljesített. Ebből fakadóan a rendvédelmi testületek feladatkörében primátust kapott: a vasútvonalak, a fontosabb közúti- közlekedési csomópontok biztosítása, a légtalmai feladatok teljesítése, a bombázásoknál a lakosság mentése, a frontvonalak közeledtével a lakosság menekítése, a németekkel közös tábori csendőri szolgálat teljesítése, az ellenséges diverzió csoportok felszámolása.

A hadi helyzet romlásával a harcok Magyarországra kerültek. Ennek következtében a *Magyar Királyi Rendőrség* és a *Magyar Királyi Csendőrség* karhatalmi alakulatait 1944 őszén és telén beolvasztották a német irányítású honvédségi, gyalogsági harccsoportokba, valamint a *Szent László Hadosztályba*. Ezek a sebtében létrehozott és hiányosan felszerelt alakulatok részt vettek a:

- a Kárpátok és a Dél-Alföld védelmében (a nagyaváradi, a szegedi, az újvidéki és az ungvári csendőrszázlójak 1944 őszén);
- Székesfehérvár védelmében 1944 karácsonyán a székesfehérvári csendőr század teljesen megsemmisült;
- Budapest védelmében a galántai csendőr zászlóalj vett részt, amelynek maradványai 1945. február 13-ai kitörés során majdnem teljesen megsemmisültek.⁴⁶

A második világháború magyarországi harcai nyomán – az országgal együtt – a rend fenntartására hivatott rendvédelmi szervezetek is romokban heverték. Személyi állományuk részben a harcokban megsemmisült, részben pedig hadifogságba került. A fennmaradó testületi tagok egy része – az igazoló eljárások után – részt vehetett a rendvédelem újjászervezésében.⁴⁷ Az Ideiglenes Nemzetgyűlés polgárőrség felállítását rendelte el,⁴⁸ a miniszterelnök rendelettel oszlatta fel a *Magyar Királyi Csendőrséget*⁴⁹ és ugyancsak rendeleti úton szabályozta a rendőrség újjászervezését.⁵⁰

A magyarországi rendvédelem jellemzői 1945–1956 között.

A második világháború befejezését követően a magyar rendvédelem újjászervezését a szovjet hadsereg figyelme kísérte és 1948-ig a Szövetséges Ellenőrző Bizottság felügyelete mellett valósult meg. A lényege az volt, hogy létrehozták az egypólusú centralizált és dekoncentrált hierarchikus egységes *Magyar Államrendőrséget*, amelyet 1949-től kezdődően szovjet típusú rendvédelmi modellre történő áttérés követett. 1948-ig a határőrizet a *Magyar Honvédség* egyik legfontosabb feladata volt.⁵¹

A folyamat első üteme 1949 és 1953 között valósult meg.

- A Katonapolitikai Osztály szervezetéből kialakult és önállósodott az *Államvédelmi Hatóság* mint több önálló fegyveres erőt (a határőrséget és a karhatalmat, valamint más rendvédelmi szerveződések is) magába foglaló fegyveres rendvédelmi szervezet, amely közvetlenül a Magyar Dolgozók Pártja legfelsőbb szervezetének tartozott elszámolással.

- Az Államvédelmi Hatóságban – szovjet mintára – tömegesen alkalmaztak sorozott állományt.

- Kiépült a belügyminisztérium alárendeltségében az Országos Rendőr-főkapitányság, amely a rendőr-főkapitányságokat irányította (ezek később Megyei Főosztályok néven működtek). A rendőr-főkapitányságok pedig a városi és járási rendőrkapitányságokat irányították, amelyek a rendőr őrsök előljáró szervezeteiként működtek. A rendőr őrsök hálózata – amelyek a megszüntetett csendőrség őrs objektumaiban működtek – lefedte az ország teljes területét. A vonatkozó párthatározatok alapján elkészültek a rendőri szolgálatra vonatkozó szabályzatok.

- A rendőrség személyi állománya elsősorban hivatásos volt, amelyet polgári állomány egészített ki.

- 1952-től – részben az őrsök helyett – megszervezték a körzetfelelősi rendszert, amelyet az ország valamennyi településén 1957-től körzeti megbízotti szolgálat névvel működtettek tovább.

- A belügyminisztérium irányítása alá tartozott a büntetés-végrehajtás, a légtalalom, az iparőrség és a rendészeti közigazgatás feladatköre is.⁵²

A folyamat második üteme 1953–1956 között valósult meg.

Az úgynevezett szocialista törvényesség helyreállítása érdekében a rendvédelemhez tartozó valamennyi szervezetet – különösen az Államvédelmi Hatóságot – egységesítési céllal a belügyminisztéri-

um alárendeltségébe helyezték. A rendvédelmi szervezetek működésében azonban alig következett be hangsúlyos változás. Mindezt igazolta a szocialista rendvédelmi szervezetek összeomlása, állományuk meghasonulása 1956 őszén a fegyveres felkelés kitörésekor.

A folyamat harmadik üteme 1956. október 23-a és november 4-e között valósult meg.

A forradalom- és szabadságharc rövid időszakában új rendvédelmi szervezetre volt szükség. Így jött létre a nemzetőrség, amelyet KIRÁLY Béla vezérőrnagy parancsnoksága alatt hoztak létre, ám az idő rövidege miatt csupán a felállítás kezdeti lépései valósulhattak meg.

A negyedik ütemben – a magyar forradalom- és szabadságharc szovjet katonai erővel történő leverését követően – azonnal visszaállították hazánkban a szovjet típusú rendvédelmet, amelyet újabb szervezetek felállításával is bővítettek (forradalmi karhatalom, majd munkásőrség). A rendvédelmi szervezetek minden lehetséges eszközt megragadva, a legszigorúbban léptek fel a tömegek megmozdulásai-val szemben. Ez a szigor csak 1958 után, a konszolidációt követően lazult.

A szovjet típusú határőrizet sajátos technikai eszköze, a „vasfüggöny” Magyarországon.

A vasfüggöny létrehozása, működtetése Magyarország politikájához kapcsolódott. Maga a kifejezés is szimbólikus politikai fogalmat jelöl, amely lényegében kettéosztottságot jelent. A valóságban a vasfüggöny a keleti fél által alkalmazott katonai, technikai, határőrizeti műszaki zárként funkcionált. A vasfüggőnyt Magyarországon először 1949-el kezdődően a jugoszláviai határon hozták létre 610 kilométer hosszban. Felállítását a magyar államvédelmi szerveknél ekkor tanácsadóként működő NKVD tisztek utasítására valósították meg. 1950-től a magyar-osztrák szakaszon is kiépítették a vasfüggőnyt 350 kilométer hosszúságban. A vasfüggöny több elemből állt, az államhatártól a honi terület felé haladva:

- drótkadály, amely 1,5 méter magas faoszlopokon elhelyezett függőleges és vízszintes irányban kifeszített tüskés drótokból állt;

- egymástól 3–4 méter távolságban elhelyezett POMZ-2 típusú fa, taposó és érintő aknákat telepítettek;

- 60 centiméter magasságban facölöpökön elhelyezett vastag fémburkolatú aknákat rögzítettek, amelyet dróttal is körülvettek, a robbanás 25–30 méteres körzetben megsemmisítő hatású volt, de 250 méteren belül is veszélyt jelentett;

- nyomsáv, amely 5–7 méter széles volt;

- járőr-csapás;

- 50–500 méteres határsáv és határnyiladék;

- 15 kilométer széles határövezet, amelybe belépni csak külön engedéllyel lehetett;

- mélységben lövészárkokat, tüzelőárkokat, géppuskafészeket és fedezékeket építettek ki.⁵³

1955-ben a megváltozott politikai események – az osztrák államszerződés – hatására Magyarország 1956 májusában megkezdte a műszaki zár részleges felszámolását, azonban 1956. október elejéig csak az aknamezesítés valósult meg, ám az is hiányosan. 1957 elejéig a magyar-osztrák határ részben nyitott volt. 1956–1957-ben a kerítések közé a *Magyar Néphadsereg* visszatelepítette az aknamezőt, amelyről helyszínrajz és törzskönyv nem készült.⁵⁴

A KÁDÁR-kormány 1957-től a magyar-osztrák határszakaszon modernizálta a műszaki zárat:

- 2–2,2 méteres vasbeton oszlopsor épült 4–5 méteres távolságban, amelyre összefüggő tüskés 20×20 centiméteres négyzetes fonatokból készített tüskés dróthálót feszítettek ki;

- közvetlenül a talajfelszín alá gyalogsági (bakelit) taposóaknákat helyeztek egymástól 1 méter távolságba, amelyek 8 kilógrammos nyomásra robbantak, amelyeket 4, illetve 8 sorban telepítettek;

- az aknákon belül helyezkedett el a nyomsáv 5–7 méter szélességben;

- a nyomsávot az ország belseje felől újabb drótkerítés zárt el;

- vasszerkezetű magasfigyelőket is telepítettek, amelyek 10 méter magasak voltak.⁵⁵

Osztrák és jugoszláv viszonylatban visszaállították az 500 méteres határsávot és a 15 kilométeres határövezetet. Osztrák kérésre 1963. szeptember 13-án a magyar-osztrák határon ismét megkezdtek a robbanó aknazár felszedését. Az aknamezesítés 1970-ig elhúzódott. A *BM Karhatalom* adatai szerint 799 144 darab gyalogsági taposóaknát szedtek fel, becslések szerint ugyanakkor korábban viszont 1 200 000 darabot telepítettek.

Az MSZMP Politikai Bizottsága 1965-ben az aknamező felszámolása mellett döntött és azt is ki mondta, hogy a szovjet határőrségtől át kell venni az „SZ-100-as” elektromos jelzőrendszert (EJR).⁵⁶ Az elektromos jelzőrendszer alkalmazását minisztertanácsi rendelet határozta meg.⁵⁷ A jelzőrendszer tulajdonképpen egy gyengeáramú drótkerítés volt, a hozzá kapcsolódó berendezésekkel:

- a vasbeton oszlopokon álló drótkerítés 2–2,2 méter magas volt, a felső részén „T” alakú fákkal, amelyeken sima és tüskés drótot húztak ki bennük pedig 24 voltos gyengeáram keringett;

- ha a drótok összeértek a határőr őrsön lévő berendezés jelezte, hogy melyik szektorban történt a határsértés;
- az elektromos drót jelzőrendszerét a határ felől 1,5 méter magas vadfogó kerítés szegélyezte;
- az elektromos jelzőrendszert az ország belseje felőli oldalon 4–6 méter széles nyomsáv szegélyezte;
- a nyomsávval párhuzamosan manőver utat építettek ki, itt helyezték el a térségbe nyíló kapukat is;
- mindezt újabb belső nyomsáv és vadfogó kerítés zárta.⁵⁸

A „szelíd vasfüggöny” az 1970-es évek elejére teljesen kiépült. Megközelítését nehezítette, hogy külön igazolványokkal lehetett a térségbe belépni, amely csak a személyi igazolvánnyal együtt volt érvényes. Később pecsétes igazolás kellett a megközelítéshez. A megváltozott kül- és belpolitikai helyzet és körülmények nyomására az MSZMP Politikai Bizottsága 1989. február 28-ai ülésén a felszámolás mellett döntött. A „szelíd vasfüggönyt” 1989 augusztus közepétől szeptember végéig a magyar állam felszámolta.⁵⁹

A szovjet típusú rendvédelem az 1960-as években.

A belügyminisztérium vezetésével a rendvédelmi szervezetek jó szinten biztosították a közrend védelmét az országban. A nyugodt belső körülmények jelentősen hozzájárultak a KÁDÁR-rendszer stabilizálásához és erősítették külföldön is a magyar szocialista rendszer legitimitációját. A második KÁDÁR-kormány második belügyminisztere BENKEI András⁶⁰ irányításával 1963. december 7-étől a hatvanas évek első felére az országot a szilárd belső helyzet és a megbízható közbiztonság jellemezték. Ezek a jellemzők tovább erősödtek a KÁLLAY-kormány időszaka alatt.⁶¹ 1967 és 1975 között a FOCK Jenő⁶² által vezetett kormány stabil állam és közbiztonsági viszonyokat örökölt. A belügyminiszterséget immár harmadik alkalommal BENKEI András töltötte be. Munkáját rendkívül aktív közvetlen környezete, valamint a jól működő rendőr-minisztérium és a stabil területi rendőri szervezetek segítették. A nyílt rendőri tevékenységet a lakosság támogatása kísérte.

Az 1966. év második félévi BM kollégiumi ülésnek a legfontosabb témái voltak, hogy az idegenforgalmi fejlődést és a belpolitikai nyitást követően:

- tovább kell folytatni és be kell fejezni a nyugati határon az „SZ-100”-as elektromos jelzőrendszer építését és be kell fejezni az aknamentesítést;
 - a BM III. főcsoportfőnök és a Határőrség illetékes szerveinek ki kellett dolgozniuk, hogy a forgalomellenőrző pontokon milyen módon tehető eredményesebbé az állambiztonsági munka és hogyan lehet hatékonyabban kiszűrni a hamis utiokmányokat, e mellett pedig határozat született az útlevéllelőrzés javításáról is;
 - fokozni kellett a BM szervek háborúra való felkészülését is, valamennyi BM szervezetre riadó és „M” (mozgósítási) terveket kellett kidolgozni és működtetni;
 - ki kellett dolgozni a *BM Karhatalom* pontos helyét és szerepét békében és háborúban egyaránt, valamint 1967. III. 30-áig 600 fős karhatalmi műszaki építő zászlóalj létrehozását tervezték;
 - külön vizsgálat tárgyát képezte a Budapesti Rendőr-főkapitányság és a Pest Megyei Rendőr-főkapitányság politikai osztályainak fokozott igénybe vétele, mivel Budapesten és agglomerációs körzetében 1965-ben még mindig nagy számban fordultak elő úgynevezett államellenes bűncselekmények.⁶³
- (IV. sz. melléklet)**

A belügyminisztérium történetében meghatározó volt az 1966-os esztendő. Ennek jellemző állomásai voltak a KÁDÁR János személyes részvételével megvalósuló 1966. V. 28-ai BM Országos Értekezlet⁶⁴ és az azt feldolgozó 1966. IX. 15-ei⁶⁵, 1966. X. 21-ei⁶⁶, 1966. XI. 24-ei⁶⁷, valamint az 1966. XII. 22-ei⁶⁸ BM. Kollégiumi ülések. KÁDÁR János⁶⁹ a 1966. V. 28-ai BM. Országos Értekezleten hozzászólásában értékelte a kül- és belpolitikai helyzetet, továbbá személyesen szabta meg a belügyminisztérium legfontosabb feladatait. „Próbálják meg a BM munka mennyiségét valamivel redukálni és a minőséget, a politikai színvonalat növelni, mert akkor hatékonyabban és többet tudnak adni ... a pártnak és a népnek.”⁷⁰ A felkészülést a megelőző évben – 1965-ben – jelentős létszámcsökkenés előzte meg a belügyminisztérium szervezeteinél⁷¹ **(V. sz. melléklet)**

A belügyminisztérium vezetése megkövetelte az úgynevezett „összbelügyi szemlélet” megvalósítását, azaz az egyes rendvédelmi szervezetektől a fokozott együttműködést. Ennek szellemében alakították a testületek létszámát és hozták összhangba a fizetéseket.⁷²

A korszak fegyveres erői közé sorolt két szervezet népes parancsnokság irányításával és katonai struktúrával látta el a feladatait:

- A BM Határőrség 3449 fő hivatásos, 12 880 fő sorozott és 175 fő irodai állománnyal, klasszikus lineáris katonai rendszerben nevezetesen: 10 kerülettel, 1 önálló zászlóaljjal, 1 híradó zászlóaljjal és egy

határőr ezreddel látta el feladatait, alapvetően az államhatár menti diszlokációval.

- Ezzel szemben a BM. Karhatalom 1 forradalmi karhatalmi ezrede Budapesten, 1 őrségi ezrede a budapesti agglomerációban, a 2. a 3. a 4. az 5. és a 6. karhatalmi zászlóaljai pedig a fontosabb vidéki nagyvárosokban diszlokáltak. A testület létszáma 1600 fő hivatásos, 5092 fő sorozott és 50 fő irodai állományból állt. Szervezet lineáris katonai szervezet volt.

Mindkét testület jól szervezett, hatékony eszköz volt, a szocialista KÁDÁR-rendszer biztos fegyveres támaszának számítottak. A két testület működési elve, hatásköre, munkamegosztása, fegyverete és technikai eszközei, szervezete és hierarchiája a szovjet mintát a magyar viszonyokhoz igazodva követte. A magyar rendvédelem katonai szervezetről – a lakossági megítélések javítása érdekében – a televízióban propaganda műsorokat készítettek és sugároztak.

A KÁDÁR-rendszert belülről ekkor már a párton belüli ellenzéke bírálta. Ugyanakkor megállapítható, hogy a rendszernek számottevő aktív ellenzéke ekkor még csak külföldön volt. Az országon belüli ellenzék magvát alkotó úgynevezett Szociológiai Kutatócsoport a *Társadalom-tudományi Intézet*-ben és a *Politikai Főiskolán* működtek. Nézetük a HEGEDŰS András nevéhez kapcsolódó úgynevezett „kritikai szocializmusban” nyilvánultak meg.⁷³

A rendőri munka eredménye nem csak az eredményes központi képzésnek, hanem a rendőr-főkapitányságokon – a hatvanas évek elején létrehozott – tanulmányi és kiképzési csoportoknak is köszönhető volt.⁷⁴

A személyzeti szervezetek alárendeltségében az egyes rendőr-főkapitányságokon 3, illetve 4 fős kiképzési csoportok tevékenykedtek. A Budapesti Rendőr-főkapitányságon ezzel szemben 8 a Pest Megyei Rendőr-főkapitányságon pedig 5 fős kiképzési csoport működött.⁷⁵ Az Országos Rendőr-főkapitányság 74 fős kiképző keretet tartott fenn. A kiképző keret feladata volt a belügyminisztérium személyügyi és oktatási IV/II. csoportfőnökség éves oktatási és kiképzési ajánlásai alapján a helyi igények felmérése és a teendők tervezése, amely az éves kiképzési és lökiképzési parancsokban öltött testet. **(VI. sz. melléklet)**

A Magyar Szocialista Munkáspárt megyei bizottságainak irányításával létrehozták a budapesti és a megyékben a megyei „területi honvédelmi bizottságokat” amelyek azonnal megkezdték működésüket.⁷⁶

Az 1968 augusztusi és szeptemberi csehszlovákiai események, a magyar részvétellel megvalósuló Varsói Szerződés beavatkozása élenként foglalkoztatta a lakosságot és a BM állományát is. Az események negatívan befolyásolták a sorozott és tartalékos állomány azon részét, akiknek a 27, illetve 25 hónapos sorkatonai szolgálata emiatt kitolódott. A párt és a BM vezetése 1968. VIII. 19-e és 1968. IX. 21-e között naponta szervezetenként hangulatjelentésben foglalta össze a személyi állomány hangulatát.⁷⁷ Csehszlovákia megszállása kapcsán a jelentések megállapították, hogy:

- a személyi állomány és a lakosság támogatja a Varsói Szerződés beavatkozását;
- a beavatkozás körzetében Csehszlovákiában a káosz leírhatatlan volt;
- érzékelhető volt – mintegy 3 hónapon keresztül – a jugoszláv és a román hadsereg mozgósítása és felvonulása Magyarországgal szemben;
- a lakosság lényeges része azt hitte, hogy a magyar csapatok azért mentek Csehszlovákiába, mert „... lejárt az 50 éves szerződés és most visszkapjuk a Felvidéket.”

A belügyi szervezetek struktúrája, méretezése 1969-re már rendkívül bonyolult volt. Ezért 1969 kezdetére vezetési gondok mutatkoztak.⁷⁸ **(VII. sz. melléklet)**

1969-ben vizsgálat tárgyát képezte a határőrségnél és a karhatalomnál a hivatásos állomány utánpótlásának helyzete. Ezen belül különös hangsúllyal a kiképzési és továbbképzési témaköröket vizsgálták:

- a jövőben a tiszthelyettesi hiányt a polgári életből toborzással kell pótolni;
- az iskolákat bővíteni tervezték, ahol önálló határőrizeti és önálló karhatalmi tanszékek felállítását tervezték;
- a sorozott és a hivatásos állomány kiképzéséhez egységes kiképzési anyagot kívántak kidolgozni.

(VIII. sz. melléklet)
Összességében tehát megállapítható, hogy a magyar rendvédelem 1867-től 1968-ig terjedő időszaka két nagy korszakra bontható a polgári magyar állam rendvédelmére, amely a kiegyezéstől az 1945-től 1949-ig tartó „ki–kit győz le” időszakig tartott, majd ezt követően a magyar pártállam rendvédelmére, amely 1968-ban még koránt sem záródott le. A polgári magyar állam rendvédelme a kárpát-medencei hagyományokra épült és a nyugat-európai tapasztalatokkal gazdagodott. A pártállam rendvédelme az orosz indíttatású szovjet mintát vette át, majd – annak lényegét megtartva – fokozatosan erősödtek a kárpát-medencei sajátosságokat tükröző specifikumai. A polgári és a pártállami rendvédelmi

modell gyökeresen eltért egymástól. A különbségek lényege nem a korabeli rendvédelmek militarizált-ságában (a személyi állomány függelmi viszonyai, illetve a testület szervezeti felépítés), vagy a centrális vezetés létében ragadható meg. A két rendvédelmi modell közötti különbség alapvetően a politikai hatalom jellegéből fakadt továbbá a rendvédelmi testületek működésének szabályozásának volt a következménye illetve a közigazgatáshoz való viszonyának eltérő jellegéből fakadt.

Jegyzetek:

1. PARÁDI: A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szerve a Magyar Királyi Csendőrség.
2. PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*.
3. 1881/III. tc.
4. 1881/XXI. tc.
5. 5047/1919. ME. r.
6. Egyéb rendvédelmi szervezetek: mezei rendőrség (1840/IX., 1894/XII. tc.), határszéli csendőrség (50 431/1891. BM. r.), Magyar Királyi Határrendőrség (1903/VIII. tc.), a Magyar Királyi (Pénzügyőrség a neoabszolutizmus pénzügyőrség reorganizálásával), a testőrségek (a Magyar Királyi Nemesi Testőrség reorganizálásával és a Darabont Testőrség 1904. évi felállításával), a Magyar Királyi Koronaőrség (a koronaőrök felügyeletével és irányításával), a büntetés-végrehajtás (az igazságügyminisztérium kebelében), a Magyar Királyi Képviselőházi Őrség (1912/LXVII. tc.), a Fiumei Magyar Királyi Államrendőrség (1916/XXXVII. tc.), Magyar Királyi Vám- és Adóőrség (1872-1886).
7. PARÁDI: A Magyar Királyság rendvédelme 1867-1919.
8. SZUT-1881 ; SZUT-1887 ; SZUT-1888 ; SZUT-1898 ; SZUT-1900 ; SZUT-1903 ; SZUT-1912 ; SZUT-1927 ; SZUT-1941
9. A csendőrség tevékenységét járási szinten a – polgári közigazgatással történő együttműködését 1944-ig a nemesi vármezei rendszertől átvett – szolgabírói intézmény „kapocsként” segítette.
10. 65 000/1909. BM-IM. r.
11. 130 000/1899. BM. kr.
12. 1878/V. tc.
13. 1879/XL. tc.
14. BORBÉLY – KAPY: *A 60 éves magyar rendőrség*.
15. BODA: A Magyar rendvédelmi békefenntartás története.
16. 1912/LXIII. tc.
17. ÖRY
18. 1921/XXXIII. tc.
19. PARÁDI: A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme.
20. 90 089/1919. BM. r.
21. A Magyar Királyi Államrendőrség kerületi kapitányságainak székhelyei voltak: Budapest, Debrecen, Miskolc, Pécs, Szeged, Székesfehérvár és Szombathely.
22. PARÁDI: A polgári magyar állam rendőrsége 1867-1918.
23. CSONKARÉTI – BENCZÜR
24. 1922/XIV. tc.
25. 1939/II. tc.
26. PARÁDI: Rendőrség a Horthy-korban.
27. PARÁDI: A csendőrség magyarországi története.
28. PARÁDI: A csendőr tisztképzés és a fizetési osztályokba sorolt állami alkalmazottak szakvizsga rendszere.
29. PARÁDI: A Magyar Királyság rendőrségei.
30. PARÁDI Ákos – PARÁDI József
31. REKTOR
32. PARÁDI: Rendvédelmünk képzési és képesítési rendszere 1867-1945.
33. Loc. cit.
34. 1939/II. tc.
35. PARÁDI: *A magyar állam határőrizete 1920-1941*.
36. Loc. cit.
37. 90 089/1919. BM. r.
38. 1878/V. tc.
39. 1912/LXIII. tc.
40. 1939/II. tc.
41. SZAKÁLY
42. VARRÓ
43. PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*.
44. KOVÁCS: *A Szálasi-kormány belügyminisztériuma – Rendvédelem állambiztonság, közigazgatás a nyilas korszakban*.
45. KOVÁCS: A Nemzeti Számonkérés Szervezete – A nyilas állambiztonság egy ismeretlen fejezete.
46. KOVÁCS: Csendőrség a Szálasi uralom alatt.
47. KOVÁCS: Csendőrsors Magyarországon 1945 után.
48. 13/1945. Korm. r.
49. 1690/1945. ME. r.
50. 1700/1945. ME. r.
51. KESERŰ
52. Loc. cit.
53. MUCS – ZÁGONI
54. GÁSPÁR: A határőrség szervezetének és tevékenységének változásai 1948-1956.

- ^{55.} GÁSPÁR: *A magyar határőrség története.*
- ^{56.} A Szovjetunió teljes szárazföldi határán kiépítették az EJR-t.
- ^{57.} 40/1974. MT. r.
- ^{58.} GÁSPÁR: *Magyar Határőrség szolgálati tevékenységeiben ható elvek érvényesülése és változásai 1945-től az 1980-as évek végéig.*
- ^{59.} NAGY
- ^{60.} BENKEI András (Nyíregyháza 1923. IX. 11.) Géplakatos, szakszervezeti aktivista, pártmunkás, belügyminiszter.
- BÖLÖNYI.
- ^{61.} KÁLLAY Gyula (Berettyóújfalu, Bihar vármegye 1910. VI. 1. –) újságíró, 1931-től a KMP tagja, pártfunkcionárius, a hazafias népfrent országos tanácsának elnöke, miniszterelnökségi második adminisztratív államtitkár 1945. VI. 16 – 1945. VII. 18., miniszterelnökségi politikai államtitkár 1945. VII. 18. – 1945. XI. 23., tájékoztatásügyi minisztériumi államtitkár a közársasági elnöki hivatal főnöke miniszteri címmel a II. fizetési osztályban 1948. XI. 19. – 1949. VI. 11., külügyminiszter 1949. VII. 11. – 1951. V. 12., népművelési miniszterhelyettes 1955. II. 19. – 1956. X. 31., a Magyar Forradalmi Munkás Paraszt Kormány tagja 1957. II. 28. – 1957. V. 9., a művelődés ügyek vezetésével megbízva 1957. III 1. – 1957. V. 9., művelődésügyi miniszter 1957. V. 9. – 1958. I. 28., államminiszter 1958. I. 28. – 1960. I. 15., a minisztertanács első elnökhelyettese 1960. I. 15. – 1961. IX. 13., a minisztertanács elnökhelyettese 1961. IX. 13. – 1965. VI. 30., a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány elnöke 1965. VI. 30. – 1967. IV. 14.
- BÖLÖNYI.
- ^{62.} FOCK Jenő (Kispest 1916. V. 16.) műszerész, munkásmozgalmi aktivista, szakszervezeti és pártfunkcionárius, nehézipari minisztériumi tisztviselő- és gépipari miniszterhelyettes 1951. I. 27. – 1954. X. 9., a minisztertanács elnökhelyettese 1961. IX. 13. – 1967. IV. 14., a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány (minisztertanács) elnöke 1967. IV. 14. – 1975. V. 15.
- BÖLÖNYI.
- ^{63.} - A belügyminiszter első helyettesének levele a honvédelmi miniszter első helyettesének az 1969. évi „SZ-100-as” jelzőrendszer telepítéséről és az aknamentesítéséről.
- BM. I. 2-989/3/1968.
- 0014/1966. BM. pcs. és 0024/1966. BM. pcs.
- 003/1966. BM. pcs.
- a Budapesti Rendőr-főkapitányság és a Pest-Megyei Rendőr-főkapitányság politikai osztályain 1965-ben vizsgálati alosztályokat hoztak létre.
- BM. I. 10-36/41/1966.
- ^{64.} Az 1966. V. 28-ai BM. Országos Értekezlet jegyzőkönyve.
- BM. I. 10-496/1/1966.
- ^{65.} BM. Kollégium 1966. IX. 15-i ülésének jegyzőkönyve.
- BM. I. 10-66/9/1966.
- ^{66.} BM. Kollégium 1966. X. 21-i ülésének jegyzőkönyve.
- BM. I. 10-66/10/1966.
- ^{67.} BM. Kollégium 1966. XI. 24-i ülésének jegyzőkönyve.
- BM. I. 10-66/11/1966.
- ^{68.} BM. Kollégium 1966. XII. 22-ei ülésének jegyzőkönyve.
- BM. I. 10-66/12/1966.
- ^{69.} KÁDÁR János (Fiume 1912.V.26. – Budapest 1989. VII. 6.) műszerész, a magyar munkásmozgalmi aktivistája, 1931-től a KMP tagja, pártvezető, belügyminiszter 1948. VIII. 5. – 1950. VI. 23., a Központi Bizottság első titkára 1956. X. 25. – 1988. V. 22.
- NÉMETHNÉ – SIPOS
- ^{70.} Az 1966. V. 28-ai BM. Országos Értekezlet jegyzőkönyve.
- BM. I. 10-496/1/1966.
- ^{71.} Létszámcsökkentés 1965-ben a BM szerveinél.
- BM. I. 437/1966.
- ^{72.} 022/1967. BM. pcs.
- ^{73.} CSIZMADIA
- ^{74.} A rendőr-főkapitányságok tanulmányi és kiképzési csoportjainak létszáma.
- BM. I. 4-263/1966
- ^{75.} 3 fős kiképzési csoport működött: Baranya, Bács-Kiskun, Békés, Csongrád, Fejér, Hajdú-Bihar, Heves, Somogy, Szabolcs, Szolnok, Veszprém megyék rendőr-főkapitányságain, négy fős kiképzési csoport működött továbbá Borsod-Abaúj-Zemplén, Győr-Moson-Sopron, Komárom,-Ezstergom, Nógrád, Tolna, Vas és Zala megyék rendőr-főkapitányságain.
- Loc. cit.
- ^{76.} 2/175/1965. HB. hat.
- ^{77.} A határőrség állományának hangulata a csehszlovák eseményekkel kapcsolatban.
- BM. I. 2-354/3/1968.
- ^{78.} BM. I. 54/14/29/1984.

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK és KISMONOGRÁFIÁK

- BORBÉLY – KAPY: *A 60 éves magyar rendőrség.* — BORBÉLY Zoltán – KAPY Rezső: *A 60 éves magyar rendőrség.* Budapest, 1942, Halász Irodalmi és Könyvkiadó Vállalat.
- CSONKARÉTI – BENCZÚR — CSONKARÉTI Károly – BENCZÚR László: *Haditengerészek és folyamőrök a Dunán. A Császári (és) Királyi Haditengerészet Dunaflottillájától a Magyar Királyi Honvéd Folyamérőkhöz 1870-1945.* Budapest, 1991, Zrínyi Kiadó.

- CSIZMADIA — CSIZMADIA Ervin: *A magyar demokratikus ellenzék 1968-1988*. Budapest, 1995, T-TWINS Kiadó.
- GÁSPÁR: *A magyar határőrzés története*. — GÁSPÁR László: *A magyar határőrzés története*. Budapest, 1992, Zrínyi Miklós Katonai Akadémia.
- KESERŰ — KESERŰ István: *A felszabadult Magyarország rendőri és határőrizeti szerveinek megalakulása és tevékenysége a népi demokratikus forradalom időszakában 1944-1948*. Budapest, 1987, Rendőrtiszti Főiskola.
- KOVÁCS: *A Szálasi-kormány belügyminisztériuma – Rendvédelem állambiztonság, közigazgatás a nyilas korszakban*. — KOVÁCS Zoltán András: *A Szálasi-kormány belügyminisztériuma – Rendvédelem állambiztonság, közigazgatás a nyilas korszakban*. Budapest, 2009, Attraktor Kiadó. /*Studia Militaria Hungarica*, 5./
- MUCS – ZÁGONI — MUCS Sándor – ZÁGONI Ernő: *A Magyar Néphadsereg története*. Budapest, 1984, Zrínyi Katonai Kiadó.
- PARÁDI Ákos – PARÁDI József: *Rendvédelmünk 1867-1945*. — PARÁDI Ákos – PARÁDI József: *Rendvédelmünk 1867-1945*. Budapest, 2006, Rendőrtiszti Főiskola.
- PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. — PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Tipico Design.
- REKTOR — REKTOR Béla: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története*. Cleveland Ohio, USA, 1980, Árpád Könyvkiadó Vállalat.
- SZAKÁLY — SZAKÁLY Sándor: *A magyar tábori csendőrség története 1938-1945*. József: Budapest, 2000, Ister.
- TANULMÁNYOK
- BODA: *A Magyar rendvédelmi békefenntartás története*. — BODA József: *A Magyar rendvédelmi békefenntartás története. Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XVIII. Évf. (2010) 21. sz. 13–24. p. A tanulmány korábbi változata 2007. október 4-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A rendvédelem fejlődése a XIX-XX. században*” című XXI. Konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- GÁSPÁR: *A határőrség szervezetének és tevékenységének változásai 1948-1956*. — GÁSPÁR László: *A határőrség szervezetének és tevékenységének változásai 1948-1956. Határőrségi Tudományos Közlemények*, (1994) 1. sz. 48–70. p.
- KOVÁCS: *Csendőrsors Magyarországon 1945 után*. — KOVÁCS Zoltán András: *Csendőrsors Magyarországon 1945 után*. In OKVÁTH Imre (szerk.): *Katonai perek 1945-1958*. Budapest, 2001, Történeti Hivatal. 103–140. p. /*Közelmúltunk hagyatéka*/
- KOVÁCS: *A Nemzeti Számonkérés Szervezete – A nyilas állambiztonság egy ismeretlen fejezete*. — KOVÁCS Zoltán András: *A Nemzeti Számonkérés Szervezete – A nyilas állambiztonság egy ismeretlen fejezete. Századok*, CXXXVI. évf. (2002) 5. sz. 1131–1160. p.
- NÉMETHNÉ – SIPOS — NÉMETHNÉ VÁGYI Karola – SIPOS :Levente: Kádár János életrajzi kronológiája. In RÁCZ Árpád (szerk.): *Ki volt Kádár? Harag és részrehajlás nélkül a Kádár életéről*. Budapest, 2001, Rubicon Kiadó – Aquila Kiadó. 221–224. p. /*Rubicon – Aquila könyvek*/
- ŐRY — ŐRY Károly: *A rendvédelmi szervek az első világháború, az „öszirózsás” forradalom és a proletár diktatúra időszakában. Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, IV. évf. (1994) 5. sz. 42–54. p. A tanulmány korábbi változata 1993. szeptember 21-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*Háború, forradalom, trianon*” című V. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: *A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szerve a Magyar Királyi Csendőrség*. — PARÁDI József: *A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szerve a Magyar Királyi Csendőrség. Belügyi Szemle*, XXXVII. évf. (1989) 2. sz. 35–40. p.
- PARÁDI: *A Magyar Királyság rendvédelme 1867-1919*. — PARÁDI József: *A Magyar Királyság rendvédelme 1867-1919. Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, IX. évf. (1999) 10. sz. 98–147. p. A tanulmány korábbi változata 1998. szeptember 22-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A nyugati rendvédelem hatása a XIX-XX. századi magyar rendvédelemre*” című X. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: *A Magyar Királyság rendőrségei*. — PARÁDI József: *A Magyar Királyság rendőrségei. Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XI. évf. (2005) 13. sz. 105–113. p. A tanulmány korábbi változata 2001. áprilisában Párizsban hangzott el a Francia Nemzeti Csendőrség és a Sorbone Egyetemcsoport közös szervezésében „*Csendőrségek a XIX-XX. században*” címmel megvalósított nemzetközi tudományos konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

- PARÁDI: Rendvédelmünk képzési és képesítési rendszere 1867-1945. — PARÁDI József: Rendvédelmünk képzési és képesítési rendszere 1867-1945. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XIII. évf. (2007) 16. sz. 90–93. p. A tanulmány korábbi változata 2002. november 12-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A rendvédelmi szakképzés története.” című XVI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A csendőr tisztképzés és a fizetési osztályokba sorolt állami alkalmazottak szakvizsga rendszere. — PARÁDI József: A csendőr tisztképzés és a fizetési osztályokba sorolt állami alkalmazottak szakvizsga rendszere. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XIII. évf. (2007) 16. sz. 100–104. p. A tanulmány korábbi változata 2002. november 12-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A rendvédelmi szakképzés története.” című XVI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A csendőrség magyarországi története. — PARÁDI József: A csendőrség magyarországi története. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XVI. Évf. (2009) 19. sz. 63-87. p. A tanulmány korábbi változata 2005. október 6-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „Másfél évtized nemzeti rendvédelem-történetünk kutatásának szolgálatában” című XIX. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme. — PARÁDI József: A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XVIII. évf. (2010) 21. sz. 86–101. p. A tanulmány korábbi változata 2007. október 5-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A rendvédelem fejlődése a XIX-XX. században” című XXI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- VARRÓ — VARRÓ István Tamás: Rádióközvetítés az ungvári csendőr iskolából: „Székely fiúkból nevelik a fiatal magyar csendőröket” közvetítés az ungvári csendőr iskolából. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XII. évf. (2007) 15. sz. 212–219. p. A tanulmány korábbi változata 2001. november 6-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „Az európai és a magyar rendvédelem a XIX-XX. században” című XV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

KÉZIRATOK

- GÁSPÁR: *Magyar Határőrség szolgálati tevékenységeiben ható elvek érvényesülése és változásai 1945-től az 1980-as évek végéig.* — GÁSPÁR László: *Magyar Határőrség szolgálati tevékenységeiben ható elvek érvényesülése és változásai 1945-től az 1980-as évek végéig.* Kandidátusi értekezés (MTA). Budapest, 1996.
- NAGY — NAGY József: *A határőrség területi elhelyezkedésének, tevékenységének, szervezetének és létszámának fejlődése 1958-1998.* Ph.D. disszertáció. (ZMNE). Budapest, 2000.
- PARÁDI: *A magyar állam határőrizete 1920-1941.* — PARÁDI József: *A magyar állam határőrizete 1920-1941.* Kandidátusi értekezés (MTA). Budapest, 1990.

CIKKEK

- KOVÁCS: Csendőrség a Szálasi uralom alatt. — KOVÁCS Zoltán András: Csendőrség a Szálasi uralom alatt. *Rubicon*, XX. évf. (2010) 1. sz. 42–45. p.
- PARÁDI: A polgári magyar állam rendőrsége 1867-1918. — PARÁDI József: A polgári magyar állam rendőrsége 1867-1918. *Rubicon*, XX. évf. (2010) 204. sz. 4–13. p.
- PARÁDI: Rendőrség a Horthy-korban. — PARÁDI József: Rendőrség a Horthy-korban. *Rubicon*, XX. évf. (2010) 204. sz. 14–23. p.

LEVÉL- és IRATTÁRI GYŰJTEMÉNYEK

- BM. I. — Belügyminisztérium Irattára.

LEXIKONOK, ADATTÁRAK.

- BÖLÖNYI — BÖLÖNYI József: *Magyarország kormányai 1848-1975.* Budapest, 1978, Akadémia Kiadó.

SZABÁLYZATOK

- SZUT-1881 — *Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1881, Pesti Könyvnyomda.

- SZUT-1887 — *Szervezeti és szolgálati utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1887, Központi Községi Nyomda.
- SZUT-1888 — *Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1888, Pesti Könyvnyomda.
- SZUT-1898 — *Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1898, Pesti Könyvnyomda.
- SZUT-1900 — *Szervezeti és szolgálati utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1900, s. n.
- SZUT-1903 — *Utasítások a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1903, s. n.
- SZUT-1912 — *Utasítások a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1912, Municipa.
- SZUT-1927 — *Szervezeti és szolgálati utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1927, Pallas.
- SZUT-1941 — *Szervezeti és szolgálati utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1941, Stádium Sajtóvállalat.

JOGSZABÁLYOK

- 1840/IX. tc. — 1840/IX. tc. a mezei rendőrségről.
- 1878/V. tc. — 1878/V. tc. a magyar büntető törvénykönyv a büntettekről és vétségekről.
- 1879/XL. tc. — 1879/XL. tc. a magyar büntető törvénykönyv a kihágásokról.
- 1881/III. tc. — 1881/III. tc. a közbiztonsági szolgálat szervezéséről.
- 1881/XXI. tc. — 1881/XXI. tc. a Buda-Pest fővárosi rendőrségről.
- 1894/XII. tc. — 1894/XII. tc. a mezőgazdaságról és a mezőrendőrségről.
- 130 000/1899. BM. kr. — 130 000/1899. BM. kr. a bűnvádi perrendtartásról.
- 1903/VIII. tc. — 1903/VIII. tc. a határrendőrségről.
- 1912/LXIII. tc. — 1912/LXIII. tc. a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről.
- 1912/LXVII. tc. — 1912/LXVII. tc. a képviselőházi őrség felállításáról.
- 1916/XXXVII. tc. — 1916/XXXVII. tc. a Fiumei Magyar Királyi Államrendőrségről.
- 1921/XXXIII. tc. — 1921/XXXIII. tc. az Észak Amerikai Egyesült Államokkal, a Britt Birodalommal, Franciaországgal, Olaszországgal és Japánnal, továbbá Belgiummal, Kínával, Kubával, Görögországgal, Nikaraguával, Panamával, Lengyelországgal, Portugáliával, Romániával, a Szerb-Horvát-Szlovén Állammal, Sziámmal és Cseh-Szlovák Országgal 1920. évi június hó 4. napján a Trianonban kötött békeszerződés becikkelyezéséről.
- 1922/XIV. tc. — 1922/XIV. tc. a Magyar Királyi Folyamőrség szervezéséről, létszámának, kiegészítési módjainak és felfegyverzésének megállapításáról.
- 1939/II. tc. — 1939/II. tc. a honvédelemről.
- 50 431/1891. BM. r. — 50 431/1891. BM. r. az 1888/XIV. tc.-vel becikkelyezett magyar-román határegyezmény alapján kiadott határőrizeti utasítás tárgyában.
- 65 000/1909. BM-IM. r. — 65 000/1909. BM-IM. r. a büntető-eljárásról és a bűnügyi nyomozásról.
- 5047/1919. ME. r. — 5047/1919. ME. r. a rendőrség államosításáról.
- 90 089/1919. BM. r. — 90 089/1919. BM. r. a rendőrségről.
- 13/1945. Korm. r. — 13/1945. Korm. r. a polgárőrség felállításáról.
- 1690/1945. ME. r. — 1690/1945. ME. r. a Magyar Királyi Csendőrség feloszlásáról és az Államrendőrség megszervezéséről.
- 1700/1945. ME. r. — 1700/1945. ME. r. a magyar Államrendőrség felállításáról.
- 40/1974. MT. r. — 40/1974. MT. r. az „SZ-100-as” elektromos jelzőrendszer alkalmazásáról.
- 2/175/1965. HB. hat. — 2/175/1965. HB. hat. a területi honvédelmi bizottságokról.
- 003/1966. BM. pcs. — 003/1966. BM. pcs. a riadók végrehajtásáról.
- 0014/1966. BM. pcs. — 0014/1966. BM. pcs. az útlevelemunkáról.
- 0024/1966. BM. pcs. — 0024/1966. BM. pcs. az útlevelemunkáról.
- 022/1967. BM. pcs. — 022./1967. BM. pcs. a rendőr-főkapitányságok és a határőr kerületek közös feladatai az államhatás őrzésében.

Technikai rövidítések a jegyzetekben

BM	=	belügyminiszter
hat.	=	határozat
HB.-	=	Honvédelmi Bizottság
IM.	=	igazságügy miniszter
Korm.	=	kormány
Kr.	=	körrendelet
ME.	=	Miniszterelnök
MT.	=	Minisztertanács
pcs.	=	parancs
r.	=	rendelet
tc.	=	törvénycikk (törvény)

Mellékletek jegyzéke:

I. sz. melléklet

A székesfehérvári rendőrkapitányság szervezete és feladatai 1912-ben. 74

<i>II. sz. melléklet</i>	
A csendőr szervezet vázlatos jellemzői.	74
<i>III. sz. melléklet</i>	
A bűnügyi nyilvántartás részei.	75
<i>IV. sz. melléklet</i>	
Az államellenes bűncselekmények 1965-ben Budapesten és agglomerációjában.	75
<i>V. sz. melléklet</i>	
Létszámcsoökkentések 1965-ben.	75
<i>VI. sz. melléklet</i>	
A belügyminisztérium 1968. évi létszám- és illetményadatai.	76
<i>VII. sz. melléklet</i>	
A belügyminisztérium szervezeteinek és szervezeti egységeinek regionális tagozódása 1969. I. 1-én.	76
<i>VIII. sz. melléklet</i>	
A BM szervezetek létszám és illetmény adatai 1970 III. negyedévében.	77

I. sz. melléklet

A székesfehérvári rendőrkapitányság szervezete és feladatai 1912-ben

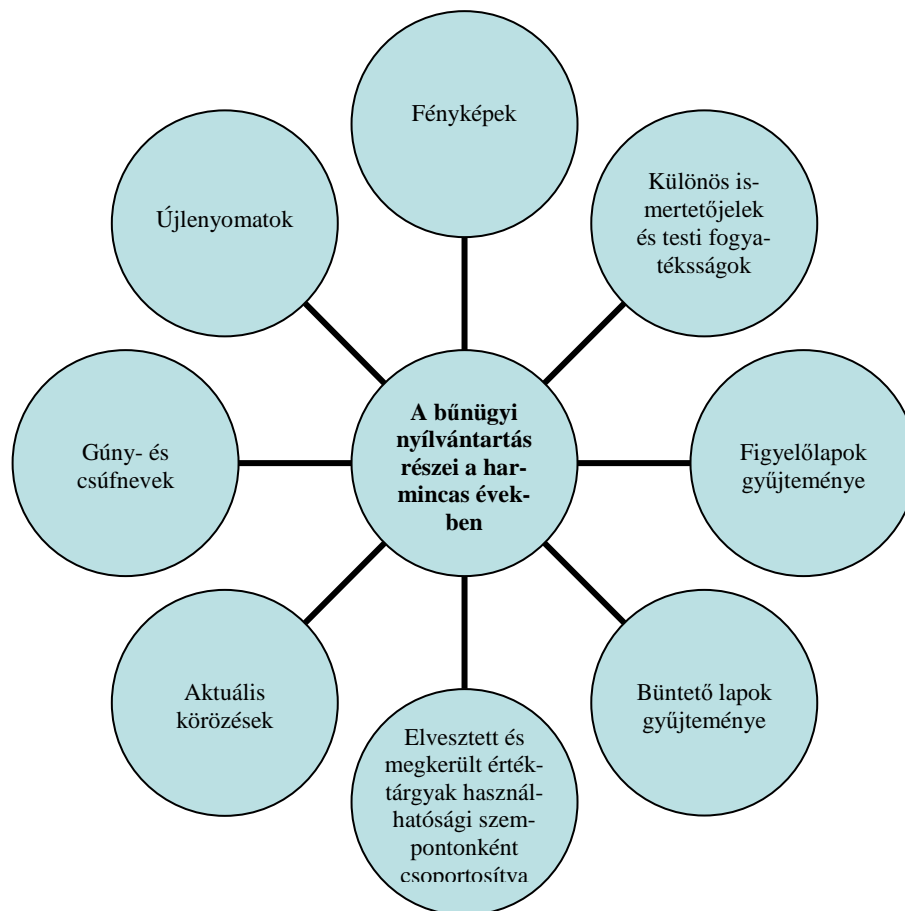
Szervezet	Létszám (fő)	Feladat és a szolgálat jellemzői
Rendőrkapitány	1	A kapitányság irányítása, együttműködés a várossal.
Kapitány-helyettes	1	A kapitányság napi szolgálatának szervezése, anyagi felelős.
Fogalmazó	2	A kapitány intézkedésének elkészítése.
Írnok	2	—
Segédhivatal	4	Iktatás, irattározás, bűnjelkezelés.
Órtestület	1 + 80	6 posztos órhelyen 24 órás gyalogos ór- és járőrszolgálat ellátása a városban.
+ a vasúti rendőr órs	1 + 12	A város külső övezetének biztosítása lovas portyázással.
+ a lovas rendőr alosztály	6	A Székesfehérvári Déli Vasút állomásának biztosítása.
Detektívtestület	35	Nyomozati munka és nyomozó portyaszolgálat ellátása.
Összesen	145	Az 1912-es lista szerint 122 fő volt a tényleges létszám.

II. sz. melléklet

A csendőr szervezet vázlatos jellemzői

A szervezet helye térben és időben	1887	1903–1914	1922–1924	1941–1943
Kerületek száma	6	8	7	10
Szárnyak száma	25	42–51	24	32
Szakaszok száma	63	126	75	97
Órsök száma	916	1501	1300	1511
Létszám	5542	10 406	12 000	14 000

A bűnügyi nyilvántartás részei

Az államellenes bűncselekmények 1965-ben Budapesten és agglomerációjában

Bűncselekmények megnevezése	Budapest: BRFK, fő	Pest megye: Pest MRFK, fő	Összesen
Izgatás	153	124	277
Fegyverrel, lőszerrel és robbanóanyaggal való visszaélés	55	56	11
Tiltott határátlépés kísérlete	410	142	552
Hazatérés megtagadása	115	38	153
Az egyesülési joggal való visszaélés	—	17	17
Politikai laza csoportosulások	56	24	80
Rendkívüli esemény	226	135	361
Összesen	1 015	536	1 551
Létszám a létrejövő ÁB vizsgálati alosztályoknál	8	4	12

Létszámcsökkentések 1965-ben

Szervezet	Hivatásos tiszt	Hivatásos tiszthelyettes	Sorozott	Polgári	Összesen
Határórség	—	—	80	20	100
Karhatalom	6	1	44	1	52
Kormányórség	—	68	—	—	68
II. Főcsoportfőnökség	12	4	—	—	16
Tűzrendészet	—	—	—	—	—
Összesen	18	73	21	21	236

A belügyminisztérium 1968. évi létszám- és illetményadatai

Szervek	Létszám		Főoglalkozás	Átlagilletmény
	Hivatásos	Sorozott	Polgári	Ft-ban
A, BM központi szervek				
1. miniszteri közvetlenek	367	—	—	2 551
2. I. Főcsoportfőnökség anyagi-pénzügyi	1 106	—	—	2 094
3. II. Főcsoportfőnökség rendőri szervek	19 986	—	—	2 094
B, Helyi szervek összesen				2 621
Ebből megyék				2 094
a, politikai nyomozó	1 416	—	—	
b, ebből rendőri létszám	13 634	—	—	
C, Központi államigazgatási szervek III. Főcsoportfőnökség				
Törzs				
1-7 osztály (vizsgálati, stb.)				
III/I. Csoportfőnökség (hírszerzés)				
III/II. Csoportfőnökség (kérelmehárítás)				
III/III. Csoportfőnökség (belső elhárítás)				
III/IV. Csoportfőnökség (kat. elhárítás)				
III/V. Csoportfőnökség (ÁB operatív technika)				
Állambiztonsági, kivéve a megyéket	5 588			2 621
<i>Megjegyzés: A BRFK-nál és a megyéknél még 1966-ban is úgynevezett Politikai Osztályok működtek, állományukat politikai nyomozói állománynak nevezték.</i>				
D, IV. Személyzeti főcsoportfőnökség	984	300		2 094
Törzs				
I. Csoportfőnökség				
II. Csoportfőnökség				
III. Csoportfőnökség				
IV. Csoportfőnökség	3 449	12 884		2 324
E, BM Határőrség	1 306	5 092		2 337
F, BM Tűzrendészet	5 634			1 910
H, BM Kormányőrség	950			2 252
I, Főoglalkozású polgári állomány valamennyi BM szervnél összesen				
a BM alaptevékenységében			4 384	1 200
Egészségügyi alkalmazott			458	1 500
Pedagógus			20	1 300
Mindösszesen	39 498	18 276	4 862	2 070

A belügyminisztérium szervezeteinek és szervezeti egységeinek regionális tagozódása 1969. I. 1-én

Főcsoportfőnökség	4	Rendőri kirendeltség	3
Csoportfőnökség	15	Állambiztonsági kirendeltség	4
Országos parancsnokság	4	Tűzrendészeti kirendeltség	61
Rendőr-főkapitányság	20	Rendőri század	4
Önálló osztály	37	Karhatalmi őrségi század	38
Beosztott osztály	350	Határőr század	18
Alosztály	1 175	Tartalékos tisztképző század	3
Csoport	514	Híradó század	8
Határőrkerület	11	Szállító század	7
Karhatalmi ezred	1	Aknavető század	7
Őrségi ezred	1	Páncéltörő üteg	8
Határőr zászlóalj	2	Híradó szakasz	13
Karhatalmi zászlóalj	9	Szállító szakasz	14
Rendőri zászlóalj	1	Műszaki-vegyvédelmi szakasz	21
Tűzrendészeti parancsnokság	20	Rendőr őrs	170
Iskola	10	Őrségi őrs	5
Rendőrkapitányság (kerületi, városi, városi és járási, járási)	155	Határőr őrs	195
Tűzrendészeti parancsnokság (városi, járási, kerületi, üzemi)	93	Forgalomellenőrző pont	36
		Kormányőr őrs	8
		Üzemi tűzrendészeti őrs	9

A BM szervezetek létszám és illetmény adatai 1970 III. negyedében

Sz.	Szervek	Hivatásos létszám	Sorozott létszám	Főfoglalkozású polgári	Átlagilletmény hó/Ft
1.	Miniszteri közvetlenek	367			3 275
2.	I. Főcsoportfőnökség	1 120			2 720
3.	II. Főcsoportfőnökség	19 973			2 455
4.	III. Főcsoportfőnökség	5 603			2 987
5.	IV. Főcsoportfőnökség	965	300		3 196
6.	Határórség	3 461	12 884		2 710
7.	Karhatalom	1 358	5 092		2 753
8.	Tűzrendészet	5 632			2 288
9.	Kormányórség	962			2 638
10.	Tartalék	65			
11.	Sportolók	20			2 495
12.	Átlagbéres polgári			5 143	1 851
13.	Pedagógus			20	1 851
	Összesen	39 526	18 276	5 163	2 601

LÓRINCZ József
Börtönügyünk a hanyatló Kádár-korszakban 1970–1989

Büntetőpolitika és büntetés-végrehajtás a 70-es évek Magyarországon.

A 70-es évektől a gazdasági és a politikai berendezkedésben elmélyülő válságjelek tartós válságkezelésre kényszerítették és a működőképesség, a társadalmi egyensúly fenntartása érdekében fokozott erőfeszítésekre készítették az állami szervezeteket. Ezen időszakról nyilvánvalóvá vált, hogy az állam már egyetlen szférában, így az igazságszolgáltatásban sem képes átütő reformokra, ezért csak olyan kiigazításokra vállalkozott, amelyek a működés folytonosságát, vagy annak látszatát segítették elő.

A várakozásokkal ellentétben a lassan növekvő bűnözéssel szembeni türelmetlen, megkeményedő büntetőpolitika terméke volt a *Büntető Törvénykönyv 1971. évi novellája*.¹ A novella az MSZMP Központi Bizottsága és a kormány 1969. évi márciusi együttes ülésén elfogadott elvein alapult, amelyeket a X. pártkongresszus is megerősített. Az ekkor kibocsátott dokumentumok meglepedéssel szóltak az 1961. évi Btk. hatályba lépése óta megszilárdult törvényességről, közrendről és közbiztonságról, ugyanakkor jól érzékelhető zavarodottsággal konstatálták, hogy a szocializmus építésének előrehaladása ellenére a bűnözés visszaszorításában nem sikerült számottevő eredményeket felmutatni, sőt a '60-as évek közepétől szolidan, de folyamatosan emelkedő bűnözés volt regisztrálható. *E jelenség társadalmi természetének és okainak feltárása helyett szinte reflex-szerűen a bűnüldözés, a büntető igazságszolgáltatás hiányosságaira mutattak rá, feladatul tűzve ezek hatékonyságának javítását.* A novella kulcsszava a bűnelkövetőkkel szemben alkalmazott büntetőjogi eszközök és módszerek differenciált alkalmazása, azaz rendelkezéseinek jórészt a szigorítás, kisebb részt az enyhítés irányába ható jellege volt.²

Témánk, a börtönügy szempontjából a jogszabály megváltoztatta a szabadságvesztés-büntetés fokozatainak elnevezését. Ennek értelmében *1972. január 1.-től fegyházban, szigorított börtönben, börtönben és fogházban* hajtották végre a szabadságvesztés-büntetést. A Csemegi-kódexben alkalmazott elnevezések visszaállítása csupán formális volt, a végrehajtás tartalmát nem érintette, mégis a köztudatban még mindig élő, egykori elnevezések felélesztése közérthetőbbé és egyértelműbbé tette, hogy a különböző veszélyességű elítéltekkel szemben különböző szigorúságú intézettípusok, rezsimek működnek.

Az 1968-tól regisztrálható egyenletes növekedés tetőpontja 1972-ben, a novella hatályba lépését követő évben volt mérhető. Az e két időpont közötti létszámnövekedés – amelynek következtében 1972. december 31-én már 20 ezer főt meghaladó fogvatartott elhelyezéséről kellett gondoskodni – a büntetőintézetek rendkívüli zsúfoltságát idézte elő. **(II. sz. melléklet)** Ez az előre nem tervezhető körülmény a Politikai Bizottság 1965. évi határozatában foglalt szakmai feladatok végigvitelének ellehetetlenüléséhez vezetett. Az MSZMP KB. Közigazgatási és Adminisztratív Osztályának (KAO) 1971. szeptemberi jelentésében erről szokatlan, nyers őszinteséggel számol be: „Az intézetek normális befogadóképessége 15 000 fő. Jelenleg a letartóztatottak és jogerősen elítéltek száma meghaladja a 19 000-et. Ez a magas létszám nem csak a személyi állományra ró nagy terhet, de olyan zsúfoltságot is okoz, ami már alig elviselhető (egyszemélyes zárakban négyen-ötven vannak, vagy húsz személy elhelyezésére szolgáló helyiségben negyvenen-ötvenen). A politikai bizottsági határozat óta bővítés alig történt (ami történt, azt belső erőforrásokból oldották meg), mert a szükséges pénzüsszegeket a Pénzügyminisztérium és az Országos Tervhivatal nem biztosította, jöllehet a PB. határozat szerint a III. ötéves tervben évente 5–7 millió forintot kellett volna a bv. intézetek fejlesztésére fordítani.”³

A jelentés tehát elismerte, hogy a büntetés-végrehajtás a III. ötéves tervben (1965–1970) a fejlesztéséhez szükséges pénzeszközöket nem kapta meg, amellyel a PB. határozat nagy ívű korszerűsítési elképzeléseit legalább részben meg lehetett volna valósítani. A büntetés-végrehajtás szakmai helyzetét az is súlyosbította, hogy az 1965. évi határozat még nem számolhatott a következő évek rendkívüli zsúfoltságával. Az így kialakult helyzetben úgy véljük, hogy a realitások teljes figyelmen kívül hagyásával született meg a pártközpont egy újabb instrukciója, a KAO 1971. szeptemberi jelentése alapján az *MSZMP KB. titkárságának 1972. február 28-án hozott határozata a büntetés-végrehajtási munka továbbfejlesztéséről*. Az 1965. évi határozat – egyébként konstruktív – feladatait számon kérő, azt lényegében megerősítő újabb politikai döntés így a megfelelő objektív és szubjektív feltételek híján talajtalan maradt. A Titkárság határozata csupán részproblémák megoldását – mint az elítélteket terhelő túlzott militáris formások csökkentését, napilapok és folyóiratok előfizetését, a nevelők adminisztratív munkájának csökkentését – volt alkalmas ellátni. Nyilvánvalóvá vált, hogy a büntetés-végrehajtási szakma kardinális elvi és gyakorlati problémáinak orvoslásához a politikai deklarációkon túl a politikai és az állami vezetés valós szándéka, valamint gazdasági ereje hiányzott. Így a következő esztendőben

sem férőhely-bővítésre, sem a személyi állomány szándékolt létszámbővítésére, sem az elítélt-munkáltatás fejlesztésére nem került sor.

Az 1972-es KB titkársági határozatnak ugyanakkor tagadhatatlan érdeme a büntetés-végrehajtás személyi állománya szakmai minőségének javítására irányuló erőfeszítése. Ennek előzménye az – az úgynevezett szolgálati törvényerejű rendeletnek – a megjelenése, amelynek küldetése a honvédelmi és rendvédelmi szervezetek személyi állományának helyenként katasztrofálisan alacsony általános- és szakműveltségi szintjének emelése volt.⁴ A Titkárság határozatában joggal kifogásolta ezt a problémát a büntetés-végrehajtási testületen belül. Míg ugyanis a 70-es évek elején a politikai képzésben – a pártoktatás keretében – a személyi állomány 95 %-a vett részt, a tiszthelyettesi állománynak 85 %-a csupán általános iskolai végzettségű volt, a tisztai állománynak pedig mindössze 16 %-a rendelkezett felsőfokú végzettséggel.⁵ E helyzet megoldására elismerésre méltó intézkedések történtek a tiszthelyettes-képzés szakmai minőségének javítására, a tisztek speciális pedagógiai, jogi, biztonsági és gazdasági felkészítésére.⁶

A Titkárság joggal kifogásolta azt is, hogy az országos parancsnokság irányítási rendszerében (az országos parancsnok és gazdasági helyettese között) kettős vezetés, klikkesedés, rivalizálás, intrikus légkör alakult ki. Helytálló volt az a megállapítása is, hogy az irányítási rendszer túlzott centralizáltsága miatt a parancsnokság tevékenysége bürokratikus, a parancsok és utasítások halmazában az intézetek vezetői már nem tudnak eligazodni. A hierarchiában érvényesülő merev függőségi viszony akadályozta a szakterületek együttműködését, sőt azok rivalizálásához vezetett. A határozat érzékenyen érintette a büntetés-végrehajtást irányító Igazságügyi Minisztériumot is. Kifogásolta, hogy „a büntetés-végrehajtás testületet nem sikerült a minisztériumba integrálni, s az állomány jelentős része a BM-hez tartozónak érzi magát”.⁷ Kétségtelen, hogy az 1952–1963-ig terjedő időszak a belügyi tárca irányítása alatt maradandó nyomokat hagyott a büntetés-végrehajtási szervezeten. A büntetés-végrehajtás testület rendvédelmi, uniformizált profilja ugyanis a Belügyminisztérium irányítása alá tartozó más rendvédelmi szervezetek – mint a rendőrség, határőrség, karhatalom – rendszeréhez szervezesebben illeszkedett. Ellenben a hazai jogélelet irányító, jól kvalifikált minisztériumi apparátus és a felügyelete alá, az igazságszolgáltatás rendszerébe (nem kívánt gyermekeként) tagolt büntetés-végrehajtási szervezet idegenkedése, a kölcsönös bizalmatlanság, az egész vizsgált korszakban érzékelhető. Ez egyfelől a minisztériumnak a büntetés-végrehajtás problémái iránti érzéketlenségében, arisztokratikus távolságtartásában, másfelől a büntetés-végrehajtás testületnek a rendvédelmi szervekhez, illetve ezek pártirányítási lobbijához való tartós vonzalmában fejeződött ki. A titkársági határozat a minisztérium felelősségét is felveti az országos parancsnokságon és egyes intézetekben kialakult „kincstári szellem”, az irracionális centralizáltság, a személyi állomány egymáshoz és az elítéltekhez való rideg viszonyulása és a vezetés elbürokratizálódása miatt. A minisztériumnak a határozat végrehajtásában való szűk mozgásterét, a pártközpont rendvédelmi lobbijának befolyását érzékelteti, hogy sem a vezetők leváltását, sem jelentős átstrukturizációt nem volt képes elérni.

Jelentős késéssel ugyan, de erőfeszítések történtek a büntetés-végrehajtás „humán” funkciójának erősítésére is. Ennek érdekében 1972-től néhány pszichológus kezdte meg tevékenységét a bv. Intézetekben, növelték a nevelők létszámát és bátortalan kísérletek indultak a szakterület tudományos feltárására, különösen a kriminálpedagógia, a büntetés-végrehajtás pszichológia és a büntetés-végrehajtás jog területén. Mindez hozzájárult a büntetés-végrehajtási munka szakmai arculatának lassú kirajzolásához, amelynek első eredményei a '70-es évek második felétől mutatkoztak. A szakmai tevékenység személyi-szubjektív oldalának fejlődését elősegítette a '70-es évek elejétől meginduló generációváltás is, a korábbi évtizedek szemléleti terheitől mentes, felkészültebb állomány színrelépése. Az országos parancsnokságon és az intézetek élén 1975-ig megtörtént az 1956 után kinevezettek teljes generációváltása. A vezetői kiválasztás korábban döntően politikai megbízhatóságra építő dominanciáját a vezetőkkel szemben támasztott hármasság – politikai, szakmai, vezetői – követelmény váltotta fel. A '70-es évek második felében a tisztek felsőfokú állami- és szakmai végzettségének hiányosságai még erőteljesen éreztették hatásukat a vezetői – különösen az intézetparancsnoki – kinevezéseknél.⁸ Az intézetek vezetőinek jól kellett ismerniük a büntetőintézet bonyolult viszonyrendszerét: elsősorban birtokában kellett lenniük a „veszélyes üzem” biztonságához szükséges katonai-rendvédelmi ismereteknek, másodsorban a szűkös költségvetésből biztosítható, folyamatos működéshez szükséges gazdálkodás fortélyainak, de ugyancsak nem voltak elhanyagolhatók az elítéltek nevelésének és lehetőleg minél szélesebb körű és gazdaságos foglalkoztatásának kérdései sem.

A feladatrendszer heterogenitása, az irányítás, a személyi állomány – ezen belül a szakszolgálati ágak – és a fogva tartottak egymástól távol eső érdekeinek egyidejű és folyamatos figyelembevétele és egyensúlyban tartása a parancsnokok többségét az alkalmazkodás „kaméleonjává” tette, egy részüket

idő előtt eljuttatva a testi-lelki kifulladásig, másokat a túlélés kényszere a keményedő, autokratikus vezetési stílus felé ösztönözte. Az intézetparancsnokok kinevezésénél sem a minisztérium, sem az országos parancsnokság nem engedhette meg magának a kísérletezgetést (pl. a politikai irányelvekben megjelent káderállomány-fiatalítással, vagy a nőknek a vezetésbe való szélesebb körű bevonásával). A kinevezett intézetparancsnokok túlnyomó többsége ezért a nagy szakmai előélettel, tapasztalattal rendelkező testületi tagok közül került ki.

A kriminológiai szemlélet politikai közgondolkodásra gyakorolt hatásának a '70-es évek elején emelkedő állomása a Népköztársaság Elnöki Tanácsa határozatában, az *1973-as jogpolitikai irányelvekben* fedezhető fel. Az irányelvek végre elismeri, hogy a bűnözés nem csupán a kapitalista múlt és környezet átkos következménye, hanem a létező szocializmus újratermelődő feszültségeiből, ellentmondásaiból fakad. Az irányelveknek a büntetés-végrehajtás számára lefordítható kriminálpolitikai „üzenetei” többszörűek. Általánosan felismeri, hogy az államnak a bűnözés elleni harcra tartósan kell berendezkednie (ezzel elvileg megszűnt a bűnözés elleni harc intézményei preferálásának szemléleti akadálya). *Kimondja, hogy a végrehajtandó szabadságvesztés kiszabását racionális keretek közé kell szorítani.* Felhív a konok bűnelkövetőkkel, valamint a munkakerülő, alkoholista életmódot folytatók elleni szigorú fellépésre. Végül konkrét útmutatást tartalmaz a büntetés-végrehajtás megfelelő differenciálására, a munkáltatás, nevelés és az utógondozás fejlesztésére.⁹

Az irányelveknek a bíróságok ítélkezési gyakorlatára – ezen belül a szabadságelvonással járó jogkövetkezmények kiszabására – kifejtett hatása viszonylag rövid időn belül érzékelhetővé vált a végrehajtandó szabadságvesztésre ítélesek (**I. sz. melléklet**) és a fogvatartotti állománynak 1972 és 1975 közötti mintegy 12%-os csökkenésében. (**II. sz. melléklet**)

E csökkenés azonban nem bizonyult tartósnak. A jogalkotást a közrendre és a közbiztonságra különös veszélyt jelentő többszörös visszaesőkkel szembeni fellépés új beavatkozásra sarkallta. Ennek eredménye a *szigorított őrizet* bevezetése volt. A hazai szakirodalomban élénk vitát gerjesztő intézmény a II. világháború óta először tett kísérletet a tettes-centrikus büntetőfelelősség érvényesítésére. 1974-től az 1978-as új Btk. hatálybalépéséig a tágra szabott bírói mérlegelés lehetőségének, valamint a relatíve határozatlan bünteteskiszabás hatására a visszaeső fogva tartottak aránya és ezzel a fogvatartotti létszám újból jelentősen megnövekedett, 1975 és 1977 között újabb 12 %-al nőtt. (**II. sz. melléklet**) A jogszabály a szigorított őrizetet a szabadságvesztés-büntetés kiállása után fegyházban rendelte végrehajtani, legalább két évi, legfeljebb öt évi tartamban.¹⁰

Az 1978. évi Btk. e szankciót a korábbi szabályozást némiképp módosítva építette be az intézkedések rendszerébe. E jogkövetkezményt egyébként 1989-es megszüntetéséig elvi aggályok és gyakorlati problémák kísérték. Elméletileg leginkább az volt kifogásolható, hogy a többszörös visszaesők büncselekményére adott büntetőjogi reagálás egyszerre több jogkövetkezmény (büntetés és intézkedés) kiszabását jelentette. A gyakorlati problémák a végrehajtásban mutatkoztak meg. A jogalkotó szándéka szerint a szigorított őrizeteseikkel szemben bevezetendő különös, „intenzív nevelési módszerek” alkalmazása csak jámbor óhaj maradt. Nem könnyítette meg a végrehajtás feladatát, hogy az őrizeteseik nem ritkán erőteljesen szembehelyezkedtek ezzel az intézkedéssel, mert azt igazságtalanul súlyosnak érezték. Az őrizeteseik szabadulás utáni beilleszkedése sem a jogalkotók szándéka szerint alakult, amikor nagy számban követtek el újabb büncselekményt, sokszor kísérletet sem téve a társadalmi beilleszkedésre. A szigorított őrizet végrehajtása valójában semmiben nem különbözött a szabadságvesztéstől, csupán a bűnözők egy csoportjának a társadalomtól való elszigetelését volt képes megvalósítani. A férfi szigorított őrizeteseik elhelyezése előbb a *Sopronkőhidai Fegyház és Börtönben*, később a *Váci Bv. Intézetben*, a nőké pedig a *Kalocsai Fegyház és Börtönben* történt az intézkedés megszüntetéséig.¹¹

A „túlvállaló” büntetőpolitika szintén a tettes-felelősségi rendszer keretében kívánt megoldást találni a büncselekményt elkövetett szenvedélybetegekkel – alkoholistákkal – szemben. Az *1974. évi 10. sz. törvényerejű rendelet az alkoholisták kötelező munkaterápiás intézeti kezelését* vezette be. Az 1978. évi Btk. 76. §-a szerint önálló intézkedésként elrendelt kényszergyógyítás legalább egy, legfeljebb két évig tarthatott. Az intézeti gyógykezelés az erre a célra a Szeged melletti *Nagyfán* kialakított *Munkaterápiás Alkohollevonó Intézetben* történt, egészen 1990-ig, megszüntetéséig. A megfelelő körülmények nélkül bevezetett intézkedés ismét súlyos szakmai tehertételt jelentett a büntetés-végrehajtás számára. Megszüntetésének elvi indokai között a legnyomósabb a kezelés kikényszeríthetőségének a kezelt emberi jogait korlátozó jellege volt. A végrehajtás során kiütköző gyakorlati problémák – többek között – a kényszerkörülményeknek az alkoholbeteg fokozódó érzelmi-indulati zavaraira irányuló negatív hatásában, az intézet korlátozott egészségügyi intézmény jellegében, magyarán börtönjellegében mutatkoztak meg.¹²

A hazai börtönügyet meglevő gondjai mellett jelentősen megterhelték a fenti, szakmailag előkészítetlen, gyakran rögtönzésszerű kormányzati döntésekből született intézkedések. A döntéshozók – saját tévedhetetlenségük biztos tudatában – nem vették figyelembe a büntetés-végrehajtási szakemberek jelzéseit az előkészítés időszakában, azonban sajátos módon a megvalósítás gyakorlati nehézségeit rendre a büntetés-végrehajtás számlájára írták.

A büntetés-végrehajtás bűnmegelőzési funkciójának, hatékonyságának hiányosságait érzékelő és hivatalból feltárni köteles Igazságügyi Minisztérium, az MSZMP XI. kongresszusának (1975) általános politikai deklarációira hivatkozva fogalmazta meg elégedetlenségét a szakmai köznyelvben csak „háruló feladatok” elnevezésű dokumentumban.¹³ E dokumentum büntetés-végrehajtást érintő megállapításai között alig találunk újat a 1972-es titkársági határozat kritikai megállapításaihoz képest. A dokumentum a szakmai, elvi prioritásokban megőrizte a nevelés – munkáltatás – őrzés sorrendjét, de az átnevelés kifejezést már nem alkalmazza. A büntetés-végrehajtás eredményességét akadályozó tényezőkként sorolja – többek között – a nevelés módszertanának, tudományos megalapozottságának elmaradottságait; a végrehajtás differenciáltságának, az egyéniesítésnek hiányosságait; a munkáltatással kapcsolatosan a foglalkoztatási profiloknak sem a népgazdasági érdekekre, sem az elítéltek munkaerőpiaci beilleszkedésére nem tekintő helytelen megválasztását; a biztonsági rendszer technikai korszerűsítésének elmaradását; a fogva tartottak elhelyezési körülményeinek kultúrátlanosságát.¹⁴

A minisztérium azonban – annak ellenére, hogy nyilvánvalóan felismerte e hiányosságok főként költségvetési, kevésbé szemléleti okait – a fejlesztéshez pénzügyi támogatást adni nem tudott. *Ezért azután – pótmegoldásként – a korszerűsítés útját a szemlélet, elsősorban a vezetők szemléletének megváltoztatásában látta.* A dokumentum szokatlanul élesen támadja a bv. testület vezetését, hiányolva egységét, kifogásolva színvonalát, a „kincstári vonások” újratermelődését, a formalizmust, az őszinteség, a bizalom és nyíltság hiányát, az egyszemélyi vezetés és a vezetés demokratizmusának hibáit, az elburjánzó szubjektívizmust.¹⁵ A minisztérium most már levonhatta a személyi konzekvenciákat: az országos parancsnokság felső-vezetőinek teljes cseréjével és számos intézet parancsnokának leváltásával a büntetőpolitika irányítóiban azt a reményt kelthette, hogy a büntetés-végrehajtás most már akadálytalanul léphet a fejlődés útjára.

A honi börtönügyön belül a szemléleti félfordulatot egy 1976 májusában megfogalmazott előterjesztés¹⁶ indította el, amely a végrehajtás céljáról lehántotta az irreális elemeket. Az előterjesztés rövid visszatekintésében – a korábbi politikai és kormányzati kritikát köteleességszerűen alapul véve – a hibákat szemléleti okokra vezeti vissza: „Sok helyen az átnevelő munkában megelégedtek a törvényi cél szerinti törvénytisztelő állampolgárrá nevelés fáradtságos és gyakran sikertelenséggel nehezített feladata helyett, a börtön számára formált, engedelmes, „jó rab” figurájával. Szemléleti problémát jelentett, hogy ezen időszakban a vezetés különböző szintjén is hajlamosak voltak arra, hogy a kézzelfogható és szemmel látható biztonságos őrzést, a szökések megakadályozását, gyors elhárítását tegyék meg központi feladattá, helyét, szerepét felcserélve a nevelőmunkával. Fellelhető szemlélet volt az, amely a büntetés-végrehajtáson belül egy szűk apparátus kizárólagos feladatának tekintette az elítéltek nevelését, szem elől tévesztve, hogy az intézetek az ott büntetésüket töltő elítéltekre a maguk egészében hatnak és a büntetés-végrehajtás minden szakterületének egyazon cél és feladat megvalósítása érdekében kell tevékenykednie.”¹⁷ Az előterjesztés ezután kijózanító realitásérzékkel az alábbiakat emeli ki: „Szükségesnek tartjuk tisztázni, hogy a szabadságvesztés végrehajtása alatt végzett nevelőmunkával nem törekedhetünk az elítéltek személyiségének teljes átalakítására. Ennek ellentmond az, hogy az elítéltek többé-kevésbé kialakult, megszilárdult személyiség szerkezetű felnőttek, emiatt irreális olyan követelményt támasztani, hogy a rendelkezésre álló eszközökkel és időtartam alatt személyiségük teljes átformálását érjük el. A fő feladat, hogy személyiségük bizonyos vonásait korrigáljuk, ...az, hogy beilleszkedésre tegyük őket alkalmassá.”¹⁸ Az előterjesztők nyilvánvalóan tudták, hogy a feltételek e redukált cél eléréséhez sem elegendők, de a szocialista nevelési eszme optimizmusa – nem kevésbé a dokumentumokban rögzített politikai parancs – fogva tartja őket. A megoldást az addig kidolgozatlan kriminálpedagógia fogalomrendszerének, ismeretanyagának fejlesztésében jelölik ki.

A nehézségek ellenére a '70-es évek közepétől meginduló – elsősorban a börtönügy belső tartalékaiból táplálkozó – *humanizációs folyamat a magyar börtönviszonyok európai irányultságú fejlődését segítette.* Ebben a folyamatban külső és belső tényezők egyaránt ösztönzőknek bizonyultak. A hidegháborús feszültség feloldódásában jelentős szerepet játszó, a Helsinki értekezlettel (1975) meginduló közeledés a világrendszer között – számos kérdés mellett – az államok büntetési, büntetés-végrehajtási rendszereinek kultúráját, humánumát is a társadalom-diagnosztikai tényezők szintjére emelte. Ugyanakkor a szélesebb szakmai körök számára is megismerhetőbbé és megfontolhatókká váltak az ENSZ által kimunkált (1955) és az Európa Tanács által kidolgozott (1973) ajánlások a korszerű börtönnor-

mák tárgyában. E korszak állami és politikai vezetése a polgári demokráciához való ideológiai közeledés következetes elvetése mellett, a szükségszerűen bővülő gazdasági kapcsolatok fenntartásához bizalomépítő, a „szalonképességet” javító gesztusokra hajlott. Mindez lehetővé, sőt egyre sürgetőbbé tette az állami erőszakszervek „kordában tartását”, a büntető hatalom önkorlátozását, a büntetés-végrehajtás számára pedig a szakmai „áthallást”. Hazánkban is köztudottá vált a treatment-ideológia válsága, az, hogy a '70-es évektől a legtöbb nyugati államban szakítottak a börtönbüntetés hatékonyságát mindenáron növelni kívánó eufórikus, a nevelési-kezelési módszerek mindenhatóságába vetett elképzelésekkel. Ugyanakkor előtérbe került az a szkeptikus-realista felfogás, amely a büntetőintézeti körülmények elkerülhetetlenül személyiségkárosító hatásának mérséklését tűzte ki célul. Hazai börtönügyünkben a '70-es évek közepétől fedezhetők fel bizonyos párhuzamos tendenciák, mint az átnevelési ideológia illúziójának feladása, emellett újabb törekvések a börtönök személyiségtorzító, represszív elemeinek csökkentése irányában.

A honi szakirodalomban ekkor megjelenő elemzések nem csupán a büntető törvénykönyvet támadták „börtöncentrikussága” miatt, de rámutattak a szabadságvesztés-végrehajtásában mutatkozó káros, kedvezőtlen hatásokra is. Így – többek között – figyelmeztettek arra, hogy a szabadságvesztés általában, de különösen ha az hosszantartó, vagy ismételt, gyorsan lazítja, majd megszünteti az elítélt társadalmi kapcsolatait, tehát csökkenti a visszailleszkedés esélyeit. Ugyanígy rámutattak a büntetőintézeti élet túlszabályozottságából az elítéltek mérlegelési, döntési képességének, akarati tevékenységének károsodására, a büntetőintézeti szubkultúrának az elítéltek bűnözést igazoló nézetrendszerét erősítő jellegére, a szabaduló elítélttel szembeni erőteljes előítéletnek beilleszkedését ellehetetlenítő hatására.¹⁹

A fellendülő börtönügyi tudományosság, valamint a korszerűsítés irányába ható gyakorlati tapasztalatok felhasználásával megkezdődtek a büntetés-végrehajtás kodifikációs munkálatai, amelynek eredményeként kibocsátásra került 1979-ben a büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló törvényerejű rendelet. A jogszabály az 1966-os bv. tvr. szellemét követte, annak túlvállaló optimizmusa nélkül.²⁰ Ez mindenekelőtt a szabadságvesztés végrehajtásának célmeghatározásában mutatkozott, mely már nem írta elő az elítéltek „törvénytisztelő állampolgárrá átnevelését”. Az új jogszabály a végrehajtás feladatává annak elősegítését tette, hogy „az elítélt szabadulása után a társadalomba beilleszkedjék és tartózkodjék újabb bűncselekmény elkövetésétől”. Ez a gyakorlat számára már elfogadhatóbb, irrális követelményt már nem támasztó feladat volt, amely azonban korántsem jelentette annak feladását, hogy a börtönügynek minden rendelkezésére álló eszközzel törekednie kell az elítéltek társadalomba való visszaillesztésére. A törvényhozó ennek elérését két alapvető eszköz alkalmazásával rendelte elősegíteni: „a joghátránnyal és a neveléssel”. A joghátrány a jogoknak és javaknak megvonását jelenti, azt a „rosszat”, amelynek elrettentő, visszatartó hatásához a börtönbüntetés megjelenésétől napjainkig minden törvényhozó reményeket fűzött. Az 1979-es kodifikáció azonban az európai börtönhumanizációs mozgalom sodrába kerülve, de ugyanígy a magyar börtönök hatékonyságát javítandó, nem a büntetés represszív, elrettentő hatásának növelésében, hanem az *elítéltek nevelése terén jelölt meg további tennivalókat*. A nevelés korábbi, szűkebb fogalmából kilépve, gyűjtőfogalma lett mindazon pozitív hatásoknak, amelyek az elítéltet esélyesebbé tették a társadalomba beilleszkedésre. Ebbe éppúgy beletartoztak az elítélteknek a korábbi iskolai, szakmai képzés hiányosságai pótlására, mint a készségteremtő, kreatív munkavégzésre, vagy a személyi állomány példaadó magatartására, az elítéltekkel való kulturált bánásmód fejlesztésére irányuló törekvések. E folyamat fontos állomásai a humán segéderőknél, a pedagógusoknál és pszichológusoknál fokozatosan szélesedő bevonása, a börtönügy tudományos kutatásának megkezdése voltak.²¹

Az 1978. évi Btk. a büntetés-végrehajtási tapasztalatokra építve a szabadságvesztés-büntetés fokozatait négyről háromra: *fegyház, börtön és fogházra* csökkentette. A fokozatok csökkentésének alapját az szolgáltatta, hogy a gyakorlatban nehézséget okozott a négyféle fokozathoz igazodó végrehajtási mód, rezsim kialakítása. Az 1979-es a korábbi szabályozásnál reálisabban vetett számot a büntetőintézetek kedvezőtlen hatásaival, amikor szélesítette az elítélteknek a külvilággal való pozitív kapcsolattartási lehetőségeit. Új intézményként vezette be az úgynevezett *átmeneti csoportot*, amely a hosszú – 5 év feletti – szabadságvesztés személyiségkárosító hatását kívánta csökkenteni. Az új intézmény az önálló életvitelre alkalmasságot egy fokozatos, a szabad élet körülményeihez közelítő enyhébb végrehajtási rezsimben tartózkodással segítette elő. Ugyancsak új intézményként került bevezetésre a személyiségzavarban szenvedő (pszichopata, korábban alkoholista életmódot folytató stb.) elítéltek sajátos kezelésére és terápiás munkavégzésére létrehozott *gyógyító-nevelő csoport*.²²

Az 1979-es szabályozás a büntetés-végrehajtási jog fejlődésének újabb mérföldköve volt: hazánkban először szabályozta átfogó, kódex-szerű törvényi szintű jogszabály a büntetőjogi büntetések és in-

tézkedések végrehajtását, ugyancsak először jelent meg a Büntetés-végrehajtási Szabályzat miniszteri rendelet, tehát mindenki számára megismerhető formában. A törvényerejű rendeletben már felbukkantak a nemzetközi normák, ezen belül az emberi jogok védelmével kapcsolatos nemzetközi előírások. Szélesebb körben érvényesülhettek az elítéltek állampolgári jogai, részletesebb törvényi szintű szabályozást kaptak a büntetés-végrehajtási jogok és kötelezettségek.²³

1979 elején a minisztérium és az országos parancsnokság között fokozatosan elmélyülő bizalmi válság újabb kenyértöréshez vezetett.²⁴ Egy ekkori miniszteri értekezlet előterjesztéséből már a büntetés-végrehajtás egész vezetési rendszerének súlyos fogyatékoságai olvashatók ki. A jelentés kifogásolja az országos parancsnokság ellenőrzési rendszerének hiányosságait (az egyik végrehajtó intézetben történt nagyarányú sikkasztás megelőzését elmulasztották); elmarasztalja a vezetést a munkahelyi demokrácia, a nyíltság, a bizalom és az őszinteség légkörének hiányaért; a káderkiválasztás ötletszerűségéért; a hibák, fogyatékoságok kijavításának halogatásáért.²⁵

A szigorú kritika ezúttal nem marad következmények nélkül: 1979 tavaszán a büntetés-végrehajtási testület felsővezetésében teljes személycserét hajtottak végre, az új országos parancsnokot az MSZMP Központi Bizottságának apparátusából nevezik ki. Két helyettesét – mintegy az országos parancsnok szakmai járatlanságának ellensúlyozásaként – a bv. testületben hosszú vezetői, szolgálati múlttal rendelkezők közül emelik ki. Az új országos parancsnok szívós alapossággal látott neki a szakmát feszegető nehézségek és ellentmondások feltárásához, megismeréséhez és az illetékes döntéshozók – elsősorban a politikai és a pénzügyi szervek – számára való megismertetéséhez. Kinevezése után röviddel az MSZMP KB. KAO. tíz országos büntetés-végrehajtási intézetben végzett ellenőrzést. Az ellenőrzésről készített feljegyzésből újból kitűnik a pártközpont elégedetlensége, kifogásolják, hogy az intézetek a bűnözők társadalomba visszavezetését szinte képtelenek ellátni, okaként pedig megállapították, hogy az elítéltek munkával foglalkoztatását ugyan az intézetek többségében biztosítják, de a kialakított termelési profilok nem az elítéltek nevelését, hanem gazdaságossági érdekeket szolgálnak, továbbá azt, hogy csekély a nevelők létszáma.²⁶ *A pártközpont a bűnözés leküzdésével kapcsolatos párt- és kormányhatározatok merev értelmezésével, a büntetés-végrehajtás problémáinak szakavatatlan leegyszerűsítésével, ugyanakkor a feltételek biztosításának következetes elhanyagolásával a börtönügyet stagnálásra, befelé fordulásra kényszerítette.*

Tartós válságkezelés a büntetés-végrehajtásban a '80-as években.

Az 1978-as Btk. hatályba lépésekor ugyan az igazságügy-miniszter nyomatékosan hangsúlyozta, hogy végrehajtható szabadságvesztésre csak valóban indokolt esetben kerüljön sor, de a jogalkalmazás gyakorlatában ez nem következett be. A büntető-ítélkezésben a bíróságok elenyésző arányban alkalmazták az alternatív büntetési formákat. A szabadságvesztés-büntetés, amely a '70-es évek második felében elvesztette hegemon szerepét a pénzbüntetéssel szemben, 1980-tól 1988-ig újból a szankciórendszer leggyakrabban alkalmazott büntetési neme lett. A bűncselekmények számának egyenletes – de nem drasztikus – emelkedése (**I. sz. melléklet**) önmagában még nem indokolta a fogva tartottak számának ilyen arányú növekedését, ez inkább a büntetőhatalom türelmének fogyatkozását jelezte a politikai-gazdasági rendszer válságjelenségeinek fokozódása miatt. Ennek következménye *a fogvatartotti populációnak a korábbi két évtizedben példa nélkül álló megnövekedése lett és amely 1986 májusában eléte a KÁDÁR-korszakban tapasztalt csúcslétszámot a 25 ezer főt.* (**II. sz. melléklet**) A büntetőpolitika represszív tendenciájának erősödését jelezte az is, hogy a fogvatartotti állományban a '80-as évek közepére rendkívül megemelkedett az elsőbűntényesek abszolút száma és aránya, ugyancsak növekedett a rövid tartamú, 1 évig, illetve 1–3 évig terjedő szabadságvesztésre ítélték száma és aránya.²⁷

Az 1979. évi büntetés-végrehajtási kódex megalkotásakor a jogalkotó még azzal számolt, hogy csökken a fogva tartottak száma, így a '70-es évek végén rendelkezésre álló szűkös tárgyi feltételek még lehetőséget kínálnak a kódex előremutató céljainak megvalósítására. A gyakorlat nem igazolta a kódex várakozásait. 1986-ra a fogva tartottak létszáma már 35 %-al haladta meg az 1980-as létszámot. Az így kialakult helyzetben egy sor, halaszthatatlannak tartott fejlesztési elképzelés – mint a fogva tartottak elhelyezési körülményeinek, ellátásuknak javítása, munkadíjazásuk fejlesztése, stb. – nem valósulhatott meg. De nem csupán a fejlesztést, már a fenntartást is veszélyeztette a '80-as évek elejétől erősödő általános gazdasági recesszió.

A büntetés-végrehajtás vezetésének növekvő gondjai az 1979-es országos vezetőváltást követő évben már jól érzékelhetők: az 1980-as évről szóló értékelő jelentésben az országos parancsnok a korábbi évek apologetizáló stílusától eltérő, szokatlan nyíltsággal beszél arról, hogy az új jogszabályok megvalósítása a büntetés-végrehajtáson kívül álló gazdasági okokból csak hosszabb távon valósíthatók meg.²⁸

A büntetés-végrehajtás országos vezetése számára már a 80-as évek elején nyilvánvaló volt, hogy a következő években az ország gazdasági helyzete nem teszi lehetővé a börtönügy preferenciájának növelését, legfeljebb szinten tartását, ezért hosszú távon az adott lehetőségeken belül, szigorú takarékoskodással, a belső tartalékok feltárásával kell gazdálkodni. *A még felhasználható tartalékot elsősorban az emberi erőforrásokban látták. Ezért fontos lépésnek tekintették a munkahelyi feltételek romlását, a jövedelmek stagnálását ellensúlyozó hangulatjavító gesztusok megtételét.* Az országos parancsnok – aki korábbi politikai munkakörében a humán terület jó ismerője – 1980. áprilisában új, a megszokottól eltérő hangot alkalmaz: „...Testületünk személyi állománya nehéz feltételek között végzi könnyűnek egyáltalán nem nevezhető munkáját. Ennek az állománynak a társadalmunk sok vonatkozásban legrosszabb elemeivel kell nap, mint nap foglalkoznia..., ilyen emberanyag körében kell büntetést végrehajtania, joghátrányt érvényesíteni és belőlük törvénytisztelő állampolgárokat nevelni. Ehhez még hozzátehetjük, hogy – bármennyire szeretnénk is változtatni rajta – a büntetés-végrehajtás szervezetében végzett munkát a társadalom közfelfogása nem az első helyeken rangsorolja. Ezért kell nyomatékosan hangsúlyozni, hogy aki ezt a munkát hosszú ideje hivatástudattal végzi, arról csak nagy tisztelettel szólhatunk.”²⁹ A referátum két olyan elemet tartalmaz, amely gyökeresen eltér a korábbi években alkalmazott „leosztó” stílustól: egyfelől felismeri és elismeri a büntetés-végrehajtási szolgálat specifikus jellegéből fakadó többlet-nehézségeket, másfelől beismeri a szolgálat népszerűtlen természetét. Megnyugtatóan hatott, hogy a vezetés kiállt a „veszélyes üzemben” és mostoha társadalmi környezetben dolgozók mellett. A jó szó – mert ritkán alkalmazzák – itt kincset ér.

A hangulatjavítás – garantáltan költségmentes – terepe a legtöbb intézetben uralkodó rideg légkörnek, a hierarchia merevségeinek oldása. Az országos parancsnok kijelenti: „Nekünk kötelességünk olyan parancsnoki magatartást, stílust kialakítani, ami igényli, bátorítja a kezdeményezéseket, olyan munkahelyi légkört megteremteni, amely lehetővé teszi, sőt inspirálja az alkotó hozzáállást.”³⁰

A következő években a figyelem koncentráltan az intézetparancsnokok vezetői kvalitásainak, alkalmasságának javítása felé irányult, mert nyilvánvaló volt, hogy a humán erőforrások tartalékai mozgósításának kulcsa az intézetek vezetőinek kezében van. 1981. májusában egy, a kádermunka fejlesztéséről szóló értekezleten fogalmazta meg újjól a miniszteriális és az országos vezetés specifikus igényeit. Ezek szerint az intézetek vezetésének színvonalát a hármas követelmény mindhárom elemében emelni kell. A parancsnokoknak *a szakmai követelmények területén* a megfelelő gazdaságpolitikai, jogi és pedagógiai szakismeretekkel kell rendelkezniük; *a politikai követelmények területén* követniük és érteniük kell a párt politikáját, különösen, mint fegyveres testületnek a fenyegető nemzetközi viszonyok között; *az erkölcsi követelmények területén* intaktnak kell maradniuk a gazdasági előnyök megszerzésének csábításaitól, immunisnak a társadalomban elterjedt káros tendenciákkal szemben.³¹ Az igazságügyi kormányzat képviselőjében megjelenő miniszterhelyettes hozzászólásában azt hangsúlyozta, hogy a nehéz körülmények és a növekvő feladatok mellett a személyzet felelőssége növekszik, és fontossá válik a vezetők egyéni teljesítménye.³² Az 1980-ban kinevezett igazságügyi miniszterhelyettes egyik kiemelt feladata a büntetés-végrehajtás felügyelete lett.³³

Az intézetparancsnoki vezetéssel szemben támasztott fokozott követelményeknek a vezetők egy része nem tudott megfelelni. 1982 második felétől 1983 áprilisáig kilenc parancsnok felmentésére került sor, többségüknek valamilyen etikai vétség miatt kellett távoznia. E vezetők leváltását a testület intaktságára, etikai és politikai tartásának megőrzésére hivatkozva végezték. Különös súllyal nehezedett a testület (és a vezetők) erkölcsiségére az intézeten belüli és azon kívüli italozás.³⁴ A vezetők jelentős arányú, előre nem látható cseréje a megfelelő vezetői utánpótlás gondját vetítette előre. A probléma megoldására szabályozottá kellett tenni a kádertartalékok kiválasztásának és vezetővé kinevelésének feladatát.³⁵ A testület káderutánpótlási terve öt éves ciklusokat fogott át. Az ebbe felvett utánpótlást egyéni felkészítési terv alapján kellett parancsnokának vezetővé nevelni.

E problémákat tetézte, hogy a gazdasági helyzet romlása érzékenyen hatott ki a személyi állomány jövedelmi viszonyaira. Míg a '60-as és '70-es években a börtönök személyzetének anyagi-pénzügyi ellátottsága általában nem volt kedvezőtlenebb a többi fegyveres testületekéénél, addig a 80-as évekre a különbség szembetűnővé vált, ezen kívül a börtönök túlszűfoaltsága miatti munkahelyi feltételek romlása nem csupán a tiszthelyettesi állomány, de a kvalifikált munkaerő, köztük számos pedagógus, pszichológus és gazdasági szakember elvándorlását indította meg. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők évenként csaknem 10 %-os fluktuációja azonban nem csupán jövedelmi okokra, hanem a számukra nehezen elviselhető légkörre is visszavezethető volt. Annak oka, hogy a pályakezdő, vagy a szakterület iránt érdeklődő fiatal értelmiségiek néhány év múlva csalódottan távoztak az volt, hogy az intézetek többségében uralkodó merev hierarchia szinte teljesen elfojtotta a rugalmas gyakorlati megoldások, módszerek keresésének lehetőségét. Egy 1987-ben végzett felmérés szerint a megelőző tíz

évben a testülethez „kívülről” érkezett diplomások közül minden második, az ún. „belső képzésben” (pl. a Rendőrtiszti Főiskolán) végzetek közül minden ötödik távozott a testülettől. Az évtizedek óta hagyományosan alulpreferált büntetés-végrehajtás így a '80-as években egészen a rendszerváltozásig *tar-tós válságkezelésre* kényszerült.

A szervezet a szűkös anyagi és szellemi erőforrások felhasználási prioritásait 15–20 évre szánt fejlesztési – 1983-ban nevelési, 1986-ban munkáltatási, 1987-ben szervezetfejlesztési – koncepciókban rögzítette. E rövidéletű programtervezetek, amelyeknek feladata lett volna a szűkülő erőforrások „patikamerlegesen” történő kiadagolása, takarékos felhasználása, már csekély hatást gyakoroltak a nevelés és a munkáltatás feltételeinek javítására, valamint a személyi állomány fluktuációjának fékezésére.³⁶

A '80-as évek első felében bekövetkezett tartós zsúfoltság a rendkívüli események megelőzésének irányába kényszerítették csoportosítani a szervezet erőforrásait. A jelzett négy évben a fogvatartottakat sújtó fegyelmi fenyítések esetszáma meghaladta az évi 20 ezret (1985-ben pl. 22 461 esetben történt fegyelmi felelősségre vonás, ez 12 ezerrel haladta meg az 1993–1996 között évenként kiszabott fegyelmi büntetések számát). Az erőfeszítések ellenére nőtt a rendkívüli események (a szökések, a személyzettel aktívan szembeszegülők) száma. A fogva tartottak romló hangulatához nyilvánvalóan hozzájárultak a túlzásfoltosság olyan mellékhatásai, mint a foglalkoztatottság csökkenése, a zárkán belüli életterzsugorodása, az egyéni problémák, sérelmek feloldásának késedelmessége, vagy elmaradása, de a személyi állományban megjelenő sok új, a szakmában tapasztalatlan ember konfliktus-kezelési járatlansága is. A megkeményedő büntetőpolitika a börtönfalakon belül is érezte hatását. A végrehajtási rendszer progresszivitásának intézményei 1986–1987-ig erőteljes korlátok között érvényesülhettek. A '80-as évek közepére a külső gazdaság gyorsuló recessziója a büntetés-végrehajtási vállalatokat is elérte, csökkenni kezdett a fogva tartottak munkája iránti kereslet, a vállalatok gazdálkodása egyre labilisabbá vált. Az elítéltek foglalkoztatásának kötelessége a vállalatok gazdaságos működését veszélyeztető túlfoglalkoztatottsággá vált.

A börtönlakosság túlnépesedésével a veszélyt elsősorban a biztonsági kockázat növekedésében látták, ezt azonban csak szűk korlátok és csak rendkívüli erőfeszítések árán voltak képesek kompenzálni a személyzet létszámának emelésével, új biztonságtechnikai berendezések beállításával, az elítéltek foglalkoztatottságának biztosításával, szabadidő-tevékenységük programkínálatával, egyéni problémáik orvoslásával.

A '80-as évek első felének represszív büntetőpolitikájával való szakítás első jelei a gorbacsovi politika, a „peresztrojka” és a „glasznosztj” hazai térnyerésével mutatkoztak. A szembenálló világrendszerek konvergenciája átláthatóvá és összehasonlíthatóvá tette az olyan, korábban gondosan titkolt büntetés-végrehajtási mutatókat, mint a fogvatartotti ráta, a börtönök férőhely-kapacitása, zsúfoltsága, stb. Az évtized közepére kialakult rendkívül kedvezőtlen hazai helyzet javítása, a „szalonképesség” megóvása érdekében a jogpolitikai irányelvekről 1986-ban kibocsátott Népköztársaság Elnöki Tanácsi határozat arra ösztönözte a jogalkalmazást, hogy a kisebb súlyú bűncselekményt első ízben elkövetőkkel szemben lehetőleg mellőzze a végrehajtandó szabadságvesztést.³⁷ Így annak ellenére, hogy a bűnözés 1985 és 1989 között számottevően, mintegy 27 %-al nőtt, a vizsgált korszakban egyedül álló módon egyidejűleg 22 %-al csökkent a végrehajtandó szabadságvesztésre ítélték száma a két időpont között. **(I. sz. melléklet)** Ez a határozat hozzájárult a fogvatartotti létszám csökkenéséhez. Ezt segítette elő átmenetileg az előzetesen letartóztatottak létszámának apadása is a büntetőeljárás törvény 1987. évi módosításával. **(II. sz. melléklet)** A kriminálpolitika enyhülése a rendszerváltozás előtti években tükröződik a végrehajtás progresszivitásának intézményein, különösen a végrehajtási fokozat enyhítése, az átmeneti csoportba helyezés szélesebb körű alkalmazásának alakulásán.³⁸ Ugyanakkor a 80-as évek második felétől a büntetés-végrehajtás szervezeteinek egyre erősödő kedvezőtlen folyamattal kellett szembesülnie: a szabadulás előkészítésének problémáival, az utógondozásnak és a pártfogó felügyeletnek ellehetetlenülésével, a külvilág objektív és szubjektív fogadókészségének jelentős csökkenésével.³⁹

A válság következményeinek csökkentésére a fejlesztési koncepciókon túl a *büntetés-végrehajtás országos vezetése a lehetőségeken belül fokozta érdekérvényesítési tevékenységét*. Elsősorban azoknak a döntéshozó szerveknek figyelmét kívánta felkelteni, amelyekről joggal elvárta, hogy hathatós intézkedéseket tesznek a pénzforrások megnyitására. 1983 szeptemberében a bv. testület az igazságügyi miniszter előterjesztésével a Honvédelmi Bizottsághoz fordult.⁴⁰ Az előterjesztés 3–4 ezer új férőhely létesítését, 2–3 ezer új munkahely megteremtését, a honvédség által már kipróbált biztonságtechnikai eszközök telepítését, 100–150 fős létszámemelést, a személyi állomány anyagi, szociális és egészségügyi helyzetének javítását igényelte, összesen mintegy 2,5 milliárd forintos rendkívüli ráfordítással.⁴¹ A Honvédelmi Bizottság a nyomasztó létszámhiány enyhítésére 1984-ben lehetőséget nyújtott a sorkatonai szolgálatot teljesítők közül 100 főnek hivatásos büntetés-végrehajtás tiszthelyettesi állományba vé-

telére.⁴² 1984–1985-ben a Központi Bizottság Titkárságának, a Koordinációs Bizottságnak, végül a Minisztertanácsnak hívták fel a figyelmét a büntetés-végrehajtás gondjaira. E testületeknek és szervezeteknek sajnálkozó egyetértésén kívül a létszámfejlesztésen túl – a VII. ötéves tervben 750 fős létszámemelésre kaptak lehetőséget – sem a férőhelybővítő vagy a munkáltatást fejlesztő beruházások indítására érdemi előrelépés nem történt.⁴³ Aligha segített a rendkívül szűkös költségvetési keretszámok mellett az, hogy 1986-ban némileg csökkentették a bv. vállalatokra nehezedő adóterhet (ez kb. 60–70 milliós bevételt eredményezett).⁴⁴ Hosszas alkudozás után – miután nyilvánvalóvá vált, hogy központi költségvetésből finanszírozott börtönépítés, férőhelybővítés nem megvalósítható – kapott lehetőséget a büntetés-végrehajtás Budapesten egy új egység felépítésére, saját erőforrásainak, valamint a fogva tartottak visszatartott társadalombiztosítási járulékaik felhasználásával.⁴⁵

A 80-as években a végrehajtandó szabadságvesztés széleskörű alkalmazása a Kádár-korszak utolsó represszív büntetőpolitikai fellépése volt. Ha ennek az 1980-tól 1986-ig terjedő büntetékiszabási gyakorlatnak bűnözésre gyakorolt hatását vizsgáljuk, megállapítható, hogy a következő években a hatóság tudomására jutott bűncselekmények számának növekedését fékezni nem tudta, arra befolyást gyakorolni nem volt alkalmas. Ugyanakkor azonban az ország növekvő gazdasági nehézségei, valamint a büntetőintézetek túlszűfoaltságából adódó gondok halmozódása a büntetés-végrehajtási szervezet működési feltételeinek, az igazságszolgáltatási rendszerben betöltött funkcióinak jelentős romlásával jártak.

Összegezve a Kádár-korszak börtönügyének szakmatörténeti jellemzőit, megállapítható, hogy a fentebb elemzett időszakban az állam politikai és kormányzati szervei rendre felismerték és elismerték a büntetés-végrehajtás korszakos elmaradását, ezen belül mindvégig nyomasztónak tekintették az intézeti infrastruktúra avultságát, a 80-as évek elejéig a személyi állomány általános- és szakműveltségének alacsony szintjét. A helyzet javítására rendszeres gyakorisággal hozott politikai és kormányzati szintű döntések végigvitele azonban sorra megrekedt a döntéshozó, az Országos Tervhivatal és a Pénzügyminisztérium „Bermuda háromszögében”, a határozatokban foglalt pénzügyi preferenciáknak csupán töredéke juthatott el a testülethez, azonban elvárták, hogy a működőképességet a büntetés-végrehajtás „belső erőforrásokból” biztosítsa. Ebben az állandósuló helyzetben kialakuló válságkezelés és válságvezetés a büntetés-végrehajtás minden vezetői szintjének tartós és állandó próbatételt jelentő szakmai életformájává vált.

A '60-as években a büntetőpolitikát is meghódító kriminológiai gondolkodás elvileg elfogadhatóvá és a büntetés-végrehajtás számára kötelezővé teszi tevékenysége bűnmegelőző, proaktív szerepét. Ez az elvárás a '70-es évek végéig markánsan, a '80-as években árnyaltabban jelen volt a jogi szabályozás síkján, anélkül azonban, hogy ennek gyakorlati megvalósítási feltételei biztosítottak lettek volna. A valóságos viszonyok ellene hatottak a szakmai célszerűség olyan követelményeinek, mint a végrehajtás differenciálása, a klasszifikáció, az egyéniesítés, ezeket a tartós szükségállapot kényszerűsége, az erőteljes, az egész szervezetre (személyzetre, fogva tartottakra) kiterjedő centralizáció lehetetlenné tette el. A válságkezelő centralizáció az anyagi és a humán erőforrások takarékos elosztására, kiadagolására volt hivatott, de mellékterméke a bénító túlszabályozottság, a militáris hierarchia megcsontosodása, az élő erők (személyzet, fogvatartottak) falanxterizálása, elszemélytelenítése volt. Amennyire diszfunkcionálisan hatott ez a szervezeti centralizáció a végrehajtás elsődleges céljára – az elítéltek személyiségének formálására –, annyira sikeresnek bizonyult a rendkívüli események, az intézetek belső életét, rendjét, fegyelmét veszélyeztető jelenségek elfojtásában.

Az átnevelési ideológia feladása, a '79-es kodifikáció szellemisége kifejezték a büntetőpolitika döntéshozóinak azt a szemléletváltását, hogy a szakma művelését reálisabb alapokra kell helyezni, ebben a fejlesztési támogatások elmaradása miatti lelkiismeret furdaláson túl nyilván szerepe lehetett az igazságszolgáltatási hatékonyság makacsul alacsony szintjének is. A politikai vezetés érdekeltsége a '70-es évek közepétől (Helsinki után) a fogvatartás bánásmód-kultúrájának humanizálásában mutatkozott meg: a börtönkérdés a két világrendszer humanizmusának egyik összevetési pontja, társadalomdiagnosztikai mutatója lett, a hazai politika-csinálók igyekezete így különösen felélénkült a keleti blokkot nyomasztó „börtön-stigmatizáció” csökkentésére. A '70-es évek közepétől meginduló vezetői generációváltás, a korábbi évtizedeknél magasabban kvalifikált értelmiségiek belépése a testületbe, elősegítette a humán tendenciák igényelt erősödését, de lehetővé tette a szakma egyre bonyolultabb problémáinak kifinomultabb kezelését is, anélkül azonban, hogy az új vezetői generációnak a materiális feltételeket javító érdekérvényesítési törekvései számottevő eredménnyel jártak volna. A 80-as évekre a vezetők tudomásul vették a szakma magára maradottságát, de addigra elsajátították a válságmenedzselés minden lehetséges fortélyát. A vezetők magukra és egymásra utaltsága a vezetői elit minden szintjén és a szintek között erős emberi és szakmai kapcsolatrendszer alakított ki.⁴⁶

Az új vezetői generáció számára az intézetek létfontosságú biztonsági feltételeinek fenntartása már nem csupán a belső erőszakra alapozható fellépés volt, hanem ezt célszerűnek és ígéretesnek látszott kiegészíteni az intézetek „feszültség-mentesítésére” irányuló törekvésekkel is. Ennek érdekében a korábbi, szükségtelenül merev és veszélyessé váló kincstári paternalizmus némi oldására került sor. E lassan oldódó légkörnek formálásában jelentős szerepe volt a „humán erőknak”, pedagógusoknak, pszichológusoknak, az intézetek belső életét szervező értelmiségiek empatikusabb szemléletének. A légkörnek ez az oldódása hallgatólagosan elfogadta a fogvatartottak hangadóinak és a velük érintkező személyzetnek az azonos érdeken (a belső élet nyugalman) alapuló látens szimbiózisát, ami a hazai börtönügy rendszerváltozáskori, megrázkódtatások nélküli „túlélésének” egyik titka.

Az áttekintett KÁDÁR-korszak szakmatörténeti konzekvenciáit még számos összefüggés vizsgálata alapján vonhatnánk le végérvényesen, de ami már eddig is körvonalazódni látszik, az a *börtönügy elhanyagoltsága a felelős politikai és állami szervek részéről. Az anyagi támogatás elmaradása, a hazai börtönügy permanens alulfinanszírozottsága éppúgy fakadhatott gazdasági kényszerítő körülményekből, mint szemléleti okokból (a költségvetés készítői mindig láttak a börtönügy problémáinál égetőbbet)*. Az igazságszolgáltatás „mostoha gyermekeként” így magára hagyott büntetés-végrehajtás saját erejére, leleményességére, (fel)fokozott éberségére utaltatott. A korszak büntetés-végrehajtási vezetői jól vizsgáztak: a társadalom köznyugalmát érintő, biztonságát veszélyeztető rendkívüli események nem történtek (miközben számos, fejlett nyugat-európai államban börtönlázadások nyugtalanították a közvéleményt). A szakma sajátos csapdája: ha súlyos események fordították volna ide a figyelmet, a támogatás sem maradt volna el, igaz, ezért emberáldozatokat kellett volna hozni. De emberáldozatokat kellett hozni a „hősi” helytállásért is: a hazai börtönállapotok kíméletlen malmi a vezetők többségéből nem a szakma hőszait, hanem az állandó stresszben kiégett, kiábrándult, kifulladt, a szakmától idő előtt messze menekülő páriákat örölt. Mégis, e korszak különös nehézségeivel, nyomasztó hangulatával, de ugyanakkor a szereplők kemény helytállásával kiformálta a szakma poézisát: a testületi összetartozásnak, a napi nehézségek leküzdésének, a túlélésnek kis örömeiből összeérett „ez jó mulatság, férfimunka volt” élményét.

Jegyzetek:

¹ 1971/28. tvr.

² Az 1971. évi novella szigorító jellegű rendelkezései közé sorolható, hogy a halálbüntetés mellé visszaállította az életfogytiglan tartó szabadságvesztést, a feltételes szabadságra bocsátást a szándékos bűncselekményt elkövetőknél szigorította, a visszaesőknél kizárta, a szabadságvesztés büntetési tételeinek alsó és felső határát felemelte, jelentős mértékben szigorította a fiatalokúra kiszabható szabadságvesztés felső határát.

Loc. cit.

³ Az MSZMP KB. Közigazgatási és Adminisztratív Osztályának jelentése a Politikai Bizottság 1965. november 9-én, a büntetés-végrehajtás helyzetéről és fejlesztéséről szóló határozata végrehajtásának tapasztalatairól. MSZMP KAO. Budapest, 1971. szeptember 3. p., 7. p. A dokumentum a szerző magángyűjteményében.

⁴ 1971/10. tvr.

⁵ SZALAY

⁶ Az 1972/1973-as tanévtől a szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán, a Rendőrtiszti Főiskolán és a Pénzügyi és Számviteli Főiskolán büntetés-végrehajtás szakos felsőoktatási képzés indult el.

⁷ MSZMP KB titkársági határozata a büntetés-végrehajtásról. A jelentés a szerző magángyűjteményében.

⁸ A „kaderínség” az országos vezetést arra készítette, hogy a személyi állomány középiskolát végzett tagjai számára széles lehetőséget nyisson a tanulásra (1980-ig mintegy 300 fő szerzett ilyenformán diplomát).

⁹ 14/1973. NET. hat.

¹⁰ 1974/9. tvr.

¹¹ 1978/IV. tv.

¹² Loc. cit. ; 1974/10. tvr.

¹³ Az MSZMP XI. kongresszusa határozatainak végrehajtásából az igazságügyi szervekre háruló feladatok. (Az 1975. évi országos vezetői értekezlet anyaga). Budapest, 1975, Igazságügyi Minisztérium. 8–14. p. A dokumentum a szerző magángyűjteményében.

¹⁴ Loc. cit.: 13–14. p.

¹⁵ Loc. cit.: 15. p., 17. p.

¹⁶ Előterjesztés a szabadságvesztés végrehajtása alatt végzett nevelőtevékenység fejlesztési koncepciójához. Budapest, 1976, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága. 1–3. p. A dokumentum a szerző magángyűjteményében.

¹⁷ Loc. cit.: 4. p.

¹⁸ Loc. cit.: 9. p.

¹⁹ A kritikai szakirodalom szerzői közül kiemelhető VÍGH József, TAUBER István, TAVASSY Tibor, HORVÁTH Tibor, LUKÁCS Tibor, VÓKÓ György és NAGY Ferenc munkássága.

²⁰ 1966/26. tvr. ; 1979/11. tvr.

²¹ Hóni börtönügyünk fejlődését a '70-es évek második feléig – a nyugat-európaítól eltérően – nem támogatta számottevő *elméleti tevékenység*. Ennek oka a szakterületnek a fentiekben már érintett elzártságában és elzárkózásában keresendő, abban a sajátosságban, hogy hazánkban az állami erőszakszervezetek, így a büntetés-végrehajtás egész intézményrendszere a politikai direkt, intim irányítási szférájába került, s így az elméleti művelés számára alig volt hozzáférhető. A társadalomtudomá-

nyoknak a '60-as, különösen a '70-es évektől tapasztalható felélénkülése után a börtönügy főleg a kriminológiával, a pedagógiával és a pszichológiával talált érintkezési pontokat.

²² 1978/IV. tv.

²³ 8/1979. IM. r.

²⁴ A minisztérium és az országos vezetés közötti bizalomvesztés közvetlen oka egy, 1978-ban lefolytatott KEB vizsgálat volt, amely az országos parancsnokság irányítási stílusát kifogásolta.

²⁵ Előterjesztés az IM Személyzeti és Oktatási Főosztályának a büntetés-végrehajtási testület káder- és személyzeti munkája irányításának, ellenőrzésének a javítására. Budapest, 1979, Igazságügyi Minisztérium Személyzeti és Oktatási Főosztály. 4. p.

²⁶ Feljegyzés a büntetés-végrehajtási intézetekben tett látogatásokkor szerzett tapasztalatokról. MSZMP KB. Közigazgatási és Adminisztratív Osztálya. Budapest, 1979. február 23. 4. p.

²⁷ GÖNCZÖL

²⁸ Az országos parancsnok referátuma a büntetés-végrehajtás országos vezetőinek 1980. április 22-23-án megtartott értekezletén. 4–5. p. A feljegyzés a szerző magángyűjteményében.

²⁹ Loc. cit.: 8. p.

³⁰ Loc. cit.: 17. p.

³¹ Az országos parancsnok előadói beszéde. In: Intézkedés az 1981 május 18. és 22. között az intézetparancsnokok és személyzeti vezetők értekezletén meghatározott feladatok végrehajtására. Budapest, 1981, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága. 2–4. p.

³² Loc. cit.: 30. p.

³³ Az újonnan kinevezett vezetőt a minisztérium irányítási tevékenységének kiszélesítésére, operativitásának fokozására semelték ki, hamarosan azonban kiütközött, hogy felügyeleti hatáskörét az országos parancsnok hatáskörét csorbítva látja el. Az így kialakult „kettős vezetés” a miniszterhelyettes 1983-as leváltásáig a testület számára is jól érzékelhető feszültséget okozott.

³⁴ A '80-as évek első felében az országos vezetés rendkívüli erőfeszítése ellenére a testület fegyelemsértéseinek mintegy 30 %-át tették ki az italozással kapcsolatos esetek.

³⁵ A káderkiválasztás és a vezetővé nevelés rendjét a 104/1982. IM. számú utasítás határozta meg. Az utasítás a szerző magángyűjteményében.

³⁶ LÖRINCZ – NAGY

³⁷ 20/1986. NET. hat.

³⁸ 1987/III. tv.

³⁹ KEREZSI

⁴⁰ Az igazságügyi miniszter előterjesztése a Honvédelmi Bizottság részére a büntetés-végrehajtás munkáját meghatározó új jogszabályokban előírt feladatok teljesítésének és feltételeinek főbb kérdéseiről. Budapest, 1983, 17. p.

⁴¹ Loc. cit.: 12-15. p.

⁴² A sorkatonaságra kötelezetteknek katonai szolgálatuk kiváltásához 5 év szolgálatot kellett vállalniuk a büntetés-végrehajtás testületénél. Csupán töredékük maradt a testületnél.

⁴³ Az MSZMP XIII. kongresszusa határozatainak végrehajtásából az igazságügyi szervekre háruló feladatok. Budapest, 1986, Igazságügyi Minisztérium. 24. p. A dokumentum a szerző magángyűjteményében.

⁴⁴ A büntetés-végrehajtás 1986. évi tevékenységének értékelése. 2. p.

⁴⁵ A Budapesti Fegyház és Börtön egységeként épült intézetrészt, Palikertet 1989-ben adták át.

⁴⁶ E kapcsolatra jellemző, hogy találkozási alkalmából egymást arcul csókolták, ennek azonban vajmi kevés köze volt a korabeli „elvtársi” csókhoz, inkább az állandó nyomás alatt élők bajtársi érintkezési rítusának számított.

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK ÉS KISMONOGRÁFIÁK

LÖRINCZ – NAGY — LÖRINCZ – NAGY: *Börtönügy Magyarországon*. Budapest, 1997, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága. 43–44. p.

TANULMÁNYOK

GÖNCZÖL — GÖNCZÖL Katalin: Csökkenthető-e a börtönnépesség. *Esély*, II. évf. (1990) 5. sz. 37–42. p.

KEREZSI — KEREZSI Klára: A pártfogás dilemmája: kontroll, vagy segítő kapcsolat. *Esély*, II. évf. (1990) 5. sz. 24–25. p.

SZALAY — SZALAY Zoltán: A büntetés-végrehajtás helyzetéről és feladatairól. *Belügyi Szemle*, XX. évf. (1972) 9. sz. 40–47. p.

TÁJÉKOZTATÓK, JELENTÉSEK BESZÁMOLÓK

A büntetés-végrehajtás 1986. évi tevékenységének értékelése. — *A büntetés-végrehajtás 1986. évi tevékenységének értékelése*. Budapest, 1987, Igazságügyi Minisztérium – Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága.

JOGSZABÁLYOK

1978/IV. tv. — 1978/IV. tv. a Büntető Törvénykönyvről.

1987/III. tv. — 1987/III. tv. a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978/IV. tv. módosításáról.

1966/21. tvr. — 1966/21. tvr. a szabadságvesztés büntetés végrehajtásáról és az előzetes letartóztatás foganatosításáról.

1971/10. tvr. — 1971/10. tvr. a fegyveres erők és a fegyveres testületek hivatásos állományának szolgálati viszonyáról.

1971/28. tvr. — 1971/28. tvr. a Büntető Törvénykönyv módosításáról és kiegészítéséről.

14/1973.NET.hat. — 14/1973.NET.hat. a jogalkotás jogpolitikai irányelveiről.

- 1974/9. tvr. — 1974/9. tvr. a társadalom fokozott védelméről a közrendre és közbiztonságra különösen veszélyes visszaeső bűnözők elleni hatékonyabb fellépés érdekében.
 1974/10. tvr. — 1974/10. tvr. az alkoholisták kötelező intézeti gyógykezeléséről.
 8/1979. IM. r. — 8/1979. IM. r. a büntetés-végrehajtás szabályozásáról.
 1979/11. tvr. — 1979/11. tvr. a büntetések és az intézkedés végrehajtásáról.
 20/1986.NET.hat. — 20/1986.NET.hat. a jogalkalmazás jogpolitikai elveiről.

Technikai rövidítések a jegyzetekben

- BM = belügyminiszter
 IM = igazságügyi miniszter
 KEB = Központi Ellenőrző Bizottság
 MSZMP KAO = Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Közigazgatási és Adminisztratív Osztálya
 MSZMP KB = Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága

Mellékletek jegyzéke:

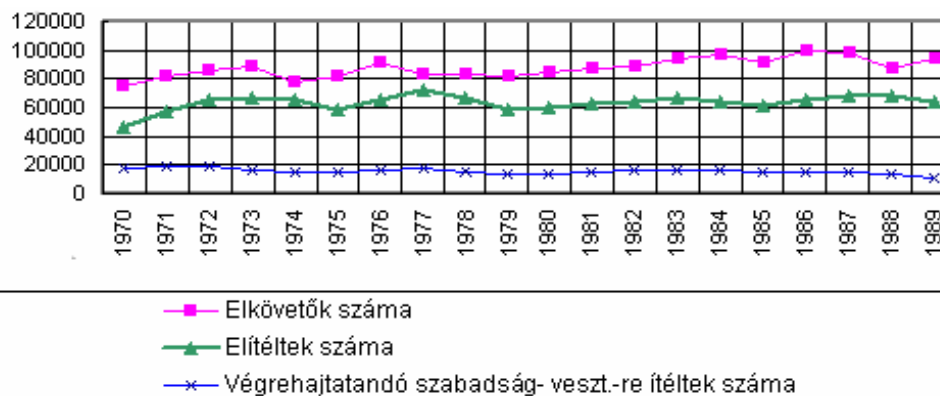
- I. sz. melléklet
 A bűncselekmények, az elkövetők és az elítéltek számának alakulása 1970–1989. 89
- II. sz. melléklet
 A fogvatartotti létszám alakulása 1970–1989. 90

I. sz. melléklet

A bűncselekmények, az elkövetők és az elítéltek számának alakulása 1970–1989

Év	Bűncselekmények száma	Elkövetők száma	Elítéltek száma	Végrehajthatandó szabadságvesztésre ítélték száma
1970	122 289	74 969	46 330	18 323
1971	123 147	82 284	57 521	19 655
1972	125 999	86 160	65 787	19 012
1973	125 388	87 993	66 247	16 030
1974	111 825	78 231	64 909	15 218
1975	120 889	82 220	59 233	14 592
1976	129 424	91 110	65 938	16 718
1977	123 623	83 257	71 795	17 279
1978	126 907	83 336	66 657	14 817
1979	125 267	82 037	58 459	13 029
1980	130 470	84 781	59 913	13 518
1981	134 914	86 613	62 716	15 384
1982	139 795	88 190	63 626	15 690
1983	151 505	94 464	66 147	16 196
1984	157 036	96 204	63 858	16 370
1985	165 816	91 216	60 918	14 697
1986	182 867	99 114	65 809	15 189
1987	188 397	97 654	68 591	14 500
1988	185 344	87 844	68 197	12 987
1989	224 943	94 704	64 720	11 561

Forrás. A KSH és az Igazságügyi Minisztérium adatai alapján

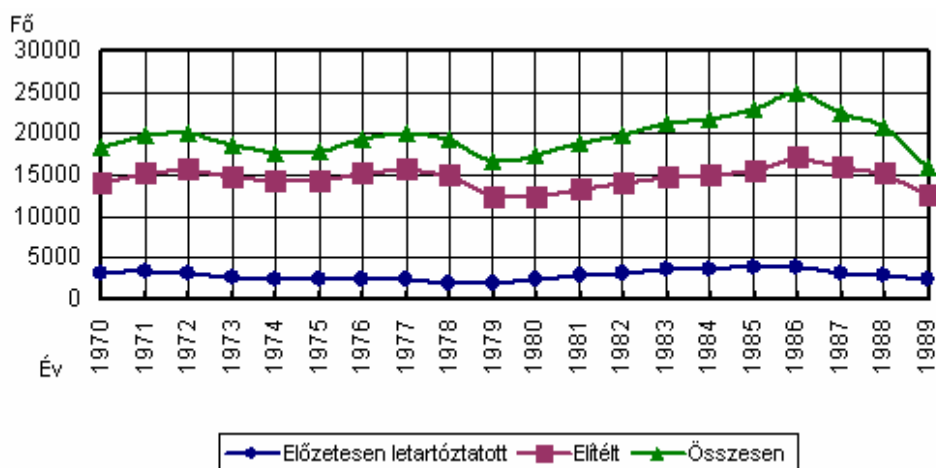
A szerző nem közölt konkrét forrás adatokat, ezért a táblázat tartalmát a szerkesztőség lektorátlanul közölte.

A fogvatartotti létszám alakulása 1970-1989¹

Év	Előzetesen letartóztatott	Elítélt	Kényszer-gyógykezelt	Elzárásra beutalt	Egyéb ²	Összesen
1970	3 234	14 109	349	772		18 464
1971	3 488	15 218	380	860		19 946
1972	3 103	15 611	409	890		20 013
1973	2 628	14 694	402	816		18 540
1974	2 459	14 324	257	737		17 777
1975	2 355	14 391	218	934	26	17 924
1976	2 340	15 337	217	1 158	345	19 397
1977	2 303	15 826	231	1 160	581	20 101
1978	1 998	15 099	215	1 167	822	19 301
1979	1 923	12 263	213	1 142	1 223	16 764
1980	2 539	12 351	229	957	1 452	17 528
1981	2 783	13 365	247	1 016	1 470	18 881
1982	3 209	13 920	272	1 034	1 338	19 773
1983	3 611	14 704	275	1 426	1 283	21 299
1984	3 690	15 060	259	1 633	1 242	21 884
1985	3 958	15 481	250	1 902	1 425	23 016
1986	3 834	17 194	231	1 709	1 844	24 812
1987	3 131	15 950	225	1 646	1 591	22 543
1988	2 829	15 178	223	1 236	1 455	20 921
1989	2 402	12 632	199	155	540	15 928

¹ Az adatok a december 31-i létszámot tartalmazzák

² Az időközben megszűnt szigorított őrizet, szigorított javító-nevelő munka és a munkaterápiás alkoholelvonás összesített adatait tartalmazza.

A szerző nem közölt konkrét forrás adatokat, ezért a táblázat tartalmát a szerkesztőség lektorátlanul közölte.

LÓRINCZ József Börtönügyünk a rendszerváltozás időszakában

A '80-as évek végén a politikai rendszerváltozásnak a büntető igazságszolgáltatás jogállami jellegét erősítő logikájából következett, hogy a haladó polgári államok, de ezen belül is Európa jobbik részének filozófiáját, normáit vettük hazai továbbfejlődésünk zsinórmértékéül. Ez az európai eszmeáramlat a hazai bűnügyi tudományok, de részben a büntetőpolitika formálói számára is már a 80-as években világhosszú tette az ún. „gondoskodó államszocializmus” csődjét, ezzel együtt kitapinthatóvá váltak a szocialista állam onnipotensnek vélt büntetőhatalmának korlátai. Már a rendszerváltozás évében megkezdődött a büntetőpolitika mindenki számára megnyugtató programja, a büntetési rendszer célszerű, humanus átalakítása irányában. Így a büntető törvényhozás a szabadságjogok és az emberi jogok tiszteletének szem előtt tartásával elsőként a büntetési rendszert szorította a jogállamiság elviselhető keretei közé. Aligha férhetett kétség ahhoz is, hogy a korábbi hatalmi struktúra börtöncentrikus szemléletének megszüntetésére is törekedni kell.

A rendszerváltozás kezdetén a régiókban, így hazánkban is a bevezetett reformok közös tartalma az emberi jogi „deficit” csökkentése volt a büntető igazságszolgáltatás területén, továbbá a bűnözésre való reagálás intézményrendszerének humanizálása. E reformfolyamattal párhuzamosan a '80-as évek végétől elinduló politikai átalakulás és gazdasági szerkezetváltás következtében kialakuló anómiás helyzet nem maradt hatás nélkül a bűnözés hazai alakulására. A rendszerváltozást követően Magyarországon a bűnözés robbanásszerű növekedése volt tapasztalható. Az 1990-ben ismertté vált közvéleményes abszolút száma az 1989. évihez képest 51,3 %-al emelkedett, az ismertté vált bűnelkövetőké 26,2 %-al. Leginkább a vagyon elleni bűncselekmények száma nőtt, mintegy 65,5 %-al, az általuk okozott kár 154 %-al volt magasabb, mint 1989-ben.¹

A növekvő és új vonásokat mutató bűnözés rendkívüli kihívás elé állította a bűnüldöző és a büntető igazságszolgáltatási szerveket. A '90-es évek második felének hazai szakirodalmi joggal kifogásolta, hogy az 1990–1995 között kialakult bűnözési helyzetre nem alakult ki átfogó kriminálpolitikai koncepció. A büntető igazságszolgáltatás területén a korábbi autokratikus rendszer tagadásaként egy „emberjogi aspektusú” liberalizációs folyamat zajlott le.² Az ítélkezési gyakorlat enyhülésére erőteljesen hatottak a Btk-nak olyan módosításai, mint a *büntetési rendszer átalakítása*, így a halálbüntetés eltörlése, vagy a szabadságjogok és az emberi jogok tiszteletének szem előtt tartásával a szigorított őrizetnek, az alkoholisták munkaterápiás intézeti kezelésének, a szigorított javító-nevelő munkának kiiktatása.

A bűnügyi tudományoknak a büntetés-végrehajtás tudományos művelésével foglalkozó szektora az elmélet és a gyakorlat terén feltorlódott problémák megoldására elengedhetetlennek tekintette a hazai börtönügy reformját, azaz a büntetés-végrehajtásnak a fejlett európai államokhoz közelítő dinamikus átalakítását. A modernizáció gondolatkörébe három, egymást kölcsönösen kiegészítő kérdéskör megoldása kívánkozott:

- a büntetés-végrehajtásnak a jogállami kritériumoknak valamint az európai normáknak és elveknek való megfelelése;
- az igazságszolgáltatási rendszer punitivitásának mértéke (amit a fogvatartottak létszáma jelez);
- valamint a fogvatartás tartalmi és tárgyi feltételei.³

1. A rendszerváltozás időszakában megindult *jogharmonizációnak* a börtönügy területén nem kellett távolról indítania. Helsinkiben (1975) óta a világrendszerek óvatos közelítésének, egymás „titkainak” alaposabb megismerhetősége mentén a társadalomdiagnosztikai tényezőként számba jövő börtönügy a korábbinál sokkal inkább a kölcsönös érdeklődés homlokterébe került. A „keleti blokkot” nyomasztó, a haladó világ közvéleményét élénken foglalkoztató gulag-rendszer, a fogvatartottak nagy száma és fogvatartásuk körülményei a büntetőpolitika formálóját a „szalonképesség” javítása irányába ösztökélték. Ennek útja a büntetés-végrehajtás korszerű elveinek, törvényi szintű szabályozásának és törvényességének deklarálása volt. A hangzatos elvek és jogi díszletek mögött azonban sem valós politikai szándék, sem gazdasági lehetőség nem volt a fogvatartás reáliáin változtatni.

Hazánk kivételezett helyzete a régió belül abból fakadt, hogy a '60-as évek derekától a korai KÁDÁR-korszak – szabadulni akarván az 50-es évek rosszlelkű törvénytelenégeitől – a törvényesség szilárdítására törekedett, másrészt a gazdaság átmeneti fellendülésének derűjében születhetett meg a hazai első – naiv optimizmust sugárzó – büntetés-végrehajtási törvényi szintű szabályozás.⁴ E körülmények, ha a büntetés-végrehajtás tárgyi feltételeiben nem is, de szellemiségében (a szakma-jelleg erősödésében, végső soron a végrehajtás humanus vonásainak kirajzolásában) kiemelték a hazai büntetés-végrehajtást a „blokkból”, meggyorsítva az eltávolodást az 50-es évek osztályharcos, „ne csak őrizd,

gyűlöld is” szellemétől. Ez a kedvező folyamat is hozzájárulhatott ahhoz, hogy hazánk a ’70-es és ’80-as években csatlakozhasson a börtönügyet is érintő ENSZ kezdeményezésekhez. Az 1966. évi Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányát 1976-ban⁵ míg a Kínzás Elleni Egyezményt 1988-ban⁶ ratifikálták. A helsinki értekezlet után az európai börtön szabályok (1973) kerültek tanulmányozható közelségbe, hatásuk az 1979-es büntetés-végrehajtási kódexen kitapintható.

A ’90-es évek elején különös – szinte euforisztikus – mozgásba lendült a büntetés-végrehajtás elméleti (elsősorban jogi) művelése.⁷ A szerzők azt a közös felfogást képviselték, hogy jogállam nem képzelhető el a büntetés-végrehajtási szervezet, a büntetés-végrehajtási jog korszerűsítése nélkül, hogy a jogalkotás új periódusához elengedhetetlen e jogágazat tudományos igényű, széles látókörű művelése, elzárkózásának feloldása, a szakmai közvélemény és a társadalom figyelmének, aktív közreműködésének felkeltése.⁸ Úgy vélték, hogy újra kell gondolni a bűnügyi jogterület egészét a büntető igazságszolgáltatás és a végrehajtás harmóniájának megteremtése érdekében.⁹ A szemléleti torlaszok megszüntével, a hazai szabályozásnak a nemzetközi követelményekhez – kivált az ENSZ és az Európa Tanács normáihoz, ajánlásaihoz, valamint az emberi jogi egyezményekhez – való közelítésével vetődött fel a magyar büntetés-végrehajtás átfogó reformjának gondolata.

A rendszerváltozás időszakában megindult jogharmonizációs munka egyik fontos megállapítása volt, hogy az Emberi Jogok Európai Egyezménye által érintett, a fogvatartással kapcsolatos cikkek – így a 3., 4., 5., 8. és 9. cikk – eddig sem voltak idegenek sem a jogalkotásunktól, sem pedig a végrehajtás gyakorlatától.¹⁰ A jogharmonizációt elősegítő, az 1979. évi kódexet módosító törvény a fogvatartotti jogokat pontosította, szélesítette és garantálta, továbbá adaptálni igyekezett az európai börtönügy három alapelvét, a normalizálás, a nyitottság és a felelősség elveit.¹¹

A rendszerváltozás éveiben felgyorsultak az európai börtönmodell megismerésére és hazai alkalmazásukra irányuló törekvések. E fejlődés elvi magját az a változtatási igény jelentette, amely a korábbi paternalista berendezkedésű börtöntől egy új típusú fogvatartásig vezetett volna a honi börtönügyet. E korszerű szakmai irányultság feltételezte az elítéltekkel való szorosabb együttműködést, hiszen azt a felismerést tartalmazta, hogy a büntetőintézet a társadalomba történő visszailleszkedést mindössze elősegítheti, de e cél megvalósításának hordozója elsősorban maga az elítélt. A nyugat-európai tapasztalatok szemléletünk alakulására számos kérdésben jelentős hatást gyakoroltak. A 70-es évek közepén bekövetkezett kezelési és ideológiai válság feloldását a börtönnek csak végszükség esetén való alkalmazásában, a hosszú és határozatlan tartamú szabadságvesztés-büntetések csökkentésében, illetve megszüntetésében javasolták. Hangsúlyozták, hogy vissza kell térni azokhoz a klasszikus elvekhez, amelyek szerint a szankciót a bűncselekményhez kell igazítani, ki kell mondani, hogy a büntetés joghátrány és nem szociálpolitikai intézkedés. E nézeteiben a klasszikus elvek felé forduló *neoklasszikus büntetési filozófia* azon a belátáson alapult, hogy az államnak nincs korlátlan beavatkozási lehetősége az elkövető életének alakításában, ennek korlátait a tette épülő felelősségi rendszer szabja meg.

A kezelési ideológiától való szkeptikus elfordulás felerősítette a szabadságelvonással járó szankciókkal szembeni kiábrándulást, a büntetés-végrehajtás reszocializáló céljának megvalósítását érintő kétségeket. Előtérbe kerültek a zártintézet diszfunkcionális jellegét, személyiségkárosító hatásrendszerét hangsúlyozó nézetek. A kezelési ideológia válsága, a börtönártaalmak felismerése nyomán Európa-szerte megindult a szabadságvesztés-büntetések alkalmazásának redukálása. A ’80-as évek elejére uralkodóvá vált az a felfogás, hogy a szabadságvesztés nem nélkülözhető a büntetési rendszerből, de ugyanakkor a legtöbb államban szakítottak a börtönbüntetés hatékonyságát mindenáron növelni kívánó nevelési, kezelési módszerek mindenhatóságába vetett elképzelésekkel. Előtérbe került az a realista felfogás, amely a büntetőintézeti körülmények elkerülhetetlenül személyiségkárosító hatásának mérséklését, a börtönviszonyok humanizálását tűzte ki célként. E folyamatra jelentős hatást gyakoroltak azok a törekvések, amelyek a nyugati demokráciákban az *egyéni, emberi jogok* – különösen pedig a hatalmi túlkapásoknak kitett rétegek, személyek – védelmére irányultak.

A rendszerváltozás után a hazai irodalomban is ismertté váltak azok a nyugati államokban megjelent szkeptikus kutatási eredmények, amelyek a börtönök pozitív, személyiségformáló hatását megkérdőjelezték. E kutatások rávilágítottak arra, hogy a kezelés és a nevelés inkább az igazságügyi vezetési retorikájában létezett, mintsem a büntetés-végrehajtás napi gyakorlatában.¹² A hazai szakirodalom is felszabadulva a szocialista büntetőpolitikai és büntetés-végrehajtási frazeológia alól kritikusabb hangot ütött meg. Így – többek között – kifejtésre került, hogy irreális az a várakozás, mely szerint a börtön majd társadalmi együttélésre szocializálja az elítéltet, a börtön ugyanis korlátozza felelősségét, felszámolja önálló életvitelre való képességét, legfeljebb a börtönbeli életre szocializál, a szabadulásuk utáni stigma pedig gyakran lehetetlenné teszi a sikeres visszailleszkedést.¹³

Az Egyesült Nemzetek, majd az Európa Tanács által életben tartott nemzetközi intézményrendszer segítségével kialakított európai börtönmodellnek két alapvető igénynek kell megfelelnie: az egyik a társadalom biztonságához való joga, a másik a fogvatartott személy emberi méltóságának tisztelete. Ebből fakadóan az *európai büntetés-végrehajtási politika három alapelvét* az alábbiak szerint rögzítették:

- a szabadságvesztés-büntetésnek a szabadságtól való megfosztásból kell állnia, a büntetéshez többetként hozzáfűzött kényszer, vagy szenvedés nélkül;
- a büntetés végrehajtásának elvileg az elítélt újbóli társadalomba való beilleszkedését kell céloznia és;
- biztosítania kell alapvető emberi jogainak betartását.¹⁴

Ezekből az elvekből formálta ki a nyugati európai államok közössége azokat a büntetés-végrehajtási jogalkotást és jogalkalmazást orientáló *börtönügyi alapelveket*, amelyeket a hazai börtönügy a rendszerváltozás időszakában saját fejlődésének iránymutatójául fogadott el. Ezek voltak a normalizálás, a nyitottság és a felelősség elvei.¹⁵

A *normalizálás elve* szerint a szabadságvesztés végrehajtási körülményeit, az elítéltek életmódját, a fogvatartás anyagi, infrastrukturális feltételeit, valamint az elítéltek jogi helyzetét a lehető legjobban közelíteni kell a szabad élet általános feltételeihez, illetve a „civil”, állampolgári jogi helyzethez. Amennyire könnyen megvalósíthatónak látszott a jogi normalizáció, annyira távolinak tűnt a fogvatartás anyagi körülményeinek gyökeres változtatása. A magyar börtönügy terhes öröksége ugyanis, hogy döntően olyan intézetekből áll, amelyeknek többsége még a XIX. században épült és egy letűnt világ kőbe merevedett börtönfilozófiáját hordozza. Az elaggott intézeti infrastruktúra, az intézetek területi elhelyezkedése, nagyságrendje, külső és belső építészeti megoldásai akadályozták a fogvatartottak regionális, differenciált, az emberi jogoknak és szükségleteknek megfelelő elhelyezését. A történelmi okokból jelentős részben az ország középső területein lévő intézetek elhelyezkedése és befogadóképessége sem felelt meg az adott régió bűnözési helyzetének, de a differenciált elhelyezés (nők, férfiak, nyitott, félig zárt, zárt stb.) szempontjainak sem. Az európai börtön szabályok az elítéltek egyéni elhelyezését tekintve alapvető követelménynek (szükség esetén megengedi a közös elhelyezést is). A hazai intézetrendszer az elmúlt évtizedek kollektivistá pedagógia felfogásának örökségeként a közös elhelyezést preferálta, aminek következtében a '80-as évek végén mintegy 3300 zárkában helyezték el a 15 ezer főt meghaladó fogvatartotti állományt. A lakóhelyiségek mozgástere tehát korántsem elégítette ki a személyes szükségleteket.¹⁶ A lakóhelyiségeken kívüli közművelődési, sport- és különböző kezelési programok végrehajtására alkalmas területek hiánya miatt a büntetés-végrehajtás e fontos feladatát is csak szűkös korlátok között tudta teljesíteni. *Már a '90-es évek elején világossá vált, hogy a normalizálás elvének gyakorlati megvalósítása az intézeti infrastruktúra gyökeres korszerűsítését igényelné, amelynek realizálása messze meghaladja az igazságügyi kormányzat lehetőségeit is.*

A *nyitottság elvén* az elítéltek szellemi és fizikai izolációját a lehetőségig oldó törekvést értjük. Ez egyfelől szélesíteni igyekszik a fogvatartott kapcsolatát a külvilággal, másfelől növeli a börtön és a társadalmi környezet közötti interakciót a külső erőforrások, szolgáltatások igénybevételeivel, a közvélemény, a média rendszeres, hiteles tájékoztatásával. A nyitottság elvének érvényesítését a bv. Kódex 1993-as módosítása számos új intézmény beiktatásával látta el. A szabadságvesztés zártságát az intézet ideiglenes, rövid tartamú elhagyási lehetőségeivel (rövid tartamú eltávozás, kimaradás, rendkívüli kimaradás) oldotta fel, illetve a végrehajtás progresszivitásának szélesítése érdekében bevezette az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazását. Ez utóbbival megteremtette a hazai börtönrendszerből addig hiányzó félig zárt rezsimit. Ezek az új intézmények egyben arra voltak hivatottak, hogy ösztönzőként az elítélteket nagyobb teljesítésre, normakövetésre, együttműködésre serkentsék. A nyitottság elvének jegyében a hazai börtönügynek és a társadalomnak egy a korábitól gyökeresen eltérő kommunikációs viszonyt kellett kialakítania. Már a rendszerváltó években eltűnt a börtönügy korábbi, a pártállami korszak erőszakszerveire jellemző titkossága, megközelíthetlensége. Ugyanakkor a '90-es évek elejétől az össz-bűnözést kifejező mutatók erőteljes, robbanásszerű emelkedést jeleztek, ami a lakosság biztonságérzetének látványos romlásával, a bűnözéstől való félelmének növekedésével járt együtt. A közvélemény-kutatási adatok ekkor kimutatták, hogy ez a folyamat megnövelte a represszív intézkedések szélesítésének társadalmi igényét.¹⁷ A rendszerváltás a médiát is felszabadította, amely mentesülve a pártállami kontroll alól, jelentős szerepet kapott a közvélemény formálásában. A tömegkommunikáció – mint ez a '90-es évek elején kiütözött – a börtönről és a börtönökről szóló információit nem a mondanivaló szakmai-, hanem hírtérték- és szenzációtartalma szerint szelektálta. Így nem lehetett közömbös, hogy a hazai börtönügynek milyenek a médiakapcsolatai akkor, amikor a bűnözéstől való félelem növekedésével párhuzamosan zajlott a börtönügy erőteljes európaizálása, humanizálása. Ezekben az években az a felfogás uralkodott, hogy a börtönbüntetéssel kapcsolatos értékválasztást a huma-

nizáció és a represszió között a szakmai köröknek kell meghatározni és nem a hazánkban amúgy is ingadozó és főleg pesszimista közvélekedésnek. Számottevő és javarészt eredményes erőfeszítések történtek a börtönügy szakmai törekvéseinek minél szélesebb körű bemutatására egy társadalmi konszenzus kialakítása érdekében, hogy a társadalom felismerhesse érdekeit a börtönügy humanizációs törekvéseiben.

A nyitottság elve megvalósításának egy újabb dimenzióját nyitotta meg a rendszerváltozás azzal, hogy reményteljesen újraéledtek azok a társadalmi- és karitatív szervezetek, amelyek az intézetek falain belül és azokon kívül gyakorlati segítséget nyújtottak a börtönügy céljának megvalósításában.

A felelősség elvén a büntetés-végrehajtásnak azt a törekvését értjük, amely az elítéltek felelősségerzetének, önbecsülésének és önállóságának fejlesztésére irányul. Ez az alapelv az elítélt döntési felelősségét hangsúlyozva a végrehajtási folyamat alanyává, közreműködőjévé avatja az elítéltet, a börtön szerepe a társadalmilag elfogadható életvezetés kialakításához való segítségnyújtás. A '80-as, '90-es évek fordulóján világos volt számunkra, hogy az instruktív-paternalista börtöntől az együttműködő-szolgáltató börtönig vezető szakmai út – különösen régióinkban – nem könnyen és gyorsan átjárható. Kiütöközött, hogy az elítéltek emberi és állampolgári jogokkal körülbástyázott önrendelkezését a személyzet egy része saját jogainak, valamint hatalmának és tekintélyének csorbításaként éli meg. Az is világossá vált, hogy az elítélt emberi méltóságát, identitását tiszteletben tartó szerepvállalásához, e bonyolultabb szakmai képlet elfogadásához nem csupán időre, de a személyi állomány anyagi és erkölcsi megbecsülésére is szükség van.

2. A hazai börtönpopuláció alakulásáról a '70-es és '80-as évek adatai alapján megállapítható volt, hogy a nyugat-európai átlagot (ez 60–80 fő fogvatartott / 100 ezer lakos) messze meghaladta. Az 1978/79. évi kodifikációhoz még azért fűztünk jó reményeket, mert bízunk a relatíve alacsony fogvatartotti létszám (150–160 körüli ráta) stagnálásában. Ezután a '80-as évek elejétől egészen 1987-ig a fogvatartotti létszám jelentős emelkedése és tetőzése volt regisztrálható, e létszám visszaesése 1987-től kezdődött el a büntetőeljárás törvénynek az előzetes letartóztatást korlátozó módosításával. Ezután az 1989. évi és az 1990-es közkegyelmi rendelkezések hatálybalépésével látványos fogvatartotti létszámcsökkenést regisztrálhattunk.

A rendszerváltó évet követően 1990 és 1992 között tehát a fogvatartotti populáció újbóli gyors emelkedése volt tapasztalható, amit azonban összefüggésbe lehetett hozni a bűnözés dinamikus növekedésével és a bűnüldözők tevékenységének látványos javulásával. A fogvatartotti létszám várható további emelkedése azonban nem következett be, mint ezt az 1993 és 1995 közötti adatok is mutatják.

(I. sz. melléklet)

A büntetés-végrehajtás a fogvatartotti ráta mennyiségi mutatóit befolyásolni nem tudja, de szakmailag erőteljesen érdekelt annak minél alacsonyabb szinten tartásában. Az intézetek telítettségi foka ugyanis közvetlenül befolyásolja az elhelyezés színvonalát, a biztonság érdekében teendő kényszerű szükség-intézkedések rezsím-szigorító mellékhatását, a foglalkoztatható elítéltek arányát, a szabadidő-tevékenység programkínálatát, a nevelés individualizáltságának fokát. A rendszerváltozás tehát – a '90-es évek közepéig mért fogvatartotti adatok alapján – büntetés-végrehajtási szempontból kedvező fordulatot hozott, a punitivitás mérséklésével szakmailag magasabb színvonalú munka feltételeit teremtette meg.

A korabeli büntetés-végrehajtási elmélet lelkesen üdvözölte az igazságszolgáltatás, az ítélkezési gyakorlat börtöncentrikus jellegének jövőbeni redukcióját és támogatta a bűnügyi elméletnek azokat az eljárásjogi és anyagi jogi reformelképzeléseit, amelyek – többek között – az opportunitás elvének meghonosítását, az alternatív, a börtönbüntetést helyettesítő jogkövetkezmények skáláját és alkalmazási lehetőségét kínálták fel a törvényhozásnak.

A '90-es évek közepén készített optimista előrejelzések tartósan 14 ezer körüli létszámban határozták meg a hazai fogvatartotti állomány nagyságrendjét, abban a reményben, hogy hazánk túljutott a gazdasági szerkezetváltozás sokk-terápiáján és a bűnözés mederben tartásához elegendő a szabadság-elvonással járó jogkövetkezmények és kényszerintézkedések jogállami korlátok és nyugodt büntetőpolitikai megfontolások szerinti, ultima ratioként való alkalmazása. Az így előrejelzett 140-es fogvatartotti ráta a '90-es évek közepére Európában is megemelkedett átlag-rátához (70–90 fő / 100 ezer lakos) még mindig magasnak tűnt, azonban ez indokoltható volt a hazai bűnözés szerkezetének az európaiétól eltérő voltával, valamint szankciórendszerünk szűkös lehetőségeivel. Ebben az időszakban sokat ígérő törekvések indultak meg a bűnügyi tudomány területén az alternatív szankciók kínálatának szélesítése tárgyában.

3. A magyar börtönügy rendszerváltozáskori helyzetének elemzése, összevetése az európai fejlődéssel szükségessé teszi, hogy megvizsgáljuk akkori reáliáit, a fogvatartás tárgyi és személyi adottsá-

gait. Megítélésem szerint a börtönügy belső fejlődésének ütemét alapvetően két – egy objektív és egy szubjektív – feltétel befolyásolhatta. Nevezetesen:

- rendelkezett-e a gazdaságfüggő végrehajtási szféra megfelelően preferált, működőképes intézményekkel;

- fenntartható, illetve fejleszthető volt-e az intézetekben a személyzet professzionális felkészültségén alapuló humán légkör, amelyben kialakítható az elítéltekkel való törődés, gondozás, a velük való együttműködés.

Ami a gazdasági feltételeket illeti, a rendszerváltozást követő években *romlottak a büntetés-végrehajtás feltételei*. A tulajdonviszonyok és a gazdaság egész struktúrájának átalakításából fakadó átmeneti költségvetési nehézségek miatt kritikussá vált a hagyományosan maradékelven finanszírozott büntetés-végrehajtás helyzete. Mindez már nem egyszerűen gazdálkodási nehézségeket jelentett, hanem döntően és kedvezőtlenül hatott a szakmai alaptervekenységre, a fogvatartottak elhelyezésére, ellátására, kezelésére, nevelésére, oktatására, az intézetek biztonsági helyzetére és a szabadulásra való felkészítés-felkészülés kilátásaira egyaránt. A fogva tartottak ellátására irányuló feladatok teljesítését nehezítette, hogy a szervezet költségvetési gazdálkodására a nagyfokú takarékoság ellenére az állandó likviditási gondok váltak jellemzővé.¹⁸ Az elítéltek munkával foglalkoztatása is sajátosan alakult át hazánkban. A rendszerváltozást megelőző évtizedekben az extenzív termelési és tervutasításos rendszerben a nyugat-európaiak által is megcsodált büntetés-végrehajtási vállalatok, ha állami támogatással is, de működőképesek voltak és az elítéltek jelentős hányadának társadalmilag hasznos munkáltatását biztosították. 1989-től azonban a vállalatoknak nyújtott támogatások megszűntek, ezt tetézte a belföldi fogyasztás nagymértékű visszaesése, illetve az, hogy a fogyasztási cikkek területén egyre szélesedő import-liberalizáció miatt a vállalatok által előállított termékek eladhatatlanná váltak. A piacok elvesztése maga után vonta a vállalatok tartozásainak, hitelállományának már-már az elviselhetőség határát elérő növekedését.¹⁹ Nyilvánvalóvá vált, hogy a piacgazdaság feltételei között ezek a vállalatok a munkaerő minősége, a termékek színvonala, a ráfordítások nagysága miatt versenyképtelenné váltak, ráadásul a volt kül – és belföldi piacok fizetőképtelensége és beszűkülése miatt is e munkáltatási forma kritikus helyzetbe került. Ennek következménye pedig az elítéltek belső munkanélkülisége, ezzel relatív elszegényedésük növekedése lett, ami pedig kedvezőtlen, az intézetek belső biztonságát is veszélyeztető hangulat indukálódásához vezetett.²⁰

A rendszerváltozás különös terhet rótt a *büntetés-végrehajtás személyi állományára*, egyben megmutatta ebben az átmeneti időszakban válságkezelő rátermettségét. A rendszerváltozással a közép-kelet-európai régióban feltorlódozó ellentmondások a büntetés-végrehajtási szervezetek legitimációs válságát idézték elő, számos szomszédos államban véres börtönlázadások sorát robbantották ki. A bekövetkezett politikai-gazdasági fordulatra a hazai fogvatartotti állomány is sajátágosan reagált: úgy ítélték meg, hogy számukra a rendszerváltozás csak akkor következik be, ha ügyükben új törvények alapján egy új igazságszolgáltatási rendszer dönt. Követeléseiknek már 1989-ben, majd 1990-ben és 1991-ben is hangot adtak. Budapesten, Sopronban és Pálhalmán étkezés- és munkamegtagadással, Miskolcon jelentős anyagi károkkal járó börtönlázadásal, Vácott egy elítélt öngyilkosságával hívta fel a figyelmet az elítéltek követeléseire.²¹ Annak magyarázata, hogy hazánkban ekkor súlyosabb megrázkódtatásokkal, a köznyugalom megzavarásával járó rendkívüli események nem fordultak elő, a büntetés-végrehajtás személyi állományának megfontolt, türelmes, ugyanakkor határozott fellépésében, lényegében megfelelő felkészültségében, szakszerű munkavégzésében rejlett. Honi börtönügyünknek a több évtizedes válság kezelésében edzett „aranytartaléka” a személyi állománynak az a hűséges, kemény magja, amely a nehéz időszakokban erején felül is képes teljesíteni. A személyi állomány többsége már a '70-es évektől a büntetés-végrehajtásnál fokozatosan kibontakozó humán tendenciák jegyében alakította szakmai irányultságát, így a rendszerváltozáskor az elítéltekkel való kontaktus, a bánásmód kultúrája tekintetében nem volt számottevő elmaradásunk. Mégis, a legitimációs válság a személyi állomány egy része számára sem múlt el következmények nélkül, nőtt az elbizonytalanodás, a fásultság a kiábrándulás. Ennek is szerepe volt abban, hogy felgyorsult a testülettől való elvándorlás. 1989-ben a személyi állomány 7 %, 1990-ben 11 %, 1991-ben már 12,5 % távozott, többségük egészségügyi okokból. Az igazságügyi vezetésnek a kormányzat számára 1992 februárjában készített előterjesztése jól érzékeltette a személyi állomány körüli anomáliákat. Az előterjesztés kiemelte, hogy a büntetés-végrehajtási szolgálat nem vonzó a fiatalok körében, e hivatás társadalmi elismertsége az átlagnál alacsonyabb, anyagi-erkölcsi megbecsülése sem áll arányban a szakmai követelményekkel, amely jelentős fizikai és pszichikai megterheléssel jár. A minisztérium azt is elismerte, hogy a hivatásos szolgálattal járó korábbi kedvezmények köre is leszűkült.²² A nagyarányú fluktuáció következtében a maradék állomány szolgálati terhei nőttek, a korlátozott költségvetés pedig a megnövekedett feladatellátás terheit nem volt

képes kompenzálni.²³ A rendszerváltozást követő években általánosan tapasztalható volt, hogy a személyi állomány életkörülményei, egzisztenciális helyzete romlott, adósságaik nőttek.

Egyfelől a költségvetési korlátokból fakadó takarékoság, másfelől a hatékony büntetés-végrehajtás fenntartása vetette fel 1991-ben a szervezet átalakításának, racionalizálásának igényét. Erre a megelőző évtized tapasztalatai ösztönöztek, de felvetődött a szervezet nyugati modell szerinti átszervezésének gondolata is. A tapasztalatok azt mutatták, hogy a szervezet horizontálisan túlságosan tagolt, hiányzik az egyes szervezeti egységek közötti összhang, a hatáskörök túlságosan centralizáltak (ezért szélesíteni tervezték az intézetek önállóságát).²⁴ A nyugati országok szervezeti modelljeinek követése pedig a hazai szervezet „demilitarizálását” igényelte volna, ennek keretében az országos parancsnokság átalakítását olyan civil irányító szervvé, amely nem csupán a szabadságelvonással járó, hanem valamenynyí szankció végrehajtásának központi irányítását látja el.²⁵ Ezen kívül a szervezeti reform a honi börtönügy személyzetéből fegyveres szolgálati állományban csak a biztonsági szolgálatra beosztottakat hagyta volna meg. Az átszervezés 1991-ben megtörtént, azonban az elképzeléseknek csak egy részét, főleg a takarékosági szempontoknak megfelelő módosításokat hajtották végre. Ennek eredményeképpen az Országos Parancsnokság létszámát 30 %-al (227 főről 161 főre), az intézetek vezetői szintjeinek és beosztásainak mintegy 40 %-os csökkentését (261 főből 156 fő) látták el, új szervezeti egységként hozták létre a Központi Ellátó Intézetet és a Sajtóirodát. Az átszervezésnek figyelemre méltó intézkedése volt, hogy az intézetekben a fogva tartottak életének irányítását, ellenőrzését végző személyek egy szervezeti egységbe integrálódtak.²⁶ Az átszervezés nem tűzhet napirendre sem a tervezett „demilitarizálást”, sem a decentralizációt. Előbbi érzékenyen érintette volna a személyi állomány fegyveres státuszából fakadó privilégiumait, ez utóbbi legfőbb akadálya pedig a szűkös költségvetés volt. Az intézetek tartós hiánygazdálkodása ugyanis szigorúan centralizált pénzügyi kontrollt igényelt, de az alulfinanszírozottságra vezethető vissza az a szakmában eluralkodott biztonsági szemlélet is, amelynek szükség-szerű velejárójává vált a centrális hierarchia kialakítása.

Összességében a politikai és gazdasági rendszer változása 1989-ben új reményeket ébresztett a büntetés-végrehajtás szakmai köreiben. A hazai büntető igazságszolgáltatásban egy európai orientációjú liberalizációs folyamat kezdődött, amelynek következtében a '90-es évek közepéig csökkent a fogva tartotti ráta. Ez lehetőséget kínált 1993-ban a büntetés-végrehajtási szabályozás harmonizálására, a nemzetközi kötelezettségeink és az Európa Tanács ajánlásai, különösen az 1987-es Európai Börtön szabályok adaptálásával. Sokat ígérő kísérletek indultak az európai alapelveknek – a normalizálás, a nyitottság és a felelősség elveinek – gyakorlati megvalósítására. Jelentős eredménynek tekinthető az a párbeszéd, amely a társadalmi közvélemény és a szakma között kialakult, elsősorban az írott és az elektronikus médiával való kedvező kapcsolat megteremtésével. Reményteljesen újjáéledtek azok az egyházi-, karitatív és társadalmi szervezetek, amelyek az intézetek falain belül és azon kívül segítséget nyújtottak a büntetés-végrehajtás céljainak megvalósításában.

Már a '90-es évek elején azonban nyilvánvalóvá vált, hogy az új társadalmi rendszer költségvetési terhei és prioritásai nem teszik lehetővé a büntetés-végrehajtás materiális feltételeinek javítását, a 100–120 éves intézeti infrastruktúra modernizálását, a jelentős költségvetési többlet-terhet képviselő foglalkoztatás (munkáltatás) szélesebb körű korszerűsítését, a személyi állomány egzisztenciális feltételeinek javítását. A tartós szakmai válságot már-már művészi fokon kezelő börtön személyzet jóvoltából a társadalom köznyugalmát érintő, biztonságát veszélyeztető rendkívüli események nem történtek, és egyben a szakma sajátos csapdája is, mivel ha súlyos események fordították volna ide a figyelmet minden bizonnyal a támogatás sem maradt volna el.

Jegyzetek:

¹ *Tájékoztató a bűnözésről.*: 1–5. p.

² KEREZSI – DÉR: 47–54. p.

³ LŐRINCZ

⁴ 1966/21. tvr.

⁵ 1976/8. tvr.

⁶ 1988/3. tvr.

⁷ Lásd. HORVÁTH Tibor, KABÓDI Csaba, KÖVÉR Ágnes, NAGY Ferenc, SEREG Pál és VOKÓ György munkásságát.

⁸ VOKÓ

⁹ Loc. cit. 4. p.

¹⁰ CSÓTI – LŐRINCZ

¹¹ 1993/XXXII.tv.

¹² LIPTON – MARTINSON – WILKES

¹³ SZ. KISS

¹⁴ KABÓDI – LŐRINCZ

¹⁵ RENTZMANN

¹⁶ A 6/1990. IM. utasítás által meghatározott mozgástér szerint elhelyezhető létszám 16 812 fő volt, azonban az európai normák szerinti nettó alapterület megállapítása alapján a bv. Intézetek befogadó képessége 1995-től 10 459 főre csökkent.

¹⁷ FARKAS

¹⁸ Előterjesztés BV. 4. p.

¹⁹ Előterjesztés IM. 7. p.

²⁰ Előterjesztés BV. op. cit. 5. p.

²¹ Loc. cit. 6–7. p.

²² Előterjesztés IM. op. cit. 4–5. p.

²³ Loc. cit. 8. p.

²⁴ Előterjesztés BV. op. cit. 9. p.

²⁵ VÓKÓ: op. cit. 8. p.

²⁶ Előterjesztés BV. op. cit. 9. p.

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések

ÖNÁLLÓ KIADVÁNYOK

- KEREZSI – DÉR — KEREZSI Klára – DÉR Mária: *Mennyibe kerül a büntető igazságszolgáltatás, avagy az alternatív szankciók költsége*. Budapest, 1998, Magyar Kriminológiai Társaság. /Kriminológiai Tanulmányok XXXV./
- LIPTON – MARTINSON – WILKES — D. LIPTON – R. MARTINSON – J. WILKES: *The effectiveness of correctional treatment*. [A korrekciós szerződés következményei.] New York, 1975, Praeger.
- RENTZMANN — RENTZMANN W.: *Normalizáció, nyitottság, felelősség Kelet-Európában*. Budapest, 1995, /BV Szakkönyvtár 1./

TANULMÁNYOK

- CSÓTI – LŐRINCZ — CSÓTI A. – LŐRINCZ J.: Jogharmozáció és nemzetközi sajátosságok. *Börtönügyi Szemle*, XVI. évf. (1997) 2. sz. 35. p.
- FARKAS — FARKAS Ákos: Kriminálpolitika (a büntetésvégrehajtással kapcsolatos társadalmi elvárások). *Börtönügyi Szemle*, XV. évf. (1996) 3. sz.
- KABÓDI – LŐRINCZ — KABÓDI Csaba – LŐRINCZ József: A szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának hatásrendszere. In KABÓDI Csaba (szerk.): *Kriminológiai ismeretek. Bűnözés, bűnözéskontroll*. Budapest, 1999, Corvina. 351–354. p.
- SZ. KISS — SZ. KISS Csaba: A büntetés-végrehajtás feladatrendszerének változásairól. *Börtönügyi Szemle*, IX. évf. (1990) 2. sz. 13. p.
- LŐRINCZ — LŐRINCZ József: A magyar börtönügy a rendszerváltozás időszakában. *Főiskolai Figyelő Plusz*, V. évf. (1994) 1. sz. 49. p.

KÉZIRATOK ÉS BELSŐ KIADVÁNYOK

- Tájékoztató a bűnözésről.* — *Tájékoztató a bűnözésről*. Budapest, 1990, BM Adatfeldolgozó Szolgálat és Ügyészségi Információs Központ.
- VÓKÓ — VÓKÓ György: *Javaslat a büntetés-végrehajtás újjászervezésének általános koncepciójához*. 1990. XII. 13. A szerző tulajdonában.
- Előterjesztés IM. — *Előterjesztés a kormány részére a büntetés-végrehajtás helyzetéről*. 1992. II. 7. Igazságügyminisztérium. A szerző tulajdonában.
- Előterjesztés BV. — *A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságának főosztályvezetői értekezletre szóló előterjesztése*. 1992. X. A szerző tulajdonában.

JOGSZABÁLYOK

- 1993/XXXII. tv. — 1993/XXXII. tv. a büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló 1979/11. tvr. módosításáról.
- 1966/21. tvr. — 1966/21. tvr. a szabadságvesztés büntetés végrehajtásáról és az előzetes letartóztatás foganatosításáról.
- 1976/8. tvr. — 1976/8. tvr. az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egységokmányára kihirdetéséről.
- 1988/3. tvr. — 1988/3. tvr. a kínzás és más kegyetlen, embertelen és megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni nemzetközi egyezmény kihirdetéséről.

Mellékletek jegyzéke:

I. sz. melléklet

A fogvatartotti létszám alakulása 1985–1995. 98

A fogvatartotti létszám alakulása 1985–1995

Év	Előzetesen letartóztatott	Elítélt	Kényszer-gyógykezelt	Elzárásra beutalt	Egyéb*	Összesen
1985	3 958	15 481	250	1 902	1 425	23 016
1986	3 834	17 194	231	1 709	1 844	24 812
1987	3 131	15 950	225	1 646	1 591	22 543
1988	2 829	15 178	223	1 236	1 455	20 921
1989	2 402	12 632	199	155	540	15 928
1990	3 246	8 897	146	30		12 319
1991	4 264	10 326	152	68		14 810
1992	4 272	11 424	143	74		15 913
1993	3 557	9 390	130	119		13 196
1994	3 433	9 390	121	196		13 140
1995	3 183	8 928	128	215		12 454

A táblázat a BV. Országos Parancsnokságának minden év december 31-i létszámadatait tartalmazza.

* Az időközben megszűnt szigorított őrizet, szigorított javító-nevelő munka és a munkaterápiás alkoholelvonás összesített adatai.

PARÁDI József
Kontinuitás és újrakezdés a XIX–XX. századi magyar rendvédelemben

A kontinuitás és az újrakezdés témakörét a magyar rendvédelemnek a kiegyezéstől az ezredfordulóig terjedő időszakára kiterjedően vizsgáltam. Célom a XIX–XX. századi szuverén magyar állam rendvédelmi modelljének vizsgálata volt. Ebből fakadóan az idegen elnyomás a neoabszolutizmus – amely a magyar államiságot is kiiktatta – rendvédelmének értékelése nem képezte tevékenységem részét.¹ A szuverenitást illetően a korlátozott szuverenitást is szuverenitásnak tekintettem. A kiegyezést pedig azért tartom a vizsgálati idő célszerű kezdetének, mert a polgári nemzetállam ezzel az aktszal jött létre Magyarországon.² Az 1848–1849-es forradalom- és szabadságharc állama csupán kísérletnek tekinthető, amelyet erőteljesen befolyásoltak a védelmi harcok.³ Az 1848–1849-es forradalmat és szabadságharcot megelőző magyar állam rendi berendezkedése pedig értelmetlenné teszi az összehasonlítást a polgári idősakkal. Magyarország német megszállásának időszakát a szuverenitás hiánya periódusának tekintem. Ebből fakadóan ezen időszakot sem vontam be vizsgálódásomba.

A kontinuitást és az újrakezdést a központi államhatalom közvetlen felügyelete alá tartozó önálló rendvédelmi testületek tekintetében vizsgáltam. A rendvédelmi testületeken belül egy-egy rendvédelmi tevékenységi kör végzésére elkülönített struktúrákkal – mint például a határszéli csendőrség (1891–1919) – külön nem foglalkoztam.

Nem tekintetem továbbá a vizsgálat tárgyának az elhárító és felderítő apparátusokat függetlenül attól, hogy e szervezeteket a véderőhöz vagy más civil tárcához telepítették. Ugyancsak a vizsgálaton kívüli szféra részének tekintetem a haderőn belüli rend fenntartására hivatott szervezeteket.

Álláspontom szerint három kérdés megvizsgálásával lehet a vizsgált időszak magyar rendvédelmében a kontinuitás és az újrakezdés témáját kifejtteni.

1. A vizsgált időszak magyar rendvédelme valóban újrakezdések sorozata volt? A kontinuitás vagy az újrakezdés dominanciája állapítható e meg?

2. Miért került sor az újrakezdésekre, és mi volt azok lényege?

3. Mi az újrakezdések hatása, a kontinuitás haszna?

1. A vizsgált időszak magyar rendvédelme valóban az újrakezdések sorozata volt?

A mintegy másfél évszázad magyar nemzet egyébként is viharokkal bővelkedő történelme meglehetősen eseménydús időszakának bizonyult. Ezen idő alatt:

- két világháborúban vett részt az ország a vesztesek oldalán;
- továbbá a történelmi Magyarország területének csaknem $\frac{2}{3}$ -át lakosságának közel $\frac{1}{2}$ -ét elcsatolták, a kárpát-nyedencei magyar etnikum mintegy $\frac{1}{3}$ -a a trianoni határokon túlra került;
- a magyar állam az alkotmányos monarchiával kezdődően a pártállamig terjedően jelentős változásokon esett át;
- az ország a térség meghatározó államából – ellenséges érzületekkel terhelt népek gyűrűjévei körülölelt – kis országgá vált;
- a többé kevésbé önellátásra is alkalmas kárpát-nyedencei gazdasági egység felaprózása nyomán az ország gazdasága nyitottá és sérülékennyé vált, majd a Kárpát-nyedencén belüli együttműködést egy külső nagyhatalom igénye tette lehetővé jóval nagyobb gazdasági egység keretein belül, végül pedig az Európai Unió gazdaságába integrálódik a magyar és az utódállamok gazdasága egyaránt.

Az európai, a kárpát-nyedencei és az országon belüli körülmények alakulása egyaránt jelentős mértékben hozzájárult a magyar rendvédelemben megvalósult dinamikus változásokhoz.

A magyar rendvédelem vizsgálata során nem lehet eltekinteni a magyar állam változásaitól, a magyar állam egészére kiható változásoktól, mivel ennek függvényében alakult nemzeti rendvédelem-történetünk. A vizsgált időszakban lényegében két nagy korszak különböztethető meg, a polgári és a pártállami idősak. Az 1918–1919-es forradalmak nyomán kialakuló Tanácsköztársaságot témánk szempontjából csupán kísérletnek tekintem, bár kétségtelen, hogy a magyar rendvédelem alapos átrendezésével járt, azonban néhány hónapos regnálását követően az eredeti állapot lényegében helyreállt.

A pártállami magyar rendvédelem – hasonlóan a tanácsköztársasági modellhez – a keleti diktatórikus szisztémát vette át, több éves átalakulási folyamat eredményeként. E folyamat célja lényegében a polgári magyar állam felszámolása volt oly módon, hogy helyébe a pártállam magyar változatát hozza létre.⁴

Negyvenéves működés után – a megszálló csapatok elnyomása nyomán – az ország deklarálta ugyan a polgári államhoz való visszatérését, amely azonban a gyakorlatban ellentmondásos módon valósult meg, számos gonddal terhelt.

A másfél évszázad nyomán tehát összességében öt ízben alakult át magyar állam először 1867-ben, majd 1919-ben két alkalommal ezt követően 1945 és 1950 között végül pedig 1989-ben a rendszerváltás nyomán, amely folyamat még ma sem tekinthető lezártnak. A kiegyezés nyomán a dualizmus időszakában (1867–1919) jött létre a polgári magyar állam.

Ennek részeként alakult ki a nemzeti rendvédelmi struktúra. Lényegében a polgári nemzetállam francia modelljét – a német nyelvterület közvetítései – adaptálták Magyarországra a kárpát-medencei sajátosságok figyelembe vételével.⁵

A magyarországi rendvédelem nem ismerte a rendfenntartásban alkalmazott erőszak központi államhatalomnak biztosított monopóliumát. A rend fenntartásának kötelezettségén a központi államhatalom és az önkormányzatok osztoztak. A rend védelme érdekében az országgyűlés országos hatáskörű, az önkormányzatok közgyűlései pedig lokális hatáskörű rendvédelmi testületeket hozhattak létre a kormány, illetve az önkormányzatok vezető testületeinek irányításával és fenntartásával. A törvények természetesen azonosak voltak az országban, azonban a törvényekben foglaltak érvényesítése érdekében a kormány és az önkormányzatok egyaránt létrehozhattak rendvédelmi szervezeteket. A kormány azon a szakterületeken állított fel rendvédelmi testületeket, amelyek gondozása nem volt eredményesen megoldható az önkormányzatok felügyelet alatt álló rendvédelmi testületekkel.⁶

Ez a szisztéma a városok esetében ugyan életképes volt, azonban a kistelepülések nem rendelkeztek elegendő bevétellel ahhoz, hogy akár egy rendőr őrsöt is fenntartsanak. A vidék romló közbiztonsági állapotán a kormány kezdetben kormánybiztosok kiküldésével igyekezett javítani. Ilyen kormánybiztos volt a rettegett hírű RÁDAY Gedeon is. A kormánybiztosok antihumánus eszközökkel ugyan rendet teremtettek, amint azonban kitették lábukat az ellenőrzésükre bízott területről az anarchia rövid időn belül visszarendeződött. Nyilvánvalóan a rendvédelmi rendszer reformjára volt szükség. TISZA Kálmán kezdeményezésére ezt követően hozták létre a *Magyar Királyi Csendőrséget*. A csendőrség a kormány közvetlen felügyelet alatt állt, költségeit a kormány fedezte. A testület személyi állománya katonának minősült, ezért személyi kérdésekben a honvédelmi tárca, az összes többi témakörben pedig a belügyi tárca alárendeltségébe tartozott, mivel a szervezet rendvédelmi testületnek minősült.⁷

A magyar rendvédelem tehát már csaknem 150 éve túljutott a falurendőrség ideáján.

Nevetséges és szomorú, hogy a rendvédelemért felelős magyar tárca vezetője, mint újonnan feltalált olyan gondolatként hirdeti a falurendőrséget, amely megvédi a vidék közbiztonságát. Ez a megoldás alkalmatlannak bizonyult.

A központi államhatalom közvetlen irányításával a századelőn 13 rendvédelmi testület működött az országban.⁸ Ezen szervezetek szinte mindegyike a kiegyezés után jött létre vagy alakult át. Az önkormányzati rendvédelmi testületek többsége – mint például a városi rendőrségek – az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc előtt is működött, majd a kiegyezés után folyamatos fejlesztéssel tették alkalmassá a polgári viszonyok rendvédelmi igényei szerinti működésre. Az abszolútikus hatalom visszaszorulásával az osztrák fél ugyan kezdeményezte a birodalmi rendvédelmi szervezetek, illetve szakemberek átvételét, ettől azonban a magyar fél elzárkózott.⁹ Végül is – a nemzet elnyomásában kevésbé frekvenciált szervezeteknél mint például a pénzügyőrség esetében – a neoabszolútizmus testületeitől vettek át szakembereket az új magyar rendvédelmi szervezetek, de nem a testületeket, illetve nem a teljes személyi állományt. A dualizmus időszakában a központi államhatalomnak alárendelt testületeket a kiegyezés után hozták létre. Voltak ugyan elődeik a neoabszolútizmus időszakában, az előd szervezetek szakterülete többé-kevésbé megegyezett a dualizmuskori utódokéval. A dualizmuskori szervezetek azonban újonnan felállított rendvédelmi testületek voltak. Nem volt testületi kontinuitás a neoabszolútizmus és a dualizmus rendvédelmi testületei között, hiszen merőben új személyi állománnyal, szervezettel, diszlokációval és szabályozással működtek, még akkor is ha tevékenységük során hasznosítottak neoabszolútizmus kori tapasztalatokat is.¹⁰

A századforduló időszakára kiforrott állapotba kerülő magyar rendvédelem fokozatosan alakult ki. Kezdetben a községi településenként működött rendőrségek tartották fenn, inkább rosszul mint jól. E mellett a kiegyezéstől működött a *Magyar Királyi Büntetésvégrehajtás*, a *Magyar Királyi Pénzügyőrség*, a *Magyar Királyi Nemesi Testőrség* és a *Magyar Királyi Koronaőrség*. 1872-ben pedig szétválasztották a neoabszolútizmustól örökölt Magyar Királyi Vám- és Adóhivatalokat *Magyar Királyi Adóhivatalokká*, és *Magyar Királyi Vámhivatalokká*. A polgári fejlődéshez szükséges közbiztonság létrehozása és fenntartása érdekében hozták létre a *Magyar Királyi Csendőrséget* 1881-ben és a *Magyar Királyi Határrendőrséget* 1903-ban. Ennek a folyamatnak képezte a részét a *Magyar Királyi Darabont Testőrség* (1904), a *Magyar Királyi Képviselőházi Őrség* (1912) és a *Magyar Királyi Fiumei Rendőrség* (1916) létrehozása. Megszűnt viszont 1894-ben az 1840-ben felállított *Magyar Királyi Me-*

zőrendőrség, átadva feladatkörét az újonnan létrehozott mezőőri rendszerben tevékenykedő mezőőröknek (**I. sz. melléklet**).

Az Osztrák-Magyar Monarchia két társországaiban, az Osztrák Császárságban és a Magyar Királyságban – függetlenül attól, hogy a kiegyezési alaptörvény a belügy részét képező rendvédelmet a két társország önálló hatáskörébe utalta – a rendvédelmi struktúra hasonló volt. Vidéken mindkét országban a rendet a csendőrség, városokban pedig a rendőrségek tartották fenn. E mellett pedig a pénzügyőrség és a büntetés-végrehajtás szervezetei is működtek a két társországban. A határok őrizetét a csendőrség, a pénzügyőrség és a rendőrség mindkét társországban közösen látta el, bár az Osztrák Császárságban külön határrendőrséget nem hoztak létre. Hasonló volt a helyzet a két társország által közösen irányított Bosznia-Hercegovinában is.¹¹ Annak ellenére, hogy a két társország legfőbb közjogi méltóságának a tisztét egyetlen természetes személy látta el, a testőrségeket a két közjogi tisztség védelmére külön-külön szervezték, így azok nem egyeztek meg az Osztrák Császárságban és a Magyar Királyságban. A Magyar Királyságban külön koronaőrség és képviselőházi őrség is működött. Ezen testületek szerepe azonban – annak ellenére, hogy fontos szerepet töltöttek be az állam zökkenőmentes tevékenységének biztosítása terén – működésük nem volt meghatározó jellegű az ország közrendjére és közbiztonságára.

A polgári magyar állam rendvédelmi struktúrája tehát nyilvánvalóan a dualizmus időszakában jött létre, nevezetesen a századforduló időszakára érte el kifejtett formáját. A dualizmus időszakában hosszabb-rövidebb ideig tíz országos rendvédelmi testület működött, valamint három regionális rendvédelmi testület tartozott a központi államhatalom közvetlen felügyelete alá.¹² E 13 szervezet közül három testület már a kiegyezés előtt is működött.¹³ egy szervezet pedig a jogelőd szervezetből vált ki.¹⁴ Kilenc rendvédelmi testületet viszont újonnan állítottak fel, bár létrehozásuk során hasznosították a korábbi, illetve külföldi tapasztalatokat.¹⁵

A dualizmus időszakában működő vizsgált rendvédelmi testületek tehát döntően a ki egyezést követően jöttek létre, illetve a korábbi indíttatású szervezetek is megújult formában tevékenykedtek a kiegyezés után. Új struktúra, új diszlokáció, új szabályozás és új személyi állomány, ezen belül pedig új szakmai elit gondoskodott arról, hogy a dualizmus kori rendvédelem a polgári magyar állam igényeinek megfelelő módon működjön. A 12000 főnyi Magyar Királyi Csendőrség, és az ugyancsak megközelítőleg 12 000 főnyi magyarországi rendőrségek, valamint a fennmaradó rendvédelmi testületek csaknem 12000 főt számláló személyi állománya alkotta a magyar rendvédelmi szakgárdát. Ennek a személyi állománynak néhány főnyi szakembertől eltekintve nem sok köze volt a neoabszolutizmus kori rendvédelemhez.

A mintegy 35 000 főnyi rendfenntartó a 287 000 km² területen, csaknem 20 000 000 főnyi lakosság körében tartotta fenn a rendet – a mai viszonyokhoz képest – irigylésre méltó eredményességgel, hiszen a csendőrök 90 %, a rendőrök pedig 80 % körüli bünfelderítési mutatót produkáltak. Az eredményességnek több oka volt.

- A rendvédelmi testületek személyi állományának a képzettségi színvonala ugyan testületenként változott, azonban a legnagyobb és legerősebb szervezet a Magyar Királyi Csendőrség esetében a testületi tagok képzettsége magasabb volt a hasonló társadalmi állásúak átlagánál.¹⁶ Valamennyi testületnél kialakult egy szakmai elit réteg, amely akkor képzettségi szintjéhez viszonyítva magas képzettséggel rendelkezett, alkalmas volt a szervezet irányítására, a fejlesztésre, külföldi tapasztalatok adaptálására, együttműködésre a társszervezetekkel stb.

- A rendvédelmi testületek szervezeti felépítése és diszlokációja nem volt hivatali hierarchia orientált, hanem a bűnmegelőzés és bünfelderítés praktikumának primátusát volt hivatva biztosítani.¹⁷

- Rendkívül kiterjedt társadalmi segítők – gátőrök, pályaőrök, vadőrök, stb. – népes csapata támogatta a rendvédelmi testületek tagjainak eredményes szolgálatellátását. Ezek a segítők az állam költségvetését nem terhelték, hiszen törvény írta elő az érintett társaságoknak olyan személyzet alkalmazását, akik családostul a területen laktak, elvégezték a kisebb javításokat, illetve felügyelték és irányították az ilyen munkálatokat, valamint előállították területükön azokat, akik a fennálló szabályoktól eltérő magatartást tanúsítottak.¹⁸

- A rendvédelmi testületek vezetése eredményes és magas színvonalú volt. A személyi állomány 5 %-a alkotta a tiszti kart, amely – az állampolgárokkal, mint hatósági személy nem kerülhetett kapcsolatba, azonban – a testület vezetését kiválóan ellátta. A személyi állomány 95 %-ának a munkáját rendkívül hatékonyan szervezte.¹⁹

- A nagyobb tömegeket igénylő rendvédelmi akciók megvalósításába a véderő bevonható volt.

Nevezetesen a Magyar Királyi Honvédség csapatainak az alkalmazására több ízben sor került. Eből fakadóan pedig az élő előkoncentrációt megvalósító szervezeti elemek létrehozására nem volt szükség a magyar rendvédelemben.²⁰

Bizton állítható, hogy a dualizmuskori rendvédelmet nem az előző rendszerrel való kontinuitás, hanem az újrakezdés jellemezte. Az újrakezdés során ugyan átvett tapasztalatokat a neoabszolutizmus időszakából és a külföldi rendvédelmi rendszerektől egyaránt, azonban mégis az újrakezdés dominált a kontinuitással szemben.

A Tanácsköztársaság (1919) időszakában a helyzet egyszerű és egyben bonyolult is volt. Egyszerű, mivel valamennyi rendvédelmi testületet feloszlatták, helyettük pedig a Vörös Őrséget állították fel egyetlen rendvédelmi testületként. Bonyolult is, mivel az új rendvédelmi testület személyi állományát a megszüntetett szervezetek tagjai alkották, azonban a kulcspozíciókba munkás kádereket helyeztek akiknek fogalmuk sem volt a rend védelméről, a rendvédelmi szakembereket pedig adminisztratív munkakörök ellátására kárhoztatták. A Tanácsköztársaság vezetői kinyilvánították azon szándékukat, hogy a proletárdiktatúra kiépítése során arra a lenini tételre kívánnak hagyatkozni, mely szerint a polgári állam munkatársait – néhány kiváló szakembertől eltekintve – el kell távolítani az államapparátusból. Erre a lépésre azonban a harcban álló Tanácsköztársaságban nyilvánvalóan nem kerülhetett sor fennállásának 133 napja alatt.²¹

A 133 nap azonban nemcsak a vezetők lecserélésére volt elegendő. Kialakították a korábbi időszak rendvédelmi rendszeréből hiányzó elemeket is. A Lenin-fiúk gyűjtőnéven emlegetett csapatok lényegében terroralakulatok voltak, amelyet nem a külső támadások felszámolására alkalmaztak, hanem a lakosság azon része ellen vetettek be akik nem értettek egyet a Tanácsköztársasággal és felléptek ellene. A Tanácsköztársaság terroralakulatai nem csupán a már kirobbant lázadások leverését hajtották végre, hanem a készülődést is megtorolták, illetve a potenciális ellenállási lehetőségek felszámolására is törekedtek. Ennek keretében fegyverezték le az egyetlen csendőri erőkoncentrációt a Duna-Tisza-közén. A lefegyverzett csendőröket hazaküldték annak ellenére, hogy a rendvédelmi testületek tagjait a Vörös Őrség egyébként átvette. A prevenciónak estek áldozatul a csendőrség vezetői, akiket a Lenin-fiúk elhurcoltak, majd bestiális módon halálra kínoztak, végül pedig holttestüket az éj leple alatt a Dunába dobták.²²

Mivel a Tanácsköztársaság vezetői kinyilvánították, hogy a korábbi törvények hatályukat veszíteték, új normatívák létrehozására azonban nem állt rendelkezésre kellő idő, ezért lényegében az illetékesek igazságérzete dominált a rendvédelmi szervezetek működése során. Ez pedig az esetek többségében azt jelentette, hogy a személyi állomány hivatását a korábbi gyakorlatnak megfelelő módon, vagy ahhoz hasonlóan látta el. Mindenképpen új jelenség volt a magyar rendvédelemben, hogy e testületeket nem csupán a bűnösök felderítésére és elfogására alkalmazták – bár a bűnös fogalma is képlekeny-nyé vált – hanem egyfajta ítélező, sőt ítéletvégrehajtó szerepet is testáltak a rendvédelmi szervezetek, különösen azok terroralakulataira.²³

Bizton állítható tehát, hogy a Tanácsköztársaság rendvédelmében nem a kontinuitás, hanem az újrakezdés dominált, bár az újrakezdés – az idő rövidege miatt – nem tudott ugyan kibontakozni, azonban az újrakezdésre törekvés jól kitapintható.

A két világháború közötti időszakban (1919–1945) a Tanácsköztársaság leverését követően eltörölték a proletárdiktatúra tiszavirág életű rendvédelmi struktúráját és – a jogfolytonosság jegyében – a dualizmuskori rendvédelmi struktúrát reorganizálták kisebb módosításokkal. Újra felállították a Magyar Királyi Csendőrséget, a Magyar Királyi Pénzügyőrséget, a Magyar Királyi Vámhivatalokat, a Magyar Királyi Koronaőrséget, a Magyar Királyi Képviselőházi Őrséget és a Magyar Királyi Büntetés-végrehajtást.

1919-ben valamennyi rendőrséget a központi államhatalom közvetlen irányítása alá vonták, oly módon, hogy a rendőrségeket egyetlen nagy szervezetbe integrálták, a Magyar Királyi Államrendőrségbe. E szervezetet pedig 1931-ben átszervezték és átnevezték Magyar Királyi Rendőrséggé.²⁴

A Magyar Királyi Nemesi Testőrség és a Magyar Királyi Darabont Testőrség maradványait 1920-ban összevonták egy szervezetbe a Magyar Királyi Testőrségbe.²⁵

A trianoni békediktátummal kapcsolatosan is sor került új rendvédelmi testületek létrehozására.

1921-ben létrehozták a Magyar Királyi Folyamőrséget. A testület a vízirendészet feladatkörét látta el, azonban álcázásával a dunai flottilla maradványait tartották fenn, illetve fejlesztették tovább. 1938-ban a testületet visszaintegrálták a Magyar Királyi Honvédségbe. A vízirendészeti teendőket ellátó szervezetrészt és feladatköröket pedig – a területi illetékesség elve alapján – a Magyar Királyi Rendőrség és a Magyar Királyi Csendőrség vette át.²⁶

1921-ben felállították a Magyar Királyi Vámőrséget, amely lényegében a dualizmuskori határszé-

li csendőrség feladatkörét valósította meg a trianoni határokon az úgynevezett zöldhatárőrizet kivitelezésével. A Magyar Királyi Vámőrség hivatalosan a pénzügyi tárca kompetenciájába tartozott ugyan, azonban a testület álcázásában katonai erőt igyekeztek elrejtteni.

1931-ben a Magyar Királyi Vámőrséget – változatlan feladatkörrel – a Magyar Királyi Határőrség váltotta fel, már a belügyi tárca kompetenciájába tartozó an, azonban a katonai erők álcázása továbbra is fenn állt. A Magyar Királyi Honvédség ezredeinek 1/3-a a határőrség álcázásával működött.

1938-ban a *Magyar Királyi Határőrséget* beolvasztották a Magyar Királyi Honvédségbe. A korábban álcázott katonai erők a véderő határbiztosító erejeként működtek a továbbiakban, a határőrizeti erők pedig továbbra is a zöldhatárőrizeti teendőket látták el.²⁷

A két világháború közötti időszakban – leszámítva a nyilas rendszert – nem hoztak létre a Magyar Királyságban több, a központi hatalomnak alárendelt, országos hatáskörű rendvédelmi testületet.

A két világháború között tehát a központi államhatalom közvetlen irányításával összesen 12 országos hatáskörű önálló rendvédelmi testület működött.²⁸ A 12 testület közül 7 szervezet lényegében folyamatosan működött a két világháború között²⁹ szervezet pedig időszakosan. Az 5 időszakosan működő szervezet lényegében három vonulatot alkotott a rendőrség, a határőrség és a folyamőrség vonulatát. A Folyamőrség és a Határőrség lényegében beolvadt a haderőbe, míg a rendőrségek egymást követően működtek.

A trianoni békediktátum által 93 000 km² területre és mintegy 8 000 000 főnyi lakosra csökkentett Magyar Királyságban hozzávetőlegesen a dualizmuskori rendvédelmi létszámot alkalmazták. A korszak sajátossága volt a dualizmuskorhoz képest felduzzasztott létszámú rendvédelem, mivel a győztes hatalmak kívánatosnak tartották a magyar rendvédelem fejlesztését. A haderőt viszont visszanyesték. Ebből fakadóan a rendvédelem a haderő egy részének a rejtésére is szolgált a Bled-i egyezményig.³⁰

A trianoni békediktátum okozta sajátosságoktól eltekintve a két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme jelentős mértékben hasonlított a dualizmuskorira. Lényegében a dualizmuskorhoz hasonló eredményeket produkált. Az eredményesség okai is hasonlóak voltak:

- a személyi állomány szakmai színvonala továbbra is magas volt;
- a rendvédelmi testületek diszlokációja és struktúrája egyedi módon alakult a bűnmegelőzés és bűnfelderítés lehető leghatékonyabb kereteit létrehozva;
- a társadalmi segítők létszáma ugyan – az ország területének és lakosságának csökkenésével arányos módon – mérséklődött a dualizmuskorhoz képest, azonban még így is többszörösen meghaladta a rendvédelmi testületek személyi állományának létszámát;
- a rendvédelmi testületek személyi állományán belül továbbra is a dualizmuskorival megegyező egészséges arányok működtek, a tisztai kar pedig kiválóan irányította testületét;
- a véderő rendvédelmi alkalmazására továbbra is lehetőség nyílt, amellyel időnként éltek is, ebből fakadóan pedig a magyar rendvédelem továbbra is nélkülözötte a jelentős élőerőt lekötő szervezeti egységeket, ilyen szervezetek a háború hatására jöttek csupán létre.

Nyilvánvaló, hogy a két világháború közötti rendvédelmet nem az előző rendszerrel a Tanácsköztársasággal való kontinuitás, hanem a dualizmuskori alapokra támaszkodó újrakezdés jellemezte. Lényegében – módosításokkal ugyan és tekintettel a trianoni békediktátum következményeire – ismét a dualizmuskori modellt hozta létre. Ebből fakadóan megállapítható, hogy nem a kontinuitás, hanem az újrakezdés jellemezte, bár az újrakezdés a korábbi rendszert megelőző rendvédelmi struktúra kontinuitását biztosította.

A pártállam időszakában (1945–1990) abból a szempontból állt elő a Tanácsköztársaság időszerűségéhez hasonló helyzet, hogy a magyar rendvédelmi rendszert lerombolva a szovjet mintát kívánták importálni Magyarországra. Abból a szempontból a helyzet azonban eltérő volt, hogy a Kommunisták Magyarországi Pártja (KMP), majd Magyar Kommunisták Pártja (KMP) végül pedig Magyar Dolgozók Pártja (MDP) kezdetben nem rendelkezett politikai hatalommal. A megszálló csapatok támogatásával sikerült a hatalmat a baloldali blokknak antidemokratikus eszközökkel megszereznie és a politikai ellenfeleiket likvidálniuk, mely folyamat végén a saját szövetségeseiket is felszámolták. Ehhez azonban idő is kellett, így a magyar rendvédelmi modellt több éves folyamat következményeként alakították át a szovjet mintának megfelelő formátumúvá.

Az 1945 utáni magyar rendvédelmi struktúra úgy változott, ahogyan a magyar pártállam formálódott.

A Magyar Királyi Csendőrséget 1945-ben felszámolták a zsidó deportálások ürügyén.

Etikátlan és cinikus megoldásnak bizonyult, hogy a pokol bugyrait megjárt zsidóság szenvedéseit használta fel a komunisták által irányított baloldali blokk politikai céljai elérése érdekében. A valóság ugyanis az volt, hogy Komintem már a harmincas években állást foglalt a proletárforradalom nyugat-

európai kiterjesztésének esetére a csendőrségek felszámolása tekintetében, mivel a testületípust a polgári állam egyik leghatékonyabb szervezetének tartották. Ennek a célnak szolgált kiváló ürügyeként a magyarországi csendőrségnek a zsidók deportálásában való részvétele. A történelmi valóság azonban az, hogy a csendőrség nem egyedül vett részt e dicstelen cselekedet megvalósításában. Nyilvánvalóan a bűnbak képzés igényét a testület megszüntetésének a szándéka motiválta.

A hatalom megragadására irányuló szalámi taktika szellemében a csendőrség megszüntetésével a magyar komunistáknak lehetősége nyílt arra, hogy átvegyék az irányítást a rendvédelem felett. A csendőrség hatáskörét ugyanis a rendőrség vette át. A megnövekedett feladatkör ellátás érdekében felduzzasztott létszámot pedig a KMP szimpatizánsaival lehetett feltölteni. Így módon a testületen belül a KMP szimpatizánsok döntő fölénye vált kialakíthatóvá.

A Magyar Királyi Csendőrség tehát megszűnt, azonban a rendőrség is újjáalakult Magyar Államrendőrség néven. Az átmeneti időszak végére pedig – amikor a rendőrségen belüli erőviszonyok is gyökeresen megváltoztak – ismét új névvel és szellemiségben és cselekedeteiben is a korábbtól eltérő szervezet jött létre Magyar Rendőrség vagy Rendőrség elnevezéssel. A rendvédelem mellett a haderőben is hasonló események mentek végbe. A Honvéd Határőrséget a baloldal fejlesztette, melynek felduzzasztott létszámát szimpatizánsaival tölthette fel. Olyan helyzetet hoztak létre, hogy a haderőn belül a Határőrség vált a legerősebbé. A folyamat következő állomásaként pedig a teljes haderő fejlesztése már egyértelműen a komunisták elképzelése, szerint valósult meg. A határőrség tehát a baloldal intencióit valósította meg majd a pártállam alakulása során elkerült a honvédelmi tárca kompetenciájából.

A határőrség mellett létrehoztak még egy határőrizeti szervezetet a Határrendőrséget ugyancsak a baloldali blokk irányítását követő rendvédelmi testületként, a belügyi tárca kompetenciájába tartozóan. Így módon a Határőrség és a Határrendőrség által a határok ellenőrzése, az ország belseje feletti ellenőrzés pedig a monopol helyzetbe juttatott rendőrség által lényegében kommunista felügyelet alá került.

A Magyar Királyi Pénzügyőrség és a Magyar Királyi Vámhivatalok helyett létrejött a Vám- és Pénzügyőrség kacskaringós szervezési folyamat eredményeként.

A volt Magyar Királyi Büntetés-végrehajtás helyett pedig létrehozták az új Büntetés-végrehajtás szervezetet.

A magyar pártállam fokozatos kiépülése során több lépcsőben épültek le a képviselőházi-, korona- és testőr szervezetek. A Magyar Királyi Testőrség reorganizálása helyett új testőrséget állítottak fel az új államfő számára, amely az államfő távozásáig funkcionált.

A koronaőrséget és a képviselőházi őrséget pedig az Államvédelmi Hatóság létrejötte után az új testület azon része „tanácsolta” el a további tevékenységtől amely szervezeti egységek átvették az ország-ház őrzését. A volt koronaőrség pedig funkcióvesztetté válván szétoszlott.

Az új testületek új személyi állománnyal feltöltésének lehetőségéről a B-listázások gondoskodtak. Az új szervezetek szolgálati szabályzata, szellemisége és tevékenysége már a pártállam igényeit elégítette ki.

A fokozatosan kiépülő Államvédelmi Hatóság magába integrálta a határrendőrséget és a határőrséget.

Az Államvédelmi Hatóság azonban rövid életűnek bizonyult. Helyébe több szervezet lépett a Karhatalom, a Határőrség, és a Kormányőrség. Sajátos alakulatok voltak az elsősorban rendőrminisztériumként funkcionáló Belügyminisztériumban működő csoportfőnökségek, amelyek önálló országos hatáskörrel működtek, személyi állományuk azonban a rendőrség vagy más rendvédelmi testület kötelékébe tartozott.

A pártállam időszakában jött létre az Ipari Őrség, amely a rendszerváltás után is működött néhány évig. Feladatát a jelesebb ipari létesítmények és a rangos kulturális objektumok őrzése alkotta.

A pártállam időszakában a magyar rendvédelmi modell átalakult a szovjet mintát követve, hatékonysága pedig mérséklődött a polgári magyar állam időszakához képest. A változások okát abban látom hogy:

- a személyi állomány szakmai színvonala erőteljesen romlott, bár a pártállam időszakában folyamatos fejlődés tapasztalható e téren, azonban még a periódus végén sem érte el a megelőző időszak színvonalát;
- a rendvédelmi szervezetek diszlokációja és struktúrája elszakadt a realitásoktól, a bűnügyi helyzet-től;
- a rendvédelem civil szerveződéseinek új formái alakultak ki (önkéntes rendőr, önkéntes határőr stb.) amelyek lényegesen eltértek a polgári időszak formáitól;

- egészségtelen arányok alakultak ki a személyi állományon belül a rendfokozati csoportok között;
 - a véderő ugyan a továbbiakban is bevonható volt a rendvédelemben, azonban ettől függetlenül nagy tömegeket alkalmazó rendvédelmi szerveződések jellemezték a periódus rendvédelmét.

A 93 000 km² területen mintegy 10 000 000 lakos körében – dinamikus hullámzó létszámmal ugyan, azonban – összességében csaknem 90 000 fő látott el rendvédelmi teendőket. Hozzávetőlegesen a rendőrség 36 000 fő, karhatalom 20 000 fő, határőrség 20 000 fő, a büntetés- végrehajtás és a vám- és pénzügyőrség, valamint az ipaőrség mintegy 14 000 fő foglalkoztatásával látta el teendőit.

A rendszerváltáskor (1990) a vizsgált rendvédelmi struktúra lényegében a helyén maradt. Az állambiztonsági szervezeteknek a belbiztonsági részlegét feloszlatták ugyan, de a rendvédelmi struktúra egésze megmaradt. Csupán az országos vezetőket menesztették és a rendvédelmi testületekből a párt-szervezeteket száműzték. Lényegében az életkor előrehaladtával nyugdíjazással és a jogkörnyezet változtatásának segítségével fokozatosan kísérelték meg átalakítani a pártállam rendvédelmi szervezeteit a polgári körülményeknek megfelelően. A rendszerváltás óta az Ipari Őrséget, a Kormányőrséget, majd a Schengeni Egyezményhez való csatlakozásunk nyomán a Határőrséget szüntették meg. Tovább funkcionál a Rendőrség, a Vám- és Pénzügyőrség valamint a Büntetés-végrehajtás. Ezzel a rendvédelmi struktúrával lépett be Magyarország az Európai Unióba.

A magyar rendvédelmi struktúra lényegesen eltér a nyugat-európaiktól. Európa nyugati felében ugyanis fennmaradt a rendvédelem sokszínűsége abban a tekintetben is, hogy a központi államhatalom és az önkormányzatok között oszlik meg a rendvédelmi testületek irányítása. Magyarországon a permanens átszervezések ellenére makacsul fennáll a diktatúra azon hagyománya, hogy a fegyveres szervezetek a központi államhatalom kizárólagos kompetenciájába tartoznak, amelyeket – nyíltan vagy bújtatva – lehetőleg kézi vezérléssel irányítanak.

A rendszerváltás óta eltelt két évtized során a magyar rendvédelem ugyan ért el eredményeket, összességében azonban eredményeit tekintve elmarad a polgári és a pártállami időszakól egyaránt. A kialakult helyzet okát abban látom, hogy:

- a személyi állomány színvonala ellentmondásosan fejlődött, a tisztii kar korlátozott mértékben képes ellátni a szakmai elit szerepkört;
- a testületek struktúrája csak részlegesen követi a bűnüldözési igényeket, merev, hivatali jellegű felépítése folytán rugalmatlan;
- a rendvédelem civil szerveződésének új formája alakult ki a polgárőrség formájában, azonban – annak ellenére hogy a szervezet vitathatatlan eredményeket ért el – hatékonysága messze elmarad az 1945 előtti civil szerveződésektől, melyek az úgynevezett közhatósági jogkör gyakorlásán alapultak;
- a rendvédelmi testületek személyi állományán belül a pártállam időszakában kialakult egészségtelen állománycsoport arányok nem változtak meg;
- a véderőnek a rendvédelemben történő bevonási lehetősége lényegében megszűnt annak ellenére, hogy a sorozott állományú haderőt hivatásos hadsereg váltotta fel.

A 93 000 km² területen 10 000 000 lakos körében hozzávetőlegesen 55 000 főnyi személyi állománnyal rendelkező rendvédelmi testületek szolgáltatják a közbiztonságot meglehetősen nehéz körülmények között.

Nem tekintem ugyan a vizsgálatom tárgyának, azonban a témához kapcsolódása miatt csupán kitérés formájában mégis kitérek arra a körülményre, hogy a rendvédelmi testületek fogyatkozásával egyidőben a honvédség hadrafogható létszáma mintegy 25 000 főre csökkent oly módon, hogy elsősorban expedíciós műveletek végrehajtására alkalmas. E folyamattal párhuzamosan pedig az őrző-védő cégekben foglalkoztatottak létszáma oly mértékben gyarapodott, hogy ma már meghaladja a 100 000 főt. Ezen tevékenység már valóságos iparágga nőtte ki magát. Napjainkban a nemzetgazdaság egyik leg-erősebb területe az őrzés-védelem.

Megállapítható tehát, hogy a kiegyezéstől az ezredfordulóig összességében 5 periódus különböztethető meg. Nevezetesen a dualizmuskori, a tanácsköztársasági, a két világháború közötti, a pártállami és a rendszerváltás utáni. A rendszerváltás kivételével valamennyi rendvédelmi modellre az újrakezdés volt a jellemző.

Mivel a magyar történelem legutóbbi másfél évszázadát új politikai kurzusok létrejöttekor a rendvédelem újrakezdése jellemezte jogos a kérdés, hogy vajon miért került sor újrakezdekre és mi volt azok lényege.

2. Miért került sor újrakezdekre és mi volt azok lényege?

Álláspontom szerint e kérdésre az állam szerepének változásában találjuk meg a választ. A polgári rendvédelmi modell ugyanis a polgári állam viszonyai közt volt életképes. A pártállamba nem volt beil-

leszthető a polgári rendvédelmi modell, ezért, amikor magát a polgári államot kívánták átalakítani annak rendvédelmi struktúráját is felszámolták.

E folyamat a csendőrség sorsával érzékelhető a legszemléletesebben. Magyarország területén három ízben hoztak létre csendőr szervezetet, 1849-ben, 1881-ben és 1919-ben. A testületet három ízben oszlatták fel, 1867-ben, 1919-ben és 1945-ben. Mindhárom alkalommal deklaráltak politikai és nem szakmai okok miatt. Két ízben azonban 1881-ben és 1919-ben reorganizálták a testületet a polgári magyar állam megerősítése érdekében. Amikor tehát nem a polgári állam megsemmisítése volt a cél a szervezet újraalakítására került sor.

A magyar rendvédelmi testületek újraalakításainak velejárája volt, hogy az új hatalom kádereit tömeges méretben biztos megélhetési forráshoz juttatta az állami költségvetés terhére a rendvédelmi struktúra átszervezése nyomán új személyi állomány felvételével. Ezzel pedig biztosította a rendvédelemben foglalkoztatottak hűségét az adott politikai formációhoz.

Érdekes jelenség azonban, hogy a visszaalakulás során a pártállami struktúra toldozott- foltozott rendvédelmi rendszerétől várják el, hogy a polgári állam részeként működjön hatékonyan. Nyilvánvaló, hogy az átalakulás bársonyos formája tette szükségessé ezt a megoldást. Elmaradtak azonban, vagy csak részlegesen valósultak meg a pártállami rendvédelem átalakításának azon mozzanatai, amelyek a nyugat-európai, illetve a korábbi magyar polgári rendvédelmi rendszerhez visszavezethették volna a jelenlegi hibrid magyar rendvédelmet.

3. Mi az újrakezdések hatása, a kontinuitás haszna?

Nem állítható egyértelműen, hogy csupán az újrakezdések vagy a kontinuitás hasznos. **(II. sz. melléklet)** Úgy gondolom azonban, hogy egyértelműen megállapítható a változás elkerülhetetlensége. Nevezetesen a polgári állam és a proletárdiktatúra állama gyökeresen eltér egymástól, ebből fakadóan a rendvédelmi modelljeik is eltérőek. Az átállás lehet gyors vagy lassú, de elkerülhetetlen.

Álláspontom szerint a lényeg nem abban van, hogy az államforma változásakor mennyit sikerül megőrizni az előző rendvédelmi modellből. Előbb vagy utóbb ugyanis a rendvédelemnek mindenképp igazodnia kell a létrejött állam egészéhez, illetve a környező hasonló típusú államok rendvédelméhez. Minél később jön létre az igazodás annál nehezebb annak megvalósítása. Fontosabbnak tartom azonban azt a témát, hogy az újrakezdések során sikerül e érvényesíteni a nemzeti sajátosságokat a kultúrkör specifikumait. Az 1867-től megvalósult magyar rendvédelmi modellek akkor bizonyultak hatékonyak, ha megtalálták a nemzeti specifikumokhoz igazodás lehetőségét.

Mindezek alapján úgy gondolom, hogy a magyar rendvédelem terén az újrakezdés sem fejeződött még be, de hiányzik a kontinuitás is a nemzeti specifikumok rendvédelmi hasznosítása terén.

Jegyzetek:

¹ A HABSBURG-kormányzat az úgynevezett jogeljátszás elméletére hivatkozva szüntette meg a magyar államiságot. Eszerint az uralkodója ellen fellázadt népek valamennyi jogukat elveszítik. Ferenc József a fegyver jogán meghódított államnak tekintette Magyarországot, melyet tartományokra szabdalva olvasztott be birodalmába. A Horvátország és Erdély nélküli Magyar Királyságot 5 kerületre osztották Buda, Pozsony, Sopron, Kassa és Nagyvárad székhelyekkel. A kerületek 7-10 megyére oszlottak. Összesen 43 megyét alakítottak ki. Az új megyerendszer ugyan figyelembe vette a korábbi megyéket, azonban a kis vármegyéket összevonták, a nagyokat pedig szétválasztották. A 43 megyét pedig 244 járásra osztották fel. A közigazgatási egységek élére kinevezett tisztviselőket állítottak. Centralizált rendőrséget hoztak létre a városok számára. A kerületi székhelyeken rendőr igazgatóságok, a többi városban pedig rendőr különítmények működtek. E mellett vidéken csendőrséget állítottak fel. A 16 000 főnyi birodalmi csendőrségből 2 000 fő a Magyar Királyság területén létrehozott tartományokban teljesített szolgálatot.

CSIZMADIA

² GRATZ

³ URBÁN: 1848/1849 rendvédelem ; URBÁN: Tervek és eredmények

⁴ CSIZMADIA: op. cit.

⁵ PARÁDI József: A magyar rendvédelem története

⁶ SZIKINGER

⁷ CSAPO

⁸ E testületek: Magyar Királyi Pénzügyőrség, Magyar Királyi Vámhivatalok (tulajdonképpen nem minősíthető rendvédelmi testületnek, azonban a későbbi periódusokkal való összehasonlíthatóság érdekében e csoportban vizsgálom), Magyar Királyi Budapest Székesfővárosi Rendőrség, Magyar Királyi Fiumei Rendőrség, Magyar Királyi Nemesei Testőrség, Magyar Királyi Darabont Testőrség, Magyar Királyi Képviselőházi Őrség, Magyar Királyi Erdélyi Csendőrség, Magyar Királyi Csendőrség, Magyar Királyi Határrendőrség, Büntetés-végrehajtás, Magyar Királyi Koronaőrség, Magyar Királyi Mezőrendőrség.

⁹ DEÁK: Államrendőrség ; Idem: Besúgóhálózat

¹⁰ MEZNERICS – TORDAI

¹¹ GALÁNTAI: 135–138. p.

¹² A központi államhatalom által irányított regionális rendvédelmi testületként működött a Magyar Királyi Budapest Székesfővárosi Rendőrség és a Magyar Királyi Fiumei Rendőrség, valamint a Magyar Királyi Erdélyi Csendőrség. A központi

államhatalom irányítása alá tartozóan országos hatáskörrel működött a Magyar Királyi Pénzügyőrség, a Magyar Királyi Vámhivatalok, a Magyar Királyi Nemesei Testőrség (1760-ban Mária Terézia Magyar Nemes Testőrség néven hozta létre, az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc kapcsán az uralkodó feloszlatta, majd 1867-ben Magyar Királyi Nemesei Testőrség néven újra létrehozta), a Magyar Királyi Darabont Testőrség, a Magyar Királyi Képviselőházi Őrség, a Magyar Királyi Csendőrség, a Magyar Királyi Határrendőrség, a Büntetés-végrehajtás és a Magyar Királyi Koronaőrség. A Magyar Királyi Mezőrendőrség pedig az önkormányzatok és a központi államhatalom megosztott felügyelet alá tartozott, majd 1894 után erőteljes átszervezés nyomán teljes egészében az önkormányzatok felügyelete alá került.

¹³ A kiegyezést megelőzően jött létre a Magyar Királyi Nemesei Testőrség elődszervezete (1760), és a Magyar Királyi Mezőrendőrség (1840), valamint a Magyar Királyi Koronaőrség (1790-ben majd I 853-ban)

¹⁴ A Magyar Királyi Erdélyi Csendőrség (1876-1881) a császári csendőrségből vált le annak magyarországi megszüntetéséről.

¹⁵ Magyar Királyi Pénzügyőrség, Magyar Királyi Vámhivatalok, Magyar Királyi Budapest Székesfővárosi Rendőrség (1872 előtt mindhárom egyesülést városnak Óbudának, Budának és Pestnek önálló rendőrsége volt), Magyar Királyi Fiumei Rendőrség, Magyar Királyi Darabont Testőrség, Magyar Királyi Képviselőházi Őrség, Magyar Királyi Csendőrség, Magyar Királyi Határrendőrség, Büntetés-végrehajtás.

¹⁶ SZAKÁLY: Gondolat a csendőrségről ; Idem: Központosított csendőrség ; Idem: Csendőrség 1919-1941.

¹⁷ PARÁDI József: Dualizmus közrendvédelmi tapasztalatai

¹⁸ PARÁDI Ákos: Civil rendvédelem 1867-1945

¹⁹ PARÁDI József: Rendvédelmi képzés

²⁰ RAVASZ

²¹ ÖRY: Őszirozás rendvédelem

²² ÖRY: Katonapolitika 1918

²³ ÖRY: Vörös Őrség

²⁴ BORBÉLY – KAPY: 53. p., 64. p.

²⁵ BANGHA

²⁶ CSONKARÉTI – BENCZÜR

²⁷ PARÁDI József: *A magyar állam határőrizete 1920-1941.*

²⁸ A két világháború között a szuverén magyar állam központi államhatalmának alárendelt országos hatáskörű rendvédelmi testületek voltak: a Magyar Királyi Pénzügyőrség 1919–1945, a Magyar Királyi Vámhivatalok (ugyanabból a szempontból tekintem idetartozónak a vámhivatalokat, mint a dualizmus időszakában) 1919–1945, a Magyar Királyi Államrendőrség 1919–1930, a Magyar Királyi Rendőrség 1931–1945, a Magyar Királyi Testőrség 1920–1945, a Magyar Királyi Képviselőházi Őrség 1919–1945, a Magyar Királyi Koronaőrség 1919–1945, a Magyar Királyi Csendőrség 1919–1945, Büntetés-végrehajtás 1919–1945, Magyar Királyi Vámőrség 1921–1930, a Magyar Királyi Határőrség 1931–1938, a Magyar Királyi Folyamőrség 1921–1938.

²⁹ A két világháború között folyamatos működő országos hatáskörű – a központi államhatalom közvetlenül irányított – önálló rendvédelmi testületek voltak: a Magyar Királyi Pénzügyőrség, a Magyar Királyi Vámhivatalok, a Magyar Királyi Testőrség, a Magyar Királyi Képviselőházi Őrség, a Magyar Királyi Koronaőrség, a Magyar Királyi Csendőrség, a Magyar Királyi Büntetés-végrehajtás.

³⁰ DOMBRÁDY – TÓTH

A jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK

- BANGHA — BANGHA Ernő: *A Magyar Királyi Testőrség 1920-1944.* Budapest, 1990, Európa Kiadó.
- BORBÉLY – KAPY — BORBÉLY Zoltán – KAPY Rezső: *A hatvanéves magyar rendőrség 1881-1941.* Budapest, 1942, Halász Irodalmi és Könyvkiadó Vállalat.
- CSAPÓ — CSAPÓ Csaba: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* Pécs, 1999, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány. /Pannónia Könyvek./
- CSIZMADIA — CSIZMADIA Andor: *A magyar közigazgatás fejlődése a XVIII. századtól a tanácsrendszer létrejöttéig.* Budapest, 1975, Akadémia, 88-96. p.
- CSONKARÉTI – BENCZÜR — CSONKARÉTI Károly – BENCZÜR László: *Haditengerészek és folyamőrök a Dunán. A Császári (és) Királyi Haditengerészet Dunai Flottillájától a Magyar Királyi Honvéd Folyamőrökig 1870-1945.* Budapest, 1991, Zrínyi Kiadó.
- DOMBRÁDY – TÓTH — DOMBRÁDY Lóránd – TÓTH Sándor: *A Magyar Királyi Honvédség 1919-1945.* Budapest, 1987, Zrínyi Katonai Kiadó.
- GALÁNTAI — GALÁNTAI József: *A Habsburg-monarchia alkonya. Osztrák-magyar dualizmus 1867-1918.* Budapest, 1985, Kossuth Könyvkiadó.
- GRATZ — GRATZ Gusztáv: *A dualizmus kora.* 1-[1. köt. Budapest, 1934, Atheneum.
- MEZNERICS – TORDAI — MEZNERICS Iván – TORDAI Lajos: *A magyar közigazgatás szervei 1867-1937.* Budapest, 1937, Magyar Közigazgatási Intézet.
- PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.* — PARÁDI József et.al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története.* Budapest, 1996², Osiris.

TANULMÁNYOK

- DEÁK: Államrendőrség — DEÁK Ágnes: Egy régi politikai rendszerváltás és az államrendőrség 1867. *Történelmi Szemle*, XLIX. évf. (2007) 3. sz. 351–372. p.
- DEÁK: Besúgóhálózat. — DEÁK Ágnes: Államrendőrség és besúgóhálózat Magyarországon egy rendszerváltás fordulatosaiban 1860-1861. *Századok*, CXL. évf. (2006) 6. sz. 1551–1574. p.
- ÖRY: Őszirozás rendvédelem. — ÖRY Károly: A rendvédelmi szervezetek az első világháború, az őszirozás for-

- radalom és a proletárdiktatúra időszakában. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, IV. évf. (1994) 5. sz. 42–54. p. A tanulmány korábbi változata 1993. szeptember 21-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „Háború, forradalom, trianon” című V. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- ÖRY: Katonapolitika 1918. — ÖRY Károly: Katonapolitika és hadseregszervezés az 1918-as polgári demokratikus forradalom idején. *Hadtörténelmi Közlemények*, LXXXIII. évf. (1970) 1–2. sz.
- ÖRY: Vörös Őrség — ÖRY Károly: A Vörös Őrség gazdaságvédelmi feladatai. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, VIII. évf. (1998) 9. sz. 78–81. p. A tanulmány korábbi változata 1997. szeptember 23-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „Gazdasági rendvédelmünk a X/X-XX században” című IX. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI Ákos: Civil rendvédelem 1867-1945. — PARÁDI Ákos: A magyar rendvédelem civil szerveződései 1867-1945. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, XV. évf. (2008) 18. sz. 28–51. p. A tanulmány korábbi változata 2004 október 13-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „Karhatalmi feladatok a bűnmegelőzés és a békefenntartás szolgálatában Európában a X/X-XX században” című XVIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI József: A dualizmus közrendvédelmi tapasztalatai. — PARÁDI József: A dualizmus közrendvédelmi szervezetinek jellemzői és tevékenységük tapasztalatai. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, II. évf. (1992) 3. sz. 21–28. p. A tanulmány korábbi változata 1991. november 19-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „Tradíció és korszerűség” című III. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI József: Rendvédelmi képzés. — PARÁDI József: Rendvédelmünk képzési és képesítési rendszere 1867-1945. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, XIII. évf. (2007) 16. sz. 90–93. p. A tanulmány korábbi változata 2002. november 12-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „A rendvédelmi szakképzés története” című XVI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- RAVASZ — RAVASZ István: A Magyar Királyi Honvédség karhatalmi jogosultságai. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, V. évf. (1995) 6. sz. 81–88. p. A tanulmány korábbi változata 1994. októberében Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme” című VI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SZAKÁLY: Gondolat a csendőrségről. — SZAKÁLY Sándor: Néhány gondolat a volt Magyar Királyi Csendőrségről. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, I. évf. (1991) 1. sz. 38–44. p. A tanulmány korábbi változata 1990. április 24-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „A magyar rendvédelmi testületek és az önkormányzati szervek kapcsolata 1848-1945” című I. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SZAKÁLY: Központosított csendőrség. — SZAKÁLY Sándor: A Magyar Királyi Csendőrség az első központosított magyar közbiztonsági őrtestület. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, III. évf. (1993) 4. sz. 51–58. p. A tanulmány korábbi változata 1992. szeptember 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „Dualista Magyarország rendvédelme” című IV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SZAKÁLY: Csendőrség 1919-1941. — SZAKÁLY Sándor: A Magyar Királyi Csendőrség 1919-1941. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, V. évf. (1995) 6. sz. 122–129. p. A tanulmány korábbi változata 1994. októberében Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme” című VI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

- SZIKINGER — SZIKINGER István: A rendvédelmi jog szabályozása a dualizmus korában A Magyar Királyi Határrendőrség, a magyar határőrizet szakmai vezető testülete. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, III. évf. (1993) 4. sz. 187–198. p. A tanulmány korábbi változata 1992. szeptember 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*A dualista Magyarország rendvédelme*” című IV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- URBÁN: 1848/49 rendvédelem. — URBÁN Aladár: Az 1849/49-es szabadságharc rendvédelmi testületei. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, I. évf. (1991) 1. sz. 7–16. p. A tanulmány korábbi változata 1990. április 24-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*A magyar rendvédelmi testületek és az önkormányzati szervek kapcsolata 1848-1945.*” című I. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- URBÁN: Tervek és eredmények. — URBÁN Aladár: Tervek és eredmények az 1848/49-es forradalom- és szabadságharc idején az önálló magyar rendvédelmi szervek létrehozására. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, II. évf. (1992) 3. sz. 11–21. p. A tanulmány korábbi változata 1991. november 19-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*Tradíció és korszerűség.*” című III. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- KÉZIRATOK
- PARÁDI József: *A magyar állam határőrizete 1920-1941.* — PARÁDI József: *A magyar állam határőrizete 1920-1941.* Kandidátusi értekezés. (MTA). Budapest, 1990.

Melléletek jegyzéke:

<i>I. sz. melléklet</i>	
A magyar rendvédelem testületei 1867–2010.	110
<i>II. sz. melléklet</i>	
A magyar rendvédelem periódusai 1867–2010.	110

A magyar rendvédelem testületei 1867–2010

(A táblázat nem tartalmazza az elhárító és felderítő típusú állambiztonsági szervezeteket)

Ssz.	Testületek	Dualizmus (1867–1919)	Tanácsköz- társaság (1919)	Két világháború között (1919–1945)	Pártállam (1946–1989)	Rendszerváltás után (1990–2010)
1.	Magyar Királyi Pénzügyőrség	(1867–1919)		(1919–1945)		
2.	Magyar Királyi Vámhivatalok	(1872–1919)		(1919–1945)		
3.	Magyar Királyi Fővárosi Rendőrség	(1872–1919)				
4.	Magyar Királyi Fiumei Rendőrség	(1916–1919)				
5.	Magyar Nemesi Testőrség	(1867–1919)				
6.	Magyar Királyi Darabont Testőrség	(1904–1919)				
7.	Magyar Királyi Képviselőházi Őrség	(1912–1919)		(1919–1945)		
8.	Magyar Királyi Erdélyi Csendőrség	(1876–1881)				
9.	Magyar Királyi Csendőrség	(1881–1919)		(1919–1945)		
10.	Magyar Királyi Határrendőrség	(1903–1919)				
11.	Magyar Királyi Büntetés-végrehajtás	(1867–1919)		(1919–1945)		
12.	Magyar Királyi Mezőrendőrség	(1840–1894)				
13.	Magyar Királyi Koronaőrség	(1867–1919)		(1919–1945)		
14.	Vörös Őrség		(1919)			
15.	Magyar Királyi Államrendőrség			(1919–1930)		
16.	Magyar Királyi Rendőrség			(1931–1945)		
17.	Magyar Királyi Testőrség			(1920–1945)		
18.	Magyar Királyi Folyamőrség			(1921–1938)		
19.	Magyar Királyi Vámőrség			(1922–1930)		
20.	Magyar Királyi Határőrség			(1931–1938)		
21.	Magyar Államrendőrség				(1945–1949)	
22.	Magyar Rendőrség				(1949–)	→
23.	Határőrség				(1956–)	→ (-2007)
24.	Határrendőrség				(1945–1949)	
25.	Honvéd Határőrség				(1945–1949)	
26.	Vám- és Pénzügyőrség				(1945–)	→ (-2010)
27.	Nemzeti Adó- és Vámhivatal					(2011–) →
28.	Büntetés-végrehajtás				(1945–)	→
29.	Államvédelmi Hatóság				(1949–1953–1956)	
30.	Karhatalom				(1956–1972)	
31.	Kormányőrség				(1956–)	→ (-1994)
32.	Iparőrség				(1953–1960)	
33.	Polgári Fegyveres Őrség				(1961–)	→ (-1991)
34.	Fegyveres Biztonsági Őrség					(1992–) →

A magyar rendvédelem periódusai 1867–2010

Ssz.	Szemponatok	Dualizmus (1867–1919)	Tanács- köztársaság (1919)	Két világhá- ború között (1919–1945)	Pártállam (1946–1989)	Rendszerváltás után (1990–2010)
1.	Felkészültség irányítás	Kiváló	Rossz	Kiváló	Megfelelő	Megfelelő
2.	Diszlokáció és struktúra	Kiváló	Rossz	Kiváló	Megfelelő	Megfelelő
3.	Civil szerveződések	Kiváló	—	Kiváló	Rossz	Megfelelő
4.	Személyi állomány belső arányai	Kiváló	—	Kiváló	Rossz	Rossz
5.	Véderő a rendvédelemben	Összhang	Összhang	Összhang	Összhang	—
6.	Rendvédelmi testületek összesített létszáma	35 000–40 000	35 000–40 000	35 000–40 000	80 000–90 000	50 000–60 000

Fontos elem a személyi állomány szakmai identitástudata. A Tanácsköztársaság és a pártállam időszakában a nemzeti identitástudatot a proletár internacionalizmus eszméjével igyekeztek helyettesíteni. A rendszerváltás utáni időkben azonban az identitástudatról igyekeztek tudomást sem venni, elhanyagolták.

PARÁDI József
Rendvédelem-karhatalom 1867–1945

Amikor felkértek a téma feltárására kezdetben egyszerűnek tűnt a feladat. Hamar kiderült azonban, hogy sokkal többről van szó, mint csupán a magyar állam, polgári kori rendvédelmi szervezetek karhatalmi teendőinek az ismertetése. A vizsgált korszakba ékelődik a Tanácsköztársaság időszaka, amely:

- a kárpát-medencei fejlődéstől lényegesen eltérő, kelet-európai ihletésű rendvédelmi struktúrát igyekezett meghonosítani;

- a Tanácsköztársaság 133 napos fennállása oly rövid volt, hogy inkább kísérletekről és kezdeményezésekről lehet beszélni, nem pedig kiforrott rendvédelmi szervezetekről és tevékenységekről.

Ebből adódóan a Tanácsköztársaság időszakát nem tekintetem vizsgálódásom tárgyának.

Az *első kérdés*, amit meg kell vizsgálnunk a **karhatalom fogalma**. Napjainkban a szakmai terminológia nem is alkalmazza ezt a kifejezést, helyette a csapaterős teendők szakzsargon terjedt el.¹

A karhatalmi jellegű rendvédelmi teendőknek a csapaterős tevékenységekre történő **szűkítése** nyilvánvalóan abból a történelmi időszakból származik, amikor – kezdetben az **ÁVH** keretében (1950–1956)², majd önálló országos testületként (1957–1972) – karhatalom elnevezésű szervezet működött az országban.³ A rendvédelem részeként a csapaterős feladatok teljesítését is minden korban és országban megoldották valamilyen formában.⁴ A csapaterős rendvédelmi feladatkörre önálló testület létrehozása és működtetése azonban kontinensünkön a kelet-európai államigazgatási modell sajátja. Megítélem szerint az abszolútus vezetésű cári birodalom rendvédelmi igényei eredményezték ezen szervezettípus létrejöttét.⁵ A cári struktúrán kifejlődő szovjet modell pedig exportálta – a szovjet típusú közigazgatási modell kelet-európai elterjesztésével – a karhatalmi testületípust a volt Varsó Szerződés tagállamai között.

A rend fenntartása során természetesen Nyugat- és Közép-Európában is szükségessé vált időnként csapaterős rendvédelmi feladatok ellátása. E feladatokra azonban kontinensünk ezen régióiban általában nem hoztak létre külön szervezetet, hanem más már meglévő testületek feladatkörét gyarapították a csapaterős rendvédelmi tevékenységekkel. Nyilvánvalóan olyan testületek tevékenységének a gyarapítása jöhetett szóba, amelyek egyébként is alkalmasak voltak csapaterős teendők ellátására. Elsősorban a honvédelmi alap feladattal rendelkező testületek, mint például a haderő, a nemzetőrség, illetve egyes időszakokban és térségekben a polgárőrség kaphatott csapaterős rendvédelmi feladatkört.⁶

Alkalmassá volt tehető továbbá a csendőrség is csapaterős feladatok teljesítésére,⁷ bár Magyarországon a csendőrség csapaterős tevékenységeinek a folyamatos tervezésére és előkészítésére a két világháború között került sor. Kezdetben a csendőriskolák tanszázadai voltak ilyen jellegű feladatokra igénybe vehetők.⁸ Az I. vh. során kialakított csendőr zászlóaljzat a Cserny-különítmény fegyverezte le a Tanácsköztársaság alatt. Később pedig – a II. világháború kapcsán – hozták létre a rendőrségi zászlóaljakat kifejezetten csapaterős tevékenységek ellátására, ilyen volt például a Galántai-zászlóalj.⁹ A magyar állam polgári fejlődésének az időszakában az államosított rendőrségen belül hoztak létre a húszas évek kezdetén először csapaterős feladatok ellátására alkalmas szervezetet.¹⁰ A rendőrség tehát e tekintetben megelőzte a csendőrséget. Ennek oka minden bizonnyal az lehetett, hogy a rendőrség személyi állománya alkalmatlan volt arra, hogy belőlük ideiglenes csapaterős szervezeteket alakítsanak ki. A csendőrség estében azonban megoldható volt, hogy rendvédelmi csapaterős feladatok ellátására alkalmas ideiglenes szerveződések alakítsanak ki a testületben.¹¹

A Magyar Királyi Csendőrség és a Magyar Királyi Államrendőrség, majd Magyar Királyi Rendőrség szervezetében a csapaterős rendvédelmi feladatok ellátására is alkalmassá tett szervezeti egységek azonban a rendvédelem más részterületeinek a végzésében is részt vettek, más rend védelmi szervezetekkel, illetve az anya szervezet társ szervezeti egységeivel közösen.¹²

A rendvédelmi testületek (rendőrség, csendőrség) csapaterős rendvédelmi teendők ellátására alkalmassá tett szervezeti egységei pedig nem rendelkeztek monopóliummal a csapaterős és a rendvédelmi teendők ellátását illetően. Ilyen jellegű feladatok ellátására a haderő továbbra is igénybe vehető volt. Nem nagy gyakorisággal ugyan, de a haderő csapatait a dualizmus és a két világháború közötti időszakban is bevonták a csapaterős rendvédelmi teendők ellátásába. A dualizmus időszakában a véderő részei közül a Magyar Királyi Honvédség csapatait vették igénybe a csapaterős rendvédelmi feladatok ellátására.¹³ A haderő alakulatainak rendvédelmi csapaterős feladatok ellátása történő igénybevételét a korabeli honvédelmi törvények tették lehetővé,¹⁴ az igénybevétel módját pedig rendeletekben és szabályzatokban rögzítették.¹⁵ A véderő rendvédelmi csapaterős feladatokba történő bevonása nem tekinthető magyar sajátosságnak, mivel hasonló volt a helyzet a környező országokban, illetve a kontinens vezető hatalmai, Németország és Franciaország tekintetében is.

A rendvédelmi csapaterős teendők azonban a vizsgált időszakban a karhatalmi feladatoknak csupán egy részét képezték. A karhatalom kifejezés tartalma sokkal tágabb volt. Lényegében ide soroltak minden tevékenységet, amely a törvényes rend érdekében alkalmazott kényszerítő eszközöket, vagy ilyen kényszer alkalmazására is alkalmas volt. Abban az esetben például ha valaki idézésre nem jelent meg és az elővezetését elrendelték, az e célra kiküldött néhány főt már mint karhatalmi személyeket nevezték meg.

Karhatalom alatt a kortársak tehát nem kizárólag a csapaterős rendvédelmi tevékenységeket értették. Karhatalmi teendőnek tartották azokat a tevékenységeket amelyek megvalósítása során fizikai kényszer alkalmaztak, vagy ilyen kényszer demonstrálása szükséges volt. Ebből adódóan a karhatalmi tevékenységek ellátására azon szervezetek voltak alkalmasak, amelyek az adott rendvédelmi célfeladat ellátása érdekében fizikai kényszer alkalmazására is jogosultak és képesek voltak. Karhatalmi feladatnak tekintették például amikor – a nagy világválság időszakában – az adótartozást behajtó végrehajtók mellé csendőr járőrt vezényeltek. Ebben az időszakban ugyanis nem ritkán a család utolsó megélhetési forrását jelentő állatállományt is elvitték az adóbehajtók, ami kiválthatta a családfők tetteleges ellenszégülését. Ennek a leküzdésére, vagy megelőzésére vezényelték a csendőröket az adóbehajtók mellé tevékenységük biztosítása érdekében.¹⁶

A csapaterős rendvédelmi teendők a karhatalmi tevékenységi kör legvégső állomását képezték, amikor más jellegű megoldások már alkalmatlanok voltak.¹⁷ Mivel a karhatalmi tevékenységnek a csapaterős rendvédelmi teendőit képező részére viszonylag ritkán került sor, ezért a rendvédelmi testületeken belül e feladatra szakosodott rendvédelmi szervezeti egységek meglehetősen későn kerültek kialakításra.

A véderő azonban – amely a csapaterős rendvédelmi teendőket hagyományosan ellátta – vizsgált időszakban teljes egészében megtartotta a rendvédelemben e feladatkörön keresztül megvalósuló részvételét, bár a haderő alakulatainak a csapaterős rendvédelmi teendők ellátásába történő bevonására ritkán került sor.¹⁸

A vizsgált időszakban tehát – a korabeli karhatalom fogalmának megfelelően – valamennyi rendvédelmi testület láthatott el valamilyen formában karhatalmi tevékenységet. Akarhatalmi tevékenységeknek a csapaterős rendvédelmi teendők ellátására vonatkozó részét már csupán azok a szervezetek gyakorolhatták, amelyek személyi állományának a felkészítése, felszereltsége, szervezete ezt lehetővé tette.

A csapaterős rendvédelmi tevékenység volt az a láncszem, amelyen keresztül a rend fenntartása érdekében – meglehetősen ritkán – egymáshoz kapcsolódtak a honvédelmi és a rendvédelmi feladatok ellátását megvalósító szervezetek békeidőben.

A **második kérdés** amellyel témánk keretében célszerű foglalkozni, hogy **mely rendvédelmi testületek vettek részt a korszak karhatalmi teendőinek ellátásában?**

E kérdést is nyilvánvalóan két részre kell bontani. Egyrészt a dualizmus és a két világháború közötti időszakra, másrészt pedig a csapaterős és nem csapaterős karhatalmi tevékenységekre.

Nem csapaterős karhatalmi tevékenységeket lényegében valamennyi rendvédelmi szervezetek elláthatott az 1867–1945-ig terjedő időszakban.

A Magyar Királyságban – az Osztrák-Magyar Monarchia időszakában – állami és önkormányzati rendvédelmi testületek működtek. A rend védelme nem képezte a központi államhatalom monopóliumát. A rend fenntartására a közösség, nevezetesen az önkormányzatok és a kormány voltak hivatottak. E cél érdekében működtethettek rendvédelmi testületeket, amelyek létrehozása a közgyűlés, illetve az országgyűlés kompetenciájába tartozott. A rend fenntartásával kapcsolatos jogosultságokat és kötelezettségeket tehát nem a rend védelmi testületekre ruházták, hanem azok a testületeket működtető hatáskörébe tartoztak. A kormányzat és az önkormányzatok a rendvédelmi jogosultságaik és kötelezettségeik megvalósítása érdekében működtették e tevékenységre szakosodott szervezeteiket. A központi államhatalom azokon a szakterületeken állított fel rendvédelmi testületeket, amelyek a kormányzat közvetlen felelősségi körébe tartoztak, illetve ahol az önkormányzatok a biztonságot nem tudták megvalósítani és országos érdek volt a közbiztonság biztosítása. Ezen szempontok mentén formálódott az a rendvédelmi struktúra, amely módosításokkal ugyan, de lényeges változtatás nélkül működött 1945-ig és amely alapjaiban máig őrzi a dualizmus kori szervezeti felépítését, bár ma már a fejlesztések mellett számos torzítást is tartalmaz.¹⁹

A dualizmus időszakban a Magyar Királyságban működő rendőri típusú rendvédelmi szervezetek létszáma mintegy 12 000 főre tehető. Állami és önkormányzati rendőrségek egyaránt működtek. Állami rendőrségnek azokat tekintették, amelyeket valamilyen minisztérium irányított és a költségvetésüket is innen kapták. Állami rendőrségként működött:

- a Fővárosi Rendőrség, melyet 1872-ben ideiglenesen, 1882-ben pedig véglegesen államosítottak;²⁰

- a Magyar Királyi Határrendőrség, amely 1906-ban kezdte el működését;²¹
- és a Fiumei Rendőrség, melyet az Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királyságának állami rendvédelmi testületei közül a legkésőbb hoztak létre.²²

Mindhárom állami rendőrség a Magyar Királyi Belügyminisztérium közvetlen irányítása alatt állt és költségvetését is a belügyi tárca biztosította.

A dualizmus kori magyar rendőrségek másik csoportját az önkormányzati rendőrségek alkották.

A törvényhatóság jogú és a rendezett tanácsú városok voltak jogosultak rendőrség felállítására. Ezen önkormányzati rendőrségek alkották a magyarországi rendőrségek döntő többségét.

Az önkormányzati rendőrségek személyi állománya csapaterős rendvédelmi feladatok ellátására tökéletesen alkalmatlan volt. Ahány városi rendőrség működött, annyi féle egyenruhát viseltek az ott szolgáló rendőrök. Mivel valamennyi városi rendőrség önállóan valósította meg személyi állománya kiképzését, az oktatási anyagokban számos eltérés volt fellelhető. Ez a helyzet ugyan kedvezett a helyi sajátosságok figyelembevételének, de teljességgel lehetetlenné tette a több városra kiterjedő rendőri erőkoncentrációt. Az ilyen jellegű összpontosításnak az is gátat szabott, hogy a városi rendőrségeket az önkormányzatok saját forrásból finanszírozták, így e testületek tagjainak más városokban történő esetleges bevetése nem találkozott a helyi adófizetők és a választott előljárók egyetértésével. Az önkormányzati rendőrségek döntő többsége kizárólag oldalfegyverrel rendelkezett. Az önkormányzati rendőrségek tagjai hideg és lő oldalfegyvereiket önállóan szerezték be. Csaknem annyiféle fegyver volt megtalálható egy-egy városi rendőrségen, mint ahány rendőr a testületben szolgálatot teljesített.²³

Az állami rendőrségek egyenruházata is rendőrségenként változott. A három állami rendőrség tagjainak szakmai felkészítettsége is eltérő volt. Fegyverzetük ugyan megegyezett, de az állami rendőrök is csupán oldalfegyverrel rendelkeztek. Ez alól a Magyar Királyi Határrendőrség személyi állományának egy része jelentett kivételt 1908 és 1917 között. Ebben az időben ugyanis a határrendőrség szervezetében határrendőr őrségek is működtek. Az itt szolgálatot teljesítő legénységi állományt pedig karabélyokkal is fel szerelték. Miután azonban a határrendőr őrségek szerepét átvette a határszéli csendőrség a határrendőri őrségeket megszüntették, személyi állományukat pedig a Magyar Királyi Határrendőrség megmaradó szervezetében foglalkoztatták. E teendők eredményes ellátásához azonban már nem volt szükség karabélyokra, így azokat bevonták és átadták a Magyar Királyi Csendőrségnek.²⁴

A dualizmus időszakában a Magyar Királyság rendőrei csapaterős karhatalmi tevékenységekben nem vettek részt.

A két világháború közötti időszak magyar rendőrségeinek a helyzete némileg változott. 1919-ben a volt önkormányzati rendőrségeket államosították, ami azt jelentette, hogy közvetlenül a belügyi tárca irányítása alá kerültek és költségvetésüket is a Magyar Királyi Belügyminisztérium biztosította.²⁵ Az új testület neve Magyar Királyi Államrendőrség volt, ahol a korábbi fővárosi rendőrség egyenruháját rendszerezítették. A rendőrlegénységet már karabélyal is ellátták. Ennek oka azonban nem az volt, hogy a Magyar Királyi Államrendőrséget a csapaterős karhatalmi tevékenységekbe bevonják. A rendőrlegénység karabélyokkal történő felfegyverzésének oka a trianoni békediktátumban rejlett. Mivel az ország számára csak 35 000 fős véderőt engedélyeztek, ugyanakkor azonban a környező ellenséges érületű kisantant országok hadereje egyenként is többszöröse volt a Magyar Királyi Honvédségénél, az ország vezetése arra törekedett, hogy a haderőt egyben tartsa. A hadvezetés igyekezett minél több járulékos teendőt a rendvédelmi testületekre hárítani. Így például a korábban katonai feladatnak számító ipari üzemek, forgalmi csomópontok, hidak, vezetési pontok, stb. őrzése átkerült a rendvédelmi testületekhez. Emellett ahol lehetett katonai erőket is elrejtettek a rendvédelmi testületek kötelékében. A katonai ismereteket hordozó tiszti kart úgy kívánták megőrizni egy esetleges veszélyhelyzet esetére, hogy fegyveres testületeknél igyekeztek elhelyezni a leszerelésre kerülő katonatisztek, mert úgy gondolták, hogy katonai ismereteik ebben a környezetben amortizálódnak legkevésbé. A rendvédelmi testületek ilyen jellegű militarizálása a kisantant ellenséges magatartásának volt a következménye. A kisantant országok hadseregeinek vezérkarai egyeztették is a terveket arra vonatkozóan, hogy a Magyar Királyságot együttesen szállják meg.²⁶

A Magyar Királyi Államrendőrség – majd 1931 után Magyar Királyi Rendőrség – detektívtestülete azonban változatlanul csak maroklőfegyverrel rendelkezett. Karabélyt csupán a közrendvédelmi állomány legénysége kapott. Ez a személyi állomány pedig továbbra sem volt bevonható a csapaterős karhatalmi teendők végzésébe, mert:

- diszlokációja decentralizált volt;
- nem rendelkezett kellő felkészítéssel;
- az alapfeladataitól – különösen a csapaterős rendvédelmi tevékenységet igénylő közbiztonsági helyzetben – nem lehetett elvonni.

A rendőrségen belül azonban létrehoztak karhatalmi teendők ellátására is alkalmas alakulatot. (Ez volt a 60 éves.) Ezt a rendőri alakulatot elsősorban a fővárosi karhatalmai teendők eredményes megvalósítása érdekében kívánták alkalmazni.²⁷

Ez a rendőrcsapat – mikor nem volt szükség karhatalmi jellegű igénybevételére – a testület közrendvédelmi munkájában vett részt.

A két világháború közötti időszakban az államosított magyar rendőrség 12 000 fős létszámából 300 fő volt bevethető csapaterős rendvédelmi tevékenység elvégzésére. A terület-visszacsatolások után sem növekedett a Magyar Királyi Rendőrség azon része, amely csapaterős karhatalmi feladatok ellátására igénybe vehető volt. A koncepció ugyanis változatlan maradt. Rendőri karhatalmi alakulat alkalmazásával alapvetően a főváros térségében számoltak.

A karhatalmi igénybevétel tekintetében lényegesen eltért a csendőrség a rendőrségtől. A csendőrség a karhatalmi tevékenység tekintetében két lényeges vonásban különbözött a rendőrségtől.

Egyrészt a csendőrség katonailag szervezett örtestület volt. Ez konkrétan azt jelentette, hogy a csendőr személyében katonának minősült. Katonai rangot viseltek a csendőrök, a személyi állomány függelmi viszonyai katonaiak voltak. A személyi állomány felkészültsége tartalmazta a csapaterős karhatalmi alkalmazásra vonatkozó ismereteket. Az egyéni fegyverzet és a besorolás alkalmassá tette a személyi állományt a csapaterős rendvédelmi tevékenységben történő részvételre.²⁸

A rend védelem történetében kevésbé járatosak a katonailag szervezett örtestület megfogalmazást – amely a testületi szolgálati utasítások elején szerepelt – szokták helytelenül értelmezni. Azt hiszik, hogy a csendőrség militáris szervezet volt. Pedig a testület tökéletesen alkalmatlan volt a reguláris haderőkkel szembeni alkalmazásra. Ezt a csendőrség szervezetének egyetlen paramétere sem tette lehetővé (tűzerő, motorizáltság, hírósszeköttetés, struktúra, stb.). A testületi paramétereket vizsgálva teljesen egyértelmű, hogy a szervezet rendvédelmi feladatok ellátására volt alkalmas.²⁹

Vizsgálódásunk tárgya tekintetében a csendőrség másik lényeges vonása, amely megkülönböztette a rendőrségtől a kompetenciája volt. A dualizmus-korszakbeli rendőrségek, majd a kélt világháború közötti Magyar Királyi Államrendőrség, illetve 1931-től Magyar Királyi Rendőrség rendelkezett önálló hatósági jogkörrel is. Ezzel szemben a Magyar Királyi Csendőrség feladatát a közigazgatási intenciók megvalósításának biztosítása képezte. A csendőrség azonban szolgálatellátás során szembetalálta magát olyan élethelyzetekkel, amikor a közigazgatási hatóságok intelmeit nélkülözve is el kellett járnia. Ezeket nevezeték az úgynevezett rendes szolgálat körébe tartozó feladatoknak. A Magyar Királyi Csendőrség tehát olyan rendvédelmi testület volt, amelyet azzal a céllal hoztak létre, hogy a közigazgatási döntések végrehajtását szükség szerint ki is kényszerítse akár fizikai erő, kényszerítő intézkedések, végössor fegyverhasználat által is.³⁰

Ilyen értelemben a Magyar Királyi Csendőrség alapfeladatát döntően tulajdonképpen a tágabb értelemben vett karhatalmi tevékenység képezte.

A csendőrszervezet jellegéből fakadóan tehát a karhatalmi feladatok ellátása döntően e testületre hárult. A csapaterős karhatalmi teendők ellátását is e testülettől várta a közigazgatás. A véderő csapatait általában akkor vonták be a csapaterős rendvédelmi tevékenységek megvalósításába, ha arra a csendőrség valamilyen okból elégtelennek mutatkozott.

Kezdetben a magyarországi közbiztonsági helyzet nem igényelte, hogy a Magyar Királyi Csendőrség struktúráján belül olyan szervezetet is létrehozzanak, amelynek fő feladatát a csapaterős karhatalmi tevékenység alkotta volna. A Magyar Királyi Csendőrség felállítására ugyan akkor került sor, amikor a vidék közbiztonsága siralmas helyzetbe került, azonban a testület csapaterős karhatalmi feladatokra specializált szervezeti egység létrehozása nélkül is úrrá tudott lenni a helyzeten.³¹

1881–1886-ig a történelmi Magyarország teljes területére kiterjedően kiépítésre került a csendőrség struktúrája. E diszlokációt – sok apró módosítás mellett – jelentősen egy alkalommal változtatták a dualizmus időszakában, amikor 1903-ban gyarapították a kerületek számát. A struktúra alakítások azonban nem eredményezték a szervezet létszámának lényeges változását. A diszlokációnak az egész ország területére kiterjesztése után a 12 000 főnyi létszám alig változott. A szervezet és diszlokáció módosítások a decentralizációra, a személyi állomány kedvezőbb eloszlására irányultak.³²

A két világháború között a csendőrség szervezeti felépítése csupán kis mértékben módosult. A testület létszáma is 12 000 fő maradt. Azonban az ország területe 283 000km²-ről 93 000km²-re csökkent, az ország lakossága pedig csupán 8 millió volt a korábbi 20 millióval szemben. Mindkét időszakban azonban a Magyar Királyi Csendőrség bünfelderítési mutatói 90 % körüliek voltak. A testület hatékonysága csupán az első világháború időszakában mérséklődött érezhetően, amikor a személyi állomány jelentős részét frontszolgálatra vonultatták be. A haderőhöz bevonultatott csendőrök helyett a testületekhez póttartalékosokat irányítottak. Az ország közbiztonsága néhány hónapig ugyan különösebb

megrázkódtatás nélkül elviselte volna ezt a helyzetet, azonban a több évig elhúzódó háború nyomán a szolgálatból kieső csendőrök hiánya károsan befolyásolta a biztonságot³³. A katonai szolgálatra bevonultatott csendőrök mellett a testület létszámát apasztották a tábori csendőri szolgálat teljesítésére vezényeltek is. A háború végén a csendőrség vezetői javasolták az ország vezetőinek a csendőrség megerősítését, erre azonban már nem került sor. A forradalmak során egy zászlóaljnyi csendőr koncentrációt sikerült kialakítani a szervezetben, melyet a Tanácsköztársaság alatt fegyvereztek le.³⁴

A terület-visszacsatolások nyomán gyarapították a testület létszámát 18 000 főre. Zászlóaljakat pedig a csapaterős karhatalmi feladatok ellátása céljából a II. vh. tapasztalatai kapcsán állították fel. E szervezeti egységek létrehozását elsősorban nem az ország biztonsági helyzete igényelte, hanem a várható harctevékenységek, a valószínűsíthető diverziós támadások tették indokolttá felállításukat. A csendőr zászlóaljnál a legénység sorozott állományú volt.

A két világháború közötti időszakra sem volt jellemző tehát, hogy a Magyar Királyi Csendőrség kötelékében csapaterős karhatalmi feladatok teljesítésére orientált szervezeteket hoztak létre. Elégségesnek bizonyultak az ideiglenes összevonások során létrehozott karhatalmi alakulatok alkalmazásai. A II. világháború tapasztalatai kapcsán felállított csendőr zászlóaljakat azonban már csapaterős feladatok végrehajtására hozták létre. Létszámuk hozzávetőlegesen 400 főt tett ki.³⁵ E mellett azonban megoldható volt, hogy – akár néhány ezer fő erejéig terjedően is – csapaterős karhatalmi feladatok ellátására alkalmas ideiglenes erőkoncentrációt alakítson ki a testület.

A vizsgált időszakban a magyar rendvédelem két legjelentősebb testülettípusa a csendőrség és a rendőrség volt. E két rendvédelmi testülettípust megismerő szervezetek nevezetesen a Magyar Királyi Csendőrség és a magyarországi rendőrsegek képezték a magyar rendvédelmi erők döntő hányadát. A magyar rendvédelmi testületek csapaterős karhatalmi feladatok ellátására alkalmas alakulatai is e szervezetekben voltak megtalálhatók.³⁶

A magyar rendvédelemben azonban más testületek is működtek. A legkisebb szervezetek kétség kívül a képviselőházi őrség, a koronaőrség és a testőrségek (a Magyar Királyi Nemesi Testőrség és a Magyar Királyi Darabont Testőrség, majd a Magyar Királyi Testőrség) voltak. E szervezetek nem kaptak csapaterős karhatalmi feladatot. Tevékenységük szigorúan az alapfeladataik ellátásával kapcsolatos teendők végzésére szorítkozott.

A magyar határőrizeti szervek tekintetében – bizonyos eltérésekkel ugyan – azonban alapvetően azonos volt a helyzet a csapaterős karhatalmi tevékenységekben történt részvételt illetően, mint a korona – képviselőházi – testőrségeknél.

Mivel a dualizmus időszakában a Magyar Királyi Határrendőrségen kívül nem volt más rendvédelmi testület, amelynek alapfeladatát a határőrizet képezte, így a csapaterős karhatalmi tevékenységbe sem volt mit bevonni. Ebben az időszakban ugyanis a határőrizeti részfeladatokat a rendvédelmi testületek határmenti alakulatai látták el. A Magyar Királyi Határrendőrség pedig oly kis létszámmal és a történelmi Magyarország teljes határszakaszára kiterjedő díszlokkációval működött, hogy – a személyi állomány megfelelő felkészítése és felszerelése esetén sem – lett volna alkalmas olyan erőkoncentrációra, amely a karhatalmi csapaterős alkalmazását lehetővé tette volna. A Magyar Királyi Határrendőrség kötelékében karhatalmi feladatok ellátására alkalmas alakulat létrehozásának a gondolata fel sem merült.³⁷

A rendvédelmi testületek határőrizeti feladatokban részt vevő határmenti alakulatainak karhatalmi csapaterős feladatokba történő bevonása szintén nem merült fel, mert ezek a szervezeti egységek – a testületnek az ország belsejében szolgálatot teljesítő részéhez képest – így is többletfeladattal rendelkeztek.³⁸

A két világháború közötti Magyar Királyság határőrizeti testületei ugyancsak kimaradtak a csapaterős rendvédelmi teendők ellátásából. Ebben az időben a határőrizeti erők megerősítése volt a cél. A határőrizeti szervezetek álcájában az ország katonai vezetése olyan rejtett katonai erőket igyekezett a határ mellé telepíteni, amelyek alkalmasak voltak arra, hogy legalább lelassítsák az esetleges ellenséges előrenyomulást. Ezáltal értékes időt teremthettek egyrészt a hátszaki mozgósítás számára, másrészt pedig lehetőséget teremthettek arra is, hogy – a trianoni békediktátum határmódosításai nyomán az országhatár közelébe került – ipari centrumok termelése minél tovább a honvédelem érdekeit szolgálja. Harmadrészt pedig a diplomáciai megoldás pozíciói erősödhetnek azáltal, hogy nem kerültek kész helyzet elé, mivel a behatolók nem érték el egyhamar kitűzött céljaikat. Voltak olyan évek a két világháború közötti Magyar Királyság időszakában, amikor a magyar haderő $\frac{1}{3}$ -a a trianoni határokon állomásozott a határőrizeti erők rejtésében.³⁹

A magyar büntetés-végrehajtás ugyancsak kimaradt a csapaterős karhatalmi tevékenységből. A személyi állomány felkészültsége, felszerelése, a testület feladatrendszere és jogállása miatt nem merült

fel a büntetés-végrehajtási testületek csapaterős karhatalmi feladatokban történő bevonása. A büntetés-végrehajtást más – nem csapaterős – karhatalmi tevékenységekbe sem vonták be. A testület tagjainak tevékenysége a fogvatartottakkal való foglalkozásra korlátozódott.⁴⁰

A vámhivatalok személyzete sem rendelkezett fegyverrel. Ők hivatalnokok voltak. A vámhivatalok és a pénzügyőrség egyesítésére egy későbbi időpontban, a II. világháború után került sor a szovjet minta nyomán. A vizsgált időszakban a pénzügyi tárca alá tarozó független hivatalok voltak. Mivel hivatalok voltak szóba sem kerülhetett akarhatalmi feladatokba történő bevonásuk.

A Magyar Királyi Pénzügyőrség a dualizmus és a két világháború közötti időszakban is fegyveres szervezetként működött a magyar rendvédelmi testületek részeként. A pénzügyőrség személyi állományát csapaterős karhatalmi feladatok teljesítésébe soha sem vonták be. A testület jogállása, a személyi állomány felkészültsége és felszereltsége ezt nem tette lehetővé. Az ország vezetői nem is foglalkoztak a pénzügyőrség esetleges csapaterős rendvédelmi alkalmazásának lehetőségével.⁴¹

A *harmadik kérdés*, amely a témakör vizsgálata során előtérbe kerül, hogy a korabeli **rendvédelmi testületek milyen arányban hajtottak végre karhatalmi feladatokat?**

Ebben a tekintetben három csoportra oszthatók a dualizmus és a két világháború közötti időszak rendvédelmi testületei.

Egyes szervezetek semmilyen karhatalmi tevékenységben nem vettek részt. Ide sorolhatók a dualizmus időszakában a testőrségek, a képviselőházi őrség és a koronaőrség, valamint a büntetés- végrehajtás testülete, melyek a két világháború közötti időszakban a határőrizeti testületekkel is kiegészültek, azaz a Magyar Királyi Vámőrséggel (1921–1931) és utódszervezetével a Magyar Királyi Határőrséggel (1931–1938), majd a határvadászokkal (1938–1945), valamint 1938-ig a Magyar Királyi Folyamőrséggel.⁴² A vámhivatalokat – mivel nem alkották a magyar rendvédelmi testületek részét, hanem fegyver nélküli szervezetként, a magyar közigazgatás szakhivatalaként működtek – a rendvédelmi testületek körében sem vettem figyelembe.

Más szervezetek kivették a részüket – a korabeli tágabb értelmezés szerinti – karhatalmi tevékenységből. Ide sorolhatóak a dualizmus kori rendőrségek, a Magyar Királyi Pénzügyőrség, a Magyar Királyi Csendőrség. A két világháború között a csoportba tartozó szervezetek száma nem gyarapodott, csupán annyiban módosult, hogy a rendőrségeket államosították. E szervezeteket a közigazgatás igénybe vehette határozataik megvalósítása érdekében fizikai kényszer vagy annak eredményes megvalósítása érdekében alkalmazhattak fizikai kényszert.

A harmadik csoportba sorolhatók azok a magyar rendvédelmi testületek a csapaterős karhatalmi teendőkre is kiterjedt. Ez megvalósulhatott ideiglenes erőkoncentráció útján, vagy a szakfeladatra specializált szervezeti egység felállításával. E csoportba tartoznak a Magyar Királyi Csendőrség és a két világháború közötti időszakban az államosított magyarországi rendőrségek is, nevezetesen a Magyar Királyi Államrendőrség (1919–1931), majd a Magyar Királyi Rendőrség (1931–1945).⁴³

A dualizmus időszakában mintegy 33 378 fő teljesített szolgálatot a Magyar Királyság állami és önkormányzati rendvédelmi testületeinél. Az állami és önkormányzati rendőrségeknél 12 600 fő, a Magyar Királyi Csendőrségnél 12 000 fő, a büntetés-végrehajtásnál 3 000 fő, a Magyar Királyi Pénzügyőrségnél 5 500 fő, a magyar testőrségeknél 142 fő, a Magyar Királyi Koronaőrségnél 58 fő, a Magyar Királyi Képviselőházi Őrségnél 78 fő.

A korabeli tágabb értelmezésű karhatalmi teendők ellátásában sem vett részt a Magyar Királyi Nemesi Testőrség és a Magyar Királyi Darabont Testőrség 142 fős, a Magyar Királyi Képviselőházi Őrség 78 fős, a Magyar Királyi Koronaőrség 58 fős, és a büntetés-végrehajtás 3000 fős létszámú szervezete. E testületek 3278 főnyi létszáma a korabeli magyar rendvédelemben foglalkoztatott 33 378 főnek a 9,82 %-át tette ki.

A tágabb értelemben vett karhatalmi feladatok teljesítésében részt vettek a rendőrségek 12 600 fővel és a Magyar Királyi Pénzügyőrség 5 500 fővel, valamint a Magyar Királyi Csendőrség 12000 fővel. Összesen 30 100 fővel, amely a 33 078 főnyi összrendvédelmi létszám 90,18 %-át tette ki.

A magyarországi rendvédelmi testületek köréből a csapaterős karhatalmi tevékenységben a dualizmus időszakában kizárólag a Magyar Királyi Csendőrség vett részt. Ebben a testületben sem hoztak létre azonban a csapaterős rendvédelmi tevékenység megvalósítására specializálódott szervezeti egységet, hanem ideiglenes összevonások útján állítottak fel csapaterős rendvédelmi tevékenységek végzésére alkalmas provizórikus szervezeteket a szükségleteknek megfelelően. Elvileg ugyan az egész testület alkalmazható volt egy időben karhatalmi feladatokra. A gyakorlatban azonban ez kivihetetlen volt mivel a normál rendfenntartó tevékenységtől nem lehetett mindenkit elvonni. A legnagyobb mérvű erőkoncentráció, amelyet a dualizmus időszakában kialakítottak az a zászlóaljnyi erő volt. Ennek létszáma minden bizonnyal nem haladta meg a 300 főt.

A dualizmus időszakában tehát a Magyar Királyságban 33 378 főnyi létszámmal működő testületek személyi állományából 300 fő látott el csapaterős karhatalmi feladatot, amely a rendvédelmi testületek személyi állományának 0,80 %-át tette ki.⁴⁴

A két világháború közötti Magyar Királyságban – figyelmen kívül hagyva a területvisszacsatolások időszakát, amikor a rendvédelmi testületek számát is gyarapították – 36 21 fő majd miután a Magyar Királyi Vámőrséget a magyar határőrizetben a Magyar Királyi Határőrség váltotta fel, 38 445 fő látott el szolgálatot a rendvédelmi testületeknél. A terület-visszacsatolások nyomán pedig ez a létszám 53 607 főre emelkedett.

Teljesen egyértelmű, hogy a magyar rendvédelmi testületek létszáma a két világháború között – a dualizmus kori időszakhoz képest – gyarapodott. A növekedés nem csupán a létszámok emelkedésében jelentkezett, hanem abban az értelemben is, hogy a megemelt létszámú rendvédelmi testületek lényegesen kisebb területen, jóval kevesebb ember biztonságát voltak hivatottak biztosítani, mint az I. világháború előtt.

Joggal merülhet el az a feltételezés, hogy a létszámtöbbletet az I. világháború és az azt követő forradalmak nyomán meglazult közbiztonság helyreállítása érdekében a csapaterős rendvédelmi feladatok ellátására alkalmas szervezeti egységek felállítására fordították. A tények azonban ezen feltételezést csupán részlegesen támasztják alá.

A tágabb értelmezésű karhatalmi feladatok ellátásában sem vett részt a Magyar Királyi Testőrség, melynek létszáma 230 fő volt, amit a háború időszakában 450 főre növeltek, a Magyar Királyi Képviselőházi Őrség 30 majd 60 főnyi létszámával, a Magyar Királyi Koronaőrség 31 fős személyi állományával, a büntetés-végrehajtás 3000 fős létszámával, továbbá a Magyar Királyi Vámőrség 4210 fős és utódszervezetei a Magyar Királyi Határőrség 5734, illetve a határvadászok 9475 fős létszámával és az 1938-ig működő Magyar Királyi Folyamőrség 2420 főnyi személyi állományával.

Összességében tehát a terület-visszacsatolásokat megelőzően a létszámfejlesztés előtt 36 921 főnyi magyar rendvédelmi létszámból 9 921 fő semmilyen karhatalmi teendőt nem látott el, amely a teljes létszám 26,87 %-át tette ki. A terület-visszacsatolásokat megelőzően a megemelt létszámot figyelembe véve 38 445 fő összlétszámból 11 445 fő nem látott el karhatalmi feladatokat, mely a teljes létszám 27,76 %-át alkotta. A terület-visszacsatolások utáni 53 607 főnyi magyar rendvédelmi személyi állományból 13 016 fő nem látott el karhatalmi teendőket, amely a teljes létszám 24,29 %-a képezte.

A tágabb értelemben vett karhatalmi feladatok megvalósításában a két világháború közötti időszakban a rendőrség és a csendőrség, valamint a pénzügyőrség vettek részt. A terület-visszacsatolásokat megelőzően a rendőrség és a csendőrség II 700 és 12000 fővel, a pénzügyőrség pedig 3 000 fővel, összesen tehát 26 700 fővel vett részt a Magyar Királyság rendvédelmi testületeinek 36 921 majd 1931-től 38 445 fős létszámából a széles értelmezésű karhatalmi feladatok kivitelezésében, ami a teljes rendvédelmi létszám 72,33 %-a, illetve 69,45 %-a volt.

A terület-visszacsatolások után 53 607 főre duzzasztott rendvédelmi testületek személyi állományából a rendőrség 14 291, a csendőrség 18 000, a pénzügyőrség 4 000 fővel vett részt a széles értelmezésű karhatalmi feladatok ellátásában. Összességében a három rendvédelmi testület 36 291 főnyi létszáma a teljes rendvédelmi létszám 67,69 %-át tette ki.

A terület-visszacsatolásokat megelőzően a 12 000 főnyi rendőrség létszámából a csapaterős karhatalmi feladatokat ellátó szervezetnél mintegy 300 fő teljesített szolgálatot. A terület-visszacsatolások nyomán a rendőrség létszáma 14 591 főre emelkedett a csapaterős karhatalmi feladatokat ellátó szervezeti egység létszáma azonban változatlanul 300 fő maradt.

A Magyar Királyi Csendőrségnél csapaterős karhatalmi feladatok ellátását továbbá is a testületen belüli ideiglenes erőkoncentrációval valósították meg. Ezek az erőösszpontosítások nem haladták meg a zászlóaljnyi erőt.

A helyzet tehát annyiban változott, hogy a magyar rendvédelem történetében első ízben hoztak létre rendvédelmi testületen belül olyan szervezeti egységet amely – csupán zászlóaljnyi erővel ugyan – azonban alapfeladatként valósított meg a csapaterős rendvédelmi tevékenységet.

Ezzel megduplázták a dualizmushoz viszonyítva a csapaterős rendvédelmi erők létszámát. Ez a megduplázott erő azonban az ideiglenes erőkoncentráció mintegy 300 főjével együttesen sem haladta meg a 600 főt, amely 1931 előtt a teljes rendvédelmi személyi állomány 1,62 %-át, 1931 után pedig 1,56 %-át tette ki.

A helyzet a II. világháború során változott meg, amikor a 22 000 főre duzzasztott csendőrségi létszámból mintegy 4 000 teljesített szolgálatot – köztük sorozott csendőrök is – a csendőr zászlóaljnál.⁴⁵ Ilyen – a magyar rendvédelem történetében jelentős – létszámú csapaterős feladatok megvalósítására létrehozott állandó szervezeti egységek felállítását azonban nem a belső rend fellazulása indo-

kolta. E zászlóaljkat a II. világháború tapasztalatai alapján az ellenséges diverziós cselekmények felszámolása céljából hozták létre. A Magyar Királyi Csendőrségnél a csapaterős karhatalmi feladatok ellátásának alapfeladatával létrehozott zászlóaljak hadrendbe állításával a magyar rendvédelmi testületek 33 607 főnyi személyi állományának 4 300 főnyi része volt csapaterős karhatalmi feladatok ellátására fenntartva, amely a teljes személyi állomány 8,02 %-át tette ki.⁴⁶

Összességében tehát megállapítható, hogy a vizsgált időszakban a magyar rend védelmi struktúra nem volt karhatalmi tevékenységre koncentrált, különösen nem a csapaterős rendvédelmi teendők tekintetében. Nyilvánvalóan nem merült fel annak a szükségessége a II. világháború időszakától eltekintve, hogy a közrend fenntartása érdekében néhány száz főnél nagyobb erőkoncentrációt hozzanak létre állandó jelleggel a csapaterős karhatalmi feladatok teljesítése céljából.

A vizsgált időszakban a magyar gyakorlat azt a történelmileg jól bevált és takarékos megoldást követte, hogy szükség esetén a véderő alakulatait alkalmazták nagyobb létszámú, vagy egyszerre több helyen megvalósításra kerülő csapaterős karhatalmi feladat teljesítésére, mivel ilyen helyzetek ritkán álltak elő.

A magyar rend védelemben ugyan gyarapodott a csapaterős rendvédelmi teendőkre szakosodott személyi állomány létszáma, azonban ennek ellenére – az összlétszámhoz viszonyítva – meglehetősen kevés ember foglalkoztatott a rendvédelem ezen szakágán.

A csapaterős karhatalmi tevékenységet vizsgálva megállapítható, hogy a Magyar Királyságban mindkét időszakban szilárd közbiztonság uralkodott, ahol csak elvétve vált szükségessé csapaterős rendvédelmi tevékenység megvalósítása. A magyarországi közbiztonsági helyzet nem tette szükségessé országos méretű csapaterős karhatalmi szervezet kialakítását.

A karhatalom rendvédelemben történő megjelenésének témája a magyar állam polgári fejlődésének időszakában ezzel tulajdonképpen bezárható volna. Mégis hiányérzetem támadt a téma ismételt átgondolásakor. Nevezetesen az volt az érzésem, hogy a retrospekció a jelen fogalmait, nézőpontjait vetíti ki a múltba és nem ragadja meg a korszak szakterületének objektív helyzetét, illetve a korszakokon átívelő tendenciákat. Elsősorban a Magyar Királyi Csendőrséggel kapcsolatosan keletkezett ilyen jellegű impresszióm.

Ezért témánk hatékonyabb vizsgálata érdekében egy *negyedik kérdés* vizsgálata is célszerű. Nevezetesen a magyarországi karhatalmi tevékenységben szerepet játszó két legfontosabb rendvédelmi szervezet **a csendőrség és a rendőrség szaktevékenységhez fűződő eltérő viszonyának az okait is indokolt áttekinteni.**

Tisztázni célszerű, hogy a Magyar Királyi Csendőrség milyen szervezettípust képviselt. Ennek a megközelítése elengedhetetlen a korabeli rendvédelem és annak részesei a karhatalmi tevékenység értékelésekor. A Magyar Királyi Csendőrség – hasonlóan más európai csendőrségekhez – a francia csendőrség mintáját követte, annak a nemzeti sajátosságokra adaptált változatát képezte. A korabeli csendőrségek tekintetében azokban nem az eltérő vonások voltak a dominánsak, hanem az azonosságot képviselő jellemzők.⁴⁷

A csendőrségnek, mint szervezettípusnak megragadhatók a specifikumai. A csendőrség – a rendvédelmi testületeken belül – önálló testülettípus. Nem járnak közel a valósághoz azok, akik a csendőrség meghatározásakor a szervezetet a vidék rendőrségeként igyekeznek definiálni. A rendőrség és a csendőrség különbözőségének érzékeltetésekor nem elég csupán a két testület belső függelmi viszonyai közötti eltérésre és a hatósági jogkörök eltérő kompetenciára történő utalás. Ennél sokkal mélyrehatóbb a két testülettípus közötti különbség.

A csendőrségnek, mint szervezettípusnak a specifikumai a testület fejlődéstörténetében gyökereznek. A XIX. században szinte valamennyi lakott kontinensen működő csendőrség anyaszervezetének a francia csendőrség tekinthető. E testület nyolc évszázados fejlődésre tekinthet vissza, melynek során fokozatosan érte el jelenlegi állapotát. E nyolc évszázados tevékenység vizsgálata nyújt választ a csendőrség specifikumára. A csendőrséget – vagy ahogyan e szervezetet az 1778-as királyi átkeresztelésig nevezték, a Maréchaussée-t – az államot és a társadalmat alapjaiban veszélyeztető, de nem reguláris, azonban fegyveres tevékenységek felszámolására, a szokásos közbiztonsági állapot helyreállítása érdekében hozták létre.⁴⁸

Ebből adódóan kezdetben ideiglenes, majd állandó jelleggel, azaz a háborúk közötti béke idősza-
kokban is működött. A haderőtől azonban soha sem szakadt el teljesen. A csendőrség tulajdonképpen azt az űrt töltötte be, ami a haderő és a rendvédelmi szervezetek között jelentkezett. Lényegében azt a feladatot látta el, ami már nem tartozott sem a haderő, sem pedig a rendfenntartó szervezetek teendői közé. Innen származik a kettős alárendeltsége is, nevezetesen a véderő és a közigazgatási kompetenciáiba egyaránt tartozik e testület.⁴⁹

A maréchaussée feladatait kiválóan látta el. Ebből következő en történelmileg állandósuló országos igény vezetett oda, hogy a testületet országos jellegű állandó szervezetté alakították. A XIII. századtól a háborúkhöz kapcsolódóan működő szervezet a XV. és a XVI. században fokozatosan állandó és – a városok kivételével – az egész országra kiterjedő testületté fejlődött. A csendőrség későbbiek során is megtartotta eredeti alapfunkcióját. Ez azonban kiegészült azzal, hogy megelőző jelleggel igyekezett már csírájában felderíteni és felszámolni, megelőzni azon jelenségeket és folyamatokat amelyek kiteljesedésük esetén olyan helyzet kialakulásához vezethettek, amelyek a csendőrségtől az eredeti alapfeladatának a teljesítését igényelheték.⁵⁰

Mélyen gyökeredzik tehát a csendőrség tevékenységében a megelőző jellegű szolgálatellátás és a megszokottól eltérő, a rendkívüli helyzetekre való reagálás igénye és képessége.

Hiba volna természetesen abba a tévedésbe esni, hogy a francia fejlődés olyan sajátos utat járt be, amelynek következményeként egyedül itt fejlődött ki csendőrség típusú szervezet. Az igazság az, hogy az európai kontinensen – a brit szigeteket leszámítva – a polgári fejlődéssel, a francia helyzethez hasonló szituációk alakultak ki. Ezek nyomán pedig számos – különböző elnevezéssel működő – csendőrség típusú szervezet jött létre. A német nyelvterületen például a XVI–XVII. században tartományi lovas, országúti lovas, kocsis felügyelő, tartományi vadász, stb. elnevezéssel számos – a francia Maréchaussée-hoz hasonló – szervezetet hoztak létre. E testületeket hasonló helyzetek kezelése érdekében, hasonló elven működtették. Német nyelvterületen a csendőrség típusú szervezetek első felbukkanásának a Mecklenburgban 1610-ben létrehozott „Einspaninger”-eket tekintik.

A csendőrség típusú szervezetek létrehozásának közös oka az volt, hogy vidéken a rendfenntartás korábbi szervezetei, illetve a haderő és a rendőrség típusú szervezetek sem voltak képesek a polgári fejlődés igényeihez igazodó közbiztonsági állapot létrehozására. E testületek igénybevételével a közbiztonsági állapotok javítását célzó kísérletek sorra kudarcba fulladtak.⁵¹

Hasonló helyzet zajlott le egyébként a Magyar Királyságban is a XIX. század második felében a Magyar Királyi Csendőrség felállítását megelőzően.⁵²

Mivel tehát a csendőrség típusú szervezet kialakulása nem kizárólag a francia történelem sajátosságaiból fakad, hanem Európa-szerte a polgári fejlődéshez kapcsolódóan valósult meg, felmerül a kérdés: miért a francia csendőrség terjedt el Európa, majd világszerte. A válasz rendkívül egyszerű. A francia centralizált állam-modell követendő példát jelentett a polgári fejlődés útjára lépő országok számára. E modell részeként került átadásra a csendőrség intézményének a sémája is. Az, hogy a XIX. századot a csendőrség századának is nevezik – mert oly hirtelen és nagy területekre kiterjedően vezették be ezen intézményt Európa-szerte – annak köszönhető, hogy a csendőrség kipróbált intézménynek számított, amely szervezetében, működésében egyaránt kiforrott rendszert képviselt.

A csendőrségnek mint rendvédelmi szervezettípusnak a kialakulását és elterjedését figyelemmel kísérve nyilvánvaló, hogy:

- a testület létrejött a polgári állam kialakulásához kapcsolódik;
- alapfeladata a véderő és a rendvédelmi testületek közötti rendfenntartói teendők megvalósítása, azaz a társadalmat és az államot jelentősen veszélyeztető erőszakos, fegyveres, de nem reguláris támadások elhárítása, a polgári igényeknek megfelelő közbiztonsági állapotok biztosítása érdekében;
- ezen alapfeladathoz kapcsolódóan kialakult a testület azon tevékenysége, amely még embrionális állapotában igyekezett felderíteni és felszámolni azokat a jelenségeket és folyamatokat, amelyek kedvező körülményeket teremthettek olyan helyzetek kialakulásához, amelyek a csendőrségtől az eredeti alapfeladatának az ellátását igényelheték.

A csendőrségnek, mint szervezettípus kialakulásának és alapvető céljainak vizsgálata megmagyarázza a karhatalmi tevékenységekhez a rendőrségtől eltérően megvalósuló viszonyát.

Jegyzetek:

1. 1994/XXXIV. tv.
2. ÓRY: *A Belügyminisztérium és szervei az egypárti diktatúrától az 1956-os forradalomig.*
3. FORRÓ
4. PARÁDI: Rendvédelem vagy rendészet.
5. PARÁDI: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914.*
6. ÓRY: *A Maréchaussée-től a Gendarmerie Nationale-ig. A francia csendőrség történeti előzményei.*
7. PARÁDI: *A határszéli csendőrség 1891-1914.*
8. SZUT-1912.
9. KAISER
10. BORBÉLY – KAPY
11. PARÁDI: *A dualizmus közrendvédelmi szerveinek jellemzői és tevékenységük tapasztalatai.*
12. Idem: *A magyar rendvédelem sajátosságai és fejlődési periódusai a második világháború előtt és után.*
13. EGYED

14. 1868/XL. tc. ; 1868/XLI. tc. ; 1868/XLII. tc. ; 1912/XXX. tc. ; 1912/XXXI. tc. ; 1921/III. tc. ; 1938/XVI. tc. ; 1939/II. tc.
15. *Utasítás a cs. és kir. közös hadseregbeli vagy a m. kir. honvédség karhatalmának igénylésére és alkalmazására nézve. ; Ideiglenes utasítás a karhatalmi szolgálat ellátására a m. kir. honvédség számára. ; Szabályzat a karhatalmi szolgálat ellátására a m. kir. honvédség számára. ; 8578/1929. HM. int. ; 1638/1930. HM. r. ; 1639/1930. HM. r. ; 118 041/1930. HM. r. ; 1789/1931. HM. int. ; 105 175/1931. HM. int. ; 200 013/1931. HM. int. ; 3370/1931. HM. int. ; 101 947/1931. HM. int. ; 5500/1932. HM. int. ; 108 000/1934. HM. r. ; 3370/1935. HM. r. ; 10 327/1935. HM. r.*
16. KAISER op. cit.
17. RAVASZ
18. Loc. cit.
19. PARÁDI: A Magyar Királyság rendvédelme 1867-1919.
20. A fővárosi rendőrség államosítására 1872-ben ideiglenes jelleggel, majd 1881-ben végleges jelleggel került sor. 1872/XXXVI. tc. ; 1881/XXI. tc.
21. 1903/VIII. tc. ; 91 000/1905. BM. r.
22. 1916/XXXVII. tc.
23. PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.*
24. Idem: *Csendőrség a határőrizetben.*
25. 5047/1919. ME. r.
26. PARÁDI: A magyar állam határőrizete a két világháború között.
27. BORBÉLY – KAPY: op. cit.
28. 1881/II. tc. ; 1881/III. tc.
29. PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése 1881-1918.
30. SZIKINGER
31. CSAPÓ
32. Loc. cit.
33. REKTOR
34. SZAKÁLY
35. Idősebb PERJÉSI György szóbeli közlése alapján.
36. PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.*
37. Idem: A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve a Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914.
38. Idem: A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása.
39. Idem: A magyar állam határőrizete 1920-1941.
40. MEZEY
41. KÖPF
42. Az 1921-ben létesített Magyar Királyi Folyamőrség a magyar rendvédelmi struktúra részeként 1939-ig funkcionált. Ekkor a legális rendvédelmi feladatait szétosztották a Magyar Királyi Csendőrség és a Magyar Királyi Rendőrség között. A testület pedig beolvadt a Magyar Királyi Honvédségbe. A Magyar Királyi Folyamőrség létesítésétől kezdve fedőszervezetként működött legális feladatkörét a vízi-rendészeti hatósági teendők ellátása alkotta. A szervezet rejtésében helyeztek el olyan honvédelmi erőket, amelyek fenntartására a trianoni békediktátum egyébként nem nyújtott lehetőséget. Ezek a honvédelmi erők váltak nyíltan is a véderő szerves részévé a Magyar Királyi Folyamőrségnek a Magyar Királyi Honvédségbe történő integrálásával.
- CSONKARÉTI – BENCZÜR
43. PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.*
44. Idem: A magyar rendvédelem fejlesztési reformjai a XIX. század második felétől a XX. század közepéig.
45. A Magyar Királyi Csendőrség fennállása során 3 ízben vett igénybe feladatai teljesítése érdekében sorozott állományt. Először a testület országos kiépítésének időszakában, második ízben az első világháború alatt a frontszolgálatra behívott csendőrök pótlására, harmadik ízben pedig a második világháború alatt a várható csapaterős karhatalmi feladatok ellátása céljából létesített csendőr zászlóaljokhoz vonultattak be sorköteleseket. Mindhárom esetben a cél a közrend biztosítása volt. Az első világháborús bevonulás oka ugyan a háború volt, azonban a sorköteleseket a hátszágai lakosság körében kívánták alkalmazni. A második világháború során pedig a csendőr zászlóaljakat szintén a hátszágban a várható ellenséges diverziós cselekmények felszámolhatóság érdekében hozták létre.
- CSAPÓ: op. cit. ; KAISER: op. cit.
46. PARÁDI: *A magyarországi rendvédelem fejlődési tendenciái.*
47. PRESZLY
48. ÖRY: A Maréchaussée-tól a Gendarmerie Nationale-ig. A francia csendőrség történeti előzményei.
49. PRESZLY: op. cit.
50. ÖRY: A Maréchaussée-tól a Gendarmerie Nationale-ig. A francia csendőrség történeti előzményei.
51. PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.*
52. 1881/II. tc. ; 1881/III. tc.

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK és KISMONOGRÁFIÁK

- BORBÉLY – KAPY — BORBÉLY Zoltán – KAPY Rezső: *A 60 éves magyar rendőrség.* Budapest, 1942, Halász Irodalmi és Könyvterjesztő Vállalat.
- CSAPÓ — CSAPÓ Csaba: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* Pécs, 1999, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány. /Pannon Könyvek./
- CSONKARÉTI – BENCZÜR — CSONKARÉTI Károly – BENCZÜR László: *Haditengerészek és folyamőrök a Dunán. A Császári (és) Királyi Haditengerészet Dunai Flottillájától a Magyar Királyi Honvéd Folyamőrökig 1870-1945.* Budapest, 1991, Zrínyi Kiadó.
- EGYED — EGYED István: *Karhatalom az önkormányzatban.* Budapest, 1912, s. n.

- FORRÓ — FORRÓ János: *A Kádár-rendszer korszaka 1956 november 1-jétől 1989-ig. A rendőr-minisztérium*. Budapest, 2001, BM Kiadó. /Fejezetek a Belügyminisztérium történetéből./
- KAISER — KAISER Ferenc: *A Magyar Királyi Csendőrség története a két világháború között*. Pécs, 2002, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány. /Pannon Könyvek./
- KÖPF — KÖPF László: *Fejezetek a magyar vámigazgatás és pénzügyőrség történetéből*. Budapest, 2003, Tipico Design.
- ÖRY: *A Belügyminisztérium és szervei az egypárti diktatúrától az 1956-os forradalomig*. — ÖRY Károly: *A Belügyminisztérium és szervei az egypárti diktatúrától az 1956-os forradalomig*. Budapest, 2001, BM Kiadó. /Fejezetek a Belügyminisztérium történetéből./
- PARÁDI: *A határszéli csendőrség 1891-1914*. — PARÁDI József: *A határszéli csendőrség 1891-1914*. Budapest, 1984, Határőrség.
- PARÁDI: *A magyar rendvédelem története* — PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris.
- PARÁDI: *Csendőrség a határőrizetben*. — PARÁDI József: *Csendőrség a határőrizetben*. Budapest, 2003, Tipico Design. /Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században, 2./
- PRESZLY — PRESZLY Lóránd: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1918*. Budapest, 1920, Honvédelmi Sajtóvállalat.
- REKTOR — REKTOR Béla: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története*. Cleveland, Ohio USA, 1980, Árpád Könyvkiadó Vállalat.
- SZAKÁLY — SZAKÁLY Sándor: *A magyar tábort csendőrség*. Budapest, 1990, Zrínyi.
- MEZEY: *A magyar polgári börtönügy kezdete*. — MEZEY Barna: *A magyar polgári börtönügy kezdete*. Budapest, 1995, Osiris.
- TANULMÁNYOK**
- ÖRY: *A Maréchaussée-tól a Gendarmerie Nationale-ig. A francia csendőrség történeti előzményei*. — ÖRY: *A Maréchaussée-tól a Gendarmerie Nationale-ig. A francia csendőrség történeti előzményei*. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, VII. évf. (1997) 8. sz. 75–77. p. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig.” című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: *A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása*. — PARÁDI József: *A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása*. *Belügyi Szemle*, XXX. évf. (1982) 10. sz. 44–51. p.
- PARÁDI: *A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve a Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914*. — PARÁDI József: *A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve a Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914*. *Hadtörténelmi Közlemények*, CI. évf. (1986) 3. sz. 541–570. p.
- PARÁDI: *A dualizmus közrendvédelmi szerveinek jellemzői és tevékenységük tapasztalatai*. — PARÁDI József: *A dualizmus közrendvédelmi szerveinek jellemzői és tevékenységük tapasztalatai*. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, II. évf. (1992) 3. sz. 21–28. p. A tanulmány korábbi változata 1991. november 19-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „Tradíció és korszerűség.” című III. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: *A magyar állam határőrizete a két világháború között*. — PARÁDI József: *A magyar állam határőrizete a két világháború között*. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, V. évf. (1995) 6. sz. 64–75. p. A tanulmány korábbi változata 1994 októberében, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme” című VI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: *A magyar rendvédelem sajátosságai és fejlődési periódusai a második világháború előtt és után*. — PARÁDI József: *A magyar rendvédelem sajátosságai és fejlődési periódusai a második világháború előtt és után*. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, VI. évf. (1996) 7. sz. 80–89. p. A tanulmány korábbi változata 1995. októberében, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „Háborúból diktatúrába.” című VII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése 1881-1918*. — PARÁDI József: *A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése 1881-1918*. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, VII. évf. (1997) 8. sz. 78–83. p. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig.” című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: *A Magyar Királyság rendvédelme 1867-1919*. — PARÁDI József: *A Magyar Királyság rendvédelme 1867-1919*. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, IX. évf. (1999) 10. sz. 98–147. p. A tanulmány

korábbi változata 1998. szeptember 22-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „A nyugati rendvédelem hatása a XIX-XX. századi magyar rendvédelemre.” című X. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

- PARÁDI: Rendvédelem vagy rendészet. — PARÁDI József: Rendvédelem vagy rendészet. *Rendészeti Szemle*, XLIX. évf. (2001) 2. sz. 97–108. p.
- PARÁDI: A magyarországi rendvédelem fejlődési tendenciái. — PARÁDI: A magyarországi rendvédelem fejlődési tendenciái. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)* XI. évf. (2005) 13. sz. 84–96. p. A tanulmány korábbi változata 1998 februárjában, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság Csendőrség-történeti Szakosztálya által rendezett tudományos rendezvénysorozat első szimpoziumján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A magyar rendvédelem fejlesztési reformjai a XIX. század második felétől a XX. század közepéig. — PARÁDI József: A magyar rendvédelem fejlesztési reformjai a XIX. század második felétől a XX. század közepéig. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, XV. évf. (2008) 18. sz. 98–112. p. A tanulmány korábbi változata 2004. október 13-án, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „Karhatalmi feladatok a bűnmegelőzés és a békefenntartás szolgálatában Európában a XIX-XX. században.” című XVIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- RAVASZ — RAVASZ István: A Magyar Királyi Honvédség szabályozása a Horthy-korban. *Hadtörténelmi Közlemények*, CXIX. évf. (2004) 1. sz. 269–283. p.
- SZIKINGER — SZIKINGER István: A rendvédelmi jog szabályozása a dualizmus korában. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, III. évf. (1993) 4. sz. 187–198. p. A tanulmány korábbi változata 1992. szeptember 29-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „A dualista Magyarország rendvédelme.” című IV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

REGISZTRÁLT KÉZIRATOK

- PARÁDI: A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914. — PARÁDI József: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914*. Bölcsészdoktori disszertáció. (ELTE-BTK). Budapest, 1985.
- PARÁDI: A magyar állam határőrizete 1920-1941. — PARÁDI József: *A magyar állam határőrizete 1920-1941*. Kandidátusi értekezés. (MTA). Budapest, 1990.

SZABÁLYZATOK

- Utastítás a cs. és kir. közös hadseregbeli vagy a m. kir. honvédség karhatalmának igénylésére és alkalmazására nézve.* — *Utastítás a cs. és kir. közös hadseregbeli vagy a m. kir. honvédség karhatalmának igénylésére és alkalmazására nézve.* Budapest, 1906, s. n.
- Ideiglenes utastítás a karhatalmi szolgálat ellátására a m. kir. honvédség számára.* — *Ideiglenes utastítás a karhatalmi szolgálat ellátására a m. kir. honvédség számára.* Budapest, 1922, Honvédelmi Minisztérium.
- Szabályzat a karhatalmi szolgálat ellátására a m. kir. honvédség számára.* — *Szabályzat a karhatalmi szolgálat ellátására a m. kir. honvédség számára.* Budapest, 1942, Honvédelmi Minisztérium.
- SZUT-1912 — *Utastítás a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1912, s. n.

JOGSZABÁLYOK

- 1868/XL. tc. a véderőről. — 1868/XL. tc. a véderőről.
- 1868/XLI. tc. a honvédségről. — 1868/XLI. tc. a honvédségről.
- 1868/XLII. tc. a népfelkelésről. — 1868/XLII. tc. a népfelkelésről.
- 1872/XXXVI. tc. — 1872/XXXVI. tc. Buda-Pest fővárosi törvényhatóság alakításáról és rendezéséről.
- 1881/II. tc. — 1881/II. tc. a csendőrség legénységi állományának kiegészítéséről.
- 1881/III. tc. — 1881/III. tc. a közbiztonsági szolgálat megszervezéséről.
- 1881/XXI. tc. — 1881/XXI. tc. a Budapest fővárosi rendőrségről.
- 1903/VIII. tc. — 1903/VIII. tc. a határrendőrségről.
- 1912/XXX. tc. a véderőről. — 1912/XXX. tc. a véderőről.
- 1912/XXXI. tc. a honvédségről. — 1912/XXXI. tc. a honvédségről.
- 1916/XXXVII. tc. — 1916/XXXVII. tc. a fiumei m.kir. állami rendőrségről.
- 1921/III. tc. — 1921/III. tc. az állami- és társadalmi rend hatályosabb védelméről.
- 1938/XVI. tc. — 1938/XVI. tc. az állami rend megóvása végett szükséges büntetőjogi rendelkezésekről.
- 1939/II. tc. — 1939/II. tc. a honvédelemről.
- 1994/XXXIV. tv. — 1994/XXXIV. tv. a rendőrségről.
- 5047/1919. ME. r. — 5047/1919. ME. r. a rendőrségek államosításáról.
- 91 000/1905. BM. r. — 91 000/1905. BM. r. az 1903/VIII. tc. végrehajtása tárgyában.
- 1638/1930. HM. r. — 1638/1930. HM. r. az országos karhatalmi készültségbe helyezéséről és az országos karhatalmi összevonásról szóló 8578/1929. HM. intézkedés módosítása tárgyában.

- 1639/1930. HM. r. — 1639/1930. HM. r. az 1638/1930. HM. rendelet módosítása tárgyában.
 118 041/1930. HM. r. — 118 041/1930. HM. r. nagyobb tömegmozgalmak esetén a karhatalmak feletti egységes vezetés tárgyában.
 108 000/1934. HM. r. — 108 000/1934. HM. r. a karhatalom kirendelésének, erejének és alkalmazásának szabályozása tárgyában.
 3370/1935. HM. r. — 3370/1935. HM. r. reáliskolai nevelőintézetek növendékeinek karhatalmi alkalmazása tárgyában.
 10 327/1935. HM. r. — 10 327/1935. HM. r. választások alkalmával a karhatalmak kirendelése tárgyában.
 8578/1929. HM. int. — 8578/1929. HM. int. az országos karhatalmi készütségbe helyezésről és az országos karhatalmi összevonásról.
 1789/1931. HM. int. — 1789/1931. HM. int. a karhatalomról.
 3370/1931. HM. int. — 3370/1931. HM. int. a karhatalomról.
 101 947/1931. HM. int. — 101 947/1931. HM. int. a karhatalom kirendelésének, erejének és alkalmazásának szabályozásáról.
 105 175/1931. HM. int. — 105 175/1931. HM. int. a karhatalomról.
 200 013/1931. HM. int. — 200 013/1931. HM. int. az országos karhatalmi készütségbe helyezésről és az országos karhatalmi összevonásról.
 5500/1932. HM. int. — 5500/1932. HM. int. a karhatalom kirendelésének, erejének és alkalmazásának szabályozásáról.

Technikai rövidítések a jegyzetekben

- BM = belügyminiszter
 HM = honvédelmi miniszter
 int. = intézkedés
 r. = rendelet
 tc. = törvénycikk
 tv. = törvény

PARÁDI József
A polgári magyar állam rendőrségei 1867–1945

A polgári magyar állam és annak részeként a rendvédelmi struktúra a dualizmus viszonyai között épült ki, a municipálisok és a centralisták elméleti vitája nyomán, az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc, illetve a neoabszolutizmus rendvédelmi tapasztalatainak a figyelembe vételével.¹

A municipálisok és a centralisták elméleti vitájának középpontjában a magyar közigazgatás jellege állt. A centralisták a központi irányítást, a municipalisták pedig a föderalizmust részesítették előnyben.² Az 1848–1849-es forradalom- és szabadságharc idejében gyakorlatilag a városi és a vármegyei rendfenntartó szervezetek működtek a nemzetőrség támogatásával.³ A honvédó harcok miatt a municipális és centralista elképzelések egyaránt tervek maradtak. A nemzetőrséget pedig a haza védelme foglalta le elsősorban, bár a rend védelméből is igyekezett kivenni a részét.⁴

A neoabszolutizmus viszonyai között új rendvédelmi szervezeteket hoztak létre a Kárpát-medencében a császári rendőrséget és a császári csendőrséget, amelyek központi irányítás alatt álltak.⁵

A kiegyezés alapján rendvédelem – a közigazgatás részeként – a két társország az Osztrák Császárság és a Magyar Királyság belügyét képezte, melyet saját hatáskörben működtethettek.⁶ A rend védelme nem tartozott a pragmaticus ügyek (hadügy, külügy és a finanszírozásukra szolgáló pénzügy) és a dualisztikus ügyek (a hitelügy, a vám- és kereskedelmi szövetség, a vasút, a hajózás, a posta, a pénzügyrendszer, a közvetett adózás) közé. A közös érdekeltsgű viszonyok – vagy ahogyan az osztrák kiegyezési törvény nevezte a közös ügyek – pragmaticus és dualisztikus ügycsoportja között a különbség az volt, hogy a pragmaticus ügyeket közösen kellett intézni, míg a dualisztikus ügyek közé tartozó témakörök esetében fennállt az önálló intézés lehetősége is hitelügyek kivételével.⁷

A rend védelme tehát a két társország belügyének minősült. Ez azonban nem jelentette azt, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia két társországában a rendvédelmi modellek gyökeresen eltérőek lettek volna. Az Osztrák Császárságban és a Magyar Királyságban a rend fenntartása két fő pilléren nyugodott, a csendőrségen és a rendőrségeken, melyet kisebb speciális rendvédelmi szervezetek egészítettek ki mint például a pénzügyőrség, vagy az államfői testőrségek stb. Ez a modell lényegében a korabeli európai gyakorlatnak felelt meg. A közös vonások mellett azonban jelentős eltérésekkel működött a két társország rendvédelme, hiszen a rend fenntartására vonatkozó törvények tekintetében az Osztrák Császárság és a Magyar Királyság törvényhozása önállóan hozta létre jogszabályait.⁸

A kiegyezést követően a magyar rendvédelemben az a sajátos helyzet állt elő, hogy a neoabszolutizmus rendvédelme ugyan szakmai tekintetben korszerű volt, azonban azt mégsem lehetett átvenni. A neoabszolutizmus rendvédelmi rendszere erőteljesen összeforrt a HABSBERG-elynyomással, ezért e rendszert Magyarországon felszámolták, és lényegében az 1848-as állapotokhoz tértek vissza, illetve új szervezeteket is létrehoztak.⁹

A Magyar Királyság rendvédelmi szervezetei voltak a magyarországi rendőrségek, a Magyar Királyi Csendőrség, a Magyar Királyi Pénzügyőrség és vámhivatalok, a testőrségek, a Magyar Királyi Koronőrőrség és a Magyar Királyi Képviselőházi Őrség, valamint a büntetés-végrehajtás intézménye.¹⁰ **(I. sz. melléklet)**

A magyarországi rendőrségek két csoportra oszlottak, az állami és önkormányzati rendőrségekre. Az ország törvényei a rendfenntartás jogát az államnak és az önkormányzatoknak biztosították. Ebből adódóan rendőrséget községek és városok hoztak létre.¹¹ A községekben azonban alig akadt rendőrség – azok létszáma sem haladta meg általában a 10 főt, gyakorlatilag rendőr őrsként működtek –, fenntartási költségüket a kisebb települések önkormányzatai nem tudták finanszírozni. A városi rendőrségek a helyi önkormányzat irányítása alatt álltak. A belügyminiszter munkájukba közvetlenül nem, csak az önkormányzatokon keresztül szólhatott bele, mint a törvényesség felügyelője.¹²

Az önkormányzati rendőrségek államosításának gondolatla ugyan előtérbe került a dualizmus időszakájában, azonban a kivitelezés elmaradt. Az államosítás legfőbb szószólói az önkormányzati rendőrségek tisztviselői voltak, akiknek a szemellett az állami rendőrségek elit-jellege lebegett, illetve a provinciális érdekek közvetlen érvényesülését kívánták mérsékelni a rendfenntartásban. Azzal ugyanis, hogy 1886-ban a rendőrkapitányok kinevezési jogával a főispáni jogkört gyarapították a helyi notabilitások beleszólási lehetősége az önkormányzati munkába még nem csökkent, csupán a kormányzati érdekek érvényre juttatására is nyílt egyfajta lehetőség.¹³

Az önkormányzati rendőrségek államosítása mozgalmának centruma a MROÉ (Magyar Rendőrtisztviselők Országos Egyesülete) volt. Az önkormányzatok rendőrségeinek tisztjei ugyanis önkormányzati tisztviselőnek minősültek, így őket is hat évre választották és nem vonatkoztak rájuk azok a kedvezmények, amelyek az állami alkalmazottakat megillették. A vidéki rendőrségek államosításával azon-

ban ők is bekerülhettek volna az állami alkalmazottak közé. Az egyesület pályázatát is hirdetett a vidéki rendőrségek államosításának témájában. A pályázatot MISKOLCZY László budapesti rendőrkapitány nyerte meg „A vidéki rendőrség államosítása” című munkájával, melyet 1909-ben kiadtak. A művet a belügyminiszternek küldöttség útján juttatták el. Az államosítással általában a kormányok is rokonszenveztek. Gróf TISZA István miniszterelnök – 1905-ben, miskolci beszédében – hitet tett az államosítás mellett. A városok sem tiltakoztak túlzottan az államosítás ellen, mert az jelentős költséget vett volna le a vállalkról.¹⁴

1912-ben dr. PEKÁRI Ferenc vezetésével – aki mögött már nagy tapasztalat, kiváló elméleti felkészültség és tudományos munkásság állt – új osztályt szerveztek a Belügyminisztériumban, melynek feladata az államosítás előkészítése volt. Pekáriék 1913 májusára készítették el javaslatukat, amely azonban nem váltotta ki a képviselőház osztatlan elismerését. Folyt még a vita municipális és centrista irányzatok tábora között, amikor kitört az első világháború, és más témák kerültek előtérbe.¹⁵ (II. sz. melléklet)

A városi rendőrségek jelentették a magyarországi rendőrségek gerincét, hiszen a működési terület, a lakosság száma, a bűnesetek száma, valamint a testületi létszám tekintetében is a Magyar Királyságban működő rendőrségek túlnyomó többségét alkották. A városi rendőrségek szervezeti felépítése ugyan eltért egymástól, azonban a struktúra lényegesebb vonásai azonosak voltak. A szervezet élén a kapitány állt, aki a kapitányi hivatalon keresztül irányította a testületet. A hivatalhoz több osztály – közigazgatási, bünyügyi, őrtestületi stb. – tartozott. A nagyobb városokban az osztályok munkatársai specializálódtak egy-egy szakterületre, pl. bordélyügyek stb. A kisebb városokban a szakosodás nem jöhetett létre, sőt a mérsékeltebb létszámú testületeknél az osztálytagozódás sem alakulhatott ki. A jelentősebb városokban azonban a századfordulóra már megjelentek a detektívcsoportok is.¹⁶

A kapitányi hivatalhoz tartozott még a fogda, a számvevőség, a segédhivatal és az ún. szolgáloményzet (fűtők, takarítók stb.). A rendőrlegénység döntő többsége – a város közigazgatási határain belül elhelyezett – őrszobákhoz tartozott, és ezek körzetében teljesített szolgálatot. Kisebb városokban nem alakult ki az őrszobai rendszer. Általában a városi rendőrségekhez tartoztak még a mező- és éjjeliőrök, helyenként a tűzoltóegylet is. Az 1880-as években egyes rendőrségeknél még megtalálható volt a dobos is, aki az előjáróság közlendőit adta a lakosság tudtára.¹⁷

A magyarországi rendőrségeken belül – az önkormányzati rendőrségek mellett – az állami rendőrségek alkották a rendőri szervezetek másik csoportját. Három állami rendőrség működött: a fővárosi rendőrség, a Magyar Királyi Határrendőrség és a Fiumei Állami Rendőrség.¹⁸ Állami rendőrségeket ott hoztak létre, ahol kiemelt fontosságot tulajdonítottak a rend fenntartásának, illetve annak, hogy azt az állam közvetlenül felügyelje. A korabeli kormányzatok ilyen fontosságúnak tekintették a főváros és Fiume közbiztonságát, valamint a Magyar Királyság államhatárának őrzését is. Ez utóbbit elsősorban a kivándorlás felügyeletének az igénye miatt.

Az állami rendőrségek elit csoportot alkottak a magyarországi rendőrségek között. A személyi állomány képzettsége, felszerelése, ellátása, bünyfelderítési mutatóik mindegyike követendő mintát jelentett az önkormányzati rendőrségek számára. A századforduló időszakában az állami rendvédelmi testületekhez már nem vettek fel írástudatlanokat, a Magyar Királyi Csendőrséghez pedig a kezdetektől felvételi követelmény volt az elemi iskolai végzettség. A haderő altiszti karának jellegével bíró rendőrlegénység képzési ideje fokozatosan gyarapodott. A kezdetben hat hetes kiképzés a XX. század közepére mintegy másfél évesre hosszabbodott. A dualizmus időszakában működő önkormányzati rendőrségek legénységi állományának egy része azonban írástudatlan volt. Ezért számukra tanfolyam szervezése értelmetlen volt. Felkészítésük abból állt, hogy idősebb járőrvezetők mellett osztották be őket szolgálatra. Ennek során pedig a nagy tapasztalattal rendelkező járőrvezetők a gyakorlatban ismertették meg az új rendőrökkel teendőiket.¹⁹

Az állami rendőrségek közvetlen miniszteriális irányítás alatt álltak, bár a fővárosi és a fiumei rendőrség irányításába a városi tanácsnak is beleszólási lehetősége volt. E két rendőrség struktúrája lényegében megegyezett a többi városi rendőrség szervezetével. Valamennyi állami és városi rendőrség létszáma mintegy 10–12 ezer főre becsülhető.²⁰

A Magyar Királyi Határrendőrség szervezeti felépítése azonban egyedi volt. A határrendőrség kirendeltségekből és kapitányságokból állt. A kirendeltségek munkáját a kapitányságok irányították. A Magyar Királyi Határrendőrség szervezetét több ízben módosították, végső kifejtettségében 16 kapitányság és 27 kirendeltség alkotta a testület szervezetét, ahol mintegy 600 főnyi személyi állomány teljesített szolgálatot. A testület vezető szerve osztályként a Belügyminisztériumban működött.²¹

A Magyar Királyi Határrendőrség – a határőrizeti feladatok tekintetében az ország peremterületén – ugyan vidéken is működött, a rendőri szervezetek azonban tevékenységüket alapvetően a városokban

végezték. A Magyar Királyi Csendőrség létrehozása után 1881-től a falvak rendfenntartását a csendőrség látta el. A Magyar Királyi Csendőrség azonban nem kapta meg az önkormányzatok rendfenntartási jogkörét. A csendőrség a falvak rendvédelmi szervezete volt, amelyet ugyan a központi államhatalom tartott fenn, azonban az önkormányzatoknak a rend fenntartására irányuló igényeit kellett kielégíteni a törvények által biztosított keretek között. Az önkormányzatok tehát – mint a rend fenntartásának kompetenciájával rendelkező szervezetek – a csendőrség tudomására hozhatták rendfenntartási igényeiket, azt azonban, hogy a csendőrség ennek érdekében hogyan tevékenykedjék már a testület illetékei határozták meg a vonatkozó törvényekben és szabályzatokban foglaltak alapján. Amennyiben azonban a testület tagjai jogsértést észleltek, természetesen kötelességük volt eljárni abban az esetben is ha az önkormányzati igény a konkrétan észlelt törvénysértés felfedésére nem irányult. A Magyar Királyi Csendőrség tehát lényegében a vidék rendvédelmi testülete volt. Létrehozására azért került sor, mert a falvak rendfenntartó őrsegei képtelenek voltak rendet biztosítani, illetve a kisteleplések döntő többsége nem tudta finanszírozni a rend védelméhez szükséges személyi és tárgyi feltételrendszer létrehozását és fenntartását.²²

A rendőri szolgálatellátás elvei is városonként változtak. Bár az ország törvényei az egész történelmi Magyarországra érvényesek voltak, és azokat be is tartották, azonban a városok – hatáskörükben – egymástól eltérő végrehajtási utasításokat, szabályrendeleteket adtak ki. Ez a szituáció kitűnő lehetőséget adott a helyi sajátosságok figyelembevételére.²³

Rendvédelem tekintetében e gyakorlatot helyezte egységes korlátok közé a büntető törvénykönyv, a kihágási büntetőtörvénykönyv, a bűnvádi perrendtartás és a belügyminiszter által a rendelettel kibocsátott „Utasítás a bűnügyi nyomozás tárgyában” című szabályozás.²⁴

A rendvédelmi tevékenység fontosabb területeit törvények és rendeletek útján központilag szabályozták, az egész ország területére egységes formában. Ezek beépültek az állami rendvédelmi szervek, például a Magyar Királyi Csendőrség és a Fővárosi Rendőrség, valamint az önkormányzati rendőrségek szolgálati szabályzataiba is.²⁵

A közrend védelmének joga az államot és az önkormányzatokat illette meg. E hatóságok hozhattak létre rendvédelmi feladataik elvégzésére rendvédelmi testületeket. Az állam esetében az országgyűlés, az önkormányzatokéban pedig a közgyűlések kompetenciájába tartozott a testületek létesítésének, illetve megszüntetésének joga.²⁶

A századfordulóra kialakult a rendvédelmi szervek hatásköre is. A területi elv érvényesült, a határok azonban nem voltak merevek. Az egyik szerv tagja a másik testület területén is dolgozhatott a helyi illetékes tudtával. Nyomon üldözés esetében még a Magyar Királyság határát is átlépheték – az utólagos bejelentés kötelezettségének betartásával –, igénybe véve a monarchiabeli társországok területét.²⁷

A csendőrség és a rendőrség tekintetében érdekesen alakult az elhatárolás. A falvakban egyértelműen a csendőrség látott el közbiztonsági szolgálatot, a városokban pedig a helyi rendőrség. A városok egy része azonban e feladatra részben vagy egészben, térítés ellenében, a csendőrséget kérte fel. Különösen a külterületek rendfenntartásába vonták be a csendőrséget, míg a belterületeken inkább a helyi rendőri szervezetet alkalmazták. Ha egy kisebb város rendőrsége nem tudott megbirkózni egy bűnüggyel, a közeli nagyváros rendőrségét kérhette fel az ügy kiderítésére. A nagyvárosok rendőrségei ugyanis a századfordulóra már rendelkeztek detektív testületekkel, melynek tagjai profi nyomozati munkát végeztek.²⁸

Ilyen helyzetben abszolút indokolt volt a rendvédelmi testületek fontosabb eljárásainak, elsősorban a polgári szabadságjogok korlátozásával összefüggő tevékenységének központi szabályozására.

A jogszabályok egyértelművé tették, hogy a nyomozás a „büntetőpör” előkészítő szakasza, ellentétben a korábbi gyakorlattal, amikor a nyomozás főként az ítélet számára gyűjtötte az anyagot.²⁹

Bár a rendvédelmi szervezetek elegendő kompetenciával rendelkeztek a közrend fenntartásához, a bűnesetek felderítéséhez, lehetőségeik korlátozottak, illetve ellenőrzöttek voltak. A nyomozás elrendelését illetően – az eset súlyosságától függően – az ügyész, a vizsgálóbíró, a járásbírók, illetve a rendőri hatóságok és közegek, valamint egyes esetekben a magánvádló, továbbá a törvényhatósági jogú, a rendezett tanácsú városok, a községi önkormányzatok vezetői és a szolgabírók kezdeményezésére kerülhetett sor. A nyomozás fontosabb részeit csakis a vizsgálóbíró beleegyezésével lehetett megvalósítani, illetve azokat kizárólag a vizsgálóbíró végezhette el. Ide tartozott a tanú esketése, esetleg megbüntetés és a szakértők büntetése is, valamint a letartóztatás, a házkutatás, a szemle, a foglalás, a személymotosítás. Ettől csak halaszthatatlan esetekben, a foglalást, a személymotosítást és az előzetes letartóztatást illetően lehetett eltérni, amit a vizsgálóbíró számára utólag meg kellett indokolni.³⁰

A nyomozati szakot követő vizsgálati szakaszban pedig egyértelműen a vizsgálóbíró tevékenysége volt a meghatározó.

A gyanúsított korlátozás és tanúk nélkül találkozhatott védőjével, valamennyi keletkezett anyagba betekintést nyerhettek. Az előzetes letartóztatás időtartama – amely bírósági hatáskörbe tartozó jog volt és a rendőrhatalóság csak kivételes esetekben alkalmazhatta – maximum 15 nap lehetett, amit a vádtanács indokolt esetben egy alkalommal szintén 15 nappal meghosszabbíthatott. Ebből azonban a gyanúsított a rendőrségen legfeljebb 3 napot tölthetett el, a három nap elteltével a törvényszéki fogházba kellett kísérni. A gyanúsítottak joga volt – saját költségére – egyéni ételmezésre és ágyneműre, továbbá lehetőleg önálló zárkára. A vizsgálóbíró engedélyezhette továbbá a házi őrizetet is. A gyanúsítottat csak ellenállás esetén lehetett megbilincselni, ezt azonban haladéktalanul jelenteni kellett a vizsgálóbírónak. A gyanúsított panaszával az ügyészséghez, illetve a járásbírósághoz fordulhatott, attól függően, hogy milyen súlyú ügyben folyt ellene eljárás.³¹

A rendvédelmi testületek saját hatáskörben semmilyen körülmények között sem foglalhattak le leveleket, táviratokat és egyéb küldeményeket, azokba nem tekinthettek bele. Hatáskörük addig terjedt, hogy a küldeményeket három napig visszatarthatták, a felbontásra vonatkozóan kizárólag a vizsgálóbíró hozhatott határozatot.³²

A nyomozati munka mellett a közrendvédelmi szolgálatnak az emberi szabadságjogokat érintő sarkalatos részét is központilag szabályozták a Magyar Királyságban. Ide tartozott az előállítás, elővezetés, bekísérés, a motozás, a házkutatás, a fegyverhasználat és a bilincs alkalmazása. A bilincs használatáról az elővezető rendvédelmi közegnek minden esetben jelentést kellett tennie. Az előállított személynek joga volt ahhoz is, hogy saját költségére kíséreléssel bérkocsin tegye meg az utat.³³

A rendőrségek tagjainak az igazoltatáson, a figyelmeztetésen és a feljelentésen kívül az előállítás-hoz is joguk volt. Az előállítás azt a célt szolgálta, hogy az érintett személyt az intézkedő rendőr – személyazonosságának megállapítása, a közrend megóvása vagy a saját érdekében – a kapitányság rendőrhatalósága elé kísérelje.³⁴

Az érintettek saját érdekében előállítást kellett alkalmazni: csökkent értelmi képességűek és eltérő gyermekek, hajléktalanok, ittas személyek és a tömeg által üldözött egyének esetében. Az elővezetést a rendőrök akkor alkalmazhatták, ha a vizsgálóbíró, az ügyész vagy a rendőrség rendőrhatalóságnak minősített, jogvégzett tagjai írásban kiadott határozata erre felhatalmazta őket. Elővezetést nem csupán kihágás vagy bűncselekmény esetén lehetett foganatosítani; az idézésre indokolatlanul meg nem jelenő személyek esetében is elővezetést alkalmaztak a hatóságok.³⁵

Bekísérésre akkor kerülhetett sor, amikor az illetőt kihágással vagy büntéssel vádolták. A rendőrség tagjainak be kellett kísérniük: az engedély nélkül alamizsnát gyűjtőket, házalókat, mutatványokat előadókat, a közbiztonságot veszélyeztető csavargókat, a tiltott szerencsejátékkal foglalkozókat, az engedély nélküli, illetve tiltott tevékenységet végzők társait és e haszonból részesülőket, illetve az ilyen tevékenységre felbujtókat, a botrányt okozókat, a rendőri intézkedésnek ellenszegülőket, a hamis vagy gyanús útlevéllal, illetve igazolvánnyal rendelkezőket, akik ellen elfogatóparancsot adtak ki, akik büntetésük letöltése közben vagy letartóztatási helyükről megszöktek, a jogerős ítélettel az adott közigazgatási területéről kitiltottakat, továbbá mindazokat, akiket bűncselekmény elkövetésén tetten értek.³⁶

Motozást a rendőrök azoknál a személyeknél végezhetek, akik: öngyilkosságot kíséreltek meg, ha annak ismételt elkövetésével fenyegetőztek, akiknél támadásra alkalmas eszközök, fegyverek voltak.³⁷

A rendőrség házkutatást csak abban az esetben eszközölhetett saját indíttatásra, ha: tettenkapás esete állt fenn, ha a házból segélykiáltás hallatszott, a tulajdonos vagy bérlő kívánta, a házba szökött fogoly menekült.³⁸

A rendőrség fegyverhasználatánál megkülönböztették a kard és a lőfegyver használatát. Lőfegyvert a rendőr kizárólag testi épsége védelmében használhatott. Minden más esetben a kard használatának volt helye. Kardot használhatott jogos védelem gyanánt is a saját vagy mások testi épségének megóvása céljából, a fenyegető magatartás elhárítására, a felszólításra át nem adott fegyver használójával vagy a szolgálat ellátását tettelesen akadályozóval szemben.³⁹

A városi rendőrségek szolgálatellátását a szolgálati szabályzatuk határozta meg. Minden városi rendőrségnek külön szolgálati szabályzata volt. Bár a városi rendőrségek a szolgálati szabályzat és a rendőri szolgálatellátás terén mintának tekintették az állami rendőrségeket, mégis e téren erősen érvényesült a helyi rendőrkapitányoknak a bűnüldözésről alkotott felfogása. Egyes nagyobb törvényhatósági jogú városban esetenként az újonnan felvett írástudó rendőrlegénység számára indítottak néhány hetes képzést, azonban a tanfolyamok mindegyike különböző bűnüldözői felfogást tükrözött.⁴⁰

A városi rendőrségek szabályzata általában a helyi rendőrség szervezeti felépítését, a testület célját és feladatait, a felvétel és elbocsátás szabályait, a fegyelem kérdéseit, a magatartási szabályokat, a panasztétel lehetőségeit, a szolgálatellátás és fegyverhasználat szabályait, az egyes beosztások kötelekeit, a személyi állomány járandóságait, valamint a szolgálatellátás során előforduló részfeladatok ellátásá-

nak módját (bekísérés, elfogás stb.) tartalmazta. E kérdések szabályozása során – bár voltak közös vonások – a szolgálati szabályzatok mindegyike egyedi alkotás maradt.⁴¹

A rendőrségi szolgálati szabályzatok tartalmazták a rendőrökkel szemben támasztott magatartási elvárásokat is. A belügyminiszter a fővárosi rendőrség számára kibocsátott utasításában a rendőrök számára előírta, hogy „Az őrségi személyzet, amely a nagyközönséggel folyamatos érintkezésben van, különösen utasítandó, hogy azzal szemben igen jellemesnek, tisztelettanúsítónak kell lennie ... Csak a közönség bizodalma bíró rendőrség működése lehet valóban sikeres. Ha a rendőr tényleges közbelépése szükséges az legyen nyugodt, de egyszermint erélyes gyors és határozott ... A rendőrség ellen esetleg hallható éretlen élcekre csak akkor lehet valamely tetteges intézkedésnek helye, ha komolyabb alakot öltve, a rendőri működés sikerét kérdésessé tehetné ... a közönség irányában illetlenséget, vagy éppen durvaságot az előzékenység, a szolgálatkészség hiányát nem tűrhetem, úgy másrésről azok, kik ezen utasításhoz mindenkor alkalmazkodnak, minden megtámadás ellenében hathatós támogatásomra és védelmemre bizton számíthatnak.”⁴²

A rendőrlegénység úgynevezett posztos – azaz állandó őrhelyű – vagy őrjárat szolgálatot látott el. A közrendőrnek ismernie kellett szolgálati helyén a terepet, az utcákat, épületeket, nyilvános helyeket, különösen azokat, ahol a bűnözők megfordulhattak, a helyi bűnözőket és azok szokásait.⁴³

A jelentős értéket képviselő műtárgyak, illetve berendezések tulajdonosai kérhették értékeik rendőri védelmét. Ennek költségét azonban nem az adófizetők, hanem a tulajdonos viselte. „... rendőrség területén létező nagyobb üzletek, vállalatok, intézetek és társulatok kérelmére, a rendőrség rendszerezett létszámán felül, a kérelmezők költségeire pótrendőröket vehessen fel ...”⁴⁴

A rendőrségek segítették egymás munkáját. E téren elsősorban a fővárosi rendőrség jeleskedett. A nagyvárosi bűnüldözés, illetve a külföldi tanulmányutak során összeszedett tapasztalatokat rendszeresen átadták a vidéki rendőrségeknek.⁴⁵

A budapesti rendőrség azonban nemcsak példát mutatott a városi rendőrségeknek, hanem közvetlen segítséget is nyújtott. A fővárosi rendőrség tagjai által kialakított bűnügyi nyilvántartás, amelyet 1885-ben a rendőrtisztviselők korábbi magánfeljegyzéseiből, szerveztek meg, több ízben megújult. Kezdetben három szempont szerint szabályozták az anyagot: 1. rovottmúltúak és körözöttek, 2. lopott tárgyak és talált értékek, 3. feltételesen szabadlábon lévők és rendőri körözvények; majd 1887-től megkezdődött az arcképanyilvántartás is. 1902-ben már 75 445 személyt tartottak nyilván. A nyilvántartás 1906-ig vált országossá. Anyagát a történelmi Magyarország valamennyi bűnüldöző szervezete használhatta és gyarapíthatta. E tevékenység nyomán az Országos Bűnügyi Nyilvántartó Hivatal 1909. január 1-jén kezdte meg működését.⁴⁶

A Budapest Székesfővárosi Magyar Királyi Államrendőrség alkalmazott első ízben detektíveket. Az 1885. december 15-én felállított detektívosztály, amely kezdetben 28 fővel dolgozott, 1907-ben már 165 detektívet irányított a vidéki nyomozók segítségére.⁴⁷

A külföldi államfők és uralkodók, valamint kíséretük biztosítását is a rendőrség végezte ebben az időben a főváros területén. E feladatukat is kiválóan megoldották.⁴⁸

A Bűnügyi Múzeum is a fővárosi rendőrség gondozásában jött létre 1908-ban. A múzeum megteremtéséhez az igazságügyminiszteri rendelet adta meg a lehetőséget, amely elrendelte, hogy a Magyar Királyi Ügyészségek az eljárás befejezése után a tanulmányi célra alkalmas bűnjelkeket küldjék meg a fővárosi főkapitányságnak.⁴⁹

A dualizmus időszakának kiemelkedő jelentőségű rendezvénye volt a millenniumi ünnepségsorozat. A fővárosi rendőrség több évig dolgozott e rendezvény rendőri biztosításának előkészítése érdekében és – a lehetőségeken belül – hatalmas rendőri erőket mozgató meg. A millenniumi rendezvényekhez kapcsolódóan külön kapitányságot szerveztek, és rendkívül szoros, folyamatos együttműködést valósítottak meg a Magyar Királyi Csendőrség, továbbá a Magyar Királyi Honvédség kijelölt csapataival. A millenniumi rendezvényeket a fővárosi rendőrség – nyugat-európai színvonalon – a hazai és külföldi közönség megalégedésével, eredményesen biztosította.⁵⁰

A Magyar Királyság rendőrségei – hasonlóan az ország más rendvédelmi szerveihez – mentesek voltak a politikai rendőri feladatoktól. Az ország jogrendje ekkor még ugyanis nem ismerte a politikai bűncselekmény fogalmát. Egyedül az uralkodó elleni ellenséges magatartás tartozott a büntetendő cselekmények közé. A politikai bűncselekmény fogalmát a magyar jogrendszerbe a Tanácsköztársaság tapasztalatai nyomán vezették be.⁵¹

A dualizmus kori Magyar Királyság rendőrségei az alkotmányos monarchia keretei között működő polgári állam részeként működtetett rendvédelmi szervezetek voltak. E szervezeteket a testületen belüli reformokkal, minőségi fejlesztésekkel hozták fel mintegy 1/4 évszázad alatt a nyugat-európai rend-

őr szervezetek színvonalára. Az ezredfordulóra a magyarországi rendőrségek már azonos szinten álltak a nyugat-európai szervezetekével.⁵²

A két világháború közötti Magyar Királyság sajátos helyzetben élte államiségét. A trianoni békediktátum szétforgácsolta a Kárpát-medence természetes gazdasági egységét, amely ezer év alatt formálódott. Ezzel nem csak Magyarország került kedvezőtlenebb helyzetbe, hanem az utódállamok népei is stagnáló gazdasági körülmények közé kerültek. Az autarchia, amely mellett hitet tettek a Magyar Királyságot körülvevő új államalakulatok az úgynevezett utódállamok, végül is a XX. század körülményei között hosszú távon életképtelennek bizonyult. A trianoni békediktátum egyben békétlenségek magvát is elvetette, hiszen a magyar állam határai mentén több milliós magyar lakosság került a kisebbségi elnyomottság helyzetébe.⁵³

A trianoni békediktátumot megelőzte a Magyar Tanácsköztársaság, amely nem volt mentes a túlkapásoktól. A vesztes háború, a proletárdiktatúra, majd az ország megcsönkítése döntően közre játszott a két világháború közötti Magyar Királyság állami struktúrájának reorganizálásában. A trianoni békediktátummal elcsatolták a Magyar Királyság területének mintegy $\frac{2}{3}$ -át és lakosságának közel 50%-át. Mindezt oly módon, hogy a magyar etnikum csaknem $\frac{1}{3}$ -a került a magyar állam határain túlra.⁵⁴

A trianoni békediktátum a Magyar Királyság számára 35 000 fős hadsereget engedélyezett nehéz fegyverzet nélkül. Ugyanakkor a maradék Magyar Királyság számára ugyanolyan létszámú rendfenntartó erőket hagyott jóvá, mint amelyek a történelmi Magyarországon működtek.⁵⁵

Ebből adódóan az ország vezetése katonai erőt igyekezett elrejtetni a rendvédelmi szervekben. 1928-ig azonban – amíg a Szövetségekkel Ellenőrző Bizottság szervei az országon belül működtek – ezt nem sok sikerrel tette. Ilyen körülmények között szerveződött újjá és működött a két világháború közötti Magyar Királyság rendőrsége.⁵⁶

Az alaphelyzet a rendőrségnek a rend fenntartásában betöltött szerepét illetően nem változott. Továbbra is a városokra terjedt ki a magyar rendőrség kompetenciája, vidéken pedig a csendőrség tartotta fenn a rendet. A magyarországi rendőrségeket azonban kivették az önkormányzatok kompetenciájából és a központi kormányzat érdekeltségébe helyezték.⁵⁷

A Tanácsköztársaság megdöntését követően a Magyar Királyságban felerősödött az állam és a társadalom önvédelmi reflexe, az államhatalmat egy kitüntetett osztály érdekében kisajátítani kívánó kezdeményezésekkel szemben. A trianoni békediktátum, az ellenséges kisantantszövetség is arra sarkallta az ország vezetőit, hogy a központi kompetenciákat növeljék, ezen belül a rendvédelmi szervezeteket erősítsék.⁵⁸

A Magyar Királyságban a rendvédelmi szervezetek alapvetően nem változtak meg, azonban struktúrájukban bizonyos változások mentek végbe.

A magyarországi rendőrségeket az 1919. október 1-jén államosították. A megvalósítás 1919 novemberétől 1921 augusztusáig tartott. Az államosítást követően a magyar rendőrségek közvetlenül a kormány felügyelete és irányította a Magyar Királyi Belügyminisztériumon keresztül.⁵⁹

A rendőrség országos szintű szervezeti felépítése azonban a harmincas évekre érte el végleges formáját. Kezdetben ugyan országos rendőr-főkapitányi hivatalt is szerveztek, ez azonban csak rendkívül rövid ideig funkcionált. A főkapitány frankhamisításban betöltött szerepének felszínre kerülését követően a státust nem töltötték be. Ehelyett az ország városait főkapitányságok között osztották fel. A főkapitányságok székhelyei voltak Budapest, Debrecen, Miskolc, Pécs, Szeged, Székesfehérvár és Szombathely. 1931-ben a vidéki főkapitányságokat megszüntették, és valamennyi vidéki városi rendőrséget egy vezetési centrum alá, az újonnan létrehozott vidéki főkapitányság alá helyezték. Ekkor változtatták meg a Magyar Királyság rendőrségének elnevezését Magyar Királyi Államrendőrségről Magyar Királyi Rendőrségre. A körzeti szemlélő központokat a vidéki főkapitányság és a városi kapitányságok közé iktatták. A szemlélő központok székhelyei a terület-visszacsatolásokat követően Szombathely, Székesfehérvár, Szeged, Debrecen, Kassa és Kolozsvár voltak. A körzeti szemlélő központok működési területe megegyezett a honvéd vegyesdandár parancsnokságokéval, majd 1939-től a honvéd-hadtestparancsnokságokéval.⁶⁰

A kapitányságok belső szervezeti felépítése lényegében követte a dualizmus korit, a város nagyságától függött szervezetének differenciáltsága és a személyi állomány létszáma. Az elnevezéseket azonban egységesítették az országban. A dualizmus kori struktúrát egységesen egészítették ki a detektívek és az őrszemélyzet főnöke beosztásokkal. A kapitányságon belül e két főnöki helyet betöltő személy – az adott kapitányságok szervezeti felépítésétől függetlenül – valamennyi detektív illetve őrségi állományú (mai fogalmaink szerint közrendvédelmi) rendőr előljárója volt.⁶¹

A fővárosban a struktúra változásai is sajátosan mentek végbe. A szervezet fejlődésére itt az volt a jellemző, hogy abban a kerületi kapitányságban hoztak létre egy-egy szakapparátust, amely kerület-

ben abból a típusú ügyből a legtöbb fordult elő. Idővel ezek a szervezeti egységek a fővárosi kapitánysághoz kerültek.⁶²

A trianoni békediktátum által lehetetlenül alacsony létszámmal megállapított haderőt a rendvédelmi szervezetekben bújtatott egységekkel kívánták erősíteni. Ilyen volt például a Rendőr Újonc Iskola. A Magyar Királyi Rendőrség ezen szervezeti egysége a honvédség páncélos képzésének a rejtésére is szolgált, mert – tömegosztatási céllal – páncélcocsival is csupán a rendőrség rendelkezett.⁶³

A határszéli kirendeltségek – a távolsági határforgalom lebonyolítását végző szervezeti egységek – a vidéki főkapitányság közvetlen alárendeltségébe tartoztak. A Magyar Királyi Határvidéki Rendőrséget Kárpátalja visszacsatolását követően 1939 júliusában állították fel, hatósági területe is e térségre terjedt ki.⁶⁴

A két háború közötti időszakban bővült a magyar rendőrség szervezete karhatalmi egységekkel, motorkerékpáros-részleggel, közlekedésrendészettel, rádiós hírközponttal, laboratóriumokkal. A Politikai Rendészeti Osztály is új elemként jelentkezett a szervezet struktúrájában. A forradalmak után, a helyzet konszolidációjával e szervezet súlya a rendőrségen belül mérséklődött, a szervezet visszafejlődött, azonban végig jelen volt a két világháború közötti időszak rendőrségében. A külföldiekkel kapcsolatos rendészeti teendők végzése céljából 1930-ban hozták létre a Külföldieket Ellenőrző Országos Központi Hatóságot (KEOKH-ot). A gazdasági rendőrséget eredetileg a közellátás biztosításának segítésére állították fel. Tevékenysége a helyzet normalizálódásával a jelentős gazdasági bűncselekmények üldözésének irányába tolódott el. Az 1926-ban, illetve 1924-ben kialakított Erkölcrendészeti Központi Hatóság és a Kábítószereket Ellenőrző Központi Szerv a belügyminisztérium illetékes osztályának közvetlen irányításával végezte munkáját a kapitányságok közigazgatási és erkölcrendészeti szervezeti egységeiben szolgálatot teljesítő munkatársai útján.⁶⁵

A budapesti főkapitányság szervezeti egységei voltak: Elnöki Főosztály (ide tartoztak a szervezeti és személyzeti ügyek is); Légoltalmi Főosztály (az ország hadba lépését követően); Engedélyezési Osztály; Közigazgatási Osztály; Erkölcrendészeti Osztály; Bünyügyi Osztály; Fogház és Tolonc Osztály; Államrendészeti Osztály; Útlevel Osztály; Politikai Rendészeti Osztály; gazdasági hivatal; segédhivatal; számvevőség; Rendőrorvosi Hivatal; Detektívfőnökség; Rendőrfőparancsnokság; Karhatalmi és Különleges Alakulatok Parancsnoksága; Hírközpont (telefon és rádió); Bejelentkezési és Kézbesítő Hivatal; Rendőri Büntető Bíróság.⁶⁶ (III. sz. melléklet)

A városokban a rendet a rendőrség tartotta fenn, 1941-es adatok szerint 2 425 793 holdon 4 164 437 főnyi polgári lakosság körében. A rendőrség létszáma – a terület- visszacsatolásokat megelőzően mintegy 12 000 fő volt – a terület-visszacsatolásokat követően pedig 14 591 fő, melyből az egyenruhások és detektívek 12 978 főt tettek ki.⁶⁷

1939-ig ugyan a rendőrségtől elkülönülve működött a Magyar Királyi Folyamőrség, azonban e testület nyílt szervezésű része egyértelműen rendvédelmi – döntően vízi rendészeti – feladatokat látott el. (IV. sz. melléklet) Ezért – szolgálati tevékenységük alapján – a Magyar Királyi Folyamőrség vízi rendészeti teendőket végző részénél szolgálatot teljesítők létszámát a Magyar Királyi Rendőrségnél célszerű figyelembe venni. A Magyar Királyi Folyamőrség nyílt szervezésű részénél (a testület vízi rendészeti feladatkört ellátó szervezeténél) 2420 fő volt az engedélyezett létszám, ebből az altisztek és folyamőrök 1524 főnél többet nem tehettek ki. A tisztek és tisztviselők száma pedig a 96 főt nem haladhatta meg. A segédszemélyzet (műszakiak, gazdasági dolgozók stb.) létszáma a 800 főt nem léphette túl. Gazdasági okokból azonban a Magyar Királyi Folyamőrség nyílt szervezetében a húszas években csupán 1947 főt foglalkoztattak.⁶⁸

A rendvédelmi testületek szolgálata lényegesen nem tért el a dualizmus koritól. A változások jellege abban ragadható meg, hogy gyarapodtak a testületek lehetőségei, mérséklődtek az állampolgárok garanciái a testületekkel szemben, továbbá magukat a testületeket kezdték el felruházni a rendvédelem fenntartásának jogkörével.⁶⁹

Ha összehasonlítjuk a Magyar Királyi Rendőrség tevékenységét a környező országokéval, megállapíthatjuk, hogy az szakmai tekintetben egyáltalán nem volt rosszabb, mint a szomszédos országoké. A tömegmegmozdulások elleni fellépését illetően pedig úgy járt el, ahogyan azt a törvényhozó testület, illetve a kormány számára jogszabályokban előírta. Tevékenysége nem volt drasztikusabb, mint a térség más rendőrségeinek működése.⁷⁰

A rendőri erőknek karhatalmi feladatokra történő igénybevétele új feladatként jelentkezett a magyarországi rendőrségek történetében. A dualizmus időszakában az ilyen jellegű szolgálati elfoglaltság a rendőrök részére ismeretlen volt. A rendőrségen belüli karhatalmi erő a budapesti rendőrség sajátosságai közé tartozott. Kezdetben a kerületektől vezényeltek naponta rendőröket a Mosonyi utcai laktnyába karhatalmi készenléti szolgálatra. 1932-ben karhatalmi századot, 1934-ben pedig karhatalmi zász-

lőaljat állítottak fel. A karhatalmi feladatoknak a rendőrségi feladatrendszerbe történő beépülése a szervezet militarizálódásához is hozzájárult.⁷¹

A Magyar Királyi Rendőrség büntetőrendészeti mutatói irigylésre méltóak. A szervezet az országban közbiztonságot tartott fenn. 1940-ben a Magyar Királyi Rendőrséghez 142 765 bűnvádi feljelentés érkezett, és 102 968 eredményes nyomozást teljesítettek. Ugyanebben az évben a rendőrség 73 603 bűnügygel foglalkozott, amelyből 52 213-at fel is derített. A teljes ügyforgalom ekkor a vidéki rendőrségnél 1 704 653, a budapestinél pedig 1 712 300 ügyirat volt.

Bűnügyben 3811 személyt tartóztattak le, 61 488 fő vált hosszabb–rövidebb időre a rendőri fogdák lakójává.

A budapesti főkapitányság működési területén egy rendőrré – nem csupán az őrszemélyzeti (közbiztonsági) állományt számolva – 215 lakos jutott.

A rendőrök szolgálatellátásuk során 137 esetben használták fegyverüket. A fegyverhasználat következménye azonban egy esetben sem volt halálos. Ugyanezen idő alatt szolgálatellátás alkalmával 151 rendőr sérült meg, szintén nem halálosan.⁷²

Már a XIX. század végére kikristályosodtak azok a szabályok, amelyek szerint a közigazgatási szervezetek karhatalmi segédletet vehettek igénybe. A szabályozás a két háború közötti időszakban alig módosult. Az igénybevétel két változatát különböztették meg. Kisebb létszámot igénylő karhatalmi segédletet a csendőrség és a rendőrség is nyújthatott. Ide tartozott: az elővezetés, fellépés a hatósági intézkedések végrehajtásával szembeszegülők ellen, segítségadás községi rendészeti ügyekben stb.⁷³

A hatósági intézkedéseknek ellenszegülők esetében és a helyi rendészeti ügyek kapcsán kerülhetett sor nagyobb létszámú karhatalmi erő igénybevételére. Karhatalmi csapaterő igénybevételére jogosultak voltak: a miniszterek, az ügyészségek, a törvényszékek, a járásbírók vezetői, a fiúmei kormányzó (az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlásáig), a megyei alispánok és helyetteseik, a csendőrkörületi parancsnokok, a fővárosi főkapitány (a rendőrség államosítása után a főkapitányok és a városi kapitányok), a törvényhatósági jogú városok polgármesterei és helyetteseik, a pénzügyigazgatóságok vezetői, a dohánygyárak igazgatói és helyetteseik.⁷⁴

Előrelátható esetben a karhatalom kirendelésére csakis a Magyar Királyi Belügyminisztérium jóváhagyásával kerülhetett sor. Abban az esetben azonban, ha a kérelem veszéllyel járt volna, a karhatalmat közvetlenül igényelheték az előbbieket mellett: a vizsgálóbírók, a fegyintézetek, börtönök igazgatói és helyetteseik, a főszolgabírók, a községi bírók a jegyzővel közösen, a csendőrtisztek, a rendezett tanácsú városok polgármesterei, a kormánybiztosok, a posta- és távírda-igazgatók, a vesztegintézetek igazgatók (határátkelőhelyek vezetői), a vám- és a pénzügyőri felügyelők, továbbá a pénzügyőri főfelügyelők és felügyelők, valamint a pénzügyőri szakasparancsnokok, az országos közintézetek és múzeumok igazgatói.⁷⁵

Az igénybevétel bejelentésekor közölni kellett a karhatalom alkalmazásának célját, megnevezni azt a hivatalos személyt, akivel a karhatalom parancsnokának érintkezésbe kellett lépnie, továbbá jelezni az igénybevétel előrelátható idejét és körülményeit.⁷⁶

A véderő részéről a karhatalom kiállítására a mindenkori állomásparancsnok (helyőrség- parancsnok) intézkedett. Sürgős esetben a laktanya ügyeletes tisztjére hárult e kompetencia.⁷⁷

A két világháború közötti időszakban a honvéd karhatalom igénybevételére csak rendkívül ritka esetben került sor. A rendvédelmi szervek a Magyar Királyi Honvédség karhatalmi segédlete nélkül is képesek voltak a rend fenntartására.

A rendőrség feladatait BM rendelet szabályozta. Eszerint a rendőrség ügykörébe tartozott a közbiztonsági rendészet, az igazgatásrendészet, a rendőri büntetőbíráskodás és az operatív rendőri szolgálat ellátása.⁷⁸

A közbiztonsági rendészet kiterjedt a gyűlések, egyesületek ellenőrzésére és engedélyezésére is (esetleg feloszlására, betiltására), a sajtórendészeti teendők ellátására, az idegenek ellenőrzésére, az útlevélügyek intézésére, kényszerintézkedések alkalmazására (kiutasítás, toloncolás, előállítás, letartóztatás).⁷⁹

Az igazgatásrendészet felölelte mindazokat a feladatokat, amelyek az állam érdeke, továbbá a személyi és vagyonszükség szempontjából különös jelentőséggel bírtak (előadások engedélyezése és ellenőrzése, erkölcsrendészeti teendők, erkölcsi bizonyítványok kiállítása, cselédügyek intézése, állategészségügyi előírások betartása, építésrendészeti szabályok ellenőrzése, gyanús személyek nyilván tartása stb.)⁸⁰

A rendőri büntetőbíráskodás a közigazgatási hatóságok elé utalt kihágási ügyekben érvényesült. A rendőrbírói eljárásnak eszerint kisebb horderejű, a mai fogalmaink szerinti szabálysértéshez közel álló ügyekben volt helye. Ilyen volt például a 8 napon belül gyógyuló sérülést előidéző gépkocsibale-

set. Az ítélet egy pengőtől 200 pengőig terjedő pénzbírság lehetett, illetve egy naptól 15 nap elzárásig terjedhetett. Az elsőfokú ítéletet Budapesten a kerületi, vidéken a városi kapitányságok hozták. A másodfokú ítéletet a főkapitányságok, míg harmadfokú ítéletet a Belügyminisztérium mondott ki.⁸¹

Az operatív rendőri szolgálatot ellátó rendőrség önálló szerv volt, és a saját nevében járt el, ha valamilyen hatóság megkereste. A közigazgatási hatóságoknak nem volt alárendelve, de köteles volt eljárni a megkeresésére, miként a csendőrség a hatósági cselekmények biztosítására szolgáló, s a szorosan vett rendőri, karhatalmi feladatok teljesítésével. A rendőrhatalom a rendőrkapitányság volt, ez lényegében a főszolgabírói jogkör gyakorlása a városokban, és ennek kötelékében dolgoztak a rendőrök. A rendőrkapitányságot vezető tisztviselő elsőfokú hatóságként járt el a város területére vonatkozó illetékességi körében. A másodfokú rendőrhatalom a budapesti és vidéki rendőrkapitány volt. A harmadfokú rendőrhatalom jogkör pedig a belügyminiszter kompetenciájába tartozott.⁸²

A magyar rendőrség jó határfokkal működő professzionális szervezet volt. Megfigyelhető azonban az elbürokratizálódása is. A dualizmus időszakában a rendvédelemhez tapadó jogosítványok ugyanis nem a rendőrséget általában, hanem az önkormányzatokat és az államot illették meg, amelyek e feladatkör realizálására szakmai szervezeteket hoztak létre. Ezzel szemben az első világháború után a rendőrség került e jogosítványok birtokába.⁸³

A háború előtti vizsgálóbírói szisztémát a rendőrségen belüli vizsgálók váltották fel. Gyarapodott a rendőri büntetőbíróságok hatásköre is. Míg az első világháború előtt első sorban a megelőzést szolgálta e tevékenység, a világháborút követően a kihágások elsődleges megtorlási eszközévé vált. A kihágásokon (szabálysértéseken) belül új kategóriát jelentettek a közlekedési vétségek. Elbírálásukra külön közlekedési büntetőbíróság jött létre a rendőrség szervezetén belül. Az utcai bírságolást 1939-től léptették életbe.⁸⁴

A jogállamiságot sértő jelenségnek tekinthető a REF és az internálás. A rendőri felügyelet alá helyezett személyek a lakóhelyük szerinti települést nem hagyhatták el, sötétedés után nem tartózkodhattak az utcán, nyilvános helyen nem mutakozhattak, korlátozták a levelezésüket, baráti társaságuk létszámát maximálták. A REF alá helyezett személynek a területileg illetékes rendvédelmi szervezettel rendszeresen jelentkeznie kellett.⁸⁵

Az internálás azt jelentette, hogy bírói ítélet nélkül, csupán rendőrségi határozat alapján személyeket fosztottak meg mozgásszabadságuktól, és kényszerlakhelyre – általában valamilyen táborba – szállították őket. Az internálást a Magyar Királyságban az első világháború hozta létre, hasonlóan más európai országokhoz. Magyarországon azonban a forradalmak utáni konszolidáció befejezéséig az internálás működött. A konszolidációval az internálás intézményét is megszüntették. Az új honvédelmi törvény azonban újra lehetővé tette az internálás alkalmazását az ország hadba lépését követően. 1941 után azonban erre már – az 1919-től 1921-ig terjedő időszakhoz képest – elenyésző mértékben került sor.⁸⁶

A két világháború között a közigazgatás centralizációja fokozatosan valósult meg. Az állam működése szempontjából reális és kényelmes is volt, hogy a rendőrséghez kerüljenek olyan feladatkörök, amelyeket egyébként rendvédelmi szempontból nem feltétlenül kellett a rendőrség hatáskörébe telepíteni. E tevékenységeket azonban a kormányok közvetlenül kívánták felügyelni. Ide sorolható például az útlevelek kibocsátása, egyesületek engedélyezése, fegyvertartási engedélyek kiadása stb. E feladatok rendőrséghez csatolását bizonyos mértékig szakmailag is indokoltá tette az egységes és centrális nyilvántartás vezetésének szükségessége, amelyet a kor technikai színvonalából, valamint a hierarchikus és centrális felépítéséből adódóan leginkább a rendőrség tudott biztosítani. Másrészt pedig a rendőrségnél maradtak, illetve gyarapodtak olyan tevékenységek is, amelyek még az önkormányzati időszakban testálódtek a szervezetekre. Ilyenek voltak például a különböző engedélyek kibocsátásának hatáskörei. Az üzletek, szórakozóhelyek üzembe helyezésének engedélyezése, nyitva tartásuk rendjének meghatározása stb. Logikus volt, hogy az adott közösség az ilyen és ehhez hasonló helyi kérdéseket választott képviselői útján rendezte. Miután azonban a rendőrséget államosították, ezek a jogkörök nem kerültek vissza oda, ahonnan származtak. A rendőrség ilyen természetű teendőit még bővítették is. Ennek tipikus esete a kötelező bejelentkezés volt.⁸⁷

Magyarországon a bejelentkezési kötelezettség az erős központi hatalomhoz kapcsolódik. A felvilágosult abszolutisztikus uralkodó, II. József igyekezett megvalósítani birodalma alattvalóinak nyilvántartását, bár a kezdeményezés édesanyja, Mária Terézia nevéhez fűződik. A nyilvántartást az önkormányzatoknak kellett felfektetniük és vezetniük. A kalapos király intézkedései azonban élénk ellenállást váltottak ki, a végrehajtásuk akadozott. A BACH-korszakban újból előtérbe került a bejelentkezés. A neoabszolutisztikus hatalmi rendszer számára rokonszenves volt az általános bejelentkezési kötelezettség. Ekkor már a nyilvántartás finomodott. Az idegenek és utasok mellett a bejelentkezési

kötelezettség kiterjedt a főbérlokre, albérlokre, ágyrajárókra, szolgákra, továbbá a rokonságra is. A kérdést az országgyűlés a kiegyezést követően, gróf TISZA Kálmán miniszterelnöksége idején, 1879-ben tűzte napirendre. Az indítvány heves ellenállásba ütközött. Végül is olyan kompromisszum született, hogy a fővárosban állítanak fel bejelentőhivatalt, bár a belügyminisztert arra is felhatalmazta, hogy szükség esetén a fővároson kívül is felállíthasson bejelentőhivatalt. A bejelentkezési kötelezettség végül is a két világháború között vált általánossá. Ekkor e feladat már a rendőrség teendőit gyarapította, hasonlóan a BACH-korszakhoz.⁸⁸

1931-től a családi bejelentőlapot, ahol egy lapon szerepeltek a férj, a feleség és gyermekek, minden 18. életévét betöltött személy esetében az egyéni bejelentőlap váltotta fel. 1941-től életbe lépett a személyes bejelentési kötelezettség. Hogy a bejelentési procedúra nem váltotta ki a lakosság osztatlan helyeslését, arra a legjobb példa a bejelentőhivatal kihágási ügyeinek gyarapodása. E hivatal Budapesten 1940-ben 1800 kihágást regisztrált, 1941-ben pedig már 19 000 ügyben rótt ki pénzbüntetést, illetve hozott elzárásos határozatot.⁸⁹

A bejelentőhivatalok működése újabb adminisztratív teendők forrásává is vált. A bejelentőhivatalok által kiadott „lakbizonylatok” ugyanis előfeltételeivé váltak az iparigazolvány váltásának, az erkölcsi bizonyítvány kiállításának, a házasságkötésnek, az állampolgársági bizonyítványok kérvényezésének.⁹⁰

A harmincas évek végén a lakbizonylattal kapcsolatosan született vicc szerint, amikor a nősülni szándékozó fiatalembertől szíve hölgye megkérdezi, hogy milyen értékpapírokkal rendelkezik, az ifjú így válaszol: „megvan a lakbizonylatom, az erkölcsim és az állampolgársági bizonyítványom”.⁹¹

A Magyar Királyi Rendőrség szolgálati feladatai az ország hadba lépését követően jelentősen nem változtak meg. Elsősorban a bombázások nyomán keletkeztek újabb teendők: a fosztogatások meggátolása, az elsötétítési rendelet betartatása stb.⁹²

Az országból jelentős mennyiségű élelmiszert szállítottak ki a Német Birodalomba, ennek nyomán hadigazdálkodás jött létre. A közellátást államilag kellett szabályozni, szabályozás végrehajtása és betartatása is a rendőrségre hárult, elsősorban a kompetenciájába tartozó városokban.⁹³

A rendőrség személyi állományát már a terület-visszacsatolások is erőteljesen igénybe vették. A visszatért területek rendőrségeinek személyi állományát a meglévő létszámból csoportosították át. Ez annak ellenére is jelentős túlmunkát rótt a személyi állományra, hogy nyugdíjasokat is visszarendeltek szolgálatra, illetve növelték a kiképzendő létszámát. A terület háborús teendői pedig tovább növelték a személyi állomány leterheltségét. Ennek ellenére Magyarországon a háborús évek alatt – a délvidéki partizánakciókat leszámítva – a közbiztonság helyzete nem romlott.⁹⁴

A magyarországi harcok idején a rendőrség sorsa is megegyezett a többi rendvédelmi szervezet sorsával. A front közeledtével valamennyi fegyveres szerv tagjait beosztották védelmi feladatok ellátására. Ettől kezdve már nem rendvédelmi, hanem honvédelmi teendőket láttak el. A baj az volt, hogy a rendvédelmi testületek tagjaiból kisebb–nagyobb önálló szervezeti egységeket hoztak létre, a hadrendjük azonban nélkülözte a szükséges haditechnikát, bár ezzel a honvédség sem mindig rendelkezett. A rendvédelmi szervek személyi állományából kialakított „csapatok” embervesztesége ebből adódóan jóval magasabb volt a honvédségi alakulatokénál.⁹⁵

A vízi rendészeti teendőket döntően a Magyar Királyi Folyamőrség nyílt szervezete végezte 1939-ig. Ezt követően pedig a személyi állomány jelentős része már mint a Magyar Királyi Rendőrség tagja látta el feladatait. E tevékenységi körbe tartozott: a vízállás nyilvántartása, az árvízvédelemmel és jégzajlással kapcsolatos intézkedések, a mederszabályozási és partjavítási munkálatok előírása, a kisvízkitűzés, a kikötők és a hajóforgalom ellenőrzése, vízi határforgalom ellenőrzése (ki-, beléptetés), a határvizek ellenőrzése, hajózási balesetekkel kapcsolatos eljárások lefolytatása, a vízi járművek nyilvántartása, a parti hírszolgálat működtetése, a Nemzetközi Duna-szabályzat betartatása, halászat és fürdés ellenőrzése. Feladatkörükkel kapcsolatosan jogosultak voltak rendőri büntetőbíráskodásra. Ennek keretében úgynevezett rendbírságot szabhattak ki, a hajók személyzetét azonban elzárásra nem ítélték, és a vízi járművek felszereléséből – amennyiben a hajó vezetője a kirótt bírságot nem tudta kifizetni – zálogot vehettek. Ez nem akadályozhatta a hajó biztonságos üzemeltetését. Nyomozati hatáskörrel nem rendelkeztek. Amennyiben erre mégis szükség volt, pl. hajón elkövetett bűncselekmény tettesének felderítése érdekében, a legközelebbi rendőrkapitányságot kérték fel az ügy kivizsgálására. Folyamrendészeti ügyekben elsőfokú hatóságok a révkapitányságok, másodfokú hatóság a Magyar Királyi Révkapitányság, harmadfokú hatóság pedig a Belügyminisztérium Folyam- rendészeti Osztálya volt.⁹⁶

Összességében az ország rendvédelmi sajátosságai a két világháború közötti időszakban az első világháború következményeiben gyökereztek.

Megfigyelhető a rendőrségi testületekben egyfajta militarizálódás. Ennek több oka is volt. Egyrészt abból fakadt, hogy a hadsereg – különösen a korszak elején és végén – felügyeletet gyakorolt a rendőri szervek felett. Másrészt – a trianoni békediktátumnak a véderőt lehetetlenül alacsony szinten meghatározó előírásai miatt – a rendvédelmi testületeket eleve fedőszervezetként is alkalmazták az elrejteni kívánt katonai erők számára. Harmadrészt pedig a katonai erőket igyekeztek megkímélni minden olyan igénybevételtől, amely nem kifejezetten harctevékenységet jelentett.

Ez az elgondolás különösen az esetleges fegyveres konfliktus idejére vonatkozó tervekben realizálódott. E tervek szerint sarkalatos feladatok hárultak a rendvédelmi szervezetekre. Az ilyen tevékenységek kivitelezésének előkészületi teendőit már békeidőben is végezni kellett, ami óhatatlanul a véderő javára döntötte el a rendvédelem és a honvédelem egymáshoz való viszonyának kérdését. Az, hogy a honvédelem tehermentesítésére egyes feladatköröket a rendvédelmi szervek vettek át, egyben e testületek militáns vonásainak erősödését is táplálta, éppen e feladatok eredményes végzése érdekében.

Elősegítette ezt az is, hogy a haderőtől leszerelni kényszerült hivatásos katonákat igyekeztek a rendvédelmi testületeknél többségüket a rendőrségnél elhelyezni. Az a felfogás uralkodott, hogy szükség esetén innen könnyebben mobilizálhatók, a szakterületüktől nem kerülnek túlzottan távol, és így katonai szakismeretük kevésbé amortizálódik.

Az alkotmányosságnak és az emberi szabadságjogoknak elsőbbséget adó nézetek helyett a rendvédelem profizmusát hangsúlyozó felfogások kerültek előtérbe. Ez nem jelentette azt, mintha a törvényesség kiszorult volna a rendőri munkából, a profizmus elsődlegessége azonban úgy valósult meg, hogy az eredményesség érdekében a rendvédelemből kiiktatták a túlzottnak tartott biztosítékokat. Ez a folyamat nem volt mindig egyforma intenzitású, leginkább az időszak kezdetén és végén volt érzékelhető, amikor embereket egyszerű közigazgatási határozattal is megfoszthattak szabadságuktól és internálhattak.

A rendvédelem eredményességét szem előtt tartó felfogás is több körülményben gyökerezett. Az első világháború előtt – több évszázadra visszanyúlóan – korlátozott függetlenségünk megtartásának, illetve megerősítésének egyik fő színtere a közjogi harc volt. Ennek részét képezte az ország rendvédelme abban a tekintetben, hogy kinek a kompetenciájába tartozzék és milyen jogosítványokkal rendelkezzen. Az első világháború után a HABSBURGOK centralizációs törekvéseiből fakadó, közjogi értelemben vett nemzeti ellenállási idea értelmét veszítette, és ezzel szertefoszlott a rendvédelem emberjogcentrikus megközelítésének egyik motívuma.

A háború nyomán keletkezett helyzetből adódóan utat tört a rendvédelem eredményességének primátusát valló felfogás. Tény, hogy a rend fenntartására hivatott szervek – legalábbis önállóan – 1918-tól nem tudták biztosítani a rendet. Ez azonban nem abból fakadt, hogy a magyar rendvédelem elmaradt volna a nyugat-európaiktól, ahol nem jelentkeztek ilyen gondok. Csupán arról volt szó, hogy a vesztes háború következményeit a rendvédelem sem tudta negligálni. A felbomló hadsereg csapataival, valamint az éhséglázadásokkal szemben a rendvédelmi szervek valóban nem tehettek sokat. Az első világháború utáni zűrzavaros évek pedig a lakosságban a biztonság utáni vágyat erősítették.

A militarizmus és a profizmus mellett a korszak rendvédelmi szerveinek sajátosságai közé sorolható a bürokratizmus is. Ez az államigazgatás centralizálásából fakadt, ugyanis bizonyos teendők a kormányzat közvetlen hatáskörébe kerültek, és azok elvégzését a kormányzati felügyelet alatt álló egyik legütőképesebb szervezetre, a magyar rendvédelem egyik testületére, többnyire a rendőrségre bízta. Ez a folyamat öngerjesztőnek bizonyult. Egyre több engedélyezési, nyilvántartási jogot, illetve kötelezettséget eleve a rendvédelmi testületekhez telepítettek, holott az ilyen jellegű tevékenységek eredetileg általában az ön-kormányzatok, illetve a kormány kompetenciájába tartoztak. A rendvédelmi szerveket a kiegyezés nyomán, a központi államhatalom az önkormányzatok a törvények, illetve rendeletek betartására hozták létre, ezzel szemben a két világháború között különböző engedélyezési kompetenciákat adtak nekik, különösen a rendőrségnek. Ezek a jogosultságok nem voltak ugyan ellentétesek az ország törvényes rendjével, mégis az a helyzet állhatott elő, hogy ugyanaz a szervezet alakíthatott ki szabályokat, ellenőrizte azok végrehajtását, és büntette meg – bizonyos korlátok között – a szabályok ellen vétőket.

A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelmi testületeire jellemző volt az elit jelleg is. Sokak számára irigyelt létet jelentett a közigazgatási apparátushoz tartozás. A biztos fizetés, a nyugdíjjogosultság, az orvosi ellátottság, elhalálozás esetén a visszamaradottakról való gondoskodás, a család és beosztás szerint megállapított lakás biztosítása presztízst nyújtott a közigazgatásban dolgozók számára, és ezen belül is jobb ellátást kaptak a rendvédelmi szervek tagjai. Mindez lehetővé tette, hogy a rendvédelem személyi állományával szemben magasabb követelményeket is támasszanak, a testületekhez történő felvételkor és a végzett munka tekintetében egyaránt.

Az elit jelleg nem csupán a humán, hanem a reálszférában is jelen volt. A rendvédelmi testületek rendelkeztek mindazokkal a felszerelésekkel, elhelyezési körülményekkel, technikai eszközökkel, amelyek szükségesek voltak feladataik sikeres ellátásához. Bár a Magyar Királyság nemzetgazdasága nem kelhetett versenyre az európai centrum országaival, a rendvédelmi szervek néhány éves késéssel ugyan, de birtokába jutottak a korszerű rendvédelmi technikai eszközöknek, berendezéseknek.

A bűnmegelőzés és a bűnüldözés jó hatásfokkal működött, az országban közbátorság uralkodott. A személy- és vagyonbiztonság biztosítva volt.

A két világháború közötti magyar rendvédelmi szervek a militarizálódás és a bürokratizálódás ellenére is magas szakmai színvonalat értek el.

Jegyzetek:

- ¹ ENDRÓDY
- ² CSIZMADIA: 65–78. p.
- ³ URBÁN: Az 1848-49-es forradalom- és szabadságharc rendvédelmi testületei.
- ⁴ Idem: Tervek és eredmények az 1848/49-es forradalom- és szabadságharc idején az önálló magyar rendvédelmi szervek létrehozására.
- ⁵ BERZEVICZY
- ⁶ 1867/XII. tc.
- ⁷ GALÁNTAI: 89-149. p.
- ⁸ ZACHAR: Az Osztrák-Magyar Monarchia örökös tartományainak rendvédelmi testületei.
- ⁹ Idem: A politikai irányzatok rendvédelmi koncepciói a dualizmus korában.
- ¹⁰ PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.*
- ¹¹ 1870/XLII. tc. ; 1871/XVIII. tc.
- ¹² PARÁDI: A polgári magyar állam rendőrsége 1867-1918.
- ¹³ 1886/XXI. tc. ; 1886/XXII. tc. ; 35 506/1886. BM. kr. ; 37 621/1886. BM. kr.
- ¹⁴ PARÁDI: Az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi rendőrségei 1867-1919.
- ¹⁵ BORBÉLY – KAPY
- ¹⁶ PARÁDI: A dualizmus közrendvédelmi szerveinek jellemzői és tevékenységük tapasztalatai.
- ¹⁷ Idem: A Magyar Királyság rendvédelme 1867-1919.
- ¹⁸ 1872/XXXVI. tc. ; 1881/XXI. tc. ; 1903/VIII. tc. ; 1916/XXXVII. tc.
- ¹⁹ PARÁDI: A magyar rendvédelem fejlesztési reformjai a XIX. század második felétől a XX. század közepéig.
- ²⁰ Idem: A dualizmus kori magyar rendvédelem.
- ²¹ Idem: *Rendőrség a határőrizetben.*
- ²² SZAKÁLY
- ²³ TISZA
- ²⁴ 1878/V. tc. ; 1879/XL. tc. ; 1896/XXXIII. tc. ; 130 000/1899. BM. r.
- ²⁵ KEDVESSY
- ²⁶ PARÁDI: A polgári magyar állam rendőrségei 1867-1918.
- ²⁷ Idem: Rendőrség a Horthy-korban.
- ²⁸ PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.*
- ²⁹ NÉMETHY – TÖRÖK
- ³⁰ CHONCA
- ³¹ NÉMETHY – TÖRÖK: op. cit.
- ³² LAKY: *Rendőr közegek tankönyve.*
- ³³ MAGYAR
- ³⁴ MATIS
- ³⁵ Loc. cit.
- ³⁶ Loc. cit.
- ³⁷ LAKY: *Rendőr közegek tankönyve.*
- ³⁸ Loc. cit.
- ³⁹ LAKY: *A rendőr önálló intézkedései.*
- ⁴⁰ DORNING: *A székesfővárosi rendőrség.*
- ⁴¹ Idem: *A rendőrség intézményének fejlődése.*
- ⁴² 43 972/1884. BM. r.
- ⁴³ PERÉNYI
- ⁴⁴ 1881/XXI. tc.
- ⁴⁵ BORBÉLY – KAPY: op. cit.
- ⁴⁶ 1897/XXXIV. tc. ; 24 300/1908. IM. r.
- ⁴⁷ VÉCSEY
- ⁴⁸ BANGHA
- ⁴⁹ 2001/1908. IM. r.
- ⁵⁰ BORBÉLY – KAPY: op. cit.
- ⁵¹ 1921/III. tc.
- ⁵² PARÁDI: A dualizmus közrendvédelmi szervezetinek jellemzői és tevékenységük tapasztalatai.
- ⁵³ 1921/XXXIII. tc.
- ⁵⁴ Loc. cit.
- ⁵⁵ Loc. cit.
- ⁵⁶ PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.*

- 57 Loc. cit.
 58 Loc. cit.
 59 5047/1919. ME. r.
 60 PARÁDI: A rendvédelem a véderő és a közigazgatás kapcsolata a kiegyezéstől a második világháborúig.
 61 PARÁDI: A Magyar Királyság rendőrségei 1920-1945.
 62 PARÁDI: A magyarországi rendvédelem fejlődési tendenciái.
 63 BONHARDT
 64 PARÁDI: A magyar állam határőrizete 1920-1941.
 65 BORBÉLY – KAPY: op. cit.
 66 Loc. cit.
 67 Loc. cit.
 68 CSONKARÉTI – BENCZÚR
 69 PARÁDI: A Magyar Királyság rendőrségei 1920-1945.
 70 LOC. CIT.
 71 RAVASZ
 72 BORBÉLY – KAPY: op. cit.
 73 HTK-1922.
 74 Loc. cit.
 75 A15-1923
 76 Loc. cit.
 77 A15-1942.
 78 VARGYAI
 79 BORBÉLY – KAPY: op. cit.
 80 Loc. cit.
 81 Loc. cit.
 82 Loc. cit.
 83 Loc. cit.
 84 Loc. cit.
 85 Loc. cit.
 86 VARGYAI: op. cit.
 87 LADIK
 88 BORBÉLY – KAPY: op. cit.
 89 Loc. cit.
 90 Loc. cit.
 91 Loc. cit.
 92 PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.*
 93 LOC. CIT.
 94 Loc. cit.
 95 Loc. cit.
 96 1922/XIV. tc. ; 1939/II. tc.

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK és KISMONOGRÁFIÁK

- BANGHA — BANGHA Ernő: *A Magyar Királyi Testőrség 1920-1944.* Budapest, 1990, Európa.
 BERZEVICZY — BERZEVICZY Albert: *Az abszolutizmus kora Magyarországon 1849-1865.* Budapest, 1922, s. n.
 BORBÉLY – KAPY — BORBÉLY Zoltán – KAPY Rezső: *60 éves a magyar rendőrség 1881-1941.* Budapest, 1942. Halász Irodalmi és Könyvkiadó Vállalat.
 CHONCA — CHONCA Győző: *A rendőrség természete és állása szabad államban.* Budapest, 1901, s. n.
 CSIZMADIA — CSIZMADIA Andor: *A magyar közigazgatás fejlődése XVIII. Századtól a tanácsrendszer létrejöttéig.* Budapest, 1976, Akadémia Kiadó.
 CSONKARÉTI – BENCZÚR — CSONKARÉTI Károly – BENCZÚR László: *Haditengerészek és folyamőrök a Dunán. A Császári (és) Királyi Haditengerészet Dunaflottillájától a Magyar Királyi Honvéd Folyamerőkhöz 1870-1945.* Budapest, 1991, Zrínyi Kiadó.
 DORNING: *A székesfővárosi rendőrség.* — DORNING Henrik: *A székesfővárosi rendőrség.* Budapest, 1914, Központi Községi Nyomda.
 DORNING: *A rendőrség intézményének fejlődése.* — DORNING Henrik: *A rendőrség intézményének fejlődése.* Budapest, 1922, Athe-num.
 ENDRÓDY — ENDRÓDY Géza: *Magyarország rendőrsége az államosítás előtt.* Gyula, 1908, s. n.
 GALÁNTAI — GALÁNTAI József: *A Habsburg-monarchia alkonya. Osztrák-magyar dualizmus 1867-1918.* Budapest, 1985, Kossuth.
 LADIK — LADIK Gusztáv: *Közigazgatásunk fejlődése 1867-óta.* Budapest, 1932, Fővárosi Könyvkiadó Rt..
 LAKY: *Rendőr közegek tankönyve.* — LAKY Imre: *Rendőr közegek tankönyve.* Budapest, 1906, Pátria.
 LAKY: *A rendőr önálló intézkedései.* — LAKY Imre: *A rendőr önálló intézkedései.* Budapest, 1912, Ráth Mór Könyvkiadó Vállalat.
 MAGYAR — MAGYAR István: *A bűnügyi nyomozás tárgyában a nyomozó rendőri hatóságok és közegek részére a 130 000/1899. BM. rendelettel kiadott utasítás magyarázata.* Budapest, 1900, Országos Központi Községi Nyomda.

- MATIS — MATIS János: *Rendőri őrségek szolgálata*. Budapest, 1920, s. n.
- PARÁDI: *A magyar rendvédelem története*. — PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris.
- PARÁDI: *Rendőrség a határőrizetben*. — PARÁDI József: *Rendőrség a határőrizetben*. Budapest, 2003, Tipico Design. /Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században, 3./
- TISZA — TISZA Miksa: *Magyarország rendőrségeinek története*. Igló, 1912, Szepesi Lapok.
- VARGYAI — VARGYAI Gyula: *A hadsereg politikai funkciói Magyarországon a harmincas években*. Budapest, 1983, Akadémia Kiadó.
- VÉCSEY — VÉCSEY Leo: *A 40 éves budapesti detektív testület*. Budapest, 1927, s. n.
- TANULMÁNYOK
- BONHARDT — BONHARDT Attila: Egy rendvédelmi szervezet mögött rejtett honvédségi alakulat rövid története. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, V. évf. (1995) 6. sz. 12–15. p. A tanulmány korábbi változata 1994. októberében, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme” című VI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A dualizmus közrendvédelmi szerveinek jellemzői és tevékenységük tapasztalatai. — PARÁDI József: A dualizmus közrendvédelmi szerveinek jellemzői és tevékenységük tapasztalatai. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, II. évf. (1992) 3. sz. 21–28. p. A tanulmány korábbi változata 1991. november 19-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „Tradíció és korszerűség” című III. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A Magyar Királyság rendvédelme 1867-1919. — PARÁDI József: A Magyar Királyság rendvédelme 1867-1919. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, IX. évf. (1999) 10. sz. 98–147. p. A tanulmány korábbi változata 1998. szeptember 22-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A nyugati rendvédelem hatása a XIX-XX. századi magyar rendvédelemre.” című X. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A rendvédelem a véderő és a közigazgatás kapcsolata a kiegyezéstől a második világháborúig. — PARÁDI József: A rendvédelem a véderő és a közigazgatás kapcsolata a kiegyezéstől a második világháborúig. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, X. évf. (2000) 12. sz. 79–87. p. A tanulmány korábbi változata 1999. október 6-án, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A közigazgatás, a véderő és a rendvédelem kapcsolatának változásai a polgári magyar állam időszakában.” című XII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A magyarországi rendvédelem fejlődési tendenciái. — PARÁDI József: A magyarországi rendvédelem fejlődési tendenciái. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XI. évf. (2005) 13. sz. 84–96. p. A tanulmány korábbi változata 1998. februárjában, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság Csenedőrség-történeti Szakosztálya által rendezett tudományos rendezvénysorozat I. szimpozionján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: Az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi rendőrségei 1867-1919. — PARÁDI József: Az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi rendőrségei 1867-1919. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XI. évf. (2005) 13. sz. 97–104. p. A tanulmány korábbi változata 2000. március 19-én, Párizsban hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A közbiztonság közös európai örökségünk” című XIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A Magyar Királyság rendőrségei 1920-1945. — PARÁDI József: A Magyar Királyság rendőrségei 1920-1945. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XI. évf. (2005) 13. sz. 105–113. p. A tanulmány korábbi változata 2000. március 19-én, Párizsban hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A közbiztonság közös európai örökségünk” című XIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A magyar rendvédelem fejlesztési reformjai a XIX. század második felétől a XX. század közepéig. — PARÁDI József: A magyar rendvédelem fejlesztési reformjai a XIX. Század második felétől a XX. század közepéig. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XV. évf. (2008) 18. sz. 98–112. p. A tanulmány korábbi változata 2004. október 13-án, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A karhatalmi feladatok a bűnmegelőzés és a békefenntartás szolgálatában Európában a XIX-XX. században.” című XVIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A dualizmus kori magyar rendvédelem. — PARÁDI József: A dualizmus kori magyar rendvédelem. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XVIII. évf. (2010) 21. sz. 67–85. p. A tanul-

- mány korábbi változata 2007. október 4-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A rendvédelem fejlődése a XIX-XX. században” című XXI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PERÉNYI — PERÉNYI Roland: „Az utca rendje”, rendőri térfigyelés a századfordulós Budapesten. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, XV. évf. (2008) 18. sz. 112–123. p. A tanulmány korábbi változata 2004. október 13-án, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*Karhatalmi feladatok a bűnmegelőzés és a békefenntartás szolgálatában Európában a XIX-XX. században*” című XVIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- RAVASZ — RAVASZ István: A Magyar Királyi Honvédség karhatalmi jogosultságai. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, V. évf. (1995) 6. sz. 81–88. p. A tanulmány korábbi változata 1994 októberében, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme*” című VI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SZAKÁLY — SZAKÁLY Sándor: A Magyar Királyi Csendőrség, az első központosított magyar közbiztonsági őrtestület. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, III. évf. (1993) 4. sz. 51–58. p. A tanulmány korábbi változata 1992. szeptember 29-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A dualista Magyarország rendvédelme*” című IV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- URBÁN: Az 1848-49-es forradalom- és szabadságharc rendvédelmi testületei — URBÁN Aladár: Az 1848-49-es forradalom- és szabadságharc rendvédelmi testületei. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, I. évf. (1991) 1. sz. 7–16. p. A tanulmány korábbi változata 1990. április 24-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A magyar rendvédelmi testületek és az önkormányzati szervezetek kapcsolata 1848-1945*” című I. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- URBÁN: Tervek és eredmények az 1848/49-es forradalom- és szabadságharc idején az önálló magyar rendvédelmi szervek létrehozására. — URBÁN Aladár: Tervek és eredmények az 1848/49-es forradalom- és szabadságharc idején az önálló magyar rendvédelmi szervek létrehozására. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, II. évf. (1992) 3. sz. 11–20. p. A tanulmány korábbi változata 1991. november 19-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*Tradíció és korszerűség*” című III. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- ZACHAR: Az Osztrák-Magyar Monarchia örökös tartományainak rendvédelmi testületei. — ZACHAR József: Az Osztrák-Magyar Monarchia örökös tartományainak rendvédelmi testületei. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, I. évf. (1991) 1. sz. 17–29. p. A tanulmány korábbi változata 1990. április 24-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A magyar rendvédelmi testületek és az önkormányzati szervezetek kapcsolata 1848-1945.*” című I. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- ZACHAR: A politikai irányzatok rendvédelmi koncepciói a dualizmus korában. — ZACHAR József: A politikai irányzatok rendvédelmi koncepciói a dualizmus korában. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, III. évf. (1993) 4. sz. 8–20. p. A tanulmány korábbi változata 1992. szeptember 29-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A dualista Magyarország rendvédelme.*” című IV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- CIKKEK
- PARÁDI: A polgári magyar állam rendőrsége 1867-1918. — PARÁDI József: A polgári magyar állam rendőrsége 1867-1918. *Rubicon*, XX. évf. (2010) 204. sz. 4–13. p.
- PARÁDI: Rendőrség a Horthy-korban. — PARÁDI József: Rendőrség a Horthy-korban. *Rubicon*, XX. évf. (2010) 204. sz. 14–23. p.
- REGISZTRÁLT KÉZIRATOK
- PARÁDI: A magyar állam határőrizete 1920-1941. — PARÁDI József: A magyar állam határőrizete 1920-1941. Kandidátusi értekezés. (MTA). Budapest, 1990.

SZABÁLYZATOK

- A15-1923 — Szabályzat a karhatalmi szolgálat ellátására a Magyar Királyi Honvédség számára. Budapest, 1923, Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium.
- A15-1942 — Szabályzat a karhatalmi szolgálat ellátására a Magyar Királyi Honvédség számára. Budapest, 1942, Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium.
- HTK-1922 — Ideiglenes utasítás a karhatalmi szolgálat ellátására a Magyar Királyi Honvédség számára. Budapest, 1922, Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium.
- SZUT-1912 — Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára. Budapest, 1912, s. n.

SZABÁLYGYŰJTEMÉNYEK

- KEDVESSY — KEDVESSY György: *Az országos és Pest városi rendőrségi szabályrendeletek*. Pest, 1872, s. n.
- NÉMETHY – TÖRÖK — NÉMETHY Tihamér – TÖRÖK Lajos: *Rendőri vonatkozású törvények, rendeletek és eljárási szabályok gyűjteménye*. Budapest, 1926, Editor.

JOGSZABÁLYOK

- 1867/XII. tc. — 1867/XII. tc. a Magyar Korona országai és az Ő Felsege uralkodása alatt álló többi országok között fennforgó közös érdekű viszonyokról s ezek elintézési módjáról.
- 1870/XLII. tc. — 1870/XLII. tc. a törvényhatóságok rendezéséről.
- 1872/XXXVI. tc. — 1872/XXXVI. tc. Buda-Pest fővárosi törvényhatóság alakításáról és rendezéséről.
- 1872/XVIII. tc. — 1872/XVIII. tc. a községekről.
- 1878/V. tc. — 1878/V. tc. a magyar Büntető Törvénykönyv a büntettekről és a vétségekről
- 1879/XL. tc. — 1879/XL. tc. a Büntető Törvénykönyv a kihágásokról.
- 1881/XXI. tc. — 1881/XXI. tc. Budapest-fővárosi rendőrségről.
- 1886/XXI. tc. — 1886/XXI. tc. a törvényhatóságokról.
- 1886/XXII. tc. — 1886/XXII. tc. a községekről.
- 1896/XXXIII. tc. — 1896/XXXIII. tc. a bűnvádi perrendtartásról.
- 1897/XXXIV. tc. — 1897/XXXIV. tc. a bűnvádi perrendtartás életbeléptetéséről.
- 1903/VIII. tc. — 1903/VIII. tc. a határrendőrségről.
- 1916/XXXVII. tc. — 1916/XXXVII. tc. A fiumei m.kir. állami rendőrségről.
- 1921/III. tc. — 1921/III. tc. az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről.
- 1921/XXXIII. tc. — 1921/XXXIII. tc. az Észak-amerikai Egyesült államokkal, a Britt Birodalommal, Franciaországgal, Olaszországgal és Japánnal, továbbá Belgiummal, Kínával, Kubával, Görögországgal, Nikaraguával, Panamával, Lengyelországgal, Portugáliával, Romániával, a Szerb-Horvát-Szlovén Álammal, Sziámmal és Csehszlovákiával 1920. évi június hó 4. napján a Trianonban kötött békeszerződés becikkelyezéséről.
- 1922/XIV. tc. — 1922/XIV. tc. a Magyar Királyi Folyamőrség szervezéséről, létszámának, kiegészítési módjának és felfegyverzésének megállapításáról.
- 1939/II. tc. — 1939/II. tc. a honvédelemről.
- 43 972/1884. BM. r. — 43 972/1884. BM. r. utasítás a fővárosi rendőrség szolgálatának ellátására.
- 35 506/1886. BM. kr. — 35 506/1886. BM. kr. a községekről szóló 1886/XXII. tc. végrehajtása tárgyában.
- 37 621/1886. BM. kr. — 37 621/1886. BM. kr. a törvényhatóságokról szóló 1886/XXI. tc. életbeléptetése tárgyában.
- 130 000/1899. BM. r. — 130 000/1899. BM. r. utasítás a bűnügyi nyomozás tárgyában.
- 2001/1908. IM. r. — 2001/1908. IM. r. a Bűnügyi Múzeum tárgyában.
- 24 300/1908. IM. r. — 24 300/1908. IM. r. az Országos Bűnügyi Nyilvántartó Hivatal tárgyában.
- 5047/1919. ME. r. — 5047/1919. ME. r. a rendőrségek államosítása tárgyában.

Technikai rövidítések a jegyzetekben

BM	=	belügyminiszter
IM	=	igazságügyi miniszter
kr.	=	körrendelet
ME	=	miniszterelnök
r.	=	rendelet
tc.	=	törvénycikk

Melléletek jegyzéke:*I. sz. melléklet*

A Magyar Királyság területén működő rendvédelmi testületek létszáma és egymáshoz viszonyított aránya a XIX–XX. század fordulóján. 140

II. sz. melléklet

A Magyar Királyi Belügyminisztérium szervezeti felépítése a XIX–XX. század fordulóján a számvevőség és a segédhivatalok nélkül. 141

III. sz. melléklet

A Magyar Királyi Rendőrség budapesti főkapitányságának szervezeti felépítése 1944-ben. 142

IV. sz. melléklet

A Magyar Királyi Folyamőrség szervezeti felépítése (nyílt szervezet). 143

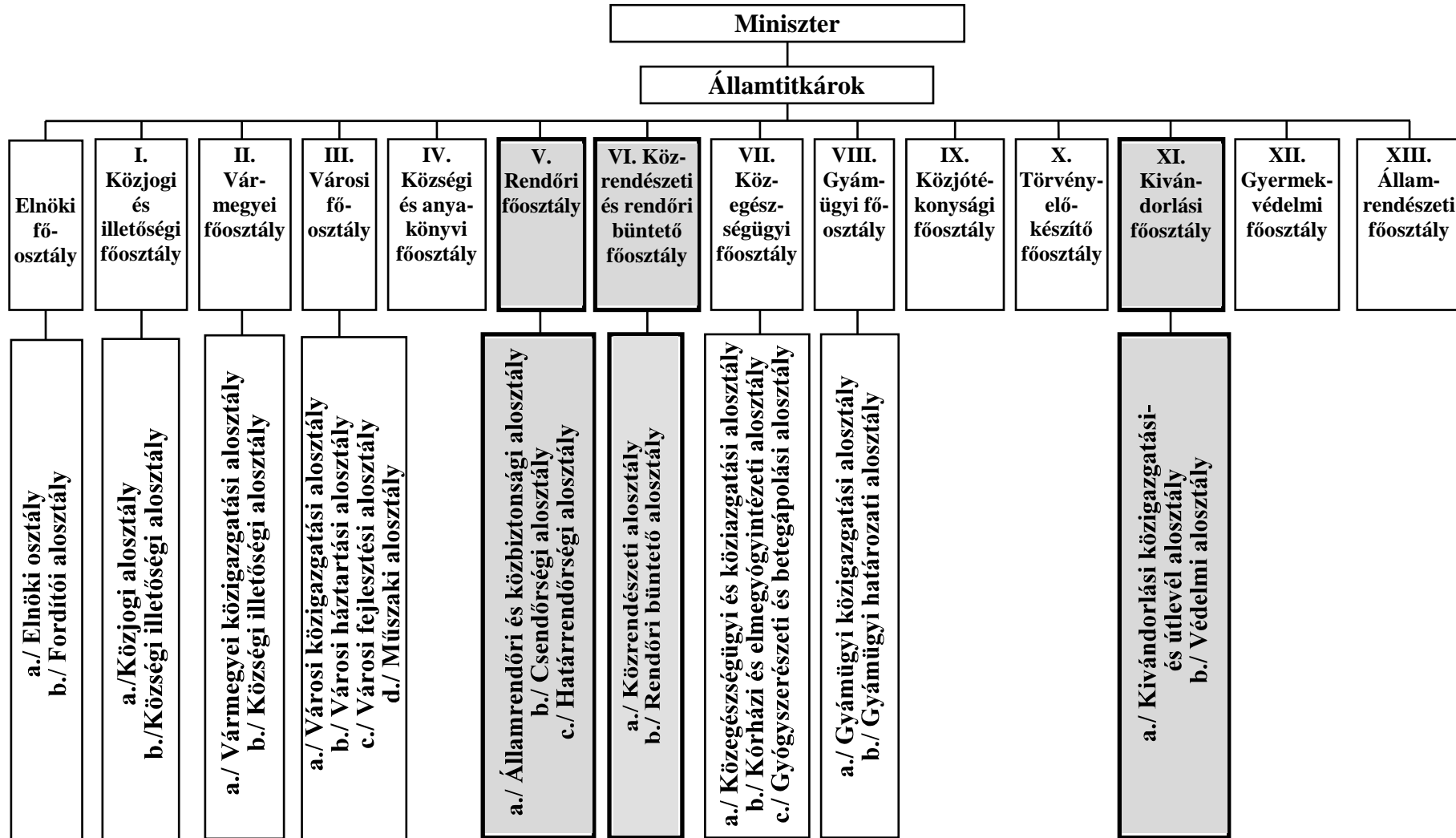
**A Magyar Királyság területén működő rendvédelmi testületek létszáma
és egymáshoz viszonyított aránya a XIX–XX. század fordulóján**

Testület	Létszám	%-os arány
A fővárosi és a vidéki városi rendőrségek	12 000 fő	35,63 %
Magyar Királyi Csendőrség	12 000 fő	35,63 %
Büntetés végrehajtás	3 000 fő	8,91 %
Magyar Királyi Vámhivatalok	300 fő	0,89 %
Magyar Királyi Pénzügyőrség	5 500 fő	16,33 %
Magyar Királyi Testőrségek	142 fő	0,42 %
Koronaőrség	58 fő	0,17 %
Képviselőházi őrség	78 fő	0,23 %
Magyar Királyi Határrendőrség	600 fő	1,79 %
Mindösszesen:	33 678 fő	100,00 %

Az adatok átlagolt és kerekített értékek.

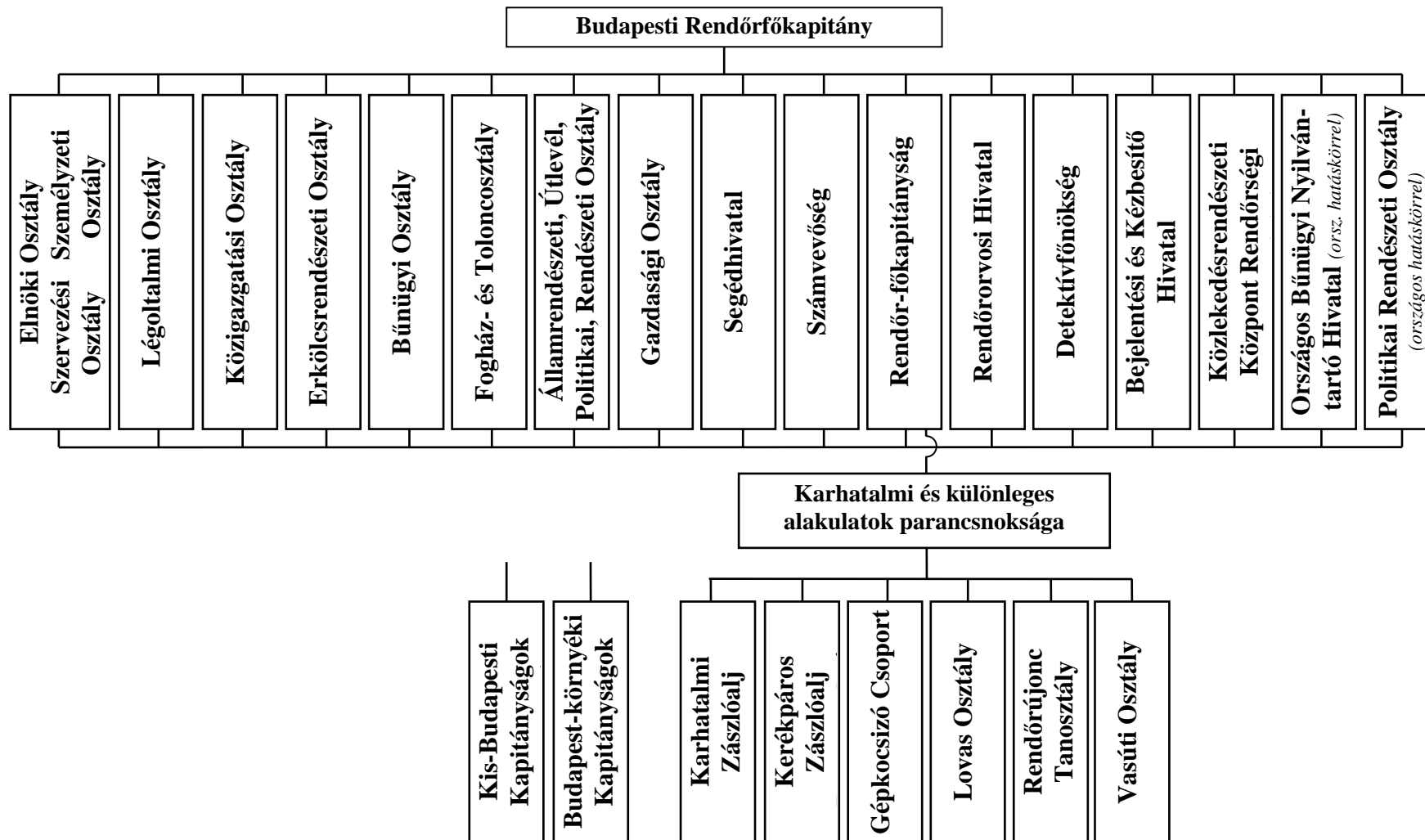
Forrás: PARÁDI József et.al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris.

A Magyar Királyi Belügyminisztérium szervezeti felépítése a XIX–XX. század fordulóján a számvevőség és a segédhivatalok nélkül

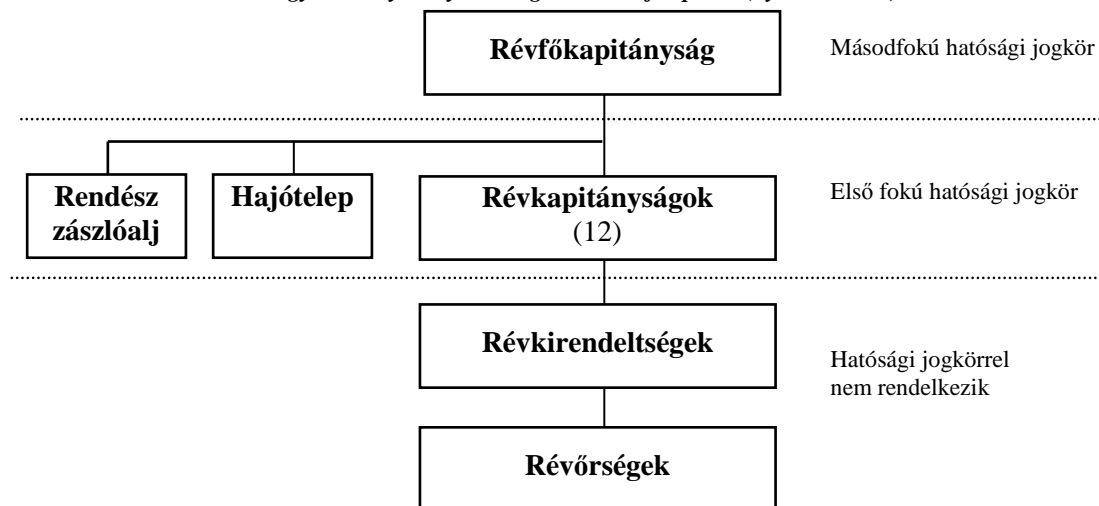
Forrás: PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris.

A Magyar Királyi Rendőrség budapesti főkapitányságának szervezeti felépítése 1944-ben

Forrás: PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris

A Magyar Királyi Folyamőrség szervezeti felépítése (nyílt szervezet)

Forrás: PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris.

A trianoni határ északi határszakaszának határjellegétől való megfosztása 1938-ban

A Müncheneri egyezmény jegyzőkönyvének egyik függeléke szerint a csehszlovákiai magyar kisebbség ügyét tárgyalásokon kell rendezni. A tárgyalások 1938. október 9-én, Komáromban kezdődtek meg. A magyar delegáció az abszolút többség szerinti magyar lakosságú területek visszacsatolását kívánta. Igényét nemzetiségi térképekkel, népszámlálási adatokkal és különböző statisztikákkal támasztotta alá.

A tárgyalások több menetben zajlottak le. A cseh álláspont menet közben a Csallóköz autonómiájától különböző magyarlakta területek visszaadásáig módosult. 1939. október 23-án a cseh tárgyalófél 11 300 km²-i területet akart átadni, 869 000 főnyi lakossággal, amelyből 740 000 fő magyar volt. A magyar fél számára ezt nem fogadhatta el, mert nem voltak benne a határ menti nagyobb magyar városok.¹ A vitás területekről a döntést a nagyhatalmaktól kérték. A bécsi döntőbizottsági ítélet 12 109 km²-t, 896 000 lakost – amelynek 86,5 %-a (752 000 fő) magyar volt – és a határmenti magyar városokat Pozsony és Nyitra kivételével Magyarországnak ítélte. A döntőbizottság ítélete a nemzetiségi elv alapján történő határkiigazítás konkrét példája volt. A november 2-án meghozott bécsi döntésben az új határvonalat 1:750 000 méretarányú térképen húzták meg. A világoszölddel meghúzott vonal pontosan követte az etnikai határokat, csak Pozsony mellett hagyott meg Szlovákiának néhány magyar községet, hogy a tartományi fővárosnak hinterlandja legyen. Kis méretarányánál fogva a térkép nem szabta meg egyértelműen minden határmenti község hovatarozását, ugyanis a vonal vastagsága a valóságban 750 méter széles sávot jelentett, hegyen–völgyön át.²

Ezért a két fél egy közös albizottságot nevezett ki a határvonal részletes kitzűzésére. Ennek a bizottságnak kellett értelmeznie a döntőbizottsági vonal futását és a községek hovatarozását. A bizottság elnöke Medvey Aurél ny. á. altábornagy, a Térképészeti Intézet volt parancsnoka lett. A bizottság 1938. november 3-tól 1939. márciusáig ülésezett, és döntött a határvonal részletes kitzűzéséről viszonylag fájdalommentesen, mindkét fél számára elfogadható módon. Csak néhány terület maradt, ahol helyszíni szemlét kellett tartani. A március 7-i és az ezt kiegészítő április 4-i jegyzőkönyv a határoknak a helyszínen történő kijelölését az ún. helyi bizottságokra bízta „...a bizottságok megszervezésével kapcsolatos tennivalók ellátására, a bizottságok munkájának irányítására és igazgatására központi szerv állíttassék fel, hasonlóan ahhoz, amint annak idején a trianoni határra vonatkozóan történt.”³

A magyar-csehszlovák határt jelölő határköveknek a határjellegüktől való megfosztása volt a cél nem pedig a határkövek felszámolása, mivel a határkövek jelentős része a határjelölésen kívül más funkciókat is ellátott.⁴

A magyar-csehszlovák határmegállapító bizottságnak a 1938. november 9-i ülésén elhatározta, hogy – mivel a trianoni magyar-csehszlovák határvonal megszűnt –, az ott elhelyezett határköveket kiszedeti és azokat az új határvonal megjelölésére felhasználja. Mivel a Felvidék egy részének visszacsatolása folytán a volt magyar-csehszlovák határon felállított határkövek és egyéb határjelek – mint határjelzések – a mostani helyükön immár feleslegessé váltak. Erre való tekintettel pénzügyminisztérium intézkedett, hogy a földmérő mérnökök irányításával „a múltnak ezek a fájó emlékei helyükről mielőbb eltávolíttassanak.”⁵

Ezek a határkövek ugyanis nemcsak a volt magyar-csehszlovák határ megjelölésére szolgáltak, hanem jelentős részük egyúttal háromszögelési illetve sokszögelési alappont is volt. Ha pedig ezek az alappontok – a határkövek nem szakszerű kiemelésével – megsemmisültek volna, az új országhatár kitzűzési munkálatai és az ezzel járó költségek sokszorozódhattak meg, nem szólva arról, hogy az alappontok megsemmisítése az egyéb földmérési munkálatokat, így a kataszteri felmérést, továbbá a tagosítással és telepítéssel kapcsolatos, valamint a katonai felmérést is megnehezítette és jóval költségesebbé tehetné volna. Ezért szükségesé vált a meglévő határkövek védelme. 1938. november 16-án a Belügyminisztérium utasította a határszéli vármegyék főispánjait, hogy: „Alispán úr hívja fel a legsürgősebben a lakosság figyelmét arra, hogy a régi magyar-csehszlovák határvonal megjelölésére szolgált határköveknek és egyéb határjeleknek a felszabadulás okozta örömben és hazafias lelkesedésben történő kidöntésével és erőszakos eltávolításával csak a köznek ártanak. Éppen ezért az imént érintett szempontokra figyelemmel tűrjék meg a régi határjelzéseket mostani helyükön mindaddig, amíg azokat a m. kir. pénzügyminiszter úr részéről kiküldendő mérnökök szakszerűen el nem távolítják.”⁶

Mivel tehát a trianoni határkövek nagyobb része egyúttal háromszögelési vagy sokszögelési alappont is volt, amelyek pontos kitzűzése több százezer pengőbe került és azokat az állami földmérési és egyéb felmérést munkálatoknál előnyösen felhasználhatták, így a helyükön kellett maradniuk. Ezért központilag utasításba írták elő a földmérő mérnököknek a tennivalókat. Az utasítás szerint azokat a

határköveket, amelyek egyúttal alappontok is, kiszedni nem szabad, hanem azokat csupán a határkö-jellegüktől kell megfosztani úgy, hogy a rajtuk lévő MO és CS betűjelzéseket akár a jelzés átfestésé-vel, akár pedig ledörzsölésével el kell távolítani. A több métermázsas súlyú, úgynevezett szakaszhatár-köveket nem kellett eltávolítani, de a csehszlovák állam bevészt címerét le kellett rólok faragtatni. Ugyancsak a helyükön kellett maradniuk azoknak a határköveknek – ha nem is alappontok –, amelyek községi határvonalon vagy birtokhatáron álltak.

Azokat a határköveket, amelyek nem voltak határpontok (általában az úgynevezett közbeiktatott határkövek) kivétel nélkül valamennyit, valamint azokat is, amelyek ugyan sokszögelési alappontok, de a közlekedést vagy a gazdasági művelést akadályozzák, továbbá a vízfolyások mentén elsodrás által esetleg veszélyeztetett alappontokat ki kellett szedni. Ha 50 méteres körzetben több alappont volt, egy – a legalkalmasabbnak látszó – kivételével, a többi szintén ki kellett szedni. Ahol vízváltó vonal volt a határ, ott csak azokat a határköveket kellett meghagyni, amelyek mint alappontok a jövőben felhasználhatók voltak vagy amelyek birtokhatáron vagy községi határvonalon álltak.

Azokat a határköveket, amelyek egyúttal háromszögelési alappontok is voltak, ha azok a közleke-dést vagy a gazdasági művelést akadályozták, lehetőleg a legközelebbi alappont irányában szabály-szerűen át kellett helyezni. Az áthelyezési adatokat határszakaszonként bemérési jegyzőkönyvbe kel-lett feltüntetni és ugyanitt ezt az áthelyezett pont koordinátáit is kiszámítani.

A trianoni határvonalról határszakaszonként 1:2 880 méretarányú térkép és részletes leírás készült. A részletes leírásban a határvonalon elhelyezett összes határjeleket tüntették fel. Minden füzet (határ-szakasz) elején az „Általános megjegyzések” tartalmazták a szükséges tudnivalókat. A részletes határ-leírásból meg lehetett állapítani, hogy mely határkövek alappontok és melyek nem azok, mert az alap-pontoknak a budapesti stereografikus rendszerre vonatkoztatott koordinátái is szerepeltek a leírásban. Minden mérnököt ellátták a hozzá rendelt határszakaszcsoportról egy részletes leírással és az 1:2880 méreta-rányú térképek egy példányával. A részletes leírásban fel kellett tüntetni azt is, hogy mely köveket tá-volították el, még pedig úgy, hogy a pont számát piros tintával erősen át kellett húzni, az áthelyezett háromszögelési pontoknál pedig a pont új koordinátáit – a régieket áthúzva – szintén piros tintával kel-lett feltüntetni.

A munkafeladathoz a személyek beosztása általában határszakaszonként történt úgy, hogy min-den mérnök-tisztviselő egy-egy szakaszt kapott. A rövidebb szakaszokból egy mérnök-tisztviselőnek több szakasz is jutott, hosszabb szakaszokat viszont 2–3 mérnök között osztották fel.⁷

A kiszedett határköveket a legközelebbi olyan községbe szállították, ahol vasúti állomás is volt. Ott az előjárásnak átvételi elismervény és átadási jegyzék (csereokmányok) ellenében megőrzésre átadták. Az utasítás előírta, hogy a munkálatokat a lehető leggyorsabban, szükség esetén több napszá-mossal és fuvarral kell végrehajtani. Általában törekedni kellett arra, hogy a helyszíni munkálatok le-hetőleg még novemberben befejeződjenek. A munkálatok megkezdése előtt – a nyílt rendelet értelmé-ben – a kiküldött tisztviselők a munka beosztásának megfelelően a Magyar Királyi Honvédség terüle-tileg illetékes vegyesdandár parancsnokságainál, valamint az Magyar Királyi Határőrség ugyancsak te-rületileg illetékes parancsnokságainál is köteles volt jelentkezni. A határőrséget a munkálatok végre-hajtásáról felettes hatóságuk értesítette.

A Felvidék visszacsatolt déli területsávjának Magyarországgal érintkező trianoni határvonalán a Magyar Királyi Határőrség a felvidéki bevonulást követően is folytatta szolgálatát a katonai közigaz-gatás végéig. A trianoni határvonalat ugyanis hadműveleti záróvonalként működtették a visszacsatolás – katonai közigazgatás – időszakában.⁸

A III. szakaszban a munkálatai – az országhatár jelzés levésése, a műszakilag feleslegessé vált kövek kiszedése – 1938. november 24-től december 2-ig tartottak.⁹ A munkálatok lefolyását hátráltat-ta, hogy ezen a szakaszon a határvonal az Ipoly medrében hozzávetőlegesen 40 km-es hosszúságban kanyargott és a közlekedést egyik oldalról a másikra csak három híd biztosította.¹⁰ MONÓGYI János fő-mérnök a III. jelzésű szakaszkövet már kidöntve találta. Kiásatta továbbá a meredek part szélén elhe-lyezkedő azon sokszögköveket is, amelyeket az ár rövidesen úgyis elsodort volna.¹¹ Három község te-rületéről összesen 17 db. követ szállított be és tároltatott.¹²

A IV. határszakaszon, az Ipoly északi partján elhelyezett szakaszknél kezdte el a munkálatokat SZŐKE Béla főmérnök. A határköveket néhány kivétellel épségben találta. A szakasz vonala sík, majd dombos végül pedig meredek hegyeken áthaladva ismét sík és száraz területen haladt, néhány patakot átszelve. A szakasz vége felé azonban a IV.15 jelölésű kőtől kezdődőleg a szakasz végéig a határkö-vek mind az Ipoly kiöntött mocsaras vizében voltak és így azokat nem lehetett megközelíteni.¹³

Az V. szakaszban dr. SZŐKE Árpád főmérnök az V. 44. főhatárköig (Széchenyhalász és Ludány községek közötti határvonalig), GÁTHY Dániel főmérnök pedig innen a szakasz végéig irányította a

határkövek kiszedését és a megmaradt kövek határjellegüktől való megfosztását. SZŐKE Árpád az V. szakasz 44. főkövégéig összesen 74 db főkövet távolított el, és 6 db mellékkövet.¹⁴ 12 határkővet (6 db főkő és 6 db mellékkő) Drégelypalánkon a község házában, 1 db főkövet pedig Balassagyarmaton a városháza udvarán helyeztetett letébe. Három mellékkövetet és három közbeiktatott követ nem talált, ezeket valószínűleg a árvíz sodorta el.¹⁵

Az V. szakasz második felét és a VI. szakaszt GÁTHY Dániel főmérnök kapta meg, aki 1938. november 24-én érkezett meg Ludány községbe. Másnap 12 km hosszan bejárta a terepet azonban a magas vízállás miatt csak nehezen voltak ellenőrizhetők a kövek. A következő napon az Ipoly túloldali szakaszát is bejárta. Az Ipoly mentén a kövek általában megvoltak ugyan, azonban 60 százalékuk vízben állt, 25 százalékuk pedig a vízállás miatt ellenőrizhetetlen volt. Az V. szakasz második részéről 3 főkövet és egy mellékkövet szállított az ipolytarnóci község házában udvarára. Az V. szakaszból pedig összesen 10 főkövet, 7 mellékkövet szedtetett ki.

A VI. szakaszban 3 főkövet, 7 mellékkövet és 63 közbeiktatott követ szedtetett ki, emyleket szintén Ipolytarnóc község házára vitetett.¹⁶

A VII. szakasz mérnöke törött határköveket is talált, amelyek csonkjait a földben hagyta, mivel azok koordináta nélküli kövek voltak.¹⁷ A VII.3. jelű követ áthelyeztetette. Néhány követ kidöntve talalta, ezeket – ha szükséges volt – visszaállította és lejjebb süllyesztette. A VII.7 jelű kövel szemben, az út túloldalán egy közbeiktatott követ is talált, mely a határvonal részletes leírásában nem szerepelt. Ezt is eltávolította. A VII.2 határkő egy élőfa volt, melyen vastáblák jelezték az országhatárt. Ezeket a vastáblákat ismeretlenek – állítólag katonák – elvitték. Összesen 9 mellékkövet és 58 közbeiktatott követ szedtetett ki.¹⁸

A huszonkét kilométer hosszú VIII. szakaszon 1923–1925 között 565 követ helyeztek el. Ebből megszüntettek 209-et, eltávolítottak és tároltak 160-at, hiányzott, illetve találtak 49 határkövet. A megmaradt 356 darab határkőnek határjellegét festékréteg eltávolításával szüntették meg. Az összegyűjtött 160 darab (118 db közbeiktatott, 42 mellék) határkövet Somoskőújfalu község elöljáróságának adták át.¹⁹

A IX. szakaszban SZENICZEY György mérnök a IX. 28 mellékhatárkőig (Domaháza és Alsóhan-gony községek közötti határvonalig), KELEDI főmérnök pedig innen a szakasz végéig dolgozott. A IX. szakasz első részének megszüntetési munkálatait Cered községből irányították. A térségben folyó út-építési munkálatok miatt csak a dűlőutak voltak használhatók, amelyeken az esőzések miatt szinte lehetetlen volt közlekedni. A kövek összegyűjtése erdőszéli gyepes területeken lóvontatás útján valósult meg, így szállították azokat a legközelebbi vasútállomásra. Eltávolítottak 101 darab követ, 8 darab összetört követ pedig mint hasznavehetlent ott hagytak a tárolási helyen. Az ajnácskői községi elöljáróságnak 15 mellék- és 78 közbeiktatott hibátlan követ adták át.²⁰

A IX. szakasz második részében 29 km hosszan KELEDI Ferenc főmérnök 636 határkövet lecsiszolással és fehér olajfestékkel való átfestéssel trianoni jellegétől megfosztotta, ebből már 24 követ kidobva talált. 47 követ Sajóvárkony község önhatalmúlag kiszedtetett, bár ezek is a községi határt jelölték. 3 főkövet, 24 mellékkövet, 21 közbeiktatott követ és 1 jeltelen követ Sajóvárkony községnek adták át. A szakasz trianoni határkövei közül 3 megsemmisült. A IX. szakasz második részén összesen 687 határkövet számoltak fel.²¹

A X. szakasz munkálatait BORSZÉKI Sándor mérnök Bánréve községből irányította, aki a munkálatok végrehajtására Budapestről 1938. november 24-én indult el. A tényleges munkát csak három nap múlva 29-én kezdhette meg, mivel a kövek kiszedését a bánrévei határőrség parancsnoka meggátolta.²² A 16 km hosszú X. szakaszon eredetileg 343 követ helyeztek el, amelyből 237 nem volt alappont. A 16 km határvonalból 15 km a régi községi határon, illetve birtokhatáron húzódott, ezért összesen csak 27 követ lehetett eltávolítani. Ismeretlen egyének kidobtak 5 követ, – köztük egy alappontot is –, melyek közül kettőt megtaláltak. Így összesen 29 határkövet helyeztetett el Bánréve község elöljáróságánál.

A XI. szakaszon a határkövek kiszedését a mindkét oldalon elterülő Naprágy község területén fekvő XI. jelű szakaszhatárkőnél 1938. XI. 26-án kezdte meg KONDÉR István mérnök. Aki a helyszínen látottak alapján – helyesnek gondolta, ha néhol – az „Utastás” betűitől eltért. Ahol a birtokhatárok közt maradandóan éles elhatárolást látott (éles árok, sokszor 100–180 km-re is felfelmagasodó terasz), amikor a határkövet is sok helyen a melléje leásott vastag fa védte a szántóekétől, vagy ahol a földtulajdonosnak közvetlenül a határkő mellett mezsgyékőve volt, kivételt tett és a határkövet eltávolította. Hasonlóképpen olyan helyen, ahol a birtokhatárt út képezte és az út két széle a folytonos használat és a víz erodáló hatása következtében az erdőkben 0,80–1 métere is felfelmagasodott (mély út), a határkövet kiszedette, mert a rézsű lepergése (fagyhatás) a megmaradásukat, – ha már nem tartják karban ezu-

tán – időlegessé teszi. Ugyancsak kivételt tett az esetben (XI.6 jelű kő), amikor az egymáshoz 15-20 m-re álló határkövek községi s így birtokhatáron is álltak bár, de a kövek egy egyenesbe estek. Ez esetben a közbeesőt, mint amelyet feleslegesnek vélt, kivételte. A fent említett kő közelében lévő 52. sz. sokszögpontot (XI.6 határkö), hogy félreértést ne okozhasson a jövőben, a koordinátáit kiszámítva, kivételte. A XI.6. jelű 46. számú sokszögpont követ szintén kiszedette, mert a közelében a 235. számú háromszögelési pont köve állt. Ennek koordinátái ugyan a részletes leírásban nem voltak megadva. A térképen feltüntetett községi határhalmokat, melyeket megtalált és megújításra szorultak, újra felhánytatta. 1 polygon követ, 4 főhatárkövet, 27 mellékhatárkövet és 174 közbeiktatott követ szedtetett ki és szállítatott Gömörszőlősre. A munkálatokat 6 napszámossal és fuvarral végeztette. A kövek kiszedését 3 m hosszú emelőrúddal és láncc segítségével december 5-ig gyorsan elvégezték a napszámosok.²³

A XII. szakaszban hárman: ÁCS Elemér mérnök a XII.18 mellékhatárköig, innen SZATMÁRI László főmérnök a XII. 39 főhatárköig, a szakasz végéig pedig KOZÁR Tibor mérnökgyakornok végezte a határjelek felszámolását. A XII szakasz ÁCS Elemér mérnöknek kiutalt első részében 250 pont és 170 alappont helyezkedett el. Az összes alappont megmaradt, áthelyezni egyiket sem kellett. Csupán 7 mellékkövet és 2 közbeiktatott követ kellett kiszedtetnie, amelyeket a szádvárborsai bírónál helyeztetett el. 71 határkövet, melyek nem voltak alappontok, meghagyott, mert részben községi határvonalon, részben birtokhatáron álltak.²⁴

A XII. szakasznak a XII-18 számú határkőtől a XII-39. határköig terjedő részén SZATMÁRI László főmérnök dolgozott. Ezen a részen összesen 259 pont volt. Közülük 184 alappont. A bejárt részen 5 alappontot elpusztulva talált. Egyet a P.198. számút vetetett ki, hogy földalatti állandósítása megmaradt, mert a közelében 10 méter távolságra a XII-21 kő volt elhelyezve. Ez a kő a kincstári erdő és községi legelő határvonalának törési pontján állt. Ezt a követ valószínűleg 1938. évben állandósították, az eredeti „élőfa vastáblával megjelölve” helyett. A fát kivágva találta. Ezért helyébe a XII-21 követ helyeztetete el. Ezt a követ az alappontok között bemérte, ellenőrizte, kordinátáit kiszámította és a határleírásba bejegyezte. A többi alappont helyén maradt. 55 darab „C” jelzésű közbeiktatott határkövet – melyek nem voltak alappontok – meghagyott, mert részint birtokhatáron, részint községi határvonalon álltak.²⁵

A XII. 39 főhatárkőtől a szakasz végéig KOZÁR Tibor mérnökgyakornok dolgozott. A XII. szakasznak ez a része Abauj-Torna megyében, tornai, járásban fekszik 500-600 méter magasan, meredek hegyoldalakkal, töbrökkel, szagattott terepen. A szakasznak ez a része döntően az eredeti községhatáron húzódott.²⁶ Ezek a részek Bódvaszilás vasútállomással rendelkező községgel voltak határosak. KOZÁR Tibor kiemeltetett a 11 közbeiktatott határkövet Bódvaszilás községhez szállította. A XII.42 kőtől a XIII. szakaszköig az ép határköveket fehér olajfestéssel átfestve találta. Az átfestés alól azonban a „MO” és „C” jelzések eltűntek, ezért azokat levéslette és helyüket ismét átfestette. 16 törött, elpusztult határkövet talált. Sérülésüket főleg erdei szállítások okozták. Az elpusztult kövek közül többet helyreállított különösen azokat, melyek mellett az új köveket kiszállítva találta és műszer nélküli helyreállításuk is lehetséges volt. A határszakasz ezen része mellett fekvő háromszögelési gúlákat a környező falvak lakossága erősen megrongálta, ezért a tornai járás főszolgabírójának figyelmét személyesen felhívta a további károk meggátolására.²⁷

A XIII. szakasz mérnöke HOCH János november 25-én érkezett Hidvégardóra. Ez a község látszott legalkalmasabbnak fuvar, napszámosok szerzése és a határkövek tárolása szempontjából, mivel a községtől 3 kilométerre fekvő vasútállomás műúton volt megközelíthető. A XIII. szakasz 23 km hosszú volt, amelyen 286 határkö feküdt. A munkálatok során HOCH János 40 mellékkövet és 65 közbeiktatott követ hordatott Hidvégardó községbe. Ezek közül 5 darabot már helyükről kidobva talált, 9 darab határkönek pedig csak a helyét találta meg. Ezért Bódvavendégi község határában levő közút mentén megmaradó 11 határkövet a föld színéig lesüllyesztette. Ahol a volt országhatár egyúttal községi határ is volt, a köveket a helyükön hagyta, a rajtuk levő jelzéseket pedig olajfestéssel festette át. A munkálatok zavartalanul folytak. Utak hiányában – a nehezen megközelíthető dombos vidéken átvonuló – határvonalon levő kiszedett kövek elszállítása nehézségekbe ütközött. December 2-án a hidvégardói határőrség egy rendeletre hivatkozva meg akarta akadályozni a kövek lehordását, de erélyes fellépéssel sikerült a munkálatokat december 3-án befejezni.²⁸

A XIV. szakasz határvonalán 256 pont volt elhelyezve ebből 160 alappont. A XIV. szakaszban 67 követ szedtek ki.²⁹

A XIV. és XV. szakasz határvonalát is CSEJTEY Ernő mérnök járta be. A XV. szakasz határvonalán 148 pont volt elhelyezve 86 alapponttal. Az alappontok közül a XV.12. p.331 számú határkövet (alappontot) a helyéről kiemelve találta, ezt a keramit követ a régi helyére visszahelyeztetete. Mindkét szakaszon megmaradtak az alappontok, azokat áthelyezni nem kellett. A két határszakaszon 7 követ

eltörve és 2 követ pedig elpusztulva talált, ezek közül egyik sem volt alappont. 5 határkövet – amelyek nem voltak alappontok – a helyükön hagyott, mert birtokhatáron állnak. A XV. szakaszban 37 követ szedetett ki.³⁰

A XVI. szakaszon a XVII.-28. főhatárközig KOVÁCS Ferenc segédmérnök, végezte a műszaki munkálatokat. A XVI. szakaszon 150 kő volt elhelyezve, ezek közül 145 alappont. A Hernád folyó mederváltozása következtében 37 kő elpusztult, 15 kő beiszapolódott, 7 követ pedig kivetett az áradás. Ezek közül 1 db közbeiktatott kő, 5 db mellékhatárkő és 1 db főkő volt. Ezek bemért kordinátás pontok voltak. Mivel ezeket a köveket kidúlva találta, nem tudta áthelyezni. A két darab közbeiktatott határkövet a helyén hagyta, mert községi határvonal jelölésére szolgáltak. A kiszedett köveket Abaujváron, a községi bírónál helyezte el megőrzés végett.

KOVÁCS Ferenc segédmérnök, a XVII. szakaszban 199 határkövet kerestetett fel a XVII. 16. főközig. Tekintettel arra, hogy ezek mind községi határvonalon álltak, egyet sem távolítatott el közülük csak a jelzésüktől fosztotta meg.³¹

A XVII. szakaszban a XVII. 16. főhatárkőtől a XVIII-ig terjedő részben ÁDÁMFFY László irányította a műszaki munkálatokat. Az általa bejárt szakaszon 454 pont volt elhelyezve 315 alapponttal. Áthelyezni egy alappontot se kellett. 13 db közbeiktatott követ a helyén hagyott, mert részben birtokhatáron, részben községi határon álltak. A pontok közül 11 mellékkövet és 78 közbeiktatott követ távolítatott el. Elpusztult 3 mellékkő, és 3 közbeiktatott kő. A XVII határszakasz XVII 30/1 és XVII/34 sz. kövei között az újból megállapított demarkációs vonal egybeesett a trianoni határvonalal, ezért erre a részre eső 81 db határkövet érintetlenül hagyta.³²

A XVIII. szakaszon és a Bodrog folyó nyugati partján lévőXIX.17 sz. határközig SIMON József főmérnök dolgozott. A XVIII. szakasz határvonalán 62 pont volt elhelyezve 46 alapponttal. Az alappontok megmaradtak és áthelyezni egyiket sem kellett. A XVIII. határszakaszon 6 követ (2 db mellékkövet és 4 db közbeiktatott követ) szedetett ki és szállítatott Sátoraljaújhelyre.³³

A XIX. szakasz határvonalán a XIX.17 határközig ugyancsak SIMON József főmérnök dolgozott. Ezen a szakaszon 137 pont volt elhelyezve 85 alapponttal. Az alappontok megmaradtak és áthelyezni egyiket sem kellett. A XIX. határszakaszon a XIX.17 határközig az irányító mérnök 37 db határkövet szedetett ki (4 fő, 17 mellék- és 16 közbeiktatott határkövet), amelyet Sátoraljaújhelyre szállítatott. Ezen a szakaszon elpusztult a 364-es háromszögelési pont, 3 alappont és egy közbeiktatott pont. 25 határkövet – amelyek nem alappontok – a helyükön hagyott, mert részint birtokhatáron, részint pedig községi határon álltak.³⁴

A Bodrog folyó keleti útján a XIX. 17 főhatárkőtől a XIX. 69 főhatárközig TÖRÖK Árpád főmérnök irányította műszaki munkálatokat. A Bodrog keleti oldalán haladva az elhelyezett sokszögpontok mind megvoltak, azonban a Bodrog folyó kiöntése teljesen beiszapolta azokat. Ezeknek a megtalálása mérés útján történt. A köveket megtisztították azokat az iszaptól, és két méter átmérőjű körben a körülötte lévő füveget kivágták. A XIX.18/3-a közbeiktatott követ nem tudták eltávolítani, mert teljesen víz alatt volt, és így nem lehetett megközelíteni. A XIX. 21. főhatárkőtől kezdve a Felsőberecki csatorna töltésének mindkét oldalán levő sokszögpontok közül azokat, melyek 50 méteren belül egy másik alappont mellett voltak eltávolította. A Felsőberecki csatorna XIX.33. főkövétől kezdődően a XIX.35. főkövéig terjedő részén a csatorna mindkét oldalán levő sokszögpontokat – bár egymástól való távolságuk 30–40 méter volt, – nem távolították el. Részint azért, mert a csatorna mélysége 4–5 méter volt, másrészt pedig azért, mert a csatorna mindkét oldala fával volt szegélyezve, így a látási viszonyok korlátozottak voltak. Későbbi felmérés esetén ezeket a pontokat jól lehetett használni. A XIX.38. főkőtől kezdődően a Karcsa ér mocsaras szélén húzódott a trianoni határ, érintve Páczin község belső részét is, majd a belterület északi részén elérte a Nagykarcsa patakot. A Nagykarcsa mindkét oldalán sokszögpontok voltak. TÖRÖK Árpád főmérnök ezek közül 4 pontot (113., 174., 218., 220.) áthelyeztetett, mert azok a szántó föld közepén voltak elhelyezve, így fennmaradásuk veszélyeztetve volt. A 231, 235, 239, 240 és 242 sz. sokszögpontokat újból állandósította, mivel azok kidőltek. Belső állandósításuk (keramit lap) érintetlen volt. A XIX.47. főkőnél a határ a Nagykarcsát elhagyta és a Kiskarcsa közepén haladt tovább. TÖRÖK Árpád főmérnök a XIX.47. főkőtől a XIX. 69. főközig 110 határkövet (104 közbeiktatott határkő és 6 mellékhatárkő) távolítatott el. 32 sokszögponot pedig újból állandósított, mert azok részben kidőltek, egyébként a kövek hibátlanok voltak. TÖRÖK Árpád a részére kiutalt határszakaszon a XIX.17. főhatárkőtől kezdődően a XIX.69. főhatárközig 111 közbeiktatott határkövet, 21 db mellékhatárkövet és 5 főhatárkövet távolítatott el. E mellett 42 sokszögponot állandósított, 4-et pedig áthelyeztetett. Határszakaszán a felmérés időszakára 3 mellékhatárkő és 2 közbeiktatott határkő pusztult el.³⁵

A XIX. szakasz 69. határkövétől a szakasz végéig JAKAB Sándor mérnök dolgozott. A határkövek 3 db kivételével (370 sz. sokszögpont, XIX.73/2 és 372 sz. sokszögpont) mind a helyükön voltak. Nagy részük azonban – a puha talaj miatt és a mezőgazdasági művelés következtében – többé-kevésbé eldőlt. Ezért a szakzmérnök javasolta, hogy ezen meglehetősen magas (50–100 cm) határköveket vagy mélyebbre süllyesszék, vagy kisebb kövekre cseréljék ki, mert félt, hogy ezek a kövek rövid időn belül kidőlnek és elpusztulnak. Az eldőlt határköveket egyenesbe állították. „A határvonal bejárása alkalmával az ingatlan tulajdonosok örömeiknek adtak kifejezést, hogy az ottmaradt kövek birtokhatárik sarokpontjait továbbra is rögzítve tartják.” A határszak ezen részéről az összes közbeiktatott határköveket és a mellékköveket a sokszögpontok kivételével eltávolították.³⁶

A XX. szakasz kezdő határkővét nem találta a helyén a szakasz mérnöke, ezért annak elvitelével kapcsolatban az illetékes csendőr őrsnél feljelentést tett. A XX. szakaszban a határkövek és sokszögpontok a Tisza két partján voltak álltak, ezért a kövek 80 %-a – mivel a Tisza állandóan változtatta medrét – részben a Tiszába szakadt, részben oly nagy mérvben iszapoltódott be, hogy egyszerű méréssel rövid idő alatt nem tudták megtalálni. A munkálatokat irányító mérnök a XX.13., XX.14. sz. főköveket, XX.15.1., XX.23.1. sz. mellékköveket eltávolította. A XX szakaszból kiszedett 2 db főkövet 3 mellékkövet pedig a záhonyi község háza udvarára szállította.³⁷

Miután a XXI. szakaszért felelős mérnök a XXI. szakasz kővet határjellegétől megfosztotta a közbeiktatott kövek legnagyobb részét kidobva találta a helyszínen, egyes köveket pedig a szomszéd községekből hozatta el a tárolás helyére Lónya községbe a község háza udvarába. A XXI. szakaszból 2 db főkövet, 5 mellékkövet, 36 közbeiktatott követ vettek ki. E részen a volt trianoni határ vizes ér közepén haladt úgy, hogy a megdőlt főköveket – melyeket a nagyobb súly miatt kidobni nem tudtak – helyreállította. TAKÁCS Jenő mérnök javasolta, hogy a meglehetősen magas kiálló határköveket mélyebbre süllyesszék, mert tartani lehet attól, hogy azok rövid időn belül kidőlnek s így elpusztulnak.³⁸

A XXII. szakaszon a volt trianoni határ a Csaronda folyó középvonalában haladt, a határkövek a két parton álltak. E szakaszon az irányító mérnök az összes határkővet és a sokszögpontokat megtalálta – mivel a két part között közlekedési akadály volt – azokat helyükön hagyta, függetlenül a két különböző parton levő kövek 50 m-es távolsági előírásától. A XXII. szakaszban XXII.4., XXII.7. sz. főköveket s 68. sz. követ kivette. A XXII. szakaszból kivett 2 db főkövet és 1 közbeiktatott követ Lónyán a körjegyzői lakásnál tárolták.³⁹

A XXIII. szakasz munkálataival megbízott mérnök ezen szakaszon elhelyezett 2 szakaszhatárkővet a helyén, sértetlenül megtalálták. A 163 mellékhatárkő közül 4 elpusztult a közbeiktatott határkövek közül pedig 7 kőnek összetört a feje. Az elpusztult és megsérült kövek csonkjait azonban a földben megtalálták, amelyet ott is hagytak. A ferdén vagy gyengén álló határköveket egyenesbe állították. Azokon a helyeken, ahol a volt trianoni határvonal a községek határvonalait vágta ketté a közbeiktatott határköveket – kivéve, ha nem mezsgyén állottak – mind kiszedték, ellenben a határvonal azon részén, mely egyúttal községi határvonal is volt, a közbeiktatott határköveket még 50 méteres körzeten belül is meghagyták, annál is inkább, mivel azok a községi határ töréspontjain álltak.⁴⁰

A XXIV. határszakasz munkálatait ZSÓTÉR László mérnök irányította. A szakzmérnök először szakasz kővet fosztatta meg határjellegétől. A trianoni határ a Déda-Beregdaróc községek között haladó árok szélén húzódott. Ezen vonalon a 464. számú fő-, 8 és 11. számú. mellékhatárkő kivételével az összes határköveket a trianoni határ megszűnte alkalmával kidöntötte a nép haragja. Ezen köveknek csupán a beszállításáról kellett gondoskodni. Beregdaróc községnél a határtól távolodva, a Déda és Magyarberegzász közötti vonalon is hasonló volt a helyzet, de ott már nagyobb számban maradtak meg határkövek, amelyeket ZSÓTÉR László mérnök megtartott tekintettel arra, hogy úgy is a község és egyúttal mezsgyehatáron helyezkedtek el. Még ritkábban fordult elő a határkő elmozdítása a kettészelt Beregdaróc trianoni határán, ahol a 35. és 36. sz. köveket már a mérnök vetette ki, mert eredetileg egy tulajdonban lévő erdők között haladó utat metszették hosszában ketté és a közlekedést is akadályozták. Mic patak vonalában Beregsurány és Beregdaróc határán részint a gazdasági művelés akadályozása miatt, részint vízfolyás alámosása miatt 6 határkővet, 3 mellékkövet szintén el kellett távolítani. Innen a Beregsurány–Asztély határon haladva egy ideig sorban voltak a határkövek. Azok, amelyeket a községi határvonalon voltak megmaradtak. A beregdaróci országút közelében a 65-92 határkövek között csupán a 74, 75, 77, 79, 80, 82, 85, 87, 88 és 91 határkövek maradtak meg a trianoni határ megszűnte után. A többi kiforgatva találták meg. A meglévőket mint alkalmas helyen levőket a szakasz mérnöke is megtartott. Beregsurány és Mocsola között a Szepácska-patak vonalán haladó határvonal határkövei is megmaradtak. Tárpa határán lévő Szepácska-patak vonalán a közbeiktatott határköveket kivette. Ezen a szakaszon is voltak kidobva egyes kövek. A Tisza töltés vonalán a közbeiktatott határköveket szintén eltávolította. A szakzmérnök a badallói határban fejezte be a munkát, amikor is a el-

jutott a XXV. szakaszukhoz, azt határkö jellegétől megfosztatta. Eltávolított összesen: 137 db. (3 db főkö, 96 db mellékkő, 38 db közbeiktatott kő) határkövet, amelyet a beregsurányi község háza udvarára szállított.⁴¹

XXV szakasz mérnöke RÉPAY Zoltán a Tisza folyó bal partján Badaló községgel szemben a XXV.1. határkőnél kezdte el a munkát és haladt a bal parton Tiszabecs község mellett fekvő XXVI. határkőig. Onnan átment a Tisza folyó jobb partján fekvő Tiszaújlak községbe, ahonnan a jobb parton haladva munkáját a Badaló községnél fekvő XXV. határkőnél fejezte be. Munkáját a Tisza folyón át való nehéz közlekedés miatt – a híd csak Tiszaújlak községnél volt – kénytelen volt mindkét parton külön-külön elvégezni. A Tisza folyó mindkét partján a trianoni határkövek, vagy háromszögelési alaponatok, vagy sokszögpontok voltak. Szatmárcseke község határában az összes határkövek sértetlen állapotban helyén volt. Ezek közül csak a művelési akadályt képező köveket távolította el. Tiszakóród község határában a határköveket egy-kettő kivételével Tiszakóród község lakossága hazafias felbuzdulásában mind eltávolította. A szakaszmérnök feladata itt már csak a kövek összeszedése volt. Mezővári, Csécsé Milota és Tiszabecs községek határában a kövek egy részét – a Tisza folyó partszakadása és eliszaposodása következtében nem találták meg. A megmaradtak közül azokat, amelyek művelési akadályt képeztek, eltávolította. A Tisza jobb partja mentén haladva Tiszaújlak községnél csak 258 és 262 sz. köveket nem találta meg a partszakadás miatt, a többi mivel legelőben és mezőgyében voltak, sértetlenül helyükön hagyta. Csetfalva, Mezővári, Halábor és Badaló községek határaiban a határkövek közül csak a Tisza folyótól távol eső és magasán fekvő köveket találta meg. A Tisza folyó jobb parti nagy mérvű partszakadása és eliszaposodása miatt a köveket egyáltalán nem találta meg. Az iszapolt területen levő eltakart pontok felkeresése csakis szögméréssel és szalagméréssel lett volna lehetséges. Az iszapolt területen levők közül akadtak olyanok, amelyek körül a föld tulajdonosai – a cseh csendőrség kellemetlenkedésének elkerülése miatt – az iszapot kiásták így azokat a megtaláltak közé lehetett sorolni. Az megtalált köveket a helyükön hagyták, mert művelési akadályt nem képeztek.⁴²

A XXVI. szakaszon a Batár folyó mentén a sokszögpont kövek egy-két kivétellel mindkét parton megtalálhatók voltak. Ezeknek a köveknek mintegy 25 %-a művelési akadályt képezett, az akadályt jelentő köveket kiemeleték. Az 517. sz. háromszögelési pontot a határszakasz munkálatait irányító mérnök Uszkától délre kidobva találta. Az irányító mérnök a határszakaszról 48 határkövet távolított el.⁴³

A rövid XXVII. határszakasz határkövei közül a munkát irányító mérnök a művelést akadályozó 5 követ emeltetett ki. A köveket Magosligetre szállította.⁴⁴

A XXVIII. határszakaszon KIS Sándor mérnök a magyar-csehszlovák-román trianoni hármashatárnál kezdte el a munkálatokat, a csehszlovák határkönek határjellegétől való megfosztásával. Jelezte, hogy a volt hármashatár magyar követét 2–3 éven belül a Túr-folyó élő ágának kimosása miatt be fog dőlni. Innen kiindulva az ország felőli sokszögpontokat, a 317. sz. sokszögpontig (mintegy 700 m távon) eltávolította, még akkor is ha legelőben feküdtek, mert ezen rövid szakaszon ellentétben a Túr ezen ágának többi részével – ahol végig vízállás van – a meder teljesen száraz, legelőt képez és betöltődésnek indult úgy, hogy a két part közti közlekedésnek semmi akadálya nincs és így feleslegesnek találta, mert a volt cseh oldalon elhelyezett sokszögpontokhoz képest valamennyi 50 m-es távon belül feküdt. Tovább haladva a Túr-folyó további szakaszán – tekintve a két part közti közlekedési akadályra – a feltalált sokszögpontokat ha csak művelési, vagy közlekedési akadályt nem képeztek, helyükön hagyta függetlenül a két különböző parton levő kövek 50 m-es távolsági előírástól. A Túr-folyó mentén, mely mintegy 14 km hosszban képezte itt a határt, a volt trianoni cseh oldalon mindössze egy követ nem talált meg. Ugyanakkor a magyar oldalon a sokszögpontok mintegy 80 %-át nem találta, mert eredetileg sem voltak kövel állandósítva. A Túr-folyótól tovább haladva az 525. sz. háromszögelési ponttól az 524. háromszögelési pontig – ahol a volt trianoni határ nagyobb részt községi határ is volt – csak mintegy 4 db közbeiktatott határkövet vettetett ki, mert azokat már kidőlve találta. Ezen a szakaszon, valamint az 524. sz. háromszögelési ponttól az ezt követő 523. sz. háromszögelési pontig terjedő szakaszon valamennyi követ megtalálta, és mert ezek egyben községi határon is feküdtek, kivétel nélkül helyén hagyta azokat. Tovább haladva a XXVIII.4. főköig a kövek egy-két közbeiktatott kő kivételével, melyek se községi, se birtokhatáron nem feküdtek, helyükön maradtak. A Palád-ér mentén (mintegy 600 m hosszban) annak déli oldalán a sokszögpont köveket kivette, mivel azok művelési akadályt képeztek. A Zugó-ér mentén tovább az 520 sz. háromszögelési pontig a kövek 1–2 közbeiktatott kő kivételével – melyek se községi, se birtokhatárt nem képeztek – mind helyükön maradtak, mint Kis- és Nagypalád közötti községi határpontok. Innen a Nagydomb szakaszhatárig mintegy két felesleges közbeiktatott követ és a XXVIII/8 sokszögpont vettetett ki KIS Sándor, utóbbit azért mert kidobva találta.⁴⁵

A Határkijelölő Központi Bizottság a kövek egy részét a méretek különbözősége, más részét hibás volta miatt nem tudta az új határon felhasználni. A fennmaradó résznél pedig a fuvardíjak nagysá-

ga miatt csak csekély árkülönbség volt az új kövekkel szemben. Ezért a Határkijelölő Központi Bizottság elnöke nem zárkózott el az elől, ha hősi emlékmű vagy országzászló építése céljára egyes kérelmező határmenti községeknek az ott raktározott köveket átengedjék.⁴⁶ Például Beregsurány község kérte, hogy a „közjegyzői iroda udvarán őrzött 137 darab volt trianoni határkövet a pénzügyminiszter úr hősi emlékmű építésének céljára a község közönségének ajándékozza.”⁴⁷ 1940-ben Ipolyvisk községnek – hősi emlékmű céljára – 93 követ engedtek át.⁴⁸

Ezzel a munkával a magyar földmérés mérnökei végrehajtották az északi határszakaszon a trianoni határvonal határjellegétől való megfosztását. Az ország északi határa csaknem kitolódott az etnikai határra. Azon a határszakaszon a Határkijelölő Központi Bizottság helyi bizottságai kateszteri térképek segítségével megállapították a részletes határvonalat. A helytelenül megszállt részeken a határt az esetek 90 %-ában helyesbítették. A bizottság a határmenti munkálatokat október 31-ével beszüntette, a nem vitás határrészeket „félállandó jelleggel” – azaz karóval – kijelölte. A határmenti igényeket mindkét fél részéről megállapította, rendezte, statisztikát készített, és az új határrészeket huszonötzres méretarányú térképen rögzítette. Azonban ezt a szakaszt nem sikerült határkövekkel állandósítani.

Jegyzetek:

¹ Pozsony, Nyitra, Léva, Rimaszombat, Kassa, Ungvár, Munkács.

SUBA

² Loc. Cit.

³ 16 400/1939. ME. r. (*Budapesti Közlöny*, 1939.IV.22.)

⁴ A kiszedett határkövekről a község nevének és a tárolási hely (utca, ház-szám, stb.) feltüntetésével trianoni határszakaszonként két példányban összesített kimutatást kellett készíteni. A kimutatásokat – a munkálatok lefolyásának rövid ismertetését is tartalmazó – jelentéssel az illetékes földmérési felügyelőség útján a pénzügyminisztérium IX. b. főosztályához kellett felterjeszteni. Ezen jelentések alapján tudjuk rekonstruálni a határkövek kiszedését.

MOL.K-269.

⁵ 144 460/1938.BM.ut.

⁶ 74 407/1938.BM.r.

⁷ Az V. szakaszban dr. SZŐKE Árpád főmérnök az V. 44 főhatárköig (Széchenyhalász és Ludány községek közötti határvonalig), GÁTHY Dániel főmérnök pedig innen a szakasz végéig; a IX. szakaszban SZENICZEY György mérnök a IX. 28 mellékhatárköig (Domaháza és Alsóhangony községek közötti határvonalig), KELEDI főmérnök pedig innen a szakasz végéig; a XII. szakaszban ÁCS Elemér mérnök a XII. 18 mellékhatárköig, innen SZATMÁRI László főmérnök a XII 39 főhatárköig, innen a szakasz végéig pedig KOZÁR Tibor mérnökgyakornok; a XVII. szakaszban a XVII 28 főhatárköig (Tolvajhegy) KOVÁCS Ferenc segédmérnök, innen a szakasz végéig ÁDÁMFFY László mérnökgyakornok; a XIX. szakaszban SIMON József főmérnök a Bodrog folyó nyugati partján a XIX. 17 mellékhatárköig, a Bodrog folyó keleti partján a XIX. 17 főhatárköitől a XIX. 69 főhatárköig TÖRÖK Árpád főmérnök, innen a szakasz végéig pedig JAKAB Sándor főmérnök végezte a munkálatokat. A munkálatok folyamán természetesen történtek változások a vezényléssel kapcsolatban. A XV szakasz FAZEKAS Barna főmérnök helyett a XIV. szakasz mérnöke CSEJTEI Ernő főmérnök, a XVI. szakaszt amely szintén FAZEKAS főmérnöknek volt kiutalva, a XVII. szakasz mérnöke KOVÁCS Ferenc segédmérnök irányította és végezte el a munkálatokat.

MOL.K-269.

⁸ PARÁDI

⁹ A III. szakasz mérnökének (MONÓGYI Jánosnak) munkajelentése.

MOL.K-269.

¹⁰ Az átkelést biztosító hidak álltak: Letkésnél, Ipolypásztónál és Ipolyszakálasnál.

Loc. cit.

¹¹ A kiásott sokszögek voltak: III.3., III.5, III.6, 6/2, 8/1, 9/2, 9/3, 9/4, III.10, III.11, 1 1/2, III.13, 15/2, 15/3, 17/2 és az 52. sz.

Loc. cit.

¹² Szobra, a község házára 6 db.(1 db szakaszkö, 3 db főkö, 1 db mellékkő, 1 db sokszögek), Ipolykiskeszi a község házára 3 db (1 db főkö, 2 db mellékkő), Ipolypásztóra a körjegyzőség udvarára 8 db.(3 db főkö, 5 db mellékkőt) szállított.

Loc.cit.

¹³ Összesen 93 db (18 db. mellékkő + 3 db sérült, és 75 db közbeiktatott) határkövet szedettek ki és a vasútállomással rendelkező Ipolyvisk községbe szállította megőrzés végett.

IV. szakasz mérnökének (SZŐKE Bélának) munkajelentése.

MOL.K-269.

¹⁴ Az V.2, V.2/2, V.6, V.7, V.7/1, V.9/2, V.9/2, V.10, V.11, V.11/2, V.12/1, V.13, V.19. számú köveket távolított el. V. szakasz mérnökének (SZŐKE Árpádnak) munkajelentése.

MOL.K-269.

¹⁵ Valószínűleg az árvíz sodorta el a: V.23/1, V.27/3, V.27/5 mellékköveket és a 4., 206., 212. közbeiktatott köveket.

Loc. cit.

¹⁶ A VI. szakasz mérnökének (GÁTHY Dánielnek) munkajelentése.

MOL.K-269.

¹⁷ A VII. szakasz mérnökének munkajelentése.

MOL.K-269.

¹⁸ Karancsberényben 34 db (7 mellék, 27 közbeiktatott), Somoskőújfaluban 6 db (1 mellék, 5 közbeiktatott), Rappon 27 db (1 mellék, 26 közbeiktatott) követ helyeztetett el.

Loc. cit.

¹⁹ A VIII. szakasz mérnökének munkajelentése.

MOL.K-269.

²⁰ A IX. szakasz mérnökének (SZENICZKEY Györgynek) munkajelentése.

MOL.K-269.

²¹ A IX. szakasz társmérnökének (KELEDI Ferencnek) munkajelentése.

²² A bánrévei 13. számú katonai vonalparancsnokság még 24-én este táviratilag kért a 7. hadtestparancsnokságtól erre vonatkozó utasítást, mely 25.-én este távirati úton meg is érkezett, s a kövek kiszédését nem engedte meg. A nyílt rendelet bemutatása céljából 26-án Kassára utazott, a 7. hadtest parancsnoksághoz, mely a honvéd vezérkar főnöke helyettesének aláírását látva, telefonon azonnal érintkezésbe lépett a pénzügyminisztérium XIX. főosztályával, ahol az engedély sürgős megadását kilátásba helyezték, s ígéretet tettek arra vonatkozólag, hogy a pénzügyminisztérium IX/b ügyosztályával azonnal érintkezésbe lépnek. Mivel 27-én délelőttig semmi rendelkezés nem érkezett, az ügyről telefonon jelentést tett a Magyar Királyi Állami Földmérési Hivatal 9. felügyelőségnek. A kövek kiszédését megengedő rendelkezés 28-án este táviratilag érkezett meg a határőr-parancsnoksághoz. A munkálatokat 29-én reggel kezdte meg és december 2-án fejezte be.

A X. szakasz mérnökének (BORSZÉKI Sándornak) munkajelentése.

MOL.K-269.

²³ A XIV. szakasz mérnökének (KONDÉR Istvánnak) munkajelentése.

MOL.K-269.

²⁴ A XII. szakasz társmérnökének (ÁCS Elemérnek) munkajelentése.

MOL.K-269.

²⁵ A XII. szakasz társmérnökének (SZATMÁRI Lászlónak) munkajelentése.

MOL.K-269.

²⁶ A határszakasz Bodvaszilás, Komjátói, Tornanádaska, Bodvavendégi, Szádalmás, Tornagörgő, Mész és Udvarnok községek területén húzódott. Az eredeti községhatárokon csak a: XII.39, XII.41., XII.42., XII.44., XII.47. kövek között tért el.

Loc.cit.

²⁷ A XII. szakasz társmérnökének (KOZÁRI Tibor) munkajelentése.

MOL.K-269.

²⁸ A XIII. szakasz társmérnökének (HOCH Jánosnak) munkajelentése.

MOL.K-269.

²⁹ A kiszedett határkövek tárolási helyei voltak: Percse 3 mellék- és 1 közbeiktatott határkö, Buzita 4 mellék- és 26 közbeiktatott határkö, Szemere 25 közbeiktatott határkö, Perény 9 határkö.

A XIV. szakasz társmérnökének (CSEJTEY Ernő) munkajelentése.

MOL.K-269.

³⁰ A kiszedett kövek tárolási helyei: Perény 16 db, Tornyosnémeti 21 db.

A XV. szakasz társmérnökének (CSEJTEY Ernő) munkajelentése.

MOL.K-269.

³¹ A XV. és XVI. szakasz mérnökének (KOVÁCS Ferencnek) munkajelentése.

MOL.K-269.

³² Az eltávolított határköveket Füzér (5 mellék- és 30 közbeiktatott), Pusztafalu (2 mellék- és 2 közbeiktatott kö), Füzérkajata (2 mellék- és 8 közbeiktatott kö), Vitány (3 mellék- és 23 közbeiktatott kö) és Alsómihályi (4 mellék- és 10 közbeiktatott határkö) községek előljáróságainak adta át.

A XVII. szakasz mérnökének (ÁDÁMFY Lászlónak) munkajelentése.

MOL.K-269.

³³ A XVIII. és XIX. szakasz mérnökének (SIMON Ferencnek) munkajelentése.

MOL.K-269.

³⁴ Loc. cit.

³⁵ A kiemelt határköveket Bodrogszerdahelyre (5 főhatárkö, 12 mellék, 7 közbeiktatott kö), Nagygéresre (6 db mellékhatárkö 104 közbeiktatott kö), Pácinba (3 mellékhatárkö) és Perbenyikre (131 közbeiktatott 34 mellékkö) szállította.

A XIX. szakasz társmérnökének (TÖRÖK Árpád) munkajelentése.

MOL.K-269.

³⁶ A kiszedett 131 közbeiktatott és 34 mellékhatárkövet Perbenyik község községházának udvarára szállították.

A XIX. szakasz társmérnökének (JAKAB Sándor) munkajelentése.

MOL.K-269.

³⁷ A XX. szakasz mérnökének munkajelentése.

MOL.K-269.

³⁸ A XXI. szakasz mérnökének (TAKÁCS Jenőnek) munkajelentése.

MOL.K-269.

³⁹ A XXII. szakasz mérnökének munkajelentése.

MOL.K-269.

⁴⁰ A 102 db kiszedett közbeiktatott határkövet a beregdaróci (30 db), a barabási (64db), a hetenyi (8 db) községházánál gyűjtötték össze, azért hogy a Zápszony–Som vasútállomásról szállítsák el, mert mind a három községből jó karban lévő műút vezetett az állomáshoz.

A XXIII. szakasz mérnökének munkajelentése.

MOL.K-269.

⁴¹ XXIV. szakasz mérnökének (ZSÓTÉR Lászlónak) munkajelentése. MOL.K-269.

⁴² A kiszedett köveket összesen 36 darabot (fő, 29 közbeiktatott kö) Szatmárcseke (1 fő, 10 közbeiktatott), Tiszakóród (5 fő, 10 közbeiktatott), Milota, (7 közbeiktatott kö), Tiszabecs (1 fő, 2 közbeiktatott) községek előljáróságának adta át megörzés végett.

A XXV. szakasz mérnökének (RÉPAY Zoltánnak) munkajelentése.

MOL.K-269.

⁴³ A szakaszról kivett 48 követ Magosligetre (1 főkö, 2 mellék 14 sokszögelési kö), Uszkára (1 főkö 1 mellékkö 16 sokszögelési kö), Tiszabecstre (1 főkö 1 mellékkö 11 sokszögelési kö) szállította.

A XXVI. szakasz mérnökének munkajelentése.

MOL.K-269.

⁴⁴ A XXVII. szakasz mérnökének munkajelentése.

MOL.K-269.

⁴⁵ XXVIII. szakaszon kivett 69 kőből Magosligetre 16 darabot (6 mellékkő, 5 sokszögpontkő, 5 közbeiktatott kő), Zajtára 53 darabot (2 főkö 3 mellékkő, 4 közbeiktatott kő, 44 sokszögelési kő) szállítottak.

A XXVIII. szakasz mérnökének (Kis Sándornak) munkajelentése.

MOL.K-269.

⁴⁶ 1698/1941. Határkijelölő Központi Bizottság határozata a volt trianoni magyar-cseh határkövek felhasználása tárgyában.

MOL.K-269.

⁴⁷ 94 361/1939.IX.b.PM. Beregsurány község kérése a trianoni Határkövek felhasználása tárgyában

MOL.K-269.

⁴⁸ 98 708/1940.IX.b.PM. Ipolyvisk község kérése a trianoni határkövek felhasználására

MOL.K-269.

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

TANULMÁNYOK

SUBA

— SUBA János: A területviisszacatolások határkijelölő munkálatai 1938-1941. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)* V. évf. (1995) 6. sz. 98–103.p. A tanulmány korábbi változata 1994 októberében, Buidapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-töréneti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*Két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme.*” című VI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

REGISZTRÁLT KÉZIRATOK

PARÁDI

— PARÁDI József: *A magyar állam határőrizete 1920-1941.* Kandidátusi értekezés. (MTA). Budapest, 1990.

LEVÉL- IRAT és DOKUMENTUMTÁRAK

MOL.K-269

— MOL = Magyar Országos Levéltár,
K = Polgári Központi Hatóságok,
269 = Pénzügyminisztérium általános iratok.

JOGSZABÁLYOK

74 407/1938. BM. r.

— 74 407/1938. BM. r. a volt magyar-csehszlovák határ megjelölésére szolgáló határkövek szakszerű eltávolítása tárgyában.

144 460/1938. BM. r.

— 144 460/1938. BM. r. utasítás a trianoni magyar-csehszlovák határvonalon elhelyezett határkövek kiszedésére és összegyűjtésére kirendelt mérnöktisztviselők részére.

16 400/1939. ME. r.

— 16 400/1939. ME. r. a Határkijelölő Központi Bizottság felállításáról.

Technikai rövidítések a jegyzetekben

BM = belügyminiszter

ME = miniszterelnök

r. = rendelet

Melléletek jegyzéke:

I. sz. melléklet

A volt trianoni magyar-csehszlovák határvonalon eltávolított határkövekről. 154

A volt trianoni magyar-csehszlovák határvonalon eltávolított határkövekről

Tárolási hely		Földmérési felügyelőség		A határkő neve					
község	vármegye	száma	helye	szak. kő	főkő	mell. kő	közb. kő	soksz. kő	Össz.
Szob	Hont	6	Komárom	1	3	1		1	6
Ipolykiskeszi	"	"	"		1	2			3
Ipolypásztó	"	"	"		3	5			8
Ipolyvisk	"	"	"			18	75		*93
Drégelypalánk	"	"	"		6	6			12
Balassagyarmat	Nógrád	9	Budapest			1			1
Ipolytarnóc	"	"	"		3	7	63		73
Karancsberény	"	"	"			7	27		34
Somskőújfalu	"	"	"			43	123		166
Rapp	"	"	"			1	26		27
Sajóvárkony	Borsod	3	Eger		3	24	21		48
Ajnácskő	Gömör, Kiskont	"	"			15	78		93
Bánréve	"	"	"		1	10	18		29
Gömörszöllős	"	"	"		4	27	174	1	206
Szádvárborsa	"	"	"			7	2		9
Szilicze	"	"	"			6	20		26
Bódvaszilas	Abaúj-Torna	17	Kassa				11		11
Hidvégdardó	"	"	"			40	65		105
Tornyosnémeti	"	"	"			5	16		21
Perény	"	"	"			1	24		25
Szemere	"	"	"				25		25
Buzita	"	"	"			4	26		30
Perecse	"	"	"			1	2		3
Abaújvár	"	"	"		1	5	1		7
Füzér	"	"	"			5	30		35
Füzérkajata	Abaúj-Torna	17	Kassa			2	8		10
Pusztafalu	Zemplén	"	"			2	2		4
Vitány	"	"	"			3	23		26
Alsómihályi	"	"	"			4	10		14
Sátoraljaújhely	"	"	"		4	19	20		43
Nagygyéres	"	"	"			6	104		110
Páczin	"	"	"			3			3
Bodrogszerda-hely	"	"	"		5	12	7		24
Perbenyik	"	"	"			34	131		165
Záhony	Szabolcs	12	Debrecen		2	3			5
Lónya	Bereg	16	Ungvár		4	5	37		46
Beregdaróc	"	"	"				30		30
Barabás	"	"	"				64		64
Hetyén	"	"	"				8		8
Beregsurány	"	"	"		3	96	38		**137
Szatmárcseke	Szatmár	12	Debrecen		1		10		11
Tiszakóród	"	"	"		5		10		15
Mílotá	"	"	"				7		7
Tiszabecs	"	"	"		2	1	2	11	16
Uszka	"	"	"		1	1		16	18
Magosliget	"	"	"		2	10	7	19	38
Zajta	"	"	"		2	3	4	44	53
Összesen:				1	56	445	1349	92	1943

* Hósi emlékmű céljára Ipolyvisk községnek átengedve.

** Hósi emlékmű céljára Beregsurány községnek átengedve.

Forrás: Magyar Országos Levéltár (MOL) a polgári központi hatóságok gyűjteménye. (K) Pénzügyminisztériumi általános iratok (269)

Magyarország a trianoni békeszerződés értelmében kijelölt határainak hossza 2266 km volt. Ez a határvonal a területvisszacsatolások után 1225 km-rel, 54 %-kal növekedett.¹

Magyarország határait a II. világháború után ismét megváltoztatták. Az 1947. február 10-én aláírt párizsi békében Magyarország elvesztette az I. és II. bécsi döntés során visszacsatolt területeket, Felvidéket, Észak-Erdélyt, valamint Kárpátalját és Délvidéket. A békeszerződés vissza állította Magyarország 1938. január 1-jei határait kisebb módosításokkal.² Ez maga után vonta azt, hogy a műszaki munkálatoknál nemcsak egyszerűen rekonstruálták az eredeti állapotot, hanem az adott politika és gazdasági helyzet által diktált szempontokat is figyelembe kellett venni.³

A jogi alapot az 1947. évi párizsi békeszerződés 1. cikke adta meg, amely megerősítette a trianoni békediktátum határokat jelölő cikkelyeit, illetve az ezek alapján felállított határmegállapító bizottságok által lérehozott határdokumentumokat.

A határmegállapítás pénzügyi feltételei

A II. világháború után 1945-ben és 1946-ban nem volt rendszeres és teljes költségvetés. 1946. augusztus 1-én bevezették a forintot, a szilárd fizetőeszköz a tervezhetőség egyik előfeltétele volt.⁴ 1947-ben már sikerült részletes költségvetést terjeszteni az országgyűlés elé.⁵ A pénzügyi tervezésnél is az volt a legfontosabb kérdés, ami a műszaki munkálatokat is meghatározta, azaz a helyzet felmérése továbbá a helyreállítás tárgyi és személyi feltételei költségeinek tervezése. Ezen belül fő szempont volt, hogy miként lehet csökkenteni a kiadásokat. A szakemberek azt javasolták, hogy a határ helyreállítással járó költségek viselésének témáját, a költségeknek a szomszédos államokkal való közös viselése, illetve egy részüknek Magyarország jóvátételi számlája írása szempontjából célszerű tanulmányozni. 1947-ben a trianoni határmegállapítás idején felmerült dologi kiadásokat 600 000 aranykoronára becsülték.⁶

A határ helyreállítási munkálatok költségvetésének elkészítésével egyidejűleg intézkedtek a határjelekben esett károk és hiányok megállapítására is. Ezt a munkát az általános háromszögelési munkálatok keretén belül végezték el, az Állami Földmérés Hivatal pénzügyi keretének terhére.⁷

Az országgyűlés – tekintettel az 1947-ben meginduló redemarkációs munkálatok előkészítésére, a szükséges kiadások fedezésére – a költségvetésben⁸ rendkívüli- átmeneti kiadások tétel alatt a pénzügyminisztérium földadó-nyilvántartás és állami földmérésnél az országhatár kijelölésének előkészítésére 300 000 Ft-t hitelkeretet állapított meg.⁹ Ez a hitelkeret fedezete az előkészítő munkák költségein kívül az úgynevezett pozsonyi hídfő körüli új határ megállapításának és kijelölésének költségeit is.

A Gazdasági Főtanács a PM. előterjesztésére a Magyarország-Csehszlovákia és Magyarország-Románia között létesült megállapodás szerint a két-két ország között húzódó határvonal rendezésére a határvonalon a háromszögelési alaphálózat helyreállítására, valamint az elpusztult vagy megrongálódott határkövek újjal pótlására a „XIV. fejezetben a PM 2. Földadónyilvántartás és Állami Földmérés, II. Állami Földmérés” tétel alatt a „Rendkívüli kiadások-Átmeneti kiadások” 3. rovatban „Ország-határ kijelölésének előkészítésére” elnevezésű rovaton 700 000 Ft. póthitel engedélyezését javasolta. Amiből augusztusban 80 000 Ft, szeptember–decemberben pedig a havi pót- és rendkívüli hitelek között engedélyezendő összeg vehető igénybe.¹⁰

Közben megállapodás született Magyarország és Csehszlovákia, Magyarország és Románia között, hogy a két-két ország között fennálló határvonalat rendezzék, a határvonalakon elpusztult, megrongált határköveket újjal pótolják és kijavítják. A műszaki személyzetnek a határ helyreállítási munkálatokhoz való kiküldését és a szükséges külföldi kiküldetéseket is a MT engedélyezte. Az indoklás az volt, hogy a felsorolt és az előkészítő munkálatokat túlhaladó helyreállítási munkák fedezésére az 1947/48. évi költségvetésben megállapított hitelkeret megfelelő hányada 1948. évi augusztus 1-től kezdődőleg az év végéig már nem volt elegendő. Mind a román, mind a csehszlovák határszakaszon a megállapodás szerint az 1948-ban az összes munkálatoknak mintegy $\frac{1}{4}$ része végzendő el. Az költség-előirányzat ennek az $\frac{1}{4}$ résznek az elvégzésére vonatkozott. A teljes munka költsége így kimutatott, kereken 716 000 Ft-nak négyszeresére, mintegy 2 864 000 Ft-ra tehető. Ezért ebből az összegből az 1948. év folyamán 716 000 Ft-t terveztek.¹¹ Decemberben 100 000 Ft póthitelt kértek. Tekintettel a román és csehszlovák határszakasz állandósításához szükséges kövek árának – a versenytárgyalás alapján megállapított és a zsűri által elfogadott, határidőhöz kötött – kifizetésére a kövek helyszíni szállítási költségeire. Valamint a csehszlovák határszakasznak az Aggtelek–Domic a cseppkőbarlangban való megállapítására amely hosszadalmas felmérési munkával és így tetemes kiküldetési és napszámos költséggel járt.

A határkijelölés szervezeti keretei

A II. világháború folyamán Magyarország határvonalának megjelölése egyrészt háborús cselekmények, másrészt pedig természeti behatások következtében több helyen megsérült. Így az volt a feladat, hogy a szomszédos országokkal egyetértésben olyan vegyes bizottságokat létesítsenek, amelyek az eredeti határvonalat régi állapotában, egyértelműen megjelölve helyreállítják. Ezért – tekintettel a költségek minimalizálására – az országhatár műszaki helyreállítására részletes műszaki tervet és végrehajtási utasítást kellett kidolgozni a trianoni iratanyag műszaki adatainak felhasználásával és kiértékelésével.

A pénzügyminisztérium részéről kijelölt műszaki szakértők, HAZAY István egyetemi tanár, az Állami Földmérési Hivatal vezetőjének irányításával – aki egyben a határrekonstrukciót előkészítő műszaki munkálatok központi irányítását is ellátta – megkezdték a trianoni Határmegállapító Központ és a 4 Határmegállapító Bizottság műszaki vonatkozású iratainak átnézését és kiértékelését a küszöbön álló műszaki határrekonstrukció céljaira.¹²

Első feladatuk a terület visszacsatolás idején, illetve a háborús események folytán a trianoni határjelekben keletkezett hiányok pontos megállapítása, a műszaki adatok összegyűjtése és kiértékelése volt. A magyar politikai vezetés fontosnak tartotta – tekintettel a hároméves terv zavartalan keresztülvitelének biztosításához fűződő általános kormányzati érdekekre – hogy a takarékoság és gazdaságosság elve a határkijelölés végrehajtásánál is a lehető legmesszebbmenő mértékben érvényesüljön. Azért, hogy a határ helyreállítás kiadásai (határkövek, napszám stb.) legalább hozzávetőlegesen kiszámíthatók legyenek – a folyamatban lévő földreformmal kapcsolatos földmérési munkálatok előrehaladásának helyszíni ellenőrzésével egybekapcsolva – az egyes földmérési felügyelőségek vezetői utasítást kaptak, hogy a hiányzó határjeleket összeírják. Így az állami határjelekben keletkezett hiányok előzetes becslésszerű megállapítása külön műszaki apparátus és költség nélkül megoldható volt.¹³

Az Állami Földmérési Hivatal Országhatárt Rendező és Kijelölő Kirendeltsége 1947. május 15-én kezdte meg a munkáját a Miniszterelnökség I. ker. Úri utca 54–56. szám alatt.¹⁴

A bizalmas jellegű helyszíni vizsgálat során megállapították, hogy a csehszlovák szakaszon kb 2 250 határkö hiányzik. A helyszíni vizsgálat során megállapították, hogy azokon a határszakaszokon, ahol a határvonalat élő vízfolyás képezi, egyes helyeken a vízfolyás helyét megváltoztatva, a trianoni határ is megváltozott. Bemondás és folyamatos megállapítás szerint egyes helyeken a szomszéd államok a trianoni határtól eltérő vonalat tartanak megszállva. Ezeknek a kérdéseknek a rendezése a későbbiekben államközi tárgyalásokat igényelt. A magyar-csehszlovák határ redemarkálására az 1947. évi Párizsi békeszerződés végrehajtására (pl: békeszerződés I. rész 1. cikk d. pontja alapján) határrendező bizottság alakult, a „Pozsonyi hídfő” átadása és az új határvonal kijelölése magyar-csehszlovák bizottság által. Később egy másik bizottság is megalakult a magyar-csehszlovák határvonal redemarkálása, amely a Magyar-Csehszlovák Vegyes Műszaki Bizottság nevet viselte. Ennek feladatát vette át az Állami Határügyi bizottság, amely 1948–1950 között működött.¹⁵

Hasonló feladatok merültek fel, mint a trianoni békeszerződésben megállapított határvonalakkal kapcsolatban 1921–1925 között. Ezek a feladatok meghaladták az akkor működő Határmegállapító Bizottságok feladatkörét. Ezért a Minisztertanács Állami Határügyi Bizottságot létesített.¹⁶ Az Állami Határügyi Bizottságot hatáskörébe tartozó feladatok: a szomszédos államok megfelelő szerveivel egyetértésben az államhatárok jelzésének felülvizsgálata, a határjelek helyreállításával kapcsolatos dologi és gazdasági jellegű tárgyalások lefolytatása, a természetes határvonulatok esetleges megváltoztatása, az elbirtoklásból adódó problémák letárgyalása, és végül jelentéktelenebb határkiigazítási ügyekben javaslattevés.¹⁷ Az Állami Határügyi Bizottságot a miniszterelnök felügyelete alatt állt. A működésével kapcsolatos személyi és dologi kiadásokat a miniszterelnökség költségvetésében irányozták elő. Az Állami Határügyi Bizottságot elnökét a kormány a miniszterelnök előterjesztésére nevezte ki.¹⁸ Az Állami Határügyi Bizottságot elnökének KISS Rolandot (volt HM államtitkár) rendkívüli követnek és meghatalmazott miniszternek nevezték ki.¹⁹ Az Állami Határügyi Bizottságot az elnökből titkárból, 8 állandó és 8 pótagból állt. A 8 állandó, ill. a 8 pótagot a Miniszterelnökség, a Külügy-, a Belügy-, a Pénzügy-, a Földművelésügyi-, az Igazságügyi-, a Honvédelmi-, és a Közlekedésügyi miniszter előterjesztésére a kormány nevezte ki 1949. januárban. A miniszterelnök 1949 februárban KÖRMENDI Pál min. tanácsost kinevezte az Állami Határügyi Bizottságot titkárává, és így az Állami Határügyi Bizottságot megkezdte érdemi működését. Székelye az V. ker. Báthory u 20. II/1.-ben volt.

A csehszlovák határszakasz esetében a magyar-csehszlovák határvonal egyes szakaszainak rendezésére alakított Magyar-Csehszlovák Vegyesbizottság alakult. A Magyar-Csehszlovák Vegyesbizottság a magyar kormány által kinevezett 4 főből álló magyar és a csehszlovák kormány által kinevezett 3 főnyi csehszlovák tagozatból állt. Mindegyik tagozat egyik tagja annak elnöke volt. A Magyar-Cseh-

szlovák Vegyesbizottság feladata a magyar-csehszlovák határvonal részletes megállapításának megtárgyalása és keresztülvitele volt. Az üléseken szakértőket és segédszemélyzetet (pl: tolmács) igénybe vehettek. A Magyar-Csehszlovák Vegyesbizottság ülészakát a két ország által közösen megállapított helyén tartotta. Az ülés tartamát esetről esetre állapították meg. Akkor, ha a letárgyalandó kérdések sorrendjére vonatkozólag nem történt megegyezés, a sorrendet úgy határozták meg, hogy felváltva tárgyaljanak le egy magyar és egy csehszlovák javaslatot.²⁰ A Magyar-Csehszlovák Vegyesbizottság 1953. július 13-i ülésén kijelölte a határvonalat.²¹

Magyarország északi határánál két nagy változás következett be: Csehszlovákia a Pozsonyi hídfő biztosítására megkapta Dunacsun, Oroszvár és Horvátjárfa községeket és azok kataszteri határukat, valamint létrejött 135 km hosszúságú a magyar-szovjet határ, mert Csehszlovákia „lemondott” Kárpátaljáról Szovjetunió javára.

A magyar -csehszlovák határszakasz redemarkálási munkálatai

A Pozsonyi hídfő határkijelölési munkálataival párhuzamosan indultak meg a csehszlovák határszakasz többi részén a redemarkálási munkálatok. A magyar-csehszlovák államhatár műszaki helyreállítását a két fél által kötött megállapodások és jegyzőkönyvek szabályozták.²²

Így 1948-ban megalakult a Magyar-Csehszlovák Vegyes Műszaki Bizottság, amelynek feladata a magyar-csehszlovák országhatár műszaki helyreállítása volt. A Magyar-Csehszlovák Vegyes Műszaki Bizottság az országhatár helyreállítási munkálatait felosztotta a műszaki munkálatoknak megfelelően szükséges munkanemekre, magát a határt pedig munkaszakaszokra, annak az elvnek a figyelembe vételével, hogy a munkaszakaszok helyreállítási munkái és költségei lehetőleg egyenlők legyenek. Az egyik szakasz helyreállítását a magyar műszaki kirendeltség, a szomszédos szakaszét a csehszlovák műszaki kirendeltség végezte. A Magyar-Csehszlovák Vegyes Műszaki Bizottság kidolgozott egy „Műszaki Utasítást”-t, amely alapján folyták a munkálatok.²³

A csehszlovák határszakaszt 1948. július 15.–1948. augusztus 28. között a Magyar-Csehszlovák Vegyes Műszaki Bizottság bejárta. A bejárás alkalmával megállapították, hogy az országhatár egyes szakaszain olyan változások történtek, amelyek miatt a határvonal ezeken a szakaszokon eredeti helyén nem jelölhető ki. A határ helyreállítási műszaki munkálatai 1949. év őszén befejeződtek.²⁴

A helyreállítás során többféle műszaki munkálatokat végeztek el:

- határvonal mentén lévő elsőrendű háromszögelési pontok felkeresése és azok azonosságának megállapítása;
- elpusztult elsőrendű pontok újbóli meghatározása;
- negyedrendű háromszögelési pontok felkeresése, szükség szerint új pontok meghatározása és kiszámítása;
- a háromszögelési pontoknak 1:200 000 és 1:50 000 ma térképekre való felrakása;
- szükség szerint sokszögelés végrehajtása;
- hiányzó határkövek helyett új kövek rendelése, helyszínre való szállítása és azok elhelyezése a trianoni határleírásai jegyzőkönyvekben megadott koordináták szerint (ha az új követ egyes esetekben a megváltozott terepviszonyok miatt – pl: partbeomlás – a régi helyre elhelyezni nem lehet, akkor az új helyre helyezett határkövek koordinátáinak meghatározása), a régi határkövek ellenőrzése;
- a műszaki adatokban vagy terephelyzetben előállott változásoknak a trianoni határmunkálatokban való keresztülvezetése.

A határkövek pótlása (a megállapodás értelmében a hiányzó kövek felét a magyar, felét a csehszlovák állam pótolta). A magyar fél által elhelyezendő kövek beszerzésére a kirendeltség – a vonatkozó rendeleteknek megfelelően – nyilvános versenytárgyalást tartott. A legolcsóbb ajánlattevő telepét a kirendeltség megsejtelte és annak berendezését az esetleges megrendelés teljesítésére alkalmasnak találta. A Közszállítási Szakbizottság úgy határozott 1948. október 22-én, hogy a csehszlovák határszakaszon felállítandó határkövek elkészítésével, mint legolcsóbb ajánlattevőt FALUSY Ferencet kell megbízni, illetve annak 29 749,12 Ft összegű ajánlatát kell elfogadni.²⁵

A Műszaki Utasítás 10. §-a (Vegyes rendelkezések) kimondta, hogy „bármilyen esetben, amikor a határ kijelölése kétséges, a határvonalat kijelölni nem szabad. A kétes vagy vitás határokat államközi megegyezésnek megfelelően kell kijelölni.”²⁶ Így a magyar és csehszlovák műszaki kirendeltségek fellettes hatóságaihoz jelentést tettek és a kérdéses részekre vonatkozó munkákat függőben tartották. A magyar műszaki kirendeltség, amely az Országos Földmérési Intézet 2 főmérnökéből állt, megküldte jelentését az Állami Határkijelölő Bizottságnak. A jelentésből kiderült, hogy a függőben maradt határszakaszok helyreállítási, illetőleg kijelölési problémái olyan természetűek, hogy jónéhány hektárnyi területváltozást igényelnek. Éppen ezért a volt Állami Határkijelölő Bizottságnak a külügyminisztéri-

um bevonásával többször tartott tárcaközi értekezleten kidolgozta a problémák megoldását célzó javaslatát. A külügyminisztérium ezután javaslatot tett a Csehszlovák kormánynak, hogy a szükséges államközi megegyezés megkötésére szolgáló vegyesbizottságot állítsanak fel. A vegyesbizottságot, illetve annak mindkét tagozatát csak 1950 márciusban lehetett összeállítani és így végül is 1951. március 19-én Pozsonyban tárgyalások kezdődtek. A Pozsonyi tárgyaláson elfogadott napirend 10. pontja felölelte az összes problémát. Ezeket a vegyesbizottság tárgyalta és a magyar tagozat kívánságainak megfelelően hozta meg döntéseit.

Amikor azonban a zárójegyzőkönyv megszövegezésére került volna sor, a csehszlovák fél felvetette Csehszlovákia oldalán mutatkozó kb. 30 ha területveszteségre vonatkozó magyar kompenzációs kötelezettséget. Konkrétan a Bodva-patak környéki terület, az ott keresztül haladó vasútvonal és Híd-végardói állomás átengedését. Az újabb konzultációk után a tárgyalások Budapesten, április 23-án folytattak. Itt a csehszlovák tagozat nyíltan felvetette a gazdasági vonatkozású és nagyobb jelentőségű határkiigazítást igénylő kívánságait. A csehszlovák tagozat módosítani kívánta a Királyhelmecei járás, Strazne község területén átvonuló határt és konkrétan kb. 120 ha magyar terület átengedésére tett javaslatot. Ugyancsak kérték a Trstená és Abaújnádasd községeknél a határvonal kiigazítását, úgy hogy kb. 45 ha került volna Csehszlovákiához.²⁷ A vegyesbizottság magyar tagozata helyszínen megvizsgálta a Bodva környéki kiszögelyt.²⁸

Ezekről a kérdésektől eltekintve más vitás határszakaszok is voltak.²⁹ Az Ipoly mentén a vízfolyás alkotta az országhatárt (mozgó határ). A visszacsatolás időtartama alatt megkezdődött, de már nem fejeződött be az Ipoly szabályozása. A határmenti helyzet az Ipolynál a szerint alakult, ahogyan a munkálatok folytak. Elkészült a kanyarulatot átvágó új meder és a víz már benne folyt. Az új medernek csak egy része készült el, de egyik vége már össze van kötve az Ipolyval. Víz tehát volt már az új mederrészben, de nem folyt, mert a mederrész másik vége még nem érte el az Ipolyt. A víz a régi medrében folyt. A határőrrezeti szervek az új medret országhatár gyanánt kezelték. Az Ipolynál megállapították, hogy a javaslat elfogadása esetén Magyarország 1 hektár és 8650 m²-t veszítene. A többi esetekben a trianoni szerződésben meghatározott módon a régi vízfolyás az országhatár.³⁰

Letkés község mellett (III. szakasz) is folytak szabályozási munkák. Az új medernek Letkés község határában lévő része teljesen elkészült, a csehszlovákiai Ipolyszalka határában tervezett szakasza azonban csak részben készült el. 1945-ben a lakosság a letkési szakaszt az északi végén elzárta, így a víz az Ipoly régi medrében folyik. A határőrrezeti szervek ezt a régi medret tekintették országhatárnak. A helyszíni szemlén az a vélemény alakult ki, hogy ez az eset nem tekinthető változásnak, mert a határvonalat jelző vízfolyás most is az Ipoly természetes medre. Ez a vélemény magyar érdekből előnyös volt. Így ezt a Magyar-Csehszlovák Műszaki Határmegállapító Bizottság csehszlovák tagozata ezt az esetet nem is jelenti felettes hatóságának.

Somoskőújfalu térségében a cigánytelep, az ONCSA-telep és a somoskői bazaltbánya képezett vitás területet. A cigánytelepnél a trianoni határvonal közvetlenül a község belsősege mellett húzódott. A visszacsatolás ideje alatt a község két helyen a határon túl terjeszkedett. Az egyik a VIII. 6/1 határkőnél a határvonal HORVÁTH Béla udvarában az istállón halad keresztül. A terep- és birtokviszonyok miatt az istállót nem lehetett máshová építeni. A másik ház özv. RADICS Károlyné tulajdona volt. A meredek hegyoldalon lévő köves terület mezőgazdasági szempontból teljesen értéktelen. Nincs számottevő értékük a rajta lévő kezdetleges építményeknek sem. „Ezt megfontolva célszerűbbnek látszik az említett családokat megfelelőbb helyre költöztetni. (A két ház tulajdonosát megélhetésük Magyarországhoz kötötte.) Ez esetben 1315 m² terület volna Magyarországhoz csatolandó vélték a bizottság magyar tagjai.

Az ONCSA-telep esetében 1941/42-ben a közbiztonsági szövetkezet házhelyeknek való területet vett a közlekedési út északi oldalán (amely most csehszlovák terület). Erre 6 házat fel is építettek. Ez volt az ONCSA-telep.³¹ Ezekhez a telepekhez csatlakozó területet (ma szintén Csehszlovákia) ugyancsak házhelyek céljára osztották ki. Néhány ház itt is felépült, a többinek az építése azonban – az országhatár helyzetének újbóli megváltozása miatt – elmaradt. A szóban forgó – Magyarország területére zsákszerűen benyúló – területet a határvonal VIII 7/3 a és VIII 8/7 a határkövek közötti szakasza fogta körül. A házak és házhelyek tulajdonosai magyarországi bányamunkások voltak. Nemcsak munkahelyük kötötte őket Magyarországhoz, hanem a terep is, mert – a telkük mögött lévő meredek hegyoldalon – Csehszlovákia felé vezető, kocsival járható útjuk nem volt. Az országhatár mintegy 700 m hosszú része a községben az utcán haladt át. Ha műszaki szempontból jelölték volna ki az országhatárt, akkor ebben az esetben 12 ha 8560 m² terület került volna Magyarországhoz. Ha a határvonal közvetlenül a házhelyek mellett húzódott volna, akkor a felső házhelysoron nem épülhettek volna házak a határ közelsége miatt. Ebben az esetben az átcsatolandó területet 11 ha 6696 m² lett volna.

A somoskői bazaltbánya 1925-ben nyílt meg és termelése 1938-ban lendült fel, mikor a kibányászott selejt (meddő) anyagot a kitermelés helyének közvetlen közelébe, a trianoni határvonalon húzódó mélyedésbe rakhatták. Ez a főként kődarabokból álló meddő anyag volt, amely 1947-ben mintegy 15–20 m vastag rétegben borította a határvonalat és a trianoni határon 10–20 m-re átnyúlt. A bánya vezetősége szerint az üzem csak akkor lett volna működésben tartható, ha a meddő anyagot továbbra is ebben az irányban helyezhették volna el. Magyar és műszaki szempontból célszerű lett volna a határvonalat a VIII 14 és VIII 15 számú határkö között vezetni. Ez a megoldás hosszú időre kielégíthette volna a bánya helyszükségletét. Így Magyarországhoz 4 ha 8040 m² – mezőgazdaságilag értéktelen leelőt – csatolhattak volna.

A VIII. szakaszon a Gortva-patak a VIII 24/3 és a VIII 24/9 határkö között meredek szűk völgyben haladt. A határvonal a Gortva folyását követte. A völgy Magyarország felőli oldala mozgásban volt. A leomló föld a patakot és a határköveket eltemette, így a határ nem volt szabatosan megjelölhető. Mindkét fél érdeke az volt, hogy ezen a részen az országhatárt csuszamlástól mentes helyen haladjon. A javasolt vonal elfogadása esetén 13 ha 9234 m² erdőterületet kellett volna Magyarországhoz csatolni.

Sátoraljaújhely környékén a Ronyva híd és a hozzácsatlakozó határút és a Ronyva csatorna körül voltak viták. A Ronyva híd és a hozzá csatlakozó határútnál a XIX 8 és XIX 8/1 határkö között régebben fahíd vezetett keresztül a Ronyva patakon. 1948–1949-ben a fahíd helyett, annak magyar oldalán a magyar hatóságok vasbetonhidat építettek. Ennek megfelelően átépült a hozzá vezető országút is. Ezt követően a kövezet útból keletre ágazó földútra (ugyancsak határút) nem a XIX 10 és a XIX 10/1 határkövek érintésével, hanem tőlük mintegy 22 m-rel északra fordultak be a járművek. Ez már régebben is így lehetett, mert a közös határút területéből a magyar oldalon az 1930-as években egy részt elkerítették és gyümölcsfákkal ültettek be. Műszaki szempontból javasolták, hogy az újonnan épített kövezett utat és a keletről beletorkoló földutat határútnak tekintsék. Ebben az esetben Magyarország területére 535 m²-el gyarapodott volna.

A Ronyva csatorna esetében a visszacsatolás időtartama alatt a Ronyvát Sátoraljaújhelytől délkeletre össze akarták kötni a Bodroggal. A csatornának a déli szakasza már elkészült, de még nem kötötték össze a Bodroggal. A nagyméretű csatorna XIX 14/4 és a XIX 15/3a. határkö között ferdén metszette az országhatárt. Magyarország területéből a csatorna által lemetszett 1 ha 5150 m² területre csak Magyarország felől lehet eljutni. Műszaki szempontból az lett volna a legegyszerűbb, ha a Ronyva csatorna említett része lett volna az országhatár egészen a XIX 15/3a határköig, onnan délre pedig változatlanul meghagyták volna a régi határvonalat.³²

A Laca-pataknál a XIX 78 és XIX 79 számú határkö között 1942-ben vízlevezető árkot ástak. Az árok középvonala nem feküdt pontosan az országhatáron. A lakosság az árok középvonalát tekintette országhatárnak. A Magyar-Csehszlovák Műszaki Vegyes Bizottság ezt műszaki szempontból is ezt helyesnek minősítette. Így Magyarország területvesztése 343 m² lett volna.

Az 1950. évi helyszíni munkálatok folyamán újabb olyan szakaszt találtak a mérnökök ahol az országhatárt nem tűzheték ki a békeszerződésben meghatározott helyen. Az Aggtelekről Tornaaljára vezető utat ugyanis a visszacsatolás ideje alatt átépítették. Az átépítés után a határút lényegében a régi helyén maradt, csak a kanyarulatok görbületi sugarának a növelése okozott kisebb eltolódásokat. Műszaki szempontból az lett volna a megoldás, hogy az új utat határútnak minősítik. Így Magyarország 1014 m² területet veszített volna. A határőrizeti szervek az új utat tekintették határútnak.³³

A tárgyalásokon sikerült biztosítani a somoskőújfalusi magyar bánya meddőanyagának hosszú évekre kiterjedő tárolási lehetőségét. Megszüntették a somoskőújfalusi úgynevezett határszakot (ON-CSA-telep) és likvidálták a közelben lévő – közvetlen a határvonal mentén elterülő – régi cigánytelepet. A végleges határvonal kitűzésénél figyelembe vették az Ipoly folyó szabályozása következtében előállott helyzetet. Így teljes egészében magyar területre került a sátoraljaújhelyi Ronyva híd. Megszűnt az eddig nem stabil határvonal a Gortva-patak menti földcsuszamlásos területen.³⁴ Így a Magyar-Csehszlovák Vegyes Műszaki Bizottság 1953. június 13-án végleg megegyezett a határvonal pontos menetéről, és azt jegyzőkönyvben rögzítette.³⁵ Ezután 1952. június 6-án összehasonlították a pozsonyi zárójegyzőkönyvben leírt határvonalakat és a szabályozások során megvalósított kiegészítésekről készült okmányokat. Ennek keretében a határtérképeket és az ahhoz tartozó részletes határleírási jegyzőkönyvek pótfüzeteit hasonlították össze.³⁶ A rendezéssel következtében Magyarországhoz és Csehszlovákiához egyaránt 115 783 hektár terület került.

A redemarkált államhatár határokmányai

Kiindulópontot a trianoni határokmányok képeztek. Ezt egészítették ki a Magyar-Csehszlovák Vegyes Bizottságok jegyzőkönyvei, megállapodásai, és a redemarkációs munkálatok okmányai. Ezek az okmányok képezték a Magyar-Csehszlovák határvonal 1948-ban megkezdett helyreállítási munkálatainak az alapját. Így a határokmányok a határvonalat, a határkövek alakját és méretét, valamint helyzetét (koordináták, irányszögek, törésszögek, távolságok, bemérési méretek) a határkövek megjelölési rendszerét tartalmazták. A határvonal részletes leírását, 20 füzetben és 219 darab 1:2 880, valamint 41 darab 1:5 000 méretarányú térképen rögzítették.

Az 1947. évi békeszerződés redemarkáció munkálatainak végrehajtása során kötött határrugyi egyezmények két különböző kategóriába sorolhatók. Az egyik kategóriába olyan egyezmények tartoztak, amelyek rögzítették a szomszédos országok között újból kijelölt országhatár menetét. Ezt egyrészt a helyszínen a határjelek elhelyezésével, másrészt pedig ezen határjelek műszaki okmányokban történő feltüntetésével rögzítették. A másik kategóriába olyan egyezmények tartoztak, amelyeket az államhatár mentén felmerülő problémák rendezése céljából kötöttek.

A magyar-szovjet, magyar-román és magyar-csehszlovák viszonylatban olyan egyezményeket kötöttek, amelyek rögzítették a szomszédos országok között újból kijelölt országhatár menetét. Ezeknél az egyezményeknél az volt az alapelv, hogy miután szabatosan kijelölték a határvonalat, a határjelek sérülése esetén azokat az egyik szerződő fél a másik szerződő fél közreműködésével és ellenőrzésével úgy állította helyre, hogy az mindenben megfeleljen az eredeti állapotnak és így biztosították az országhatár pontos és mindenkor egyértelmű megjelölését. Ezeknél az egyezményeknél a külügyminisztériumnak a végrehajtás ellenőrzése volt a feladata, illetőleg akkor, ha a megsérült és kicserélt határjelekről az előírás szerint új határokmányok készülnek, azokat az eredeti határokmányokhoz kellett csatolnia.

A külügyminisztérium az államközi szerződések megkötésével és az abban foglalt megállapodások végrehajtásával tesz eleget annak a kötelezettségének, amely szerint az országhatár megállapítására és kijelölésére vonatkozó minden olyan ügyben, amelyben az intézkedés vagy a határozat a jogszabályok értelmében más szakminisztériumok hatáskörébe tartozott, a külügyminisztérium járt el, tárgyal és döntött, illetőleg javaslatot tett az országhatárra vonatkozó olyan ügyekben, amelyek törvényhozás útjára tartoztak, vagy amelyekben egyébként a minisztertanács döntése vagy jóváhagyása volt szükséges.

Az 1947. évi párizsi békeszerződés értelmében végzett határkijelölő munkálatok befejezésével, a határokmányok elkészítésével, és ezzel párhuzamosan megkötött határmenti konfliktusok kezelésére szolgáló – a határrendet szabályzó – egyezmények megkötésével kialakultak a mai országhatár szakaszai. Azóta természetesen folyamatosan történtek változások – határkiigazítások, területcserék – viszonyosság alapján kétoldalú szerződésekben rögzítettek.

Jegyzetek:

¹ A határszakaszok megoszlása a következő képet mutatta: az új magyar-szlovák határ 858 km-l az összes határszakasz 25 %-át jelentette, és ideiglenes határjelekkel volt állandósítva. Az 1 031 km román határszakasz az egész határvonal 30 %-át tette ki, itt a határt a demarkációs vonal töltötte be. Szintén a demarkációs vonal töltötte be a határ szerepét a Temesközben, Bánáiban, amely német katonai megszállás alatt volt. Ez 216 km-t, a teljes határvonal 6 %-át jelentette. A közel 600 km hosszú horvát határszakaszt részben a határjelekkel állandósított volt trianoni határ, részben a demarkációs vonalak jellemezték. Ez a határszakasz az egész határvonal 17 %-át jelentette. A nyugati, 432 km hosszú volt osztrák határt az állandósított határjelek jellemezték. A volt osztrák határszakasz 12 %-kal részesedett az össz határvonalból. Ugyancsak az állandósított határjelek jellemezték az ÉK-i kárpátaljai határszakaszt, amely a maga 356 km-vel határaink 10 %-át jelentette.

² 1947/XVIII.tv.

³ - SUBA: Magyarország határainak kijelölése az 1947. évi párizsi békeszerződés alapján. ;

- SUBA: Határkijelölés a Felvidék visszatérése után 1938-1940. ;

- SUBA: A magyarországi határváltozások végrehajtói, a Határmegállapító Bizottságok a XX. században.

⁴ Az átváltási arány szemlélteti legjobban az infláció nagyságát. 1 forint = 400 ezer quadrillió (4×10^{29}) 1946-os sima pengővel, illetve 1 forint = 200 millió adópengő volt (1946. január 1-től az adópengő elszámolási egység volt, párhuzamosan futott a pengővel 1946.július 31-ig.) A forint pénzlábat rendelettel állapították meg. „Egy kg finomarany = 13 200 forinttal, 1 forint = 0, 07575 gramm finomaranyknak felel meg.”

9000/1946. ME. r.

⁵ 1947/XIV. tc.

⁶ A trianoni határok helyreállításával kapcsolatos földmérési és egyéb műszaki munkálatok adminisztratív előkészítése.

MOL.XIX-K-15 - 48.721/1947. - PüM IX. osztály

⁷ A Miniszterelnökség 5982/1947. III. számú átirata a határkijelölés megkezdésére.

MOL XIX-K-15.

⁸ 1948/XIX. tv.

⁹ A költségvetési év 1947. VIII. 1-től 1948. VII. 31-ig tart. 1949. I. 1-től azonos a naptári évvel.

Loc. cit.

¹⁰ Az 1948. november havi pót- és rendkívüli hitelekéről 2617/1948. Gazdasági Főtanács.

MOL XIX-K-15. 1948. XII. 10.

¹¹ Az országhatár helyreállítási költségeinek engedélyezése.

MOL XIX-K-15. 62 889/1948. IX.

¹² Az Állami Földméréstől kijelölt 4 mérnök HAZAY professzor irányításával megkezdte a határkijelölés műszaki előmunkálatait 1947. V. 15-én. A Gazdasági Főtanács, illetőleg a Minisztertanács ezekhez a munkálatokhoz a folyó költségvetési évről 8 000 Ft előirányzat nélküli kiadás igénybevételét engedélyezte.

¹³ IX. osztály A trianoni határok helyreállításával kapcsolatos földmérési és egyéb műszaki munkálatok adminisztratív előkészítése.

XIX-K-15. 48.721/1947.

¹⁴ A kirendeltség vezetője: dr. HAZAY István min. osztályfőnök, helyettese: BONK Árpád ny. miniszteri tanácsos, beosztottak: dr. MAJAY Péter műszaki főtanácsos, HIDVÉGHY Gyula műszaki tanácsos és SCHMIDT Béla főmérnök, továbbá a helyszíni munkálatokra szükség szerint esetenként kirendelt műszaki személyzet. A kirendeltség munkájával kapcsolatban gyakran felmerülő jogi kérdésekben dr. OSZVALD György ny. min. osztályfőnök állt a kirendeltség rendelkezésére, aki határügyi kérdésekkel már negyven éve foglalkozott.

Állami Földmérés Országhatárt Rendező és Kijelölő Kirendeltségének jelentése a kirendeltség működéséről 1947-ről.

MOL. XIX-K-15 .61.339.

¹⁵ A magyar-szovjet határ redemarkációs munkálatait egy Magyar-Szovjet vegyesbizottság irányította. A magyar-román határszakaszon először a X. számú magyar-román bizottság foglalkozott a hiányzó határkövek pótlásával.

¹⁶ Kormányrendelet intézkedett az Állami Határügyi Bizottságról. A rendelet szerint: „Az országhatár megállapítására és kijelölésére vonatkozó minden olyan ügyben, amelyben az intézkedés, vagy a határozat a jelen rendelet hatálybalépésekor fennállott jogszabályok értelmében egy vagy több szakminiszter hatáskörébe tartozott, az alábbiakban szabályozott Állami Határügyi Bizottság jár el, tárgyal és dönt. A "bizottság tesz javaslatot továbbá az országhatárra vonatkozó olyan ügyekben, amelyek törvényhozás útjára tartoznak, vagy amelyekben egyébként a minisztertanács döntése, vagy jóváhagyása szükséges. 12 030/1948. Korm. r. ; 12 340/1948. Korm. r.

¹⁷ Minisztertanácsi előterjesztés 1948. VII. 22-én.

MOL XIX-A- 83a-246. 12 jkv.-1948 Miniszterelnökség 7346/1948.

¹⁸ az Állami Határügyi Bizottságról szóló 12 030/1948.korm.r. módosítási javaslatának előterjesztése a Minisztertanács számára (12 340/1948. ME. r.)

MOL XIX-A- 83a-266. 12 jkv.-1948.

¹⁹ „Kiss Roland 1888-ban született Budapesten. Iskolai végzettsége: jogi alapvizsga. 1907-ben lépett állami szolgálatba. 1919. augusztus 1-től 1945. április 1-ig azonban nem fejtett ki hivatali tevékenységet. A felszabadulás után rehabilitálták. A munkásmozgalomban 1917. áprilisa óta megszakítás nélkül részt vesz. Jelenleg honvédelmi államtitkár.” írta róla RAJK László 1948. dec. 9-én. MOL XIX-A- 83a-266. 12 jkv.-1948 - KÜM 7372/1.-1948.

²⁰ A magyar tagozat azt javasolta, hogy a "Vegyesbizottság" szó elé a "határügyi" szó kerüljön és azt, "ülés" szót „ülésszak” szóval helyettesítsék. Az utóbbi indítványt elfogadták, azonban a "határügyi" szót nem kapcsolták a Vegyesbizottság fogalmához. Magyar-Csehszlovák Vegyesbizottság 1951. március 19–20-i ülés jkv-e.

MOL-XIX-J-1-j-Cseh-29/h- 00634-1951.

²¹ Magyar-Csehszlovák Vegyesbizottság Zárójegyzőkönyve a határvonal kijelöléséről.

MOL XIX-J-1-k-Cseh-29/h-00636-1951.

²² Jegyzőkönyvek:

- 1948. január 21. Dunacsuny: A magyar-csehszlovák határ helyreállításával kapcsolatban a következőkben állapodtak meg: A magyar-csehszlovák államhatárnak a Dunától keletre húzódó vonalát három szakaszra osztják, a szakaszok bejárását mindkét részből 1 mérnök, 1 műszaki tisztviselő és szükség szerint 1-2 munkás végzi. A bejárásról jegyzőkönyvet vezetnek, amelyben feltüntetik a határvonal hiányosságait. A bejárás munkáját 3-4 hétre irányozzák elő. A magyar és csehszlovák műszaki csoport a bejárást együtt végzi. A hiányzó köveket mindegyik fél külön rendeli meg az 1928. év nov. 14-én kelt megállapodásban részletezett szakaszbeosztás szerint. A hiányzó határkövek pótlása 1948. aug. 1-jén kezdődik. Az elhelyezett új határkövek tengerszint feletti magasságát nem kell meghatározni. Minden technikai munkáról feljegyzést kell készíteni.

- 1948. június 3. Rajka: Megállapodás létesült mindkét fél műszaki személyzetének határátlépése biztosítására.

- 1948. július 9. Pozsony: Megállapodás létesült a határvonal munkaszakaszainak megállapítása, valamint a munkálatok megkezdésének időpontjára vonatkozólag.

- 1948. szeptember 3. Győr: A határvonal bejárásáról tett bejelentések tudomásulvétele után megállapodás létesült a határvonal helyreállításának korábbi munkaterve tekintetében.

- 1948. november 9. Pozsony: A határmunkálatok műszaki végrehajtására vonatkozó és a magyar részből előterjesztett műszaki utasítás tervezetét tárgyalták le és megállapodás létesült annak végleges szövegében. Megállapodás létesült továbbá a folyamatban lévő határmunkák 1948. évben történő befejezése, illetőleg megszakítása időpontjában, végül az Aggtelek–Domica közötti cseppkőbarlangban a határvonal kijelölése tárgyában.

- 1948. december 13. Domica: A magyar és csehszlovák műszaki bizottság bejárta az Aggtelek–Domica-i cseppkőbarlangot és megállapodtak a munkálatok menetében.

- 1948. december 20. Győr: Megállapodás létesült az 1949. évben végzendő munkálatokhoz szükséges határátlépési igazolványok mindkét részből kiállítása tárgyában. XIX-K-15 szám nélküli kimutatás a jegyzőkönyvekről.

²³ A „*Műszaki Utasítás*”-t a magyar kormány 1949. április 22-én tartott Minisztertanácsi ülésén jóváhagyta.

MOL XIX-A- 83a-1949.

²⁴ A *Műszaki Utasítás* 10. §-a (Vegyes rendelkezések) kimondja, hogy „bármilyen esetben, amikor a határ kijelölése kétséges, a határvonalat kijelölni nem szabad. A kétes vagy vitás határokat államközi megegyezésnek megfelelően kell kijelölni.” Loc. cit.

²⁵ Noha a legolcsóbb ajánlat végösszege csak 29 749.- Ft, a kirendeltség az ajánlatokról készített kimutatásokat szakbizottság elé való bocsátás végett, felterjesztette, mert az ajánlatok között 60 000 ft-nál nagyobb összegű is szerepel.

64.048/48-PüM határkötő tárgyalások eredménye, 556/948.-Állami Földmérés Országhatár kijelölő kirendeltsége.

MOL XIX-K-15

²⁶ MOL XIX-A-83.a-1949.

²⁷ KÖRMENDI Pál feljegyzése a csehszlovák határügyi javaslatokkal kapcsolatban (Bodvai kiszögelés ügye). /97/1953/ 1953. április 29.

MOL XIX-J-1-k-Cseh-29/h- 97-1953

²⁸ Megállapította, hogy a kérdés igen kényes, mert a csehszlovák fél által nem hivatalosan kért terület kiterjedése, az egyik alternatíva szerint kb. 150 ha, a másik szerint is 46 ha. A területen az egyik környékbeli község TSZCS-ja gazdálkodik. A szóban forgó határkiszögelés csücskén mintegy 6 hektárnyi területen zsúfolódnak a hasznos létesítmények, illetve tereptárgyak, mint pl.: makadám közös határút, vasúti vágány, 200 m-s kitérővel, állomásépület és rakodórampa, ezenkívül egy csehszlovák területen álló mészfutató üzem magyar területre is átfutó csatlakozó vasúti vágánya. Rendkívül fontos szempont még, hogy e vasúti állomás legközelebbi le- és felszállóhelyét képezi Hídvégardó, Becskeháza, Tornaszentjakab, Debréte községeknek és részben Viszló valamint Rakaca községeknek. A határkiszögelés csücskének minimális földterülettel történő átengedése esetén is felmerülnek magyar oldalról a következő szükségletek: többszáz méter hosszú összekötő határút megépítése, a megrövidített vasúti vágány mellett egy kitérő vágány létesítése, egy vasútállomás-épület felépítése, TSZCs. kártalanítása. MÉNES János feljegyzése 1951 ápr. 9-ei feljegyzése bodvai kiszögelés ügyében.

MOL XIX-J-1-k-Cseh-29/h- 97/1953.

²⁹ 69.531/1949- PüM. REGŐZI Emil műszaki főtanácsos 1949. november 10-i jelentése. A magyar-csehszlovák országhatáron előforduló eltérések, amelyek politikai megoldást igényelnek. VÁHL Miklós műszaki főtanácsos 1949. május 9-i jelentése az Állami Határki9jelölő Bizottságnak. E kérdéses területeket REGŐCZI Emil újra bejárta és pontosította 1951. január 20-án. Az említett számok már az 1951. jelentéséből valók.

MOL XIX-J-1-k-Cseh-29/h-00636-1951.

³⁰ REGŐZI Emil jelentésében kiemelte, hogy műszaki szempontból az volna célszerű, ha a jelenlegi vízfolyás lenne az országhatár. Amennyiben a kérdés így oldatnák meg, Magyarországhoz kerülne 12 hektár és 4700 m², viszont elvesztenénk összesen: 14 hektárt és 1010 m², végeredményben Magyarország 1 hektár 6310 m²-t veszítene. Kedvezőtlen körülmény, hogy a balassagyarmati hídtól nyugatra megkezdett átvágás nem készült el. Ekkor a határvonal kissé távolabb tolnának Balassagyarmattól. Ez a terület a városé volt.

³¹ ONCSA = Országos Népi Családvédelmi Alap. Feladata volta szegény emberek lakáshoz való juttatása. Típus tervek alapján kertekkel övezett családi házakat épített. Elsősorban a nagycsalásosok számára, vidéken. Telepei megtalálhatóak voltak országszerte. Elsősorban a Budapest környéki településeken Újpest, Pesterzsébet, Rákospalota stb. Ezek a XX. sz. magyar szociálpolitikának kiemelkedő alkotásai voltak.

³² Ez esetben a magyar veszteség ténylegesen nem a két terület különbsége, hanem több, mert a csehszlovák csereterület a Bodrog elmosási vonalába esett és így egy-két évtized múlva már teljesen a folyó medrébe került. Egyébként ezzel a megoldással tulajdonképpen a Bodrognak a XIX 15/3 a és a XIX 16 számú határkö között lévő szakasza mozgó határrá változott volna azaz a folyó medrének fele (1 ha 2120 m²) Magyarországhoz tartozott volna. Végeredményben tehát 1 ha 5150 m² szárazföldért kapnánk 7100 m² elmosásnak kitett területet és 1 ha 2120 m² folyómedret, vagyis a veszteség ellenére az a látszat mintha 4070 m² területet nyertünk volna. Magyar szempontból esetleg megoldható lett volna a kérdés úgy is, hogy a csatornán egy helyen az elvágott terület megközelíthetése végett földátjárót készítettek volna.

³³ REGŐCZI Emil jelentés kiegészítése 1951. január 20.

MOL XIX-J-1-k-Cseh-29/h--00636-1951.

³⁴ Feljegyzés a pozsonyi zárójegyzőkönyv tárgyában.

MOL XIX-J-1-K-cseh-29/h-00897/6-1952.

³⁵ Zárójegyzőkönyv a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa küldöttsége és a Csehszlovák Köztársaság kormányküldöttsége között a magyar-csehszlovák határ kisebb hibáinak rendezése tárgyában folytatott tárgyalásokról 1953. VII. 13-án.

MOL XIX-J-1-k-Cseh-29/h-00636-1951.

³⁶ Az V. szakasz 15, 16, 17, VIII. szakasz 2, 4, 5, 8, XII. szakasz 1, 2. XIX szakasz 4, 5, 6, 20. szelvénye. A felsorolt határokmányoknak, mint a magyar, mind a csehszlovák példányai helyesbítettek és egymással megegyeznek. A Zárójegyzőkönyv I., II., III., IV., V., VI., IX., X., XI. és XII. cikke alapján a természetben kijelölt határvonal pontosan megegyezik a Zárójegyzőkönyvben megszabott vonallal. A VII. cikkben leírt vonaltól a természetben kissé el kellett térni. A kijelölt határvonal ugyanis a "b" és "c" pont között, továbbá az "e" és a VIII15 pont között nem egyenes. Az első eltérésre azért volt szükség, hogy a határvonal ne vágja át a csehszlovák oldalon lévő utat, a második törés pedig terepakadályt kerül ki. Mindkét eltérés jelentéktelen. A VIII. cikk alapján kijelölt határvonal általános menete megfelel a Zárójegyzőkönyvben leírt vonalnak, részleteiben azonban némileg eltér tőle. Az eltérésre azért volt szükség, mert csak így volt a csúszó talaj elkerülhető, csak így lehetett a határvonal áttekinthetőségét biztosítani, ki kellett elégíteni a Zárójegyzőkönyv XIII. cikkében megszabott azt a követelményt, hogy a két állam területének nagysága a I-XII. cikk alapján végrehajtott rendezés következtében ne változzék. Műszaki albizottság munkássága.

MOL XIX-J-1-k-Cseh-29/h-00636-1951.

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

TANULMÁNYOK

- SUBA: Magyarország határainak kijelölése az 1947. évi párizsi békeszerződés alapján. — SUBA János: Magyarország határainak kijelölése az 1947. évi párizsi békeszerződés alapján. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, VI. évf. (1996) 7. sz. 98–108. p. A tanulmány korábbi változata 1995. október 26-án, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „Háborúból diktatúrába.” című VII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SUBA: Határkijelölés a Felvidék visszatérése után 1938-1940. — SUBA János: Határkijelölés a Felvidék visszatérése után 1938-1940. In FISCHER F. et al. (szerk.): *A Kárpát-medence vonzásában. Tanulmányok Polányi Imre emlékére*. Pécs, 2001, Universitas Press. 463–482. p.
- SUBA: A magyarországi határváltozások végrehajtói, a Határmegállapító Bizottságok a XX. században. — SUBA János: A magyarországi határváltozások végrehajtói, a Határmegállapító Bizottságok a XX. században. In ZEIDLER Miklós (szerk.): *Tanulmányok a XIX-XX. század történetéből*. Budapest, 2001, ELTE-BTK Történet-tudományi Doktori Isko-

la. 273–284. p. A tanulmány korábbi változata 2001. május 21-én, Budapesten hangzott el az ELTE-BTK Történet-tudományi Doktori Iskola által „Történelem doktora-ndusz konferencia.” címmel szervezett tudományos rendezvényen. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

LEVÉL- IRAT és DOKUMENTUMTÁRAK

MOL XIX-A.	— MOL XIX-A Miniszterelnökségi iratok.
MOL XIX-K-15.	— MOL XIX-K-15. Magyar Országos Levéltár Pénzügyminisztériumi Gyűjtemény.
MOL XIX-J-1-K	— MOL XIX-J-1-K Magyar Országos Levéltár Magyar-Csehszlovák Vegyesbizottság irata.

JOGSZABÁLYOK

1947/XIV. tc.	— 1947/XIV. tc. az 1946/47. évi állami költségvetésről.
1947/XVIII. tv.	— 1947/XVIII. tv. a Párisban 1947. évi február hó 10. napján kelt békeszerződés beikkekelyezése tárgyában.
12948/XIX. tv.	— 1948/XIX. tv. az 1947/48. évi állami költségvetésről.
9000/1946. ME. r.	— 9000/1946. ME. r. a forintérték megállapításáról és az ezzel összefüggő rendelkezésekről.
12 030/1948. Korm. r.	— 12 030/1948. Korm. r. az Állami Határügyi Bizottság felállításáról, szervezetéről és feladatköréről.
12 340/1948. Korm. r.	— 12 340/1948. Korm. r. az Állami Határügyi Bizottság felállításáról, szervezetéről és feladatköréről szóló 12 030/1948. korm. rendelet módosítása.

Technikai rövidítések a jegyzetekben

korm.	=	kormány
ME	=	miniszterelnök
r.	=	rendelet
tc.	=	törvénycikk (törvény)
tv.	=	törvény

Melléletek jegyzéke:

I. sz. melléklet

A helyreállított új csehszlovák határszakasz leírása. XXX

I. sz. melléklet

A helyreállított új csehszlovák határszakasz leírása

„A balassagyarmati járás Balassagyarmat és Patvarc községeinek, valamint a Modry Kamen-i járás Slovenské Darmoty-Selestany községeinek térségében az új államhatár a Balassagyarmat és Slovenské Darmoty községeket összekötő hídnál kezdődik, majd az Ipoly folyó szabályozott medre közepén halad tovább kb. 900 m hosszban az V24 és V25 határvonalak között keleti irányban, a Krtis patak felé, ezután csatlakozik az Ipoly folyó eredeti medréhez és mintegy 1050 m hosszúságban a mederben halad tovább keletre. A 143-as háromszögelési ponttól délre az Ipoly folyó szabályozott medre közepén északkeleti irányban halad kb. 550 m hosszban a V26 határvonalig, innen keletre a folyó eredeti medrében halad kb. 250 m hosszúságban. Az V27 határvonaltól az V28 és V29 határvonalakig az új határ ismét a szabályozott mederben halad kb. 1750 m hosszban. Innen az államhatár az Ipoly folyó eredeti medrében vonul tovább. Ezen rendezés következtében a Magyar Népköztársaság területéből kb. 2,60 ha terület jut a Csehszlovák Köztársaságnak.

A salgótarjáni járás Somoskőújfalu, valamint a filakovói járás Radzovce községeinek térségében az új határvonal a VIII 5 határvonaltól keleti irányban egyenesen halad a VIII 3 6 12 határvonalig. Ezen rendezés következtében a Magyar Népköztársaság területéből kb. 0,46 ha terület jut a Csehszlovák Köztársaságnak.

Somoskőújfalu és Radzovce község térségében a határvonal közelében lévő házakat tartozékaikkal egyetemben mindkét fél eltávolítja úgy, hogy a határvonal áttekinthetősége biztosítva legyen.

A Somoskőújfaluból Radzovceba vezető úttól nyugatra fekvő térségben az új határvonal a VIII 5 5 határvonaltól a szántóföldek északi szegélye mentén északkelet felé halad az ott folyó patak keleti partjáig, az „a” pontig, onnan a VIII 5 11 határvonaltól csatlakozik az eredeti határvonalra. Ezen rendezés következtében a Magyar Népköztársaság területéből kb. 1,27 ha terület jut a Csehszlovák Köztársaságnak.

A salgótarjáni járás Somoskőújfalu, illetve a filakovói járás Radzovce községeinek térségében az új határvonal a határút közepétől a VIII 7 5a határvonaltól 400 m hosszúságban halad keleti irányban az „a” pontig úgy, hogy a vonal ne szelje át az ott kiosztott házhelyeket. Ettől a ponttól kb. 65 m hosszúságban délnyugati irányban előbb a VIII 8 7 határvonal felé, majd a VIII 8 7a határvonal irányába fordul, ahol a vízmosás közepén az eredeti határvonalba kapcsolódik. Ezen rendezés következtében a Csehszlovák Köztársaság területéből mintegy 8 ha terület jut a Magyar Népköztársaságnak.

A salgótarjáni járás Somoskőújfalu községeinek, illetve a filakovói járás Radzovce községeinek térségében a Somoskőújfalutól északkeletre fekvő kiszögelésnél az új határvonal a VIII 6 11 határvonaltól egyenesen megy a VIII 7 1a határvonalig, majd innen meghosszabbítva a délnyugati irányban haladó eredeti államhatárba köt be az út közepén. Ezen rendezés következtében a Magyar Népköztársaság területéből mintegy 1,43 ha terület jut a Csehszlovák Köztársaságnak.

A salgótarjáni járás Somoskőújfalu községeinek, illetve a filakovói járás Radzovce községeinek térségében fekvő kavicsbányánál az új határvonal a VIII 13 2 határvonaltól délnyugati irányban vonul a VIII 13 3x 2 határvonaltól át a VIII 13 14 határvonalig, ahol az eredeti határvonalra kapcsolódik. Ezen rendezés következtében területváltozás nem keletkezik.

A salgótarjáni járás Somoskőújfalu, illetve a filakovói járás Radzovce községeinek térségében fekvő bazaltbányánál az új határvonal a VIII 14 2c határvonaltól északkeleti irányban kb. 85 m hosszúságban vonul az „a” ponthoz, innen tört vonalban északkeleti irányban kb. 440 m hosszúságban a „b, c, d, e” pontok felé. Az „e” ponttól kb. 185 m hosszal a VIII 15 határvonalig.

nél az eredeti határvonalra kapcsolódik. Ezen rendezés következtében a Csehszlovák Köztársaság területéből kb. 3,33 ha terület kerül a Magyar Népköztársasághoz.

A salgótarjáni járás Róna községének, illetve a filakovoji járás Tachty községének térségében fekvő Gortva patak szakaszán az új határvonal a VIII 25 határkötőtől nyugati irányban haladva mintegy 5 m távolságban követi az újonnan létesített út északi szegélyét a vázlaton kijelölt "a" pont felé. Innen északi irányba fordulva egyenes vonalban vezet mintegy 300 m hosszúságban a déli vízmosásnál fekvő "b" ponthoz. Ettől mintegy 135 m hosszúságban a "c" ponthoz halad és a VIII24 3 határkötőtől merőlegesen kapcsolódik a Gortva patak medre közepén húzódó eredeti határvonalra. Ezen rendezés következtében a Magyar Népköztársaság területéből kb. 5,94 ha terület jut a Csehszlovák Köztársaságnak.

A putnoki járás Szuhafő községének, illetve a safarikovoji járás Safarikovo községének térségében az új határvonal a régi határút közepén kapcsolódik az eredeti államhatárra és a XII 2 16 és XII 3 határkövek összekötő vonalán folytatódik az újonnan épített út közepéig, amelyet ezután állandóan keleti irányban követ majd a XII 2 16 és XII 3 határköveknél újra az északi irányban haladó határút közepén megállapított eredeti határra csatlakozik. Ezen rendezés következtében a Magyar Népköztársaság területéből kb. 0,15 ha terület kerül a Csehszlovák Köztársasághoz.

A sátoraljaújhelyi járás Sátoraljaújhely községének, illetve a trebisovi járás Slovenské Nové Mesto községének térségében az eredeti határ a Ronyva határfolyó közepén vonul az új hídig, amelyet úgy kerül meg, hogy az új híd magyar területen marad. A híd végén kapcsolódik az új határvonalra, amely csaknem derékszögben halad az újonnan épített út közepe felé és ennek az útnak a közepén a XIX 9 1 határkőig követi, ahonnan kb. 10 m hosszúságban halad az út irányának folytatásaként, majd derékszögben kelet felé fordul a XIX 9 1 határkő eredeti helyéig. Ettől kezdve a XIX 10 1a és a XIX 10 1b határkövek között a határút közepe felé halad és ott kapcsolódik az eredeti államhatárra. Ezen rendezés következtében a Csehszlovák Köztársaság területéből kb. 0,05 ha terület kerül a Magyar Népköztársasághoz.

A sátoraljaújhelyi járás Sátoraljaújhely községének, illetve a Královsky Chlmec-i járás Borsa község térségében az eredeti államhatár, mely a közös utak közepén vonul, északkeleti irányban a XIX 14 4 határkő felé fordul, majd átszeli az újonnan épült csatorna töltését és nem messze a megsemmisült XIX 14 4a határkő helyétől halad a csatorna közepéig. Ettől a ponttól kezdve az új államhatár az újonnan épített csatorna közepén délkeleti irányban egyenesen vonul a Bodrog folyó közepéig s annak középvonalát követi a XIX 16 és XIX 17 határkövekig, ahol a Bodrog határfolyó közepén húzódó eredeti államhatárba kapcsolódik. Ezen rendezés következtében a Csehszlovák Köztársaság területéből kb. 0,50 ha terület kerül a Magyar Népköztársasághoz.

A sátoraljaújhelyi járás Lacza községének, illetve a Královsky Chlmec-i járás Příbenik községének térségében az új államhatár a XIX 78 határkötőtől délkeleti irányban halad az újonnan létesített vízlevezető árok közepén, a XIX 78 1 határkőhöz. Itt elhajolva követi tovább ennek az ároknak a közepét a XIX 79 határkőig, ahol a régi árok közepén az eredeti határvonalba kapcsolódik. Ezen rendezés következtében a Magyar Népköztársaság területéből kb. 0,03 ha terület kerül a Csehszlovák Köztársasághoz."

SZABÓ József Határvadász zászlóaljok a Keleti-Kárpátok védelmi rendszerében 1940–1944

A terület-visszacsatolásokat követően, 12 határportyázó osztály és 16 határvadász zászlóalj valamint 1 határvadász dandár készült Magyarország határainak védelmére. Az osztályok, zászlóaljok, illetve a dandár a határvédelem és a kötelékébe tartozó – korabeli terminológiával élve – határszolgálatos 53 portyázó század és 342 órs voltak a határőrzés végrehajtói. A határvadászok személyi állománya 27 592 főt tett ki, amelyből 9 475 fő volt határszolgálatos.¹

1944 nyarán–őszén a Vörös Hadsereg csapatai elérték Magyarország akkori határait és megkezdődött a harc határaink védelmében.²

A határvédelem fogalomrendszere a két világháború között.

A katonaföldrajzi tér előkészítésének fontos tényezője az a biztonságpolitikai helyzet, amelyben a tér előkészítését megtervezték. A hadszíntér előkészítést befolyásoló több tényező együttes hatásainak eredményeképpen alakult ki az adott korban az adott térség előkészítésének jellege. A tényezők közül, mint azt a történelmi tények is igazolják egyesek előtérbe kerülhetnek, más tényezők rovására érvényesülhetnek befolyásoló hatásaik.

A biztonságpolitikai értékelés alapján határozható meg, hogy az adott ország milyen kockázatokkal és veszélyekkel számolt, ezek ellensúlyozásaként mekkora haderőt tartott fenn, melyek voltak a haderő feladatai, ehhez milyen struktúrát, felszerelést, fegyverzet, kiképzést és eljárásokat tartottak szükségesnek. Mindezek eredőjeként jelent meg azon igény amely a haderő számára a tér előkészítését indokolta.³

A fegyveres küzdelem fizikai környezetének egyik legfontosabb eleme a katonaföldrajzi tér. Az adott katonaföldrajzi tér elősegítheti, vagy gátolhatja a harcászati-hadműveleti feladatok végrehajtását, ezért mindig is törekvés mutatkozott kedvező lehetőségeinek fokozására, illetve a kedvezőtlen hatásainak csökkentésére. A katonaföldrajzi tér egyes elemeinek mesterséges megváltoztatása egyike a fegyveres küzdelem és a tér közötti kölcsönhatásnak.

A megváltoztatott, mesterségesen előkészített környezet befolyással volt és van a fegyveres küzdelem elméletének és gyakorlatának fejlődésére. Ilyen kapcsolódás alapján alakultak ki például a speciális harcjelzések, mint a helység harc, az erőd harc, vagy az erődök elleni küzdelem, stb. Az alkalmazott harceszközök fejlődésével fokozatosan, majd az ipari forradalom hatására ugrásszerűen növekedtek a fegyveres küzdelem céljára igénybe vehető területek méretei.

A tér alatt a csapatok által meg szállt, vagy kijelölt hadműveleti terület, illetve az adott térség, ország legfontosabb infrastruktúrái, azaz egy adott ország, térség teljes területe értendő.

Az ország területének legszükségesebb mértékű védelmi célú előkészítése a védelmi felkészítés szerves részét képezte. Célja, hogy – döntően az ország infrastrukturális rendszereinek előkészítésével – rendelkezésre álljanak az állami és katonai felső vezetés, és az ország gazdaságának működéséhez, a lakosság védelméhez, valamint a fegyveres erők alkalmazásához (felhasználásához) szükséges nélkülözhetetlen feltételek.

A terület előkészítés magába foglalta a felső vezetés, a távközlés, a közlekedés, az első világháború után az energia ellátás, a tartalékolás, és az ipar előkészítését, valamint a fegyveres erők működéséhez szükséges speciális (katonai) infrastruktúra előkészítését és fenntartását, valamint szükség esetén az ország egyes területeinek hadműveleti előkészítését.

Az első világháború tapasztalataiból kiindulva a két világháború között szinte kivétel nélkül a határvédelemre koncentráltak. A gyorsleforduló háború milliós tömeghadseregei ellen csak a határok biztonságos védelmével lehetett felvenni a harcot. A határok kiépített erődrendszerek nem minden esetben defenzív jelleggel és feladattal épültek.⁴

A határvédelem célja: egy adott ország határainak az ellenséges betörés elleni védelme, vagy saját erői számára a határmögötti felvonulás biztosítása. Attól függően, hogy az adott ország politikai céljait támadással, vagy védelemmel akarja megvalósítani.

A katonapolitika szabja meg az országvédelemben (államerődítés) a határvédelem szükségességét. Az erőtényezők és a háborús terv szabja meg: a telepítés helyét; a telepítés módját; a kivitelt; az ellenálló képesség mérvét.

A határvédelem keretén belül az erődítés minden ismert fajtáját alkalmazhatják. Ezek létesítését politikai, hadászati, pénzügyi és földrajzi tényezők befolyásolják. Ha egy ország elég gazdag, és lehetősége van erős, állandó jellegű határerődítésre, első sorban a földrajzi viszonyok gyakorolnak hatást

településükre. Alacsony gazdasági potenciállal rendelkező ország határait minden esetben a tábori erődítés segítségével erősítette és erősíti meg.

Hosszú nyílt határokkal rendelkező kis államok, amelyeknek ráadásul még több arcvonalas háborúval is kell számolniuk, vagy amelyek területi veszteséggel szemben érzékenyek (fontos ipari és termelő gócpontjai közel esnek a határhoz), határerődítéseiket szintén csak a tábori erődítés eszközeivel hajták végre.

A határvédelmi feladat lehet: támadó jellegű,⁵ védelmi jellegű.⁶

Mivel a határvédelem állandó készenlétet jelentett, azt már békében kellett előkészíteni és megszervezni mind szellemi, mind anyagi téren. A határvédelem műszaki előkészítése a felkészülés nélkülözhetetlen elemét alkotta. Tervezés során figyelembe vették: a vezetést, a védőállás területét, a seregtestek harcsávjait, az erők alkalmazását (feladatait), a főtartalék elhelyezését, a terep megerősítését, a légvédelmet, az összeköttetést (híradást) az anyagi ellátást.⁷

A trianoni magyar határok őrzése és védelme.

A magyar határőrizet a két világháború között, az első világháború előtti évekhez képest jelentős változásokon ment keresztül. Ennek az alapvető oka az volt, hogy megváltozott a Magyar Királyság nemzetközi politikai életben betöltött helye és módosult a belső hatalmi struktúra is.

A dualista Magyarország az Osztrák-Magyar Monarchia egyik társult országaként meghatározó szerepet töltött be a Kárpát-medence és annak délkeleti vonzáskörzetében. A Monarchia két társországa Ausztria és Magyarország között csak részleges határforgalom-felügyelet funkcionált. Komplex határőrizet csupán Ausztria-Magyarországnak a külországokkal szomszédos határain alakult ki. A kiegyezés és az első világháború közötti alapvetően liberális beállítottságú politikai rendszer – belpolitikai okokból kis létszámú és nem katonai határőrizeti szervezetet igényelt.⁸

Az első világháborút lezáró békediktátumok részeként, a Trianoni békeszerződés lényegesen megváltoztatta Magyarország helyzetét, ebből következően változások álltak be a határőrizet terén is. A Magyar Királyság elvesztette lakosságának felét, területének pedig kétharmadát és az erőteljes katonai korlátozások miatt a térség kiszolgáltatott államává vált.

Az ország Trianon utáni határőrizeti szervezete csak lassan alakult ki, az 1919 nyaratól 1921 őszéig tartott. Erre az időre váltak ugyanis véglegessé az ország új határai, ekkorra tisztázódott a határőrizet szervezeteinek struktúrája is.⁹

Addig, a meglévő határőrizeti erők arra sem voltak alkalmasak, hogy az illegális határforgalmat felszámolják. A határőrizet pontjából fontos katonai szempontok kerültek a figyelem középpontjában. A határőrizet szervei új feladatnak kellett hogy megfeleljenek. A szomszédos országok esetlegesen támadó hadseregeit ideiglenesen fel kellett tartóztatniuk. Az új határok veszélyesen közel kerültek a nagyobb ipari központokhoz, amiket az idegen támadó haderő viszonylag könnyen elérhetett, a támadó csapatok még a mozgósítás előtt megszállhatták az országot.¹⁰

A dualizmuskori határőrizeti erők maradványai alkalmatlanok voltak a megváltozott feladat végrehajtására. Új erőkkel kellett tehát felállítani, amelyek kifejezetten katonai jelleggel bírtak, azaz a békebeli határőrizethez képest nagyobb létszámmal és hatékonyabb fegyverzetel rendelkeztek. Erre két szervezet jöhetett számításba, a Magyar Királyi Csendőrség, illetve a Nemzeti Hadsereg. A békeszerződés aláírását követően fontos volt, hogy a határokat gyorsan és megbízhatóan lezárják.¹¹

A határőrizeti szerveket határforgalmi katonai felügyelő ellenőrizte, aki meghatalmazását a honvédelmi minisztertől kapta. A határrendőrséget feloszlatták, a pénzügyőrség hatámenti csapatait a honvédség alárendeltségébe utalták. Nem harcoló alakulatként szolgáltak, hanem a honvédséget tehermentesítő őrzési, biztosítási, területzárási feladatokat láttak el. A határmenti pénzügyőr alegységeknek feladata volt az is, hogy esetleges fegyveres konfliktus esetén a támadó csapatokat a honvédséggel együttműködve feltartóztassa addig, amíg a honvédség csapatai be nem érkeztek.¹²

A határőrizetet 1920 januárjától a csendőrség vette át. Ezzel párhuzamosan kezdték meg a határszéli csendőrség reorganizálását a dualizmuskori tapasztalatok figyelembe vételével. A cél az volt, hogy hézagmentesen zárják le az ország határait. A létszámfejlesztési nehézségeket úgy oldották meg, hogy az ország belsejéből vezényeltek ide csendőröket és bevezették a pótcsendőr kategóriát. A pótcsendőrök olyan sorkatonák voltak, akik megbízhatóságuk alapján alkalmasak voltak csendőri teendőik ellátására.¹³

A Magyar Királyi Vámőrséget 1921 őszén állították fel.¹⁴ Az új fegyveres szervezet tovább erősítette a határőrizet katonai jellegét. A trianoni békediktátum katonai rendelkezései miatt a Magyar Királyi Honvédségnek szüksége volt minden fegyveres szervezetre, amely nem tartozott a békeszerződés

tiltásai alá.¹⁵ A vámórség kezdettől fogva – mint a honvédség álcázott része – a véderő részét képezte.¹⁶

A Magyar Királyi Vámórséget 1931-ben szervezték át Magyar Királyi Határórséggé. A vámőr kerületek vezető szervezetei mint határőr kerületparancsnokságok működtek tovább. A kerületparancsnokságok alárendeltségében névlegesen 1–1 határőr ezredet hoztak létre. Az ezredek szervezete, fegyverzete mindenben megegyezett honvédség ezredeinek fegyverzetével és szervezetével. A határőrizet-hoz ezeknek az ezredeknek nem sok közük volt, mert a vegyes dandárok harmadik, rejtett ezredeként funkcionáltak.¹⁷

A határórség másik, különálló részét az úgynevezett „Határszolgálatosok” alkották. Ez a korabeli terminológia különböztette meg a határőrizeti feladatokat ellátókat a határvédelemre létrehozott szervezettől. A határőr kerületparancsnokságok alárendeltségébe három határőr osztály tartozott, a határőr osztályok pedig három határőr szárnyból álltak négy őrsrel.¹⁸

1935-ben a határórségtől elvették az amúgy is csak névleg odatartozó határőr ezredeket, amelyek a vegyesdandárok állományába kerültek. A határőr kerületparancsnokságok csapattest parancsnoksággá váltak és a következő esztendőben kiképző keretet is kaptak.¹⁹

1937-ben a határbiztosító osztályok nehézpuskás szakaszát, aknavető, kiképző raját, árkász és híradó szakaszait kiegészítették egy puska szakasszal és egy alegységbe tömörítették, kiképző század néven. Ez volt az utolsó átszervezés a honvédségbe való teljes beolvadás előtt.²⁰

1938-ban a Magyar Királyi Határórség átalakult a Magyar Királyi Honvédség szervezetébe tagolt határvadász csapatnemmé. A határvadászok szervezete eltért a határórség szervezetétől. 1938 végén 24 határvadász zászlóaljat hoztak létre. A határvadász zászlóaljaknak két típusát különböztették meg. Az alacsony és a magas állományú határvadász zászlóaljat.²¹ A magas állományú határvadász zászlóalj közvetlenként árkász-, távbeszélő-, nehézpuskás-, aknavető és páncéltörő szakasszal rendelkezett. A zászlóalj a zászlóalj közvetlen alegységek mellett még hét századból állt. Ebből csupán egy század volt portyázó század.²²

A hegyi határvadász portyázó századok szerepe a határvédelemben.

Kárpátalja visszatérésére 1939-ben került sor a trianoni békediktátum aláírása óta a Magyar Királyság államhatárán először jött létre hegyi határszakasz, amely Észak-Erdély visszacsatolásával tovább gyarapodott. A hegyi határszakasz szükségessé tette hegyi határvadász zászlóaljak, ennek keretén belül pedig hegyi határvadász portyázó századok szervezését.²³

A második világháború már nem klasszikus módon kezdődött, a hadüzenetek elmaradtak, a háború az ellenség lerohanásával vette kezdetét. Miből áll ez a lerohanás? A motorizálás lehetővé tette tekintélyes erők villámgyors összevonását. Az első földi lépcsők – első sorban gyorsan mozgó és páncélos alakulatok – a teljes légierővel együttműködve hajtották végre a lerohanást abból a célból, hogy az ellenség hadászati vezetését megbontsák. A gyorsan mozgó alakulatok egyik fő feladata volt az is, hogy a határvédelmi csapatokat megakadályozza a nagymérvű rombolások végrehajtásában.

Ezek a feladatok megkövetelték, hogy a gyorsan mozgó csapatok a határsávon minél gyorsabban keresztülhatoljanak, hogy a meglepés teljes legyen. Ezek a gyorsan mozgó csapatok tehát a határvédelmi csapatok legázolására is törekedtek, hogy velük hosszabb és komolyabb harcra ne bocsátkozzanak.

A német-lengyel háború 1939-ben, majd a német francia háború 1940-ben példát mutatott arra, hogy nagyobb páncélos egységek képesek az ország mélyébe irányuló előretörések sikeres végrehajtására.

Míg az ellenség gyorsan mozgó alakulatait nem érdekelték a mi határvédelmi csapataink és velük komolyabb harcra bocsátkozni nem kívántak, addig annál jobban érdekelték az ellenséges gyorsan mozgó alakulatok a mi határvédelmi csapatainkat, amelyek azokkal komoly, hosszadalmas harcot akartak vívni azért, hogy őket messzemenő céljuk megvalósításában megakadályozzák, és időt biztosítsanak a hátszág zavartalan mozgósításának befejezéséhez és a haderő felvonulásához. Látható tehát, hogy a határvédelmi csapatok feladata döntő fontosságúvá válhatott egy ellenséges támadás esetén.

A határvédelmi csapatoknak elől levő, már békében is a határon szolgálatot teljesítő egyik része a portyázó század, amelynek legelől lévő részei egységei a határvadász őrsök voltak. Arra számítottak, hogy ez az őrs fog legelőször a minden valószínűség szerint meglepően fellépő ellenséggel megütközni, ezért ezeket erre fel kellett készíteni.²⁴

A századnak feladatául szabták, hogy a legkeményebb harc árán is késleltesse az ellenség előnyomulását s biztosítson időt és alkalmas teret a sokszor 40–50 km-rel hátrább levő határvadász zászlóalj gyülekezéséhez és harcra lépéséhez. A kemény harc alatt nem valamely pontnak az utolsó emberig való védelmét értették, mert az a század idő előtti, gyors megsemmisüléséhez vezetett volna. Harcere-

jének megfelelően, halogató harchoz kellett csoportosulnia, főleg meglepő rajtaütésekkel ellenséges előretolt erőkre (felderítő osztag, stb.) kellett csapást mérnie, hogy az ellenség nyugtalanságát fokozza, előretörését késleltesse és így időt nyerjen. Az ellenség megsemmisítő csapását sohasem volt szabad bevárnia, hanem helyi részsiker hatását kihasználva, hátsó, kedvező, esetleg már előre megerősített terepszakaszra vonult vissza, ahol cselekvési szabadságát visszanyerte s ahol az újbóli rajtaütésre, az újbóli meglepésre a kedvező pillanatot bevárhatta. Az ellenséggel közvetlen harcérintkezésben visszahagyott járőrei közben halogató harcot folytattak. Ezt a harcmodort kellett folytatnia a századnak mindaddig, míg el nem érkezett ahhoz az utolsó vonalhoz, ahol meghatározott ideig ki kellett tartania.

Az ellenállás kifejtéséhez azonban erő kellett. 1939-ben és 1940-ben jelentősen fokozták a határ-
vadász őrsök erejét. Az erőfokozást két szempont szerint valósították meg: az előerők ellen és a páncélosok ellen. Az előerő ellen a sorozatlövő fegyverek számának növelése jelentette a megoldást. A hegyi határvadász őrsök a tereptől és feladattól függően 1–3 golyószórót valamint 1–3 géppisztolyt kaptak. Ez jelentősen növelte a tüzerőt. A páncélos támadás elhárításához nem minden határvadász őrsnek volt szüksége páncélelhárító fegyverre. Csakis olyan határvadász őrsöket láttak el páncélelhárító fegyverrel, amelynek sávján belül páncélos támadás volt várható.

A német-lengyel háború tapasztalataiból tudták, hogy a német páncélos támadások eredményességének egyik fő oka az volt, hogy a lengyelek nem szervezték meg mélységben is a páncélelhárítást. A neumarkti és lembergi ütközetben már volt mélységi tagozás, így az ott támadó német páncélos hadosztály súlyos veszteségeket szenvedve visszavonult.

Hegyi terepen a nehézpuskákat eredményesen használták ellenséges tűzgépek kilövésére is. Olyan páncélelhárító fegyverre volt szükség, amelyet a határvadász őrsök hegyi terepen is alkalmazni tudtak. Erre a célra a nehézpuska volt a legalkalmasabb.

A határvonal megfigyelése rendkívül fontos volt, különösen hegyi harcban ahol a támadó – bár a döntő helyen súlypontot képez, mégis részben a terep, részben az ellenfél bizonytalanságban tartása, megtévesztése és erejének szétforgácsolása miatt – erejét nem egy út mentén vonja össze, hanem az összes út és szoros mentén igyekszik előre törni. A határvonal megfigyelését állófigyeléssel (3 főből álló figyelő őrsök) és járőrözéssel végezték.

Kiterjesztették a járőrözéssel való figyelést a határvonal mögötti 2–4 km kiterjedésű sávban is, különösen olyan helyeken (bokros, erdős, áttekinthetetlen, a határvonaltól befelé nyúló terepsávok), ahol ellenséges járőrök, bandák, felderítő osztagok, stb. észrevétlenül átlépheték az országhatárt és behatolhattak a mélységbe.

Az őrsöknek a sikeres harchoz bőséges lőszer-javadalmazásra és mozgékony, vezeték nélküli híradóeszközökre volt szükségük. Az előbbire azért, mert a határvadász őrsök, elszigeteltségüknél fogva, órákon, egyes határvadász őrsök esetleg napokon át önállóan harcoltak, és a halogató harc igen sok löszert emésztett fel, a hegyi terepen a lőszerpótlás pedig lassú és nehézkes volt.²⁵

A mozgékony, vezeték nélküli híradó eszközök nélkülözhetetlenek az igen nagy kiterjedés és a nehéz terep miatt. Gyors összeköttetés nélkül hiányzik a felderítés eredményének idejében való jelentése és nincs vezetés. A vezetékes összeköttetést, a határvadász őrsök állandó mozgása miatt, nem tudták használni. Gyakorlati tapasztalat alapján a nehéz és fedett hegyi terepen még a kevésbé fontos határvadász őrsnek sem adtak 10 km-nél nagyobb kiterjedésű sávot.²⁶

A hegyi harc fokozott követelményeket támaszt úgy a vezetővel, mint a csapattal szemben. A határvadász őrsparancsnokok cselekvése gyakran döntő hatást gyakorolt a határvédelmi csapatok zömének a helyzetére is. A magas hegységben vívott halogató harc az őrsparancsnoktól magas fokú öntevékenységet, erős akaratot, ítélő és elhatározó-képességet, gyors parancs adást, merészséget és rugalmasságot követelt. Úgy vélekedtek, hogy nem kiöregedett altisztekre, hanem fáradhatatlan és nélkülözni tudó, életerős altisztekre van szükség. Csak az ilyen őrsparancsnokok képesek arra, hogy legénységükkel, ha kell, emberfeletti teljesítményeket érjenek el. Ezek szem előtt tartásával választották ki az altiszt őrsparancsnokokat. Hasonlóan magas követelményeket támasztottak a határvadász őrsök tiszteseivel, sőt rendfokozat nélküli legénységével szemben is, mivel az egyes rajok, félrajok, járőrök elszigeteltségükben sokszor órákon át voltak kénytelenek önállóan harcolni, magatartásuk pedig döntő lehetett a védelem egészére.

Az első világháború megmutatta, hogy nagy számbeli túlsúlyban levő tömegek még egyes géppuskákat sem tudtak lerohanni, ha azokat saját tűzgépeikkel nem semmisítették meg. A számbeli fölény és bátorság, egymagában, a modern tűzfegyverek hatását ellensúlyozni nem tudta. Az 1940-ben kiadott Harcászati Szabályzat is leszögezte, hogy hegységben mozgékony védelemmel nagy eredményeket lehet elérni. Sokszor kis osztagok is döntő eredménnyel működhettek, ha meglepően a támadó ellenség háta ellen törtek. A betört ellenséget még kis csoportokkal és egyes nehéz fegyverekkel is elre-

teszelhették. Az ellentámadásoknak a terepnehézségek következtében, kifáradt ellenség ellen, majdnem mindig sikerük volt.²⁷

A katonák visszaemlékezési alátámasztják a harcászati szabályzatban foglaltakat.²⁸

A hegyi határőrizet kisőrs rendszerrel.

A kárpátaljai és erdélyi hegyes vidék visszatértéig a tulajdonképpeni határszolgálatot portyázó járőrök látták el az ország valamennyi határszakaszán.²⁹ A jórészt középhegységekkel borított területek visszaterése után a gyakorlat új rendszert hozott létre a határőrizetben, az úgynevezett kisőrs rendszert.³⁰

A „kisőrs” elnevezés gyűjtőfogalom. Általában háromféle kisőrsöt különböztettek meg:

- raj, vagy annál nagyobb erejű (önálló tábori őrs);
- tisztes parancsnoksága alatt 6 fő erejű (kisőrs);
- egy parancsnok és alárendeltségében 3 fő úgynevezett figyelő őrs.

A kisőrs ereje függött a lezárandó terepszakasz fontosságától és a kiállítandó kisőrsök számától. 4 kisőrs felállítási helyét úgy választották meg, hogy az fontos közlekedési vonal, vagy egyéb átjárónál, jó kilátóponton feküdjön, ahonnan a szomszéd állam területére lehetőleg mélyen be lehessen látni. A kisőrsök határmenti őrkunyhókban voltak elhelyezve. Váltási idejük általában egy hét, a figyelőőrsöké rövidebb, 1–3 nap. Feladatuk: békében – és háborús viszonyok esetén is mindaddig, amíg felállítási helyükön tudtak maradni – a részükre kiutalt határszakasz megfigyelése és a jogtalan határátlépés megakadályozása volt. Feladatukat részint állófigyelés által, részint pedig a felállítási helyüktől jobbra és balra kiküldött rövid lélegzetű portyázásokkal oldották meg. Ezek a portyázások egyik kisőrstől a másikig vezettek. Ezáltal a határ – naponta sokszor, ellentétes irányból és rendszertelenül indított – járőrök erős megfigyelése alatt állt. Összekötését az anyaőrrel távbeszélő biztosította.

Háborúban – amikor az ellenség nyomasztó erejű támadása folytán az elfogatás veszélye nélkül felállítási helyén tovább már nem maradhatott – visszavonult a békében begyakorolt irányba és bekapcsolódott az anyaőrs tervszerű halogató harcába. Egyébként szolgálatát – békében és háborúban – részleteiben a tábori őrs és az útellenőrző járőr részére előírtak figyelembevételével látta el.

A kisőrs rendszer előnyei:

1. Az összes szolgálati időnek sokkal nagyobb százaléka volt hasznos, mint a portyázási rendszernél. Erre egy példa: az egyik őrs területén két olyan veszedelmes, szakadékos, erősen fedett és így átsurránásra kiválóan alkalmas mély horhos indul ki a határról a magyar terület felé, amelyen keresztül többször kíséreltek meg a túldoldali jogtalan határátlépést. Nyilvánvaló, hogy ezen két terepszakasz megfigyeltetése a legfontosabb, míg a határ többi része nagyjából elhanyagolható. Mindkét horhos az őrs laktanyájától 8 kilométerre feküdt, s közöttük 600 méter volt a szintkülönbség. Közepes út és időjárási viszonyokat számítva körülbelül 5 óra alatt jutott a portyázó menetben haladó járőr az említett horhos közelébe. Ott – rendszerint éjjeli – szolgálatát meglehetősen fáradtan kezdhette meg, ami az éberségét károsan befolyásolta. A tulajdonképpeni – horhos megfigyelési – szolgálatát 1–1,5 órán keresztül teljesítette és utána újból, legalább 3 órás – a szolgálat szempontjából – haszon nélküli menettel vonult be az őrs laktanyájába. Ez 9 és fél óra szolgálati időnek felelt meg, ebből mindössze 1,5 óra volt a hasznos, figyelési, illetve fülelési szolgálat. Ezt követően, a horhosok betorkolása közelében egy-egy kisőrsöt állítottak fel, így az abból kiküldött portyázó járőr jóformán az őrkunyhóból kilépve megkezdhette hasznos szolgálatát, méghozzá pihenten, érzékszervei legkedvezőbb teljesítőképességének birtokában.

2. Az ember- és anyagkímélés szempontjai is a kisőrs rendszer híveit igazolták. A legénység jó erőállapotának fenntartása szempontjából összehasonlíthatatlanul jobb volt a kisőrs rendszer. Az egy heti szolgálat alatt csupán egy ízben kellett felkapaszkodni a határhegyek koszorújára s aztán egész héten a jóformán vízszintes gerinc mentén kellett csak apróbb meneteket végeznie. Rövidebb ideig volt kitéve az idő viszontagságainak. Az emberek ruházata és lábbelije sokkal jobban meg volt kímélve a kisőrs rendszerénél, mint a portyázásnál.

3. A szolgálat megszervezése és ellenőrzése is könnyebb volt, mint a portyázásnál. A portyázási rendszernél ugyanis az őrsparancsnok naponta több ízben is kemény gondolkodásra kényszerült, hogy a járőreit hogyan állítsa össze, azokat mely területre küldje és milyen feladatokat adjon nekik, hogy járőrözése ne legyen megszokott. Ezáltal naponta hosszú félórákat töltött el szellemi munkával, amely időt a kisőrs rendszer esetén más szükséges ténykedésre tudta hasznosítani. A kisőrs összeállítása és elindítása után ugyanis az őrsparancsnok egy hétre letette fenti gondjait, mégis biztos lehetett benne, hogy a határszakasza a lehető leggondosabb ellenőrzés alatt áll. A kisőrs ellenőrzése viszonylag egyszerű volt távbeszélő segítségével. Az őrsparancsnok bármely pillanatban meggyőződhetett róla, hogy emberei a helyükön vannak-e. A személyes ellenőrzés is egyszerűbb, mert míg a portyázó járőr ellen-

őrzése előtt ki kellett számítani, hogy az abban a pillanatban hol jár, s hol lesz három óra múlva, amikor az ellenőrző közeg a portyázó járőr menetvonalát elérheti.

4. Elhelyezés tekintetében a kisőrsnél ugyanolyan a helyzet, mint a nagyőrs laktanyájában, portyázásnál viszont a járőr legfeljebb akkor kerülhetett fedél alá, – pihenője alatt – ha menetvonala közelében volt pihenő óvóhely.

5. Az összeköttetése az anyaőrrel is elsőrangú volt. Az észlelt rendkívüli eseményeket azonnal és pontosan jelenteni tudta távbeszélőn, lehetőséget adva visszakerdezésre, kiegészítő magyarázatokra. A portyázó járőr bármit észlelt is, csupán hang-, vagy fényjelzéseket tudott leadni. Ezekből a jelzésekből azonban az őrsparancsnok csak egészen bizonytalan híreket tudott kikövetkeztetni és a valóságban megtörtént eseményt csak akkor ismerte meg részletesen, amikor a jelzést adó portyázó járőrrel személyesen találkozott. Ehhez vagy a helyszínre kellett sietnie, vagy a járőr bevonulását kellett bevárnia.

6. A harcészültség szempontjából a kisőrsnek majdnem a fele a határon, vagy annak közvetlen közelében tartózkodott, tökéletes összeköttetésben az anyaőrrel. Az esetleges ellenséges mozdulatokat azonnal észrevette, mert távcsöves figyelője olyan pontra volt felállítva, ahonnan az ellenséges terület szemben fekvő részét nagy távolságra meg tudta figyelni. Az észlelt ellenséges mozdulatot azonnal jelenthette az őrsparancsnoknak, aki így azonnal intézkedhetett a helyzetnek megfelelően. Az őrsnek a laktanyában maradt részét, a portyázó század és a zászlóalj parancsnokságot és a szomszéd kisőröket és őrsöket riadóztathatta.³¹

A kisőrs rendszer hátrányaként az ellenzői azt emlegették, hogy a kisőrsre kivezényelt állománynál megáll a kiképzés. Ez a hátrány azonban csak látszólagos. Igaz, a kisőrs rendszernél a portyázó századparancsnok által egy hétre kiadott harc- és szakkiképzési anyagot két egymásután következő héten át újból át kellett venni. Ez azonban még mindig jobb volt, mint a portyázási rendszernél, ahol kétnaponként ugyanaz volt a tananyag, hogy senki ki ne maradjon valamelyik részből.

A kisőrs rendszer hátrányai:

1. Fegyelmileg egy héten át az őrs fele lazább ellenőrzés alatt állt. Ez kétségtelen hátrány, de mind a kisőrsparancsnok, mind a legénység békében erősebben megszokta az önállóságot, csiszolódt az elhatározó képességük, ami komoly viszonyok között nagyon hasznos lehetett. Ezért inkább kockáztatták, hogy a legénység fellépése nem volt olyan katonás.

2. Az étkezéshez szükséges nyersanyagok ki szállítása egy hétre nehéz feladatnak bizonyult, különösen télen, magas hóban. Ilyenkor nem egyszer a legénységnek kézben kellett kihordani a csomagokat, esetleg szánra téve maga után húzni, mert a magas hóban a lovak állandóan felbuktak.

3. Ha valaki megbetegedett a kisőrsön, nehezen került orvos elé. A kisőrs legénységének egészségügyi helyzetén némileg javítottak azért, hogy a kisőrs parancsnokoknak kiszemelt tisztéseket a szokotnál alaposabb egészségügyi kiképzésben részesítették. Ezt egyébként a legtöbb határvadász zászlóaljnál megtették. E mellett a legszükségesebb gyógyszerrel, lázmérővel és kötöző szerrel látták el a kisőrsöt.³²

A határ közelében, az uralgó terepszakaszok közvetlen mögöttes területén, az őrs határvédelmi csoportosítását figyelembe véve, állítottak fel kisőröket. Ezek feladatai békében a határ közvetlen környékének az ellenőrzése figyelés és portyázás által, háborúban riasztás, első ellenállás kifejtése által időt és teret biztosítani az őrs zömének a tervszerű határvédelmi csoportosítás felvételéhez (őrs elővéd).³³

Magyarország határai és területe 1944-ben.

Az 1939 márciusában és 1940 szeptemberéig visszatért területek határait három fő részre oszthatjuk:

- Bajánháza–Zemplénoroszi 84 km hosszú észak–dél irányú szakaszra;
- az Erdős- és Keleti-Kárpátok vonulatán húzódó „történelmi” szakaszra;
- egy a Zágontól Kötegyánig húzódó korábban soha nem létező mesterséges határra.³⁴

Magyarország határhossza ezzel 3400 km-re növekedett, de még így is a korábbinál valamivel több mögöttes terület és lakos esett a határ 1 km-ére. Kedvezőtlen volt azonban, hogy az ország alakja a második bécsi döntés után lényegesen elnyúltabbá vált.³⁵

Az erdélyi és kárpátaljai visszatért területek határait összehasonlítva hatalmas különbség észlelhető. Az Északkeleti- és Keleti-Kárpátok magas hegyvonulatai nagy előnyhöz juttatták a védekező felet mindkét irányból. Erre a magyar katonai vezetés mindvégig számított is. Annál nehezebb volt a hosszú, ám kis mélységű Észak-Erdély védelme a déli irányból. Vizek, leszámítva az Olt egy rövid szakaszát, sehol nem képeztek természetes akadályt. A domborzati viszonyok a Sebes-Körös völgyében még kedveztek a védelemnek, de a Mezőséget kettészelő nyílt határ a támadónak kínált jobb lehetőségeket. A Székelyföldre nézve komoly veszélyt jelentett, hogy az ország többi részével egy mindössze 75 km szélességű nyak kötötte össze. A határ ilyenén meghúzás a további problémákat okozott a fontos

ipari központnak számító nagyvárosok védelmének is, hiszen Nagyvárad, Kolozsvár, Marosvásárhely, Székelyudvarhely a határ mentén feküdt.³⁶ A magyar javaslatok között korábban is szerepelt, a Maros vonalán húzódó természetes és védhető határ mint esetleges alternatíva Erdély felosztására. Ezt később is felvetették a románoknak de az elutasítás minden esetben egyértelmű volt.³⁷

A Székelyföld problematikája.

1940-ben a második bécsi döntés alapján Magyarországhoz visszacsatolt Észak-Erdély földrajzi helyzete és a megvont határ által visszanyert terület alakja különleges katonai védelmet igényelt. A Borghi-hágónál a kosnai nyak beszögellése és a Kissármás térségében lévő beszögellés az északkeleti és déli határ közti amúgy is szűk, zsákszerű területet hetven kilométerre húzta össze. Ez a keskeny terület Székelyföld délkeleti sarkában, tehát éppen Háromszéken még szűkebbre zsugorodott, ahová csapatokat bevinni és ezeket lőszerrel, élelemmel ellátni kockázatos volt. A terület védelmi tervét a dél felé nyitott határ, kelet felé az erődítés alatt lévő Kárpátok szabták meg. kelet felől az orosz előnyomulásnak kellett gátat vetni, dél felől a románokkal szemben kellett résen lenni. Székelyföld védelme a Marosvásárhelyen székelő Székely Határvédelmi Erők hatáskörébe tartozott. Lényegében egész Erdély védelme a kolozsvári IX. hadtestre hárult.³⁸

A Székely Határőrség létrehozásának gondolata 1942-ben az Országgyűlés képviselőházában merült fel. Az alakulatokba a hadkötelezettségi kort meghaladó s az első világháborúban katonai szolgálatot teljesítő öreg székely férfiakat vették fel, ötvenéves felső korhatárral. 20 zászlóaljat állítottak így fel. A kiképzés községenként hetenként egy-két napon folyt, 1942-től kéthetes kiképzőtáborban folytatódott. 1942-től a levettekiképzésen túl lévő fiatalokat, az unokákat is igénybe vették.

A hadsereg ezen új hadrendi elemét, mint neve is mutatta, a katonai helyzet romlása következtében, határvédelmi célból szervezték. Úgy gondolták, hogy ezzel Erdély magyarlakta területein olyan fegyveres erőt nyernek, amely adott esetben képes eredményesen szembeszállni a román csapatokkal és a szovjet hadsereggel egyaránt. A székely határvédelmi erők a 9. határvadász dandárból és öt határvédelmi csoportból tevődtek össze, összesen 6 határvadász zászlóaljra, 20 székely határőr zászlóaljra, 8 portyázó századra és 36 erőd századra tagozódva.

Minden határvadász, illetőleg határőr zászlóalj 3 puskás és 1 géppuskás századból állt, a puskás századokat 12 golyósóróval, 2 nehézpuskával és 2 gránátvetővel, a géppuskás századokat pedig 12 géppuskával és 4 aknavetővel látták el. A zászlóaljok közvetlen alakulatként árkász századdal, távbeszélő szakasszal rendelkeztek. A határvédelmi parancsnokság alárendeltségébe pedig egy tábori és egy légvédelmi tüzérszázad, 1 huszárszázad, 1 utász zászlóalj és 1 híradó zászlóalj tartozott, mint közvetlen alakulat.

1943 októberében átszervezték a határvédelmet, létrehozták a Székely Határvédelmi Erőket, határvadász-zászlóaljakat szerveztek, s a székely határőr zászlóaljakból megalakították a határvadászcsoportokat, ezeknek alárendelték az erőd századokat, híradó-alakulatokat és az ellátó szerveket. Az öreg legénység ötven százalékát sorozás előtt álló 18–20 éves fiatalok váltották fel. 1944 nyarán a Székely Határvédő Erőknek körülbelül 40 000–50 000 főnyi élelmezési létszámmal, keleten körülbelül 200 kilométer, délen és nyugaton ugyancsak 200 kilométer hosszú síkságot és hegyvidéket kellett megvédeni. Egy határvadász-zászlóaljra mintegy 70–80 kilométer hosszú, egy útegre 50 km határszakasz jutott.³⁹

A Székelyföld katonai védelme külön gondot jelentett az Erődítési Parancsnokságnak is. Az erődrendszer déli szárnya teljesen nyitott volt, ott hegyek nem akadályozták a mozgást, ezért a Székelyföld sajátos helyzete megkívánta a körkörös erődítést.

Mivel az Árpád-vonal további építése a Déli-Kárpátokban nem volt lehetséges, átmeneti megoldást kellett találni. Ehhez körkörös erődítésére volt szükség. Így két fontos cél is megvalósulhatott. Egyrészt az Árpád-vonal déli szárnyát biztonságosan lezárhatták, másrészt a Székelyföldön egy tömbben élő magyarság számára katonai védelmet tudtak nyújtani. Fontos volt ez, mert a sármási és kosnai beszögellés mintegy zsákba fogta ezt a területet. A Székelyföld körkörös erődítésének keletről és nyugatról kedveztek a havasok nagy tömbjei, azonban dél felől komoly fejtörést okozott a nagyfokú nyitottság.⁴⁰

Magyarország védelmét a Szovjetunió felől a Keleti-Kárpátokban 1941-től kiépített Árpád-vonal volt hivatott biztosítani, amelyet a későbbiekben még két állással bővítettek ki. Ezt a védőövet magyar szakemberek tervezték, a háború addigi tapasztalatai alapján. Az Árpád-vonal sajátos magyar építmény volt, amelynél a manőverezési lehetőségeket és nem a zárt, merev rendszert helyezték előtérbe. Ugyanis beigazolódtott, hogy a két világháború között drága pénzen épített erődök nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket. A legtöbbjüket megkerülték, vagy a gyalogság viszonylag könnyen rést ütött rajtuk. Legnagyobb hátrányuk az volt, hogy az erőd védői elszigetelten, zárt helyen küzdöttek. Ez

a tény, és a katonáknak az a tudata, hogy csak önmagukra számíthatnak, sokszor pánikot okozott, illetve cselekvőképességük megbénult.

Az Árpád-vonalban csak a szoros jellegű területeket zárták le állandó erődítésekkel. A harcászati és műszaki követelményeket a modem páncélos, gépesített háború elméletéhez és gyakorlatához igazították. Eszerint az ellenség páncélos felderítő részei haladtak az élen. Ezeket kellett először leküzdeni, vagy legalább is veszteségeket okozva, visszafordulásra kényszeríteni. Ehhez útzárak és harckocsi akadályok egész rendszerét építették ki, valamint ezek pásztázásaira páncéltörő és az élő célok ellen sorozatlövő fegyvereket állítottak be. A harcok során mindez beigazolódott, mert a felderítés nyújtotta hézagok alapján az ellenség több helyen megkísérelte a völgyzárak erős páncélos kötelékekkel való lerohanását. Ezért a védők jelentős mélységet adtak a páncélelhárításnak. A gyalogsági fegyverek tűzrendszerét pedig az ellenség felőli oldalon szélességben is kifejlesztve igyekeztek hézagmentessé, műszaki akadályokkal pedig rohammentessé tenni, hogy a páncélozott gépkocsikból kiszálló műszaki és gyalogos rohamjárőrök támadásait visszaverjék.

A páncélos kötelékek támadásának elhárítása nem okozott különösebb nehézséget, a szoros jellegű területen ugyanis a harckocsik csak mélységben tagozva és igen kis szélességi kiterjedésben támadhattak, így a páncéltörő fegyverek egymás után küzdheték le azokat. A kiszállt rohamjárőrök pedig a környező nehéz terep következtében nem tudtak a megközelítési útvonaltól nagyobb távolságra felfejelődni.

A záró erődítéssel szemben a szovjetek az összes felhasználható harci eszköz bevetésével végrehajtott módszeres támadással kísérleteztek. A repülő bombáinak hatása alól a védőket az erődemelek erős méretezésével, szétszórásával, tökéletes rejtésével vonták ki. A magas hegyek és az erős légvédelem miatt a repülőgépek csak nagy magasságból bombázhattak, ezért hatásuk a völgyzárakra igen jelentéktelen volt. A tűzérési tűz ellen szintén a szétszórtan elhelyezett erős bunkerek és a nyílt tüzelőállások védtek a legjobban. Könnyű és páncéltörő lövegek közvetlen irányzással leadott tűzének nem adtak támadási felületet, nem alkalmaztak lőrésszel ellátott állásokat csak abban az esetben, ha tisztán oldozó hatásra telepítették és az ellenség nem tudta azt közvetlenül löni.

A gyalogos és műszaki rohamalegységek ellen egyrészt azzal védekeztek, hogy megadták az erődcsapatnak a közelharc lehetőségét nyílt tüzelőállások berendezésével, másrészt fokozták a védelem elhárító erejét a műszaki zárok és akadályok széleskörű alkalmazásával. Az erődcsapat jelentős számú géppuskával, golyószóróval, géppisztollyal, és bőséges kézigránát javadalmazással rendelkezett, így az ellenséges gyalogság támadását biztonságosan tudta visszaverni.

A szovjet gyalogság a sikertelen lerohanási kísérletek után módszeres támadással igyekezett a völgyzárakat elfoglalni. Miután ezek a próbálkozások is kudarcra estek, az egyes völgyzáró erődök megkerülésére törekedtek. A völgyzárak között harcoló mozgó erőket leküzdve, kisebb egységekkel, melyek jelentős számú aknavetővel is rendelkeztek, a völgyzárakat oldalból és hátból támadva igyekeztek leküzdeni. A völgyzáró erődcsoportok azonban képesek voltak az oldalból és hátból jövő támadások kivédésére is, más szóval: körvédőképeseek voltak.⁴¹

Az elhárítás súlyát természetesen az ellenség felőli arcvonalra helyezték, szárnyukat mozgó erőkkel és kiterjedt akadályokkal biztosították. Tűzfegyvereik zömét azonban úgy telepítették, hogy azok az erődrendszer oldalába és hátába is tudtak hatni. Az akadályrendszereket minden irányban egyforma erősen építették ki. Az erődcsapat védőkörlete mögött kiépített határvadász-zászlóalj támpontja biztonságot adott a védőknek. Az erődcsapat hosszú időn át bekerítésben vívott harc esetén visszavonulhatott a zászlóalj támpontja mögé, nem kellett az utolsó emberig küzdenie, ha a muníciója fogytán volt.

A magyar rendszer – amely a merev elveket és a tábori védelem aktív elemeit ötvözte – előnyeit és hatékonyságát a németek is elismerték. Nem volt véletlen tehát, hogy a későbbiek során, a Magyarországon létesített védelmi vonalakat a magyar szakemberek irányításával magyar műszaki alakulatok építették ki. Ezek szinte kivétel nélkül a természetes akadályok maximális kihasználásával készültek el. Fő szempontnak tekintették a fontos körzetek védhetőségét, a minél kisebb erő felhasználását az arcvonal mentén és a mélységben végrehajtandó manőverek lehetőségeit, az ellenlökések végrehajtásához szükséges úthálózatot illetve a terep járhatóságát. Az ellenlökéseken alapuló védelemhez nem volt szükséges a térséget mindenütt egyenlő mértékben berendezni műszakilag. A nagy feltartóztató erővel rendelkező támpontokat – amelyeket rendszerint körkörös védelemre készítettek elő – csak a legfontosabb irányokban építették ki. Ezek biztosították az ellenlökések szárnyait és a legfontosabb irányok szilárd védelmét.

A magyarországi védelmi hadműveletekben a német-magyar vezetés a fő erő kifejtés körzetét – mind szélességben, mind mélységben – gyakran változtatták. Amikor megvolt a lehetőség rá, már a fő ellenállási vonal előtt igyekeztek lelassítani a támadás ütemét, megbontani a támadók tűzrendszerét.

Az 1944–1945-ben vívott védelmi hadműveletekben a fő erő kifejtést csak akkor helyezték a peremvonalra, ha a védelemnek nem volt mélysége (pl. közbeeső terepszakaszok, reteszállások), az adott terepszakasz csak egy állással (2–3 árokkal) volt berendezve. Ellenkező esetben az erők és eszközök zömét a második állás vagy védőöv megtartására összpontosították. Az ellencsapásokat is ennek érdekében hajtották végre, általában azzal a céllal, hogy az ellenséget a támadás előtti helyzetébe vessék vissza. Az állásokat és a védő öveket minden esetben a gyalogság szállta meg, míg a páncélos erők a védelmi szakaszok szárnyain a gyalogság mögött csoportosultak ellenlökések végrehajtása céljából.

Gondosan elkülönítették egymástól a védő és támadó csoportosításokat és azok feladatait. Ez volt az alapja annak, hogy akár sikeres volt az ellenlökés, akár nem, a támadók visszavonulása mindig szervezett maradt, az arcvonal nem bomlott meg. Ezen túl a támadó csoportosítás önmagát is biztosította a szárnyak irányában, külön erre a feladatra kijelölt erőkkel. A védelemnek ezzel az aktív formájával a legtöbb esetben biztosítani tudták az ellenségtől való rugalmas elszakadást és a mélységben már előre kiépített újabb védelmi vonal időbeni és szervezett megszállását.

A magyarországi harcok kezdetén ezt nem tudták elérni. A román kiugrás miatt a déli szárnyon egy hatalmas rés keletkezett, amelynek lezárásához nem volt elegendő erő. A német-magyar csapatok átmenetileg fáziskésésbe kerültek. Mire Debrecen térségébe összehúzódtak az ellencsapáshoz szükséges erők, a 2. Ukrán Front támadása már megindult. Ennek ellenére részben ennek a csoportosításnak köszönhető, hogy a szovjeteknek nem sikerült az Észak-Erdélyben védekező csapatokat bekeríteni. Másrészt köszönhető azoknak az erőknek, közöttük azoknak a határvadászoknak, amelyek a Kárpátokban kiépített védelmi állásokban a legvégsőkig kitartottak.⁴²

A két világháború között, és a második világháborúban, Magyarország határőrizete és határvédelme viharos változásokon ment keresztül. A '20-as években még a határok lezárására is alig volt megfelelő számú erő. A '30-as évek közepétől már a határvédelmi erők is a sikerekkel kecsegtető revíziós politika igényeinek megfelelő fegyverzettel, támadó feladatokra készítettek fel. A háború vége felé ismét a határvédelem került előtérbe, aminek kulcsa a határvadász alakulatok és az erőd századok szoros együttműködése volt. Olyan új határvédelmi harc bontakozott ki, ami fontos tapasztalatokkal szolgál a hadművészetet tanulmányozók számára.

Jegyzetek:

¹ PARÁDI: *A magyar állam határőrizete 1920-1941.*

² RAVASZ: *Erdély mint hadszíntér 1944.*

³ Az ország területének védelmi célú előkészítése.

⁴ NYITRAI

⁵ A támadó jellegű határvédelem elsősorban a támadáshoz felvonuló erők céljait szolgálja, biztosítja ezek nyugodt gyülekezését és támadáshoz való csoportosítását. Jellemzői: erős határerődítés (felvonulás, anyag készenlétbe helyezése, oltalmazása arcból és a szárnyakon) ami az ellenség megelőző támadása esetére védelmet nyújt. Az erődítést általában a határ közelében végzik, kivéve, ha a határ hosszú nyílt szakaszának erődítése nagyon költséges lenne. Ebben az esetben az első jól lezárható terepszakaszon építik ki a határerődítést. megerődítettek. A folyó, mint határ a támadó fél számára rendszerint kedvezőtlen, mert a támadás megindításához mttékében nem lehet hídfőket kialakítani.

Loc. cit.

⁶ A védelmi jellegű határvédelem feladata a rendelkezésre álló erökhöz, eszközökhöz, földrajzi tényezőkhöz viszonyítva:

- a, határ egész hosszában való biztonságos lezárása;

- b, főbb betörési irányok lezárása erre alkalmas határszakaszokon, vagy a határtól hátrább fekvő kedvező földrajzi (folyók, hegyláncok) szakaszokon;

- c, fontos területek közvetett, vagy közvetlen oltalma (ipari-, kereskedelmi-, vagy közlekedési csomópontok stb.).

A határvédelmet rendszerint határőr, csendőr, vámőr, pénzügyőr alakulatok látták el, amiket csak később, a mozgósítás után erősítettek meg a haderő alakulataival és eszközeivel. Különösen a háború kezdeti időszakában állt rendelkezésre csekély erő, aminek ellenálló erejét a határvédelmi erődítésekkel lehetett fokozni.

⁷ A határvédelemre figyelembe vett műszaki eszközök:

a, az erődítés (állandó, azaz tartós harcállások és tábori azaz hevenyészett állások);

b, rombolások és megszakítások, (műszaki záruk, azaz mesterséges akadályok, amelyek hosszabb-rövidebb ideig késleltetik az ellenség előnyomulását. A holt akadályok nem sokat értek, ezek csak akkor tartóztatták fel hosszabb időn át az ellenséget, ha saját élőerő tüze biztosította azokat.);

c, műszaki záruk (rombolás, gáz, vagy mindkettő kombinációja. Az ellenség gyorsan mozgó alakulatai ellen alkalmazták a védekezés keretén belül, különösen akkor ha nem voltak a terepen természetes harckocsi akadályok.);

d, területek járhatatlanná tétele (duzzasztás, elárasztás, terep megfertőzése hatékonyan tudta az ellenség mozgását akadályozni);

e, gazdasági kiürités és rombolás (gátolta az ellenséget a kezére jutó ipartelep ek, bányák stb. felhasználásában);

f, katonai gyűjtogatás (az el nem szállítható készletek megsemmisítése, raktározási elhelyezési lehetőségek használhatatlanná tétele);

g, közlekedés (közvetve hatékony műszaki faktora a határvédelemnek).

Loc. cit.

⁸ PARÁDI: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914.*

⁹ SUBA: Határcsendőr zászlóalj 1919-1921. ; SUBA: A magyar katonai vezetés elképzelése a határbiztosító csapatok megszervezésére 1918-ban. ; SUBA: honvédelmi határrendvédelem.

¹⁰ GÁSPÁR – PARÁDI ; PARÁDI: A dualizmus közrendvédelmi szervezeteinek jellemzői és tevékenységük tapasztalatai.

¹¹ PARÁDI: A történelmi Magyarország határőrizeti tapasztalatai.

¹² PARÁDI: A rendvédelem a közigazgatás és a véderő kapcsolata a kiegyezéstől a második világháborúig.

¹³ PARÁDI: A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása. ; PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti feladatai 1891-1914.

¹⁴ PARÁDI: A magyar állam határőrizete a két világháború között.

¹⁵ 1921/XXXIII. tc.

¹⁶ PARÁDI: A polgári Magyarország határőrizeti szervezetének kialakulása, tevékenységének jellemzői, a két világháború közötti magyar határőrizet változásai. ; PARÁDI: A magyar határőrizet 1867-1945.

¹⁷ PARÁDI: A magyar állam határőrizete a két világháború között. A magyar határőrizeti struktúra változásai a két világháború között.

¹⁸ PARÁDI: A magyar állam határőrizeti struktúrájának fejlődése a századfordulótól a második világháborúig.

¹⁹ PARÁDI: A magyar állam határőrizete a két világháború között. A magyar határőrizeti struktúra változásai a két világháború között.

²⁰ PARÁDI: A magyar állam határőrizete a két világháború között.

²¹ PARÁDI: *A magyar állam határőrizete 1920-1941.*

²² LOC. CIT.

²³ SUBA: Határvadászok és az „1000 éves határ”. A Magyar Királyi Határvadászok szerepe a magyar-román határvonal Kárpátokban lévő szakaszának felülvizsgálatában 1941-ben.

²⁴ A portyázó század feladata volt:

- a, béke idején, rendes viszonyok között a határ őrizete;

- b, a hadiállapotot megelőző külpolitikai feszültség idején, (feltéve, hogy a hadiállapot nem meglepő megrohanással veszi kezdetét) feladata a határzár – határbiztosítás – és a figyelés végrehajtása, saját előkészületek leplezése céljából;

- c, a hadiállapot bekövetkezésekor feladata a határszakasz védelme, ellenséges betörés megakadályozása, betört ellenség visszavetése, vagy elreteszése, túlerejű ellenség ellen halogató harc vívása.

Cél az ellenség korai felfejlődésre kényszerítése, késleltetése, erejének és csoportosításának harc árán való felderítése, időnyerés és kedvező harc helyzet teremtése a határvadász zászlóalj harcbevételéhez.

Honvédelmi határrendvédelmi utasítás a Magyar Királyi Honvédség, a Magyar Királyi Csendőrség, a Magyar Királyi Rendőrség, a Magyar Királyi Pénzügyőrség és az Állami Erdészet számára.

²⁵ HL-HM C. HM.eln.1/a. 1942/42 000. sz. 23/a-m.

²⁶ PARÁDI: *A magyar állam határőrizete 1920-1941.*

²⁷ *Harcászati szabályzat.*

²⁸ SÍPOS Lajos százados, portyázó századparancsnok így emlékezett vissza első, 1939-ben vívott kárpátaljai harcaira: „A kárpátaljai harcok megindulásakor a 26. határvadász portyázó századot (1941-től 26. hegyi határvadász portyázó század), váratlanul, ezért felkészületlenül érte a támadás azonnali megkezdésére vonatkozó parancs.

A század majdnem teljesen felderítetlen helyzetben, békelétszámmal (mindössze egy kerékpáros újonczakasszal volt megerősítve), de sok tűzgéppel, – melyekhez csak a legszükségesebb kezelők voltak mintegy 30 km széles kiterjedésben, több csoportban (az egyes csoportok között nagy hézagok voltak), – messzemenő támadási feladattal önállóan tört előre. Feladata volt a börvingesi, hegyfarki, antaloczi. szerednyei, csongori, ungtölgyesi, valamint a további támadási területén még felépülő ellenséges erők visszavetése, a Turjavölgy elfoglalása, megtisztítása és lezárása.

Megjegyzem, hogy szállítóeszközök nem álltak rendelkezésre, kocsik az úttalan terepen csak egyik csoportot követhettek, málhásállatok nem voltak, mert a század hegyi alakulattá még nem volt átszerveve, ezért az emberek az nehéz terepen sokszor hasig érő hóban, maguk vitték a gépeket és a löszert. Az összekötő eszközök teljes hiánya ugyancsak nagyon megnehezítette a széttagoltan előnyomuló század helyzetét.

A páncélelhárító fegyverek teljes hiánya hátrányos befolyását a véletlen szerencse folytán nem érezte. Páncélos támadás csak egy helyen volt s bár ez még meglepően is történt, a század egyik kiváló és vitéz géppuskás irányzója, MOLNÁR László tizedes (jelenleg szakaszvezető) a legnagyobb hidegvérrel, pontosan célozva, acélmagvas lövedékekkel visszafordulásra kényszerítette. (A páncélos járművek gyenge védettségűek voltak.) A jövőt illetően erre természetesen nem alapozhatunk. Orvos csak az Ung völgyében harcoló ungvári helyőrség csapatainál volt. A sebesülteknek az ungvári kórházba való szállítását, amíg a harc a műutak mentén folyt, a századparancsnok parancsnoki gépkocsija végezte. Elengedhetetlen örsönként 1 sebesültvivő járőr. A századnak különösen a támadás kezdetén, súlyos veszteségek árán, kemény küzdelmet kellett folytatni. (Többek közt Hegyfark környékén, az Ungvár–Munkács műút biztosítására kirendelt, úgy számban, mint gépekben túlerőben levő ellenség, rohammal kellett visszavetni a már hetekkel előbb alaposan kiépített védőállásaiból.)

Az a tény, hogy a század, páratlanul ritka és nehéz feladatát teljesen önállóan és rövid idő alatt, eredményesen oldotta meg, nem utolsósorban annak köszönhető, hogy sok tűzgéppel rendelkezett. A gépek zöme nem tartozott szervezetszerűen a századhoz. Úgy kerültek oda, hogy már jóval a támadás előtt igényeltem a zászlóaljparancsnokságtól géppuskákat és golyószórókat, hogy a jóformán nap, mint nap megisméltető cseh és szics provokálásokra mindenkor és azonnal méltó válasz adassék.

Ezek a gépek természetesen hiányoztak volna a zászlóaljnál, s hiányuk kiszámíthatatlan hátránnyal járhatott volna. Szerencsére, hogy mire a zászlóalj – kivéve az 1. puskás századot – megalakult, harci alkalmazására már nem volt szükség. Ilyen szerencsés helyzetre természetesen nem lehet alapozni.”

SÍPOS

²⁹ *Járőrutasítás a Magyar Királyi Határőrség számára.*

³⁰ KATONA

³¹ Loc. cit.

³² Loc. cit.

³³ A trianoni békediktátum utáni magyar határőrizetben valóban Kárpátalja és Észak-Erdély visszatérése nyomán terjedt el a kisörsök alkalmazása. Ez azonban nem jelentette azt, hogy előzmények nélküli lett volna ezen őrzési elem nemzeti határőri-

zetünkben. A dualizmus időszakában a határszéli csendőrség már alkalmazta az úgynevezett nyári őrsöket. A nyári őrsöket a hó elolvadása és leesése közötti időszakban a Kárpátok hágóira telepítették a túristaház jelleggel kialakított épületekben. Téli-re az épületeket lezárták. Nyáron viszont az anyaország személyi állományának erre a célra vezényelt csoportja látott el szolgálatot a nyári őrsön, melynek felszerelését is az anyaország eszközállományából különítették ki és az ellátást is onnan kapta (a szerk.)

PARÁDI: *A határszéli csendőrség.* ; PARÁDI: *Csendőrség a határőrizetben.*

³⁴ KOZMA – HÉJJA – STENACSIK

³⁵ Magyarország 1940–1944-es határa az Északkeleti-Kárpátokban, pontosabban a Keleti-Beszékidekben érte el a történelmi határt, Zemplénorosi községnél. Itt észak-északkeletről egy rövid sávon Lengyelország németek által megszállt területével volt határos hazánk, majd egy hosszabb szakaszon (1940–1941 júliusa között) a Szovjetunióval a Máramarosi-havasok és a Keleti-Kárpátok találkozásáig, Keresztálló csúcsáig. Onnan a határ túloldalán már Románia terült el. A Radnai-havasoktól a Háromszéki-havasokig a határ délkelet felé haladt, majd Musató csúcstól délnyugat, Kommandó községtől nyugati irányban folytatódott. Az Olt és a Feketeügy összefolyása előtt Kököstől északnyugati irányban a székely vármegyék határát szabálytalanul követte az Erdélyt kettéosztó vonal Nyárádtól, ahonnan északnak fordulva egy Kolozstótfalunál végződő fordított U-alakú horpadás ékelődött be az ország testébe. Kolozstótfalutól enyhén északnyugati irányban Jádremetéig futott a határ. Jádremetétől pedig a Király-erdő gerincének ívét északról követte, végül az Alföldön meredeken délnyugati irányt vett, és Kőtegyánál elérte a trianoni határt.

SUBA: A területviasszacsatolások határkijelölő munkálatai 1938-1941. ; SUBA: Magyar-német-szovjet hármashatár kijelölése 1940-ben. ; SUBA: *Magyarország államhatárának változásai 1867-1947.*

³⁶ SOMOGYI ; MÁLNÁSSY

³⁷ 1943. júniusában BÁNFFY Miklós eredménytelenül tárgyalta MANILUVAL.

JUHÁSZ

³⁸ RAVASZ: *Erdély mint hadszíntér 1944.*

³⁹ DOMBRÁDY – TÓTH

⁴⁰ A Székelyföldet keletről a Háromszéki-, a Csíki-, és a Gyergyói-havasok, nyugatról a Hargita és a Görgényi-havasok fogják közre. Ez lehetőséget adott arra, hogy a Székelyföldet az Árpád-vonal déli nyitott szárnyán, mint egy óriási kiterjedésű bástyát alkalmazzák.

SZABÓ

⁴¹ GRECSKÓ

⁴² GOSZTONYI ; ÖLVEDI

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK és KISMONOGRÁFIÁK

- DOMBRÁDY – TÓTH — DOMBRÁDY Lóránd – TÓTH Sándor: *A Magyar Királyi Honvédség 1919-1945.* Budapest, 1987, Zrínyi.
- GOYZTONYI — GOSZTONYI Péter: *A magyar honvédség a második világháborúban.* Budapest, 1992², Európa.
- GRECSKÓ — GRECSKÓ AA.: *A Kárpátokon át.* Budapest, 1977, Zrínyi.
- JUHÁSZ — JUHÁSZ Gyula: *Magyarország külpolitikája 1919-1945.* Budapest, 1988³, Kossuth.
- KOZMA – HÉJJA – STEFANCSIK — KOZMA Endre – HÉJJA István – STEFANCSIK Ferenc: *Katonaföldrajzi kézikönyv.* Budapest, 1993, Zrínyi Kiadó.
- ÖLVEDI — ÖLVEDI Ignác: *Az 1. Magyar Hadsereg története 1944. január 6. – 1944. október 17.* Budapest, 1989, Zrínyi.
- PARÁDI: *A határszéli csendőrség.* — PARÁDI József: *A határszéli csendőrség.* Budapest, 1984, Határőrség.
- PARÁDI: *Csendőrség a határőrizetben.* — PARÁDI József: *Csendőrség a határőrizetben.* Budapest, 2003, Tipico Design. /Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században, 2./
- RAVASZ: *Erdély mint hadszíntér 1944.* — RAVASZ István: *Erdély mint hadszíntér 1944.* Budapest, 2002, Petit Reál Könyvkiadó.
- SOMOGYI — SOMOGYI Endre: *Magyarország és a környező államok katonai földrajza.* Budapest, 1930², Jakab MH Könyvnyomdai Műintézet.
- SZABÓ — SZABÓ József János: *Az Árpád-vonal. A Magyar Királyi Honvédség védelmi rendszere a Keleti-Kárpátokban 1940-1944.* Budapest, 2002, Timp Kiadó.

TANULMÁNYOK

- GÁSPÁR – PARÁDI — GÁSPÁR László – PARÁDI József: A két világháború közötti Magyar Királyság határőrizete a trianoni békeszerződésig 1919. VIII. 7. – 1920. VI. 4. *Zrínyi Miklós Katonai Akadémiai Közlemények.* XXXIII. évf. (1990) 167. sz. 87–100. p.
- KATONA — KATONA Sándor: Portyázás vagy kisőrs rendszer. *Magyar Katonai Szemle,* XI. évf. (1941) 7. sz. 69–74. p.
- MÁLNÁSSY — MÁLNÁSSY Ödön: Csonka Magyarország katonai-földrajzi helyzete. *Földrajzi Közlemények,* LIII. évf. (1925)
- NYITRAI — NYITRAI Károly: Az erődítések és annak jelentősége a határvédelemben. *Magyar Katonai Szemle,* X. évf. (1940) 5. sz. 161–169.
- PARÁDI: A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása. — PARÁDI József: A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása. *Belügyi Szemle,* XXX. évf. (1982) 10. sz. 44–51. p.
- PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti feladatai 1891-1914. — PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti feladatai 1891-1914. *Had-történelmi Közlemények,* CIII. évf. (1988) 1. sz. 56–92. p.
- PARÁDI: A dualizmus közrendvédelmi szervezeteinek jellemzői és — PARÁDI József: A dualizmus közrendvédelmi szervezeteinek jellemzői és tevékenységük tapasztalatai. *Rendvédelem-történelmi Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),*

- tevékenységük tapasztalatai. — II. évf. (1992) 3. sz. 21–28. p. A tanulmány korábbi változata 1991. november 19-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*Tradíció és korszerűség*” című III. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A magyar állam határőrizete a két világháború között. A magyar határőrizeti struktúra változásai a két világháború között. — PARÁDI József: A magyar állam határőrizete a két világháború között. A magyar határőrizeti struktúra változásai a két világháború között. *Főiskolai Figyelő Plusz*, V. évf. (1994) 4. sz. 391–404. p.
- PARÁDI: A magyar állam határőrizete a két világháború között. — PARÁDI József: A magyar állam határőrizete a két világháború között. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, V. évf. (1995) 6. sz. 64–75. p. A tanulmány korábbi változata 1994 októberében, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme*” című VI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A polgári Magyarország határőrizeti szervezetének kialakulása, tevékenységének jellemzői, a két világháború közötti magyar határőrizet változásai. — PARÁDI József: A polgári Magyarország határőrizeti szervezetének kialakulása, tevékenységének jellemzői, a két világháború közötti magyar határőrizet változásai. *Határőrségi Tudományos Közlemények*, (1994) 1. sz. 4–23. p.
- PARÁDI: A magyar határőrizet 1867-1945. — PARÁDI József: A magyar határőrizet 1867-1945. *Határőrségi Tanulmányok*, (1997) 1. sz. különszám. 11–35. p.
- PARÁDI: A magyar állam határőrizeti struktúrájának fejlődése a századfordulótól a második világháborúig. — PARÁDI József: A magyar állam határőrizeti struktúrájának fejlődése a századfordulótól a második világháborúig. *Határőrségi Tanulmányok*, (1999) 5. sz. különszám. 27–48. p.
- PARÁDI: A rendvédelem a közigazgatás és a véderő kapcsolata a kiegyezéstől a második világháborúig. — PARÁDI József: A rendvédelem a közigazgatás és a véderő kapcsolata a kiegyezéstől a második világháborúig. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, X. évf. (2000) 12. sz. 79–87. p. A tanulmány korábbi változata 1999. október 6-án, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*A közigazgatás, a véderő és a rendvédelem kapcsolatának változásai a polgári magyar állam időszakában.*” című XII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A történelmi Magyarország határőrizeti tapasztalatai. — PARÁDI József: A történelmi Magyarország határőrizeti tapasztalatai. In MEZEY Barna (szerk.): *Eckhart Ferenc Emlékkönyv*. Budapest, 2004, Gondolat Kiadó, 357–388. p. /Jogtörténeti értekezések, 28./
- SUBA: A területviisszacsatolások határkijelölő munkálatai 1938-1941. — SUBA János: A területviisszacsatolások határkijelölő munkálatai 1938-1941. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, V. évf. (1995) 6. sz. 98–103. p. A tanulmány korábbi változata 1994 októberében, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme*” című VI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SUBA: Magyar-német-szovjet hármashatár kijelölése 1940-ben. — SUBA János: Magyar-német-szovjet hármashatár kijelölése 1940-ben. *Geodézia és Kartográfia*, LIII. évf. (2001) 7. sz. 31–33. p.
- SUBA: Határcsendőr zászlóaljok 1919-1921. — SUBA János: Határcsendőr zászlóaljok 1919-1921. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, XII. évf. (2007) 15. sz. 182–191. p. A tanulmány korábbi változata 2001. november 6-án, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*Az európai és a magyar rendvédelem a XIX-XX. században*” című XV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SUBA: Határvadászok és az „1000 éves határ”. A Magyar Királyi Határvadászok szerepe a magyar-román határvonal Kárpátokban lévő szakaszának felülvizsgálatában 1941-ben. — SUBA János: Határvadászok és az „1000 éves határ”. A Magyar Királyi Határvadászok szerepe a magyar-román határvonal Kárpátokban lévő szakaszának felülvizsgálatában 1941-ben. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, XII. évf. (2007) 15. sz. 205–211. p. A tanulmány korábbi változata 2001. november 6-án, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*Az európai és a magyar rendvédelem a XIX-XX. században*” című XV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SUBA: A magyar katonai vezetés elképzelése a határbiztosító csapatok megszervezésére 1918-ban. — SUBA János: A magyar katonai vezetés elképzelése a határbiztosító csapatok megszervezésére 1918-ban. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, XIII. évf. (2007) 16. sz. 121–127. p. A tanulmány korábbi változata 2002. november 13-án, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*A rendvédelmi szakképzés története*” című XVI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

SUBA: A honvédelmi határszolgálat. — SUBA János: A honvédelmi határszolgálat. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XIII. évf. (2007) 16. sz. 128–139. p. A tanulmány korábbi változata 2002. november 13-án, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „A rendvédelmi szakképzés története” című XVI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

CIKKEK

Az ország területének védelmi célú — Az ország területének védelmi célú előkészítése. *Hadtudományi Tájékoztató*, VIII. előkészítése. évf. (2002) 3. sz. 8. p.

SIPOS — SIPOS Lajos: Határvadász portyázó század harcai Kárpátalja visszafoglalásában. *Magyar Katonai Szemle*, XI. évf. (1941) 9. sz. 630. p.

REGISZTRÁLT KÉZIRATOK

Parádi: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914.* — PARÁDI József: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914.* Bölcsészdoktori disszertáció. (ELTE-BTK). Budapest, 1985.

PARÁDI: *A magyar állam határőrizete 1920-1941.* — PARÁDI József: *A magyar állam határőrizete 1920-1941.* Kandidátusi értekezés. (MTA). Budapest, 1990.

SUBA: *Magyarország államhatárának változásai 1867-1947.* — SUBA: *Magyarország államhatárának változásai 1867-1947.* Ph.D. disszertáció. (ELTE-BTK). Budapest, 2003.

LEVÉL-IRAT ÉS DOKUMENTUMTÁRI GYŰJTEMÉNYEK

HL-HM C. — HL-HM C. Hadtörténelmi Levéltár Honvédelmi Minisztérium convolutuma (gyűjteménye).

SZABÁLYZATOK

Honvédelmi határszolgálati utasítás a Magyar Királyi Honvédség, a Magyar Királyi Csendőrség, a Magyar Királyi Rendőrség, a Magyar Királyi Pénzügyőrség és az Állami Erdészet számára. — *Honvédelmi határszolgálati utasítás a Magyar Királyi Honvédség, a Magyar Királyi Csendőrség, a Magyar Királyi Rendőrség, a Magyar Királyi Pénzügyőrség és az Állami Erdészet számára.* Budapest, 1940, Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium.

Harcászati szabályzat.

Harcászati szabályzat. Budapest, 1940, Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium.

Járőrutasítás a Magyar Királyi Határőrség számára.

Járőrutasítás a Magyar Királyi Határőrség számára. Budapest, 1934, Magyar Királyi Pénzügyminisztérium.

JOGSZABÁLYOK

1921/XXXIII. tc.

— 1921/XXXIII. tc. az Északamerikai Egyesült Államokkal, a Brit Birodalommal, Franciaországgal, Olaszországgal és Japánnal, továbbá Belgiummal, Kínával, Kubával, Görögországgal, Nikaraguával, Panamával, Lengyelországgal, Portugáliával, Romániával, a Szerb-Horvát-Szlóven Állammal, Sziámmal és Cseh-Szlovák Országgal 1920. évi június hó 4. napján a Trianonban kötött békeszerződés becikkelyezéséről.

Technikai rövidítések a jegyzetekben

ELTE-BTK = Eötvös Lóránt Tudományegyetem Bölcsész-tudományi Kar
MTA = Magyar Tudományos Akadémia
tc. = törvénycikk (törvény)

RECENZÍÓK

CSIIHA Gábor

A szolgálati viszonyt és a rendfokozatot érintő mellékbüntetések Magyarországon a XIX–XXI. században

A tanulmány átfogó képet ad a magyar katonai (mellék)büntetések és egyéb, „katonai hatású” mellékbüntetések jogtörténeti fejlődéséről, történeti időszakonkénti alkalmazásokról. Felvázolásra kerülnek a katona büntető anyagi jogi fogalmának változásai. A pönalizációs gyakorlat feltérképezésénél bemutatást nyernek a honvédség, valamint az egyéb állami fegyveres őrtestületek állományának szolgálati viszonya keletkezésének, megszüntetésének a témához köthető egykori illetve időszerű rendelkezései továbbá a magyar katonai(testületi)rendfokozati rendszer a büntetőjog tükrében.

DAVOLA József

Magyar rendfenntartók a világban

A XIX–XX. századi békefenntartói missziókban megvalósuló magyar részvételtől nyújt tájékoztatást a tanulmány. A jegyzetekben miniatűr glosszárium található, amely a téma legfontosabb fogalmainak a definícióit tartalmazza.

A modern értelemben vett magyar békefenntartás története az Osztrák-Magyar Monarchia időszakára nyúlik vissza. Mivel a HABSBERG-birodalom nagyhatalom volt, nem maradhatott ki a békefenntartói tevékenységekből, különösen akkor nem, ha arra a közvetlen közelében – például a Balkánon – került sor, vagy a képviselője közvetlenül érintett volt benne, mint Kínában.

1897-ben Kréta szigetén, majd 1900-ban Kínában, később 1902-ben az akkori Madagaszkáron, végül pedig 1913-ban Albániában teljesítettek békefenntartói szolgálatot magyar katonák, mint az Osztrák-Magyar Monarchia küldöttei.

A macedón és albán területen megvalósuló missziókban a Magyar Királyi Csendőrség tisztjei is részt vettek. Az ő szakmai ismereteik és gyakorlatuk volt a legjobban alkalmazható a békefenntartói missziókban.

A két világháború között, majd a párizsi béke után sokáig nem került sor magyar részvételre a békefenntartásokban. A XX. század második felében a magyarok számára a sor t a vietnami békefenntartás nyitotta meg. Ezt követően fokozatosan gyarapodott a magyar részvétel a nemzetközi békefenntartói missziókban.

A tanulmányhoz mellékelt táblázat szerint 1897-től 2002-ig 38 békefenntartói misszióban vettek részt a magyar állam részéről delegált személyek. A delegáltak döntő többsége a magyar fegyveres szervezetek tagjai köréből került ki.

FORRÓ János

A Kádár-rendszer rendvédelmi szervezetei a BM Karhatalom és a Készenléti Rendőr Ezred

A KÁDÁR-rendszer rendvédelme a magyar rendvédelem-történet sajátos időszakának tekinthető. A magyarországi pártállam rendvédelme nemzeti hagyományainkkal szakító, a keleti mintát követő, a diktatórikus hatalomgyakorláshoz igazodó struktúrát és metódust alakított ki. A KÁDÁR rendszer rendvédelme nagy apparátussal, tekintélyes költségvetéssel és „rugalmas” jogszabályi keretek között szilárd közbiztonságot hozott létre, amely azonban egyben a politikai diktatúra eszköze is volt. Az igazsághoz azonban az is hozzátartozik, hogy a keleti ihletésű, diktatórikus magyar rendvédelmi modell folyamatos változásokon esett át. Ezek a módosítások pedig a magyar és az európai hagyományokhoz visszatérés irányába mutattak, bár nem érték el a korábbi magyar, illetve a korabeli nyugat-európai állapotokat.

FORRÓ János

Magyar rendvédelem 1867–1968

A szerző tanulmányában a polgári magyar állam és a magyar pártállam rendvédelmi rendszerét tekinti át. Nem von le következtetéseket, nem végez összehasonlításokat, azonban mindkét időszakra vonatkozóan azonos szempontrendszer szerint vizsgálja a korszak rendvédelmét. A következtetéseket az olvasónak kell levonnia, ami nem is olyan egyszerű, hiszen két – alapjaiban különböző – rendvédelmi modelltől van szó. A tanulmány elolvasása nyomán azonban nyilvánvalóvá válik, hogy egyes jellemzők önkényes kiragadásával nem lehet minősíteni egy rendvédelmi típust. A teljes modell átfogó elemzése nyomán lehet ítéletet mondani. A kiragadott elemek szerinti minősítés tévút. A tanulmány tartalmazza azokat a legfontosabb információkat, amelyek alapján az olvasók következtetéseiket kialakíthatják.

LÓRINCZ József

Börtönügyünk a hanyatló Kádár korszakban

A magyar rendvédelem elhanyagolt területét a büntetés-végrehajtás helyzetét mutatja be a szerző a hetvenes évektől a rendszerváltásig. E szakterületet az állam vezetése a vizsgált időszakban elsősorban a finansziális támogatás tekintetében hanyagolta el. A börtönügy terén a szellemi alkotó munka azonban a korábbi időszakhoz képest felvirágzott. Az állami vezetés pedig többször is kísérletet tett a szakterület hiányosságainak kiküszöbölésére, azonban az anyagi támogatás elmaradása miatt ezek a kezdeményezések csupán részleges eredményeket hozhattak. A szerző szemléletesen érzékelteti, hogy a keleti blokk nyitása milyen folyamatokat gerjesztett a magyar büntetés-végrehajtásban, amelyre a rendszerváltás utáni büntetés-végrehajtás támaszkodhatott.

LÓRINCZ József

Börtönügyünk a rendszerváltozás időszakában

A szerző tanulmányában a pártállamtól örökölt magyar börtönhelyzet fejlesztésének nehézségeivel és eredményeivel foglalkozik. A korabeli magyar börtönügy fejlesztésének egyik kulcskérdése volt az Európai Unióval megvalósítandó jogharmonizáció. A jogharmonizáció ugyan végbement azonban számos olyan megoldásra váró témakör keletkezett, amely a további jogfejlesztés számára bőven hagyott teendőket. A rendszerváltás utáni Magyarország börtönpopulációja sajnálatos módon nem a csökkenés, hanem a gyarapodás irányába hatott, amely tovább növelte a feszültséget a vonatkozó jogszabályok és azok gyakorlati megvalósulása között. A szerző azt a konklúziót vonja le, hogy a magyar börtönügy fejlesztése a materiális feltételek javításával valósítható meg.

PARÁDI József**Kontinuitás és újrakezdés a XIX–XX. századi magyar rendvédelemben**

A szerző a kiegyezéstől a rendszerváltásig terjedő időszak magyar rendvédelem-történetét tekinti át. Tanulmányában három kérdésre igyekszik választ adni.

1. A vizsgált időszak magyar rendvédelme valóban az újrakezdések sorozata volt?
2. Miért került sor újrakezdésekre és mi volt azok lényege?
3. Mi az újrakezdések hatása, a kontinuitás haszna?

A szerző legfontosabb konklúziójának az tekinthető, hogy a magyarországi rendvédelmi modelleket nem lehet az állam egészétől elvonatkoztatva eredményesen vizsgálni. Az állam jellegének átforgalmazása nem nélkülözheti a rendvédelmi alrendszer módosítását. A magyarországi rendvédelmi rendszer lényeges változásai döntően nem a szakmai fejlődés eredményei, hanem politikai változások következményei.

PARÁDI József**Rendvédelem-karhatalom 1867–1945**

A szerző a polgári magyar állam rendvédelmi modelljében vizsgálja a karhatalom témáját. Tanulmányában négy kérdésre keres választ:

1. a karhatalom fogalma;
2. a karhatalmi teendők ellátásában az állam mely szervezetei vettek részt;
3. a korabeli rendvédelmi testületek milyen arányban hajtottak végre karhatalmi feladatokat;
4. a rendvédelmi szervezetek karhatalmi tevékenységben való részvételének okai?

A szerző tanulmányában megtingat néhány olyan előítéletet, amely a magyar rendvédelem testületeihez tapadt.

PARÁDI József**A polgári magyar állam rendőrségei 1867–1945**

A szerző 1867-től 1945-ig vizsgálja a témát. A dualizmus időszakában a rendőrségek döntően – városi rendőrségek lévén – az önkormányzatok közvetlen irányítása alá tartoztak. Ez a helyzet hasonló volt az Osztrák Császárság rendőrségeihez. Az első világháború és az 1918–1919-es magyarországi forradalmak nyomán a megcsönkített Magyar Királyságban a rendőrségeket a központi államhatalom közvetlen irányítása alá vonták. Működési területük azonban továbbra is a városok hatósági területével egyezett meg. Az ügyvezetett rendőrség államosításban mintának a fővárosi rendőrséget tekintették, amely 1872-től ideiglenesen, majd 1882-től véglegesen a kormány közvetlen irányítása alá került. A rendőrségek államosításával ugyan elvesztette önállóságát az 1903-ban alapított és 1906-tól működő határrendőrség, azonban az új Magyar Királyi Államrendőrségben önálló szervezeti formában és hatáskörrel működhetett tovább a trianoni határokon a határrendőrség utódszervezete. A rendőrség mint szervezeti típus a vizsgált időszakban megerősödött és a központi hatalom közvetlen irányítása alá került, ily módon fölzárkózott a Magyar Királyi Csendőrség mögé.

SUBA János**A trianoni határ északi határszakaszának határjellegétől való megfosztása 1938-ban**

A trianoni békediktátum igazságtalan jellegétől már könyvtári kötet jelent meg. Az elvakult sovíniszták, illetve más érdekcsoportok szolgálatában álló történelemhamisítók kivételével aligha akad ma már józan gondolkodású ember, aki e békediktátum igazságtalan voltát kétségbe vonná. Ennek ellenére kevesen foglalkoztak a békediktátum által kijelölt határ kitűzésének témájával, amely a szerző munkásságát alkotja. Különösen ritka a magyar kultúrkörben továbbá ezen határok egy része a megszüntetésének szakmai szempontok szerinti vizsgálata. A tanulmány ezen ritka alkotások közé tartozik.

SUBA János**Magyarország északi határszakaszának redemarkációs munkálatai 1947–1953**

Magyarország területének csaknem kétharmadát, lakosságának mintegy felét elcsatoló trianoni békediktátumot, amely a magyar nemzet közel egyharmadát a szülőföldjére kiterjesztett idegen állam által elnyomott kisebbségi sorba taszította és az országot kiszolgáltatott helyzetbe hozta a második világháború után a győztes hatalmak új békeszerződés formájában megerősítették. Ebből fakadóan a trianoni határok visszaállítására került sor, melyet a szovjet irányítás alatt álló közép-európai pártállamok valósítottak meg. A redemarkáció szakmai munkálatainak történetét dolgozta fel a szerző írásában.

SZABÓ József**Határvadász zászlóalj a Keleti Kárpátok védelmi rendszerében 1940–1944**

A magyar határőrizet és a határvédelem érdekes és tanulságos időszakát vizsgálta az erdélyi Székely Határvédelmi Erők és az Árpád-vonal működésének tanulmányozása során a szerző. Példaértékű, ahogyan a határok őrzését és védelmét a földrajzi, technikai lehetőségeket hasznosítva, a harcvezetés tapasztalatait alkalmazva a lakosság elszántságára alapozva megszervezte a korabeli magyar vezetés. Ezzel Európa egyik legmagasabb katonai szaktudását megvalósító Wehrmacht szakembereinek az elismerését is kivívták. A rendszer a gyakorlatban is jól megállta a helyét, hiszen 1944–1945-re a Vörös Hadsereg már élvonalbeli haditechnikával és jelentékeny tapasztalattal rendelkező haderő volt, amely kénytelen volt megtorpanni a magyar határvédelmi rendszerrel. A székely határőrök és az Árpád-vonal azonban nyilvánvalóan nem fordíthatta meg a háború menetét. Ez azonban nem csorbítja a korabeli határőrizet és határvédelem vitathatatlan eredményeit.

**A „Rendvédelem-történeti Füzetek” (Acta Historiae Preasidii Ordinis) HU ISSN 1216-6774
tudományos periodika szerkesztőségének kéziratokkal szemben támasztott igénye**

1. Olyan kéziratokat fogadunk el, ami megfelel az „első közlés” kívánalmainak.
2. A tudományos művekkel szembeni igénytámasztásnak megfelelő alkotásokat közlünk. Hivatkozási jegyzetek nélküli kéziratot és hiányos, illetve pontatlan hivatkozásokat általában nem közlünk!

3. Végleges szövegű kéziraatra tartunk igényt, mert a leadott kéziratban szerzői korrekcióra már nem nyílik lehetőség. Konferencia-előadásokat, azok kivonatait stb. nem közlünk. A konferencia-előadás előzménnyel rendelkező tanulmányokat ugyanazon feltételekkel közöljük, mint az ilyen előzményekkel nem rendelkező alkotásokat. A szerkesztőség által a kiadói tervbe felvett teljes tanulmányokat (szöveg, jegyzetek, mellékletek, stb.) független lektor – szükség esetén lektorok – véleményezik. A lektori észrevételek elfogadásával, a szerző és a lektor közötti megállapodás alapján kerül sor az alkotások publikálására.

4. A kéziratokhoz 600 és 1000 karakter közötti terjedelmű rezümét is kérünk.

5. A szerkesztőség fenntartja magának a jogot arra, hogy a szövegben stílári változtatásokat eszközöljön, illetve a hivatkozási jegyzeteket kiegészítse, továbbá véleményének helyt adjon az írásban, a szerkesztőség feltüntetésével. A szerkesztőség hozzá érkezett kéziratokat és tartozékait nem őrzi meg, és nem küldi vissza, de az elfogadásról, illetve elutasításukról értesíti a szerzőket. A közlésre elfogadott kéziratok szerzőinek a szerkesztőség tiszteletpéldányt küld.

6. Periodikánkban az évszázadokat – az idézetek, címek kivételével – római számmal jelöljük.

7. A szövegben előforduló neveket mindig teljességre törekvően kell feltüntetni akár személy, intézmény, vagy földrajzi névről van szó. Személyneveknél a vezetéknev és keresztnév mellett a kérdéses időpontban érvényes nemesi rangot, rendfokozatot, illetve beosztást is fel kell tüntetni együttesen a szerzett címmel pld. doktorátus stb. A helységneveknél mindig a magyar nevet kell feltüntetni. Ha más neve is van, és azt a közlendő érthetősége megkívánja, akkor az idegen nyelvű nevet zárójelben kell a magyar név mögött feltüntetni. Intézmények esetében a teljes hivatalos nevet kell használni, mögötte zárójelben a rövidített nevet.

8. A publikálásra küldött anyagokkal szembeni technikai elvárások. **Margó:** 2 cm, a kötésnél 3 cm.

Bekezdések tabulátorral beállított bekezdés nem felel meg a kívánalmaknak, csak a bekezdés formátumban beállított bekezdést fogadunk el:

- nagy bekezdés 0,75 cm;
- kis bekezdés 0,32 cm;
- címek után tompa bekezdések;
- felsorolások kisbekezdésként, egységesen gondolatjellel;
- bekezdések között sor nem marad ki.

Betűk:

- Times New Roman;
- méret 11-es, jegyzetekben, továbbá a recenzióknál 9-es.

Címek:

- tanulmánycímek sorközépen, alattuk is felettük is sor marad ki, tanulmánycímekbe a szerzők neve is beleértendő;
- fejezetcímek balra zárva, számozás esetén szám a cím előtt, csak felettük marad ki sor alattuk nem;
- címek vastagítva, mellékcímek döntve is;

Hivatkozások:

- végjegyzetként a tanulmányok szöveges részét követően;
- szövegben felsőindexben vastagítva;
- végjegyzetben felsorolásként;
- a tudományos közlés igényeinek megfelelően.

Személynevek: családi név kapitálchen-ben.

Jogszabályok:

- törvény = évszám / a törvény római száma tc. rövidítéssel és a cím;
- rendelet = rendeletszám / évszám a kiadó szervezet rövidítésével, majd a cím.

Mellékletek:

- a jegyzetek után;
- minden mellékletnek címe és száma van (cím: sorközépen döntve és vastagítva, szám: jobb felső sarokban döntve, a számozás római számmal);
- a melléklet alján a forrás megjelenítése az egyszerűsített bibliográfiai leírás szabályainak megfelelően;
- több melléklet esetén – a mellékleteket megelőzően – mellékletek jegyzékét kell elhelyezni, amely a mellékletek számát, címét és oldalszámi elhelyezkedését tartalmazza;
- a mellékletek jegyzékének írásmódja megegyezik a felsorolásokéval.

9. A kéziratok szövegében ábrák, diagrammok, táblázatok képek stb. nem helyezhetők el. Azokat mellékletként kell a szöveghez csatolni. A mellékletekről mellékletek jegyzékét kell készíteni. Valamennyi mellékletnek címet kell adni, és a mellékleteket római számozással kell megszámozni. Minden melléklet végén fel kell tüntetni a melléklet elkészítéséhez felhasznált források bibliográfiai adatait. A szövegben a mellékletre zárójelben elhelyezett római számokkal kell utalni.

10. A hivatkozási jegyzetszámokat a szövegben felső indexben és vastagítva kérjük elhelyezni. A jegyzetekben a mű szerzője és címe mellett a kiadás helyét, idejét és a kiadót is kérjük feltüntetni.

- A szerző családi **nevét** kapitálchen betűvel szedjük. Több szerzős mű esetén a nevek közé gondolatjelet helyezünk. Csak a szerző nevét (vezeték és keresztnév) közöljük, tudományos és oktatói fokozatok, rangok, címek, tisztségek és beosztások közlése nélkül. A szerzői álnevet a szerző neve után közvetlenül szögletes zárójelben tüntessük fel. Gyűjteményes mű szerkesztőjének neve után kerek zárójelben a (*szerk.*) formulát használjuk függetlenül attól, hogy a műben főszerkesztőként vagy felelős szerkesztő stb. tüntették fel. A gyűjteményes kötetek egy tanulmányának jelölésekor először a tanulmány szerzőjének nevét kell közölni, majd a címet kurziválás nélkül, ezt követően az „In” szócska (mivel mondatkezdő szónak minősül, ezért nagy kezdőbetűvel kezdődik, utána pedig nem teszünk pontot vagy kettőspontot) után a bibliográfiai tételt. Amennyiben az idézni kívánt tanulmány szerzője azonos a kötet szerkesztőjével, akkor az „*ugyanő*” szó rövidített változatát „*uő*” kell használni az „*In*” szócskát követően. Háromnál több szerző esetén csak az első szerző nevét közöljük, majd utána a latin „*et alii*

= és mások” rövidített változatát „et al.” írjuk. Háromnál több szerzős mű esetén – amennyiben az egyik szerző egyben a mű szerkesztője is – az ő nevét kell feltüntetni egyedül. Másodlagos szerzőségi adatokat a jegyzetekben indokolt esetben célszerű feltüntetni. A másodlagos szerzőségi adatokat a cím után kell elhelyezni. A fordította, sajtó alá rendezte, illusztrálta, utószót írta stb. jelölést követi(k) a másodlagos szerzői tevékenységet végző személy(ek) neve(i). Amennyiben a hivatkozott mű szerzőjét és szerkesztőjét a kiadványon nem tüntették fel az adatközlés a mű címével kezdődik. Újra hivatkozás esetén elégséges a szerző vagy szerkesztő vezetéknevének feltüntetése.

- A szerző vagy szerkesztő nevét követően kettőspont után következik a **mű címe**. A címet és az alcímet – ha van – kurziváltan kell szedni. A sorozatcímet mindig a bibliográfiai leírás végén ferde zárójelben kell közölni, kurziválás nélkül. A cím, alcím és sorozatcím után pont kerül. Több kötetes művek esetén a cím után következnek a kötetszám pl. 1.köt. ezt követően pedig a kötetcím kurziváltan a végén ponttal. Ha egy kiadvány sok kötetből áll, vagy a kötetnek szerkesztői vannak, a köteteket analitikusan, kötetre lebontva kell szerepeltetni, ahol – a kiadvány átfogó jelölése (a kiadvány címe kurziváltan, a kiadás helye és a kiadó) után – kötetenként kerül feltüntetésre a kötet sorszáma, a címe, a szerkesztő neve és a kiadás ideje. Míg a befejezetlen, több kötetes műre történő hivatkozás esetén a befejezetlenség tényére és a kötetszám és a kiadás évszáma után elhelyezett nagy kötőjellel kell utalni. Gyűjteményes kötetek és periodikumok esetében csak a kötet, illetve a periodikacím kurziváljuk. A periodikacím a hivatkozott mű szerzőjének és címének feltüntetése után következik. Periodikumok esetében a folyóirat szerkesztőjének a jelölése elmarad. Idegen nyelvű műre történő hivatkozás esetén ugyanazon adatokat, ugyanazon sorrendben kell közölni, mint a magyar nyelvű alkotás esetében. Az eltérés csupán annyi, hogy a cím magyar fordítását szögletes zárójelben közöljük az eredeti nyelvű cím után. A bibliográfia tétel többi elemének a fordítása nem szükséges. Az idegen nyelvű címet kurziváljuk. Amennyiben idegen nyelvű műről magyarra fordított alkotásra hivatkozunk a szerző neve után a magyar nyelvű cím következik kurziválva, majd – szögletes zárójelben – a mű idegen nyelvű címe. Ezután pedig a „Ford.” rövidítés után a fordító neve. A hivatkozás többi része mindenben megegyezik a magyar nyelvű alkotásokéval. Gyűjteményes kötetek és periodikumok címeit általában nem fordítjuk le. Ezen kiadványban közzé tett alkotások címei esetében pedig ugyanúgy kell eljárni, mint a monográfiáknál.

- Mű címét követően kerül sor a **kiadás helyének** a feltüntetésére. A kiadás helyének – amely minden esetben a településnév – feltüntetését vesszővel zárjuk. Amennyiben a kiadványon nem szerepel a kiadás helye, ezt a tényt a latin *sine loco* = *hely nélkül* kifejezés rövidítésével *s. l.* jelöljük. Periodikum esetében a kiadás helyének feltüntetése elmarad. A periodikum kurzivált neve után, vesszőt követően, majd zárójelben a kiadás évszámának a feltüntetése következik. Kéziratokra történő hivatkozások esetében a szerző és a cím után a kézirat jellegének (disszertáció, dokumentáció, kézirat, kandidátusi értekezés stb.) a rögzítése történhet. A kézirat jellegének jelölése után zárójelben jelölhető az intézmény neve, ahol a kézirat készült. Ezt követi a „Kézirat.” megjegyzés után a létrehozás helységének, majd a létrehozás évének a jelölése.

- A kiadás helyét követi a hivatkozásban a **kiadás évszáma**. A kiadás évszáma után – ugyanúgy, mint a kiadás helye után – vesszőt írunk. Amennyiben a műben nem tüntették fel a kiadás idejét, azt latin *sine anno* = *év nélkül* kifejezés rövidített változatával *s. a.* kell helyettesíteni. Kéziratok esetében a kézirat létrehozásának évszámát – a létrehozás helységének jelölését követően – rögzítjük. Periodikumok esetében a kiadás évszámát követően a folyóirat számát jelöljük arab számmal pl. (1996) 1. sz. Amelyik periodikumon feltüntetjük ott az évfolyamszámot is jelölni kell. Ebben az esetben a periodikum címe utáni vesszőt követően az évfolyam római száma következik ponttal és az évfolyam szó rövidítésével „évf.,” majd a kiadás évszáma zárójelben és a lapszám arab számmal és ponttal, utána pedig a szám szó rövidítése sz.

- A hivatkozások bibliográfiai adataiban a következő elem a **kiadó** jelölése. A kiadó neve után vesszőt teszünk. Periodikumok esetében a kiadót nem jelöljük. Kéziratok esetében a kiadó feltüntetésére értelemszerűen nem kerülhet sor. Amennyiben a műben nem szerepel a kiadó, azt a latin *sine nomine* = *kiadó nélkül* kifejezés rövidített változatának *s. n.* kell helyettesíteni.

- A hivatkozások végén az **oldalszámok** állnak. Amennyiben a hivatkozást sorozatcím zárja a sorozás címe ferdé zárójel után következnek az oldalszámok. Az oldalszámok jelölésére a latin *pagina* szó rövidítését *p.* használjuk. Az oldalszámok tekintetében hivatkozhatunk egy oldalra pl. 45. p. vagy egy intervallumra pl. 65–78. p.

- **Újra hivatkozásnál** a latin *opus citatum* = *idézett mű* rövidítését *op. cit.* használjuk. Újra hivatkozásoknál a szerző vagy szerkesztő vezetéknevét követően, kettőspont után következik az *op. cit.* ha a teljes műre hivatkozunk. Amennyiben meghatározott oldalak képezik a hivatkozás tárgyát, az oldalakat kell feltüntetni az *op. cit.* után ugyanúgy, mint az előző hivatkozásnál. Ha az újra hivatkozott művön nem tüntették fel sem a szerzőt, sem a szerkesztőt, a cím rövidített változatát használjuk. Ugyanazt a rövidített címet használjuk, de már a szerző vezetékneve után az *op. cit.* jelölés helyett, ha a szerzőnek több művére hivatkozunk újra. Amennyiben két egymást követő jegyzetben ugyanarra a műre hivatkozunk a latin *loco citato* = *ugyanott* kifejezés rövidített változatát *loc. cit.* használjuk. Pl. *loc. cit.* 23. p. Ha két egymást követő jegyzetben ugyanannak a szerzőnek két különböző művére hivatkozunk akkor a latin *idem* (*nőnemben*) *eadem* = *ugyanő* rövidítést használjuk a szerző neve helyett. Utalások esetében a *vesd össze* kifejezés rövidített változatát *v. ö.* használjuk. Ha például valaki a 19. jegyzetben az 5. sz. jegyzetre utal, akkor a 19. v. ö. 5. jegyzettel rövidítést használja. A kéziratokkal szembeni igényekben rögzített rövidítések mellett alkalmazott rövidítések oldását a hivatkozások végén jelmagyarázat formájában kell feloldani. Ebbe kerülhetnek bele a rövidített címek is.

- **Jogszabályra hivatkozásnál** az adott jogszabály évszáma és száma mellett kérjük feltüntetni a jogszabály pontos címét is.

- **Ha a hivatkozott anyag az Internetről vagy más, publikus hálózatról származik vagy azon is elérhető**, akkor az adott elérési utat teljes formában, (pl. <http://www.domain.net/cikk.htm>) a hivatkozás legvégén, a „Web:” megjegyzés kezdettel kérjük feltüntetni. Egy hivatkozás esetén több webhely is feltüntethető, vesszővel elválasztva. Az internetes adatok önmagukban nem elégségesek és nem helyettesíthetők a klasszikus bibliográfiai adatokkal.

11. A kéziratokat Microsoft Word program szerint számítógéplemezen rögzítve, és egy printelt példányban, vagy az email címünkre küldve fogadjuk el.

12. Kiemelés vastagítással történik.

13. A szerzőkről szerzői jegyzék készül, amely az impresszum mellett kerül feltüntetésre. Ezért kérjük, hogy a szerzők a „szerzői űrlapot” érelemszerűen kitöltve juttassák el a szerkesztőség címére. A szerzőknek lehetőségük nyílik arra is, hogy úgynevezett írói álnéven jelentessék meg alkotásukat. Nem publikus céllal – a szerkesztőség számára – ebben az esetben is kérjük a szerző vezeték és keresztnévének a feltüntetését. A szerzőkkel való kapcsolattartás lehetősége érdekében kérjük a szerzők telefon- és faxszámait, illetve az email és posta címeit pontosan feltüntetni.

14. A szerzőknek a szerkesztőség szerzői honoráriumot nem fizet. A szerzők alkotásuknak a szerkesztőséghez küldésével elfogadják, hogy művük a kiadványban megjelenjen.

SZERZŐI ŪRLAP

A szerzői űrlap kitöltését azért kéri periodikánk szerkesztősége, hogy zökkenőmentes kapcsolatot tartasson a szerzőkkel. A szerzők által feltüntetett rangokat fogja a periodika közölni, ha azok relevánsak a szerzői űrlapon rögzített címek típusaival. A periodikában a szerzők rangjai kizárólag a szerzőket felsoroló jegyzékben kerülnek feltüntetésre. Az űrlap kitöltése a későbbi esetleges jogviták tekintetében is fontos, hiszen a periodikánknak nem áll módjában szerzői honorárium fizetése.

Név :

Írói álnév :

Tanulmány címe :

.....

Lakcím :

Telefon : Fax :

Mobil : E-mail :

Munkahely neve :

Munkahely címe :

Telefon : Fax :

A nevem mellett az alábbi rangok, címek, fokozatok feltüntetéséhez járulok hozzá:

Rendfokozat* :

Tudományos fokozat* :

Oktatói fokozat* :

Tudományos közéletben betöltött tisztségek :

.....

.....

Kitüntetések** :

.....

Tanulmányom közlését térítésmentesen biztosítom a Rendvédelem-történeti Füzetek számára. Engedélyem a magyar nyelvű kiadásra vonatkozik, amely a periodikában vagy az ahhoz kapcsolódó kiadványokban több ízben is megjelenhet, szerzői honoráriumról véglegesen és visszavonhatatlanul lemondok.

Kelt:, 20

.....
alíírás

* Több rendfokozatot, illetve tudományos és oktatói fokozatot abban az esetben közlünk, ha azok több tudományágban születtek, illetve több intézményhez kapcsolódnak.

** A periodika fenntartója – Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság – által a szerző számára adományozott kitüntetések a szerkesztőség automatikusan feltünteti, mivel azok a rendvédelem-történet műveléséhez kapcsolódóan kerültek adományozásra.

SZERZŐI ADATLAP

Név :

Postacím :

Telefon : Fax :

Mobil : E-mail :

Szi. :

Iv. :

Nyt. :

Tf. :

Of. :

Tsz. :

Tkf. :

K. :

Ho. :

W. :

Hozzájárulok ahhoz, hogy az adatlapban szereplő adataim – az elérhetőségeim kivételével – publikálásra kerüljenek.

Kelt:, 20.....

alíírás

Jelmagyarázat: Szi. = Születés ideje; Iv. = Iskolai végzettsége (legmagasabb); Nyt. = Nyelvtudása (elégséges a beszélt nyelv feltüntetése); Tf. = Tudományos fokozata (Tudományáganként a legmagasabb fokozat a tudományág feltüntetésével. Függetlenül a jelenleg hatályos jogi szabályozástól, tudományos fokozatként kérünk feltüntetni minden tudományos rangot, amelyet nem diplomaszerezési eljárás keretében szereztek); Of. = Oktatási fokozat (A legmagasabbat kérjük feltüntetni); Tsz. = Tagságok szervezetekben; Tkf. = Tudományos közéleti tisztségek; K. = Kítettetései; Ho. = Hobbijai; W. = saját, személyes weboldala.

Amennyiben az úrlapon szereplő egyes rovatok terjedelme szükségesnek bizonyulna tetszés szerinti pótlap csatolható.

Összesített tartalom

A rendvédelem fejlődése a XIX–XX. században

I. évf. (1991) 1. sz.

URBÁN Aladár: Az 1848/49-es szabadságharc rendvédelmi testületei.	7. p.
ZACHAR József: Az Osztrák-Magyar Monarchia örökös tartó-mányinak rendvédelmi testületei.	17. p.
PARÁDI József: A dualista Magyarország rendvédelmi testületei és az önkormányzatok kapcsolata.	30. p.
SZAKÁLY Sándor: Néhány gondolat a volt Magyar Királyi Csendőrségről.	38. p.
MOKÁNY József: Elméleti és tudományos igényű tevékenység a magyar rendvédelmi szerveknél 1867–1945.	45. p.

A rendvédelem-történet kutatásának, feldolgozásának és oktatásának időszzerű kérdései

I. évf. (1991) 2. sz.

KIRÁLY Béla: A hadtörténelmi oktatás bevezetése az Egyesült Államokban és az amerikai hadtörténelem néhány kiemelkedő eseménye.	7. p.
SZABÓ Miklós: A hadtörténelem oktatásának helyzete és feladatai a magyar honvédség katonai tanintézeteinél.	21. p.
KESERŰ István: A Szemere Bertalan Rendvédelem-történeti Társaság és a rendvédelem-történeti oktatás.	25. p.
PARÁDI József: A rendvédelem-történeti tantárgy a Rendőrtiszti Főiskola oktatási rendszerében és a rendvédelem-történeti kutatás jövőbeni feladatai.	29. p.
ÖRY Károly: A helyes magyarság- és nemzettudat kialakításának lehetőségei a rendőrtiszti képzésben.	37. p.
TÓTH Tihamér: A rendvédelem intézményrendszerének kialakulása és fejlődése.	41. p.

Tradíció és korszerűség

II. évf. (1992) 3. sz.

URBÁN Aladár: Tervek és eredmények az 1848/49-es forradalom és szabadságharc idején az önálló magyar rendvédelmi szervek létrehozására.	11. p.
PARÁDI József: A dualizmus közrendvédelmi szerveinek jellemzői és tevékenységük tapasztalatai.	21. p.
SZAKÁLY Sándor: A két világháború közötti rendvédelmi szervek tevékenységének néhány jellemzője.	29. p.
KESERŰ István: A rendvédelmi szervek a második világháború idején és az azt követő években.	35. p.
BOBÁK Artúr: A rendőrség és a Határőrség testületi napjainak alternatívái.	43. p.
KORINEK László: A korszerűség kérdése rendvédelmi szerveink fejlesztésében.	49. p.
CSEREI Attila: Gondolatok a rendvédelmi testületek etikai hagyományairól (1867–1945).	57. p.
ZACHAR József: Tradíció és folyamatosság az osztrák rendvédelmi szerveknél.	65. p.
HEGEDŰS Antal: Dél-magyarországi falurendészet 1848 előtt.	75. p.
ÖRY Károly: Rendvédelem-történeti oktatás a Rendőrtiszti Főiskolán.	81. p.
SÁNDOR Vilmos: Történelmi szemlélet a jövőbeni határőrtiszti nemzedék felsőfokú képzésében.	87. p.
MOCSÁRI Sándor: Hagyományok és tapasztalatok felhasználása a rendőrtiszthelyettes képzésben.	91. p.

A dualista Magyarország rendvédelme

III. évf. (1993) 4. sz.

KESERŰ István: Történelmi hűséggel. Társaságunk hároméves útja.	3. p.
ZACHAR József: A politikai irányzatok rendvédelmi koncepciói a dualizmus korában.	8. p.
PARÁDI József: A magyar királyi határrendőrség, a magyar határőrizet szakmai vezető testülete.	21. p.

SZAKÁLY Sándor: A magyar királyi csendőrség, az első központosított magyar közbiztonsági értestület.	51. p.
BOTOS János: A belügyi tárca szerepe a magyar rendvédelem irányításában.	59. p.
MEZEY Barna: A modern magyar polgári büntetőügy alapjainak kialakítása a dualizmus első éveiben.	70. p.
SUBA János: A dualista Magyarország államhatárának változása 1868–1918 között.	87. p.
BENCZE László: Osztrák rendteremtés a forradalom leverése után.	102. p.
KESERŰ István: A rendvédelmi szervek tisztí utánpótlása és tisztképzése a dualizmus időszakában.	109. p.
BORSI József: „A közszolgálati ágak legerheesebbike...” Rendőrségkép a századforduló magyar sajtójában.	126. p.
FORRÓ János: A csendőrség története. A csendőr őrs.	132. p.
LUGOSI József: A rendvédelmi testületek fegyverei 1868–1918.	152. p.
SÁGVÁRI György: Csendőr és rendőr egyenruhák a dualizmus-kori Magyarországon.	161. p.
SALAMON Iván: A pénzügyőri egyenruha történetéből 1868–1947.	170. p.
SZIKINGER István: A rendvédelem jogi szabályozása a dualizmus korában.	187. p.

Háború, forradalom, Trianon

IV. évf. (1994) 5. sz.

MEZEY Barna: A kivételes hatalom.	4. p.
ZACHAR József: Az osztrák-magyar haderő rendfenntartó szerepe az első világháború idején.	7. p.
PARÁDI József: Áttérés a háborús határőrizetre az első világháború előtt.	13. p.
HESZTERA, Franz: Die Kommandostrukturen der Gendarmerie von 1850 bis 1993.	18. p.
HESZTERA, Franz: A csendőrség parancsnoklási rendszere 1850 és 1993 között.	28. p.
SUBA János: A trianoni országhatárok kitzűzésének politikai és technikai kérdései.	61. p.
BACSA Gábor: A magyar-jugoszláv (S.H.S.) határmegállapító bizottság működése 1921–1924.	65. p.
ZSIGA Tibor: A trianoni békeszerződés revíziója Nyugat-Magyarországon.	71. p.
ERNYES Mihály: A közrend és a közbiztonság helyzete Baranya megyében a szerb megszállás idején.	74. p.
HEGEDŰS Róbert: A magyar biztonságpolitika 1912–1925.	76. p.
BOTOS János: A Belügyminisztérium tevékenységének főbb jellemzői 1912 és 1926 között.	80. p.
KESERŰ István: A rendvédelmi szervek újjászervezése és tevékenysége az első világháború és a forradalmak után (1919–1924).	83. p.
KOMÁROMI Gábor: A Magyar Királyi Csendőrség szervezeti változásai 1919 és 1925 között.	90. p.
SZAKÁLY Sándor: Egy életút vázlata – Osváth László.	92. p.

A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme

V. évf. (1995) 6. sz.

BACSA Gábor: Határrend és határforgalom Magyarország déli határán (1921–1941).	5. p.
BONHARDT Attila: Egy rendvédelmi szerv mögé rejtett honvédségi alakulat rövid története (A M. Kir. Államrendőrség központi újonciskolája).	12. p.
BOTOS János: A Magyar Királyi Belügyminisztérium és egy klasszikus belügyminiszter a két világháború között.	16. p.

FAZAKAS László: A Magyar Királyi Testőrség, a Magyar Királyi Kormányőrség és a Képviselőházi Őrség a két világháború között.	27. p.
JOÓ Gábor: A vámhivatalok és a pénzügyőrség a két világháború között.	39. p.
KEDVES Gyula: Paraszti fegyverből díszjelvény (a testőr- illetve koronaőr-alabárd kialakulásának története).	48. p.
KISS István Géza: A déli határőrizet kialakulása és sajátosságai Trianon után.	51. p.
LUGOSI József: A rendvédelmi testületek fegyverei 1868–1918.	56. p.
MEZEY Barna: Rendvédelmi jog a két világháború között.	61. p.
PARÁDI József: A magyar állam határőrizete a két világháború között.	64. p.
RÁCZ Lajos: A fővárosi rendőrség működése a két világháború között.	76. p.
RAVASZ István: A Magyar Királyi Honvédség karhatalmi jogosultságai.	81. p.
SÁGVÁRI György: A rendvédelmi testületek egyenruházata a két világháború között Magyarországon.	89. p.
SOMORJAI Béla: A Magyar Királyi Koronaőrség helytállása a korona és a koronázási ékszerek megőrzésében (1944–1945).	94. p.
SUBA János: A terület-visszacsatolások határkijelölő munkálatai 1938 és 1941 között.	98. p.
SZAKÁCS Gábor: A rendőrképzés helyzete a két világháború között.	104. p.
SZAKÁLY Sándor: A Magyar Királyi Csendőrség 1919–1941.	122. p.

Háborúból diktatúrába

VI. évf. (1996) 7. sz.

BACSA Gábor: Határőrizet a Dráva mentén a Muraköz megszállása után.	6. p.
DETTNÉ LÉGRÁDY Ilona: A Vám- és Pénzügyőrség 1940 és 45 között.	12. p.
ERNYES Mihály: A rendőrség újjászervezése Pécs-Baranyában 1944–1946.	17. p.
FAZAKAS László: A határőrizet szervezeti változásai 1945 és 1950 között.	24. p.
GÁSPÁR László: A határőrizet szervezeti változásai 1945 és 1950 között.	29. p.
KESERŰ István: Rendőrség és csendőrség Magyarország hadba lépésétől a hadműveletek befejezéséig.	35. p.
KISS István Géza: A magyar rendvédelem-történet hagyományai, muzeális emléktárgyainak gyűjtése, feldolgozása, bemutatása egy leendő magyar rv. Múzeumban.	46. p.
LŐRINCZ József: Büntetőpolitika és börtönügy a koalíciós korszakban (1945–1949).	52. p.
MEZEY Barna: Törvényesség és rendvédelem Magyarországon (1945–1949).	63. p.
NAGY György: A határforgalom és ellenőrzése 1945–1950 között.	68. p.
PARÁDI József: A magyar rendvédelem sajátosságai és fejlődési periódusai a második világháború előtt és után.	80. p.
RAVASZ István: A Kárpát-medence hadászati jelentősége a II. világháború végéig.	90. p.
SUBA János: Magyarország határainak kijelölése az 1947. évi párizsi békeszerződés alapján.	108. p.

A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig

VII. évf. (1997) 8. sz.

BACSA Gábor: A csendőrség részvétele Zala megye határőri-zetében.	5. p.
CSAPÓ Csaba: A Magyar Királyi Csendőrség fegyverhasználati jogáról 1881–1914.	12. p.

CSÓKA Ferenc: Csendőrség és hírszerzés 1930–1945.

.....	17. p.
DOMOKOS Sándor: A Kanadai Királyi Lovas Csendőrség.	21. p.
ERNYES Mihály: Pandúrság helyett csendőrség Baranyában.	27. p.
FAZEKAS Csaba: A csendőrség és a történelmi egyházak kapcsolatai a HORTHY-korszakban az el nem ismert felekezetek kezelése tükrében.	34. p.
FORRÓ János: A csendőrkörület rendvédelmi tevékenységének értékelése.	41. p.
KAISER Ferenc: Az őrs mindennapi élete.	46. p.
KISS Gábor: Csendőrök az emigrációban.	60. p.
KISS István Géza: A magyar királyi csendőrség hagyományai, muzeális emléktárgyainak őrzési helyei hazánkban és külföldön.	62. p.
KOVÁCS Jenő: Hadifogságom éveiről.	68. p.
LUGOSI József: A Werndl fegyverek.	73. p.
ÓRY Károly: Maréchaussée-tól a Gendarmerie Nationale-ig (A francia csendőrség történeti előzményei).	75. p.
PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése 1881–1918.	78. p.
RAVASZ István: Csendőrpuccs vagy zászlószentelés? A budapesti deportálások leállítására.	84. p.
SALLAI János: A határszéli csendőrség fegyverhasználatára.	88. p.
SUBA János: A Magyar Királyi Csendőrség szerepe az északi demarkációs vonalon 1919–1923.	91. p.
SZAKÁLY Sándor: A Magyar Királyi Csendőrség 1919–1941.	95. p.
SZELEI József: Katonából csendőr, csendőrből járőrvezető.	103. p.
ZACHAR József: Fejezetek az osztrák csendőrség történetéből.	105. p.
ZEIDLER Sándor: A m. kir. Csendőrség rendfokozati rendszere és jelvényei.	110. p.

Gazdasági rendvédelmünk a XIX–XX. században

VIII. évf. (1998) 9. sz.

JOÓ Gábor: Emlékezés gróf Lónyai Menyhért pénzügyminiszterre.	13. p.
KISS István Géza: A Magyar Királyi Pénzügyőrség feladatai a gazdasági rendvédelemben a két világháború közötti időszakban.	15. p.
KÖVESI László: Rendőri nyugdíjpénztárak tegnap és ma, szociális gondoskodás.	24. p.
PARÁDI József: A magyar határőrizet teendői a nemzetgazdaság védelme terén az Osztrák-Magyar Monarchiában és a két világháború közötti Magyar Királyságban.	26. p.
FORRÓ János: A székesfehérvári csendőrkörület teendői a vagyon elleni bűncselekmények megelőzésében és felderítésében.	32. p.
KAISER Ferenc: A csendőrkör gazdaságvédelemmel kapcsolatos feladatai a két világháború között.	39. p.
SIMON Ferenc: A Magyar Királyi Csendőrség szolgálati teendői a vagyonbiztonság ellen irányuló bűncselekmények megelőzésében és felderítésében.	45. p.
SUBA János: A m. kir. Honvédség és az rv. szervek feladatai a Magyarországon átmenő német vasúti szállítmányok szabotázs elleni védelmében a II. vh. alatt.	49. p.
SZABÓ József János: Egy vádalku tanulságai a XIX. század magyar bűnüldözésében.	61. p.
SZIKINGER István: A gazdaság védelmének tapasztalatai Németországban.	64. p.
KISS István Géza: A Vámhivatalok a két világháború közötti Magyar Királyságban.	72. p.
ÓRY Károly: A Vörös Őrség gazdaságvédelmi feladatai.	78. p.
PARÁDI József: A dualizmus kori Magyar Pénzügyőrség és Vámhivatalok.	82. p.

SALAMON Iván: Egyenruha, kényelem, demokrácia és gazdasági kihatásai 1868–1993.	86. p.
BACSA Gábor: Gazdaságvédelem az 1920-as években a déli határ mentén.	92. p.
KESERŰ István: A határőrség szerepe az ország gazdaságának védelmében.	100. p.
KOVÁCS Gyula: A magyar határőrség aktuális gazdaságvédelmi feladatai a határforgalom ellenőrzésében.	103. p.
NAGY György: A magyar határőrizet (kiemelten a hforg. ell.) szervek gazdasági rendvédelmi feladatainak jellemző sajátosságai a '40-es évek második felétől.	107. p.
SALLAI János: A Magyar Királyi Vámőrség gazdaságvédelmi feladatainak tükröződése a korabeli szabályzatokban.	111. p.

A nyugati rendvédelem hatása a XIX–XX. század magyar rendvédelmére

IX. évf. (1999) 10. sz.

BACSA Gábor: A tájékoztató ("T") szervek és a Magyar Királyi Vámőrség.	5. p.
TAMÁSKA Endre: Egy csendőrőrs országos tekintélye.	12. p.
BOBÁK Artúr: A magánnyomozás története.	19. p.
BOTOS János: Szemere Bertalan, az első felelős magyar kormány belügyminisztere.	33. p.
CSAPÓ Csaba: Gr. RÁDAY Gedeon és a szegedi királyi biztosság.	37. p.
DAVOLA József: A katonai rendőrség bemutatása.	40. p.
DOMOKOS Sándor: A polgári rendőrség korszerű alapelvei.	45. p.
FAZAKAS László: Szemere Bertalan ifjú évei.	48. p.
GEHARDT, Helmut: Die Österreichische Gendarmerie in der XX. Jahrhundert.	53. p.
KESERŰ István: A rendvédelmi szervek újjászervezése 1919 és 1924 között.	59. p.
KISS István Géza: Szociális kérdések és azok megoldásai a Magyar Királyi Pénzügyőrségben.	66. p.
KÓSA László: Rendőrség Budán, Pesten és Budapesten 1849 és 1882 között.	71. p.
KÓSA László: A közúti közlekedés rendjének szabályozása 1872-től napjainkig, különös tekintettel Budapestre.	77. p.
KÖVESI László: Szociálpolitikai érzékenység a rendőri és a BM szerveknél 1990-től napjainkig.	88. p.
LÓRINCZ József: SZEMERE Bertalan és a börtönügy.	95. p.
PARÁDI József: A Magyar Királyság rendvédelme (1867–1919).	98. p.
RAVASZ István: A nyilas rendvédelmi testületek.	148. p.
SALLAI János: Francia, osztrák, magyar csendőrség fegyver-használata a XIX. században.	154. p.
SIMON Ferenc: Egy kiérdemelt emlékbélyeg és egy nem érdemelt megbélyegzés története.	160. p.
SIMON Sándor: Cegléd város rendvédelme a XVIII–XIX. században.	164. p.
SUBA János: A határszéli forgalom szabályozása Magyarországon a XIX–XX. században.	167. p.
SZIKINGER István: Az angolszász rendvédelem fejlődésének tendenciái a XIX. századtól napjainkig.	174. p.
SZŰCS János: A francia csendőrség helye, feladatai napjainkban.	189. p.
VASS Ferenc: A magyar útlevélrendszert történetének változási folyamatai és fejlődésének tendenciái 1903-tól napjainkig.	192. p.
ZACHAR József: Az osztrák rendvédelmi modell történelmi gyökerei.	202. p.

Szabad mozgás a Kárpát-medencében

X. évf. (2000) 11. sz.

BACSA Gábor: Magyar és jugoszláv optánsok határátlépése.	10. p.
--	--------

BENCsik Péter: Az útlevélügyi jogi szabályozásának változásai és hatásuk a határforgalomra (1903–1941).	15. p.
CSAPÓ Csaba: Utazási okmányok az 1880-as években.	19. p.
DAVOLA József: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti feladatai 1912-ben.	21. p.
KISS István Géza: A határszéli Magyar Királyi Pénzügyőr szakaszok áttelepítése a területi visszacsatolások után.	24. p.
NAGY György: A határforgalom változásai és az azt meghatározó főbb tényezők a nyolcvanas évektől napjainkig. A határforgalom.	35. p.
PARÁDI József: Határőrizet és kishatárforgalom a dualizmus alatt és a két világháború között.	42. p.
RAVASZ Dezső: A magyar-román határ hivatalos és nem hivatalos átjárhatósága.	54. p.
SUBA János: Utazási okmányok az I. és a II. világháborúban.	57. p.
SUBA János: A budapesti folyamat története.	68. p.
ZINNER Tibor: Az embertelen kollektivitás diadala: A magyarországi németek 1945 utáni kitelepítése.	72. p.

A közigazgatás, a véderő és a rendvédelem kapcsolatának változásai a polgári magyar állam időszakában

X. évf. (2000) 12. sz.

DÁNOS Valér: Rendőrség és szociológia avagy rendőrszociológia.	5. p.
FINSZTER Géza: Honvédelem – rendvédelem.	8. p.
NAGY György: Kapcsolatkeresés a rendészet, a rendvédelem és a határrendészet között.	15. p.
PARÁDI József: A rendvédelmi diszciplína Magyarországon.	23. p.
SUBA JÁNOS: A kartográfia és a rendvédelem.	26. p.
ZACHAR József: Rendvédelem és történelemtudomány.	34. p.
BACSA Gábor: A határőrizeti szervek együttműködése a lakossággal, a rendvédelmi szervekkel és a hatóságokkal 1920–1940 között (Szemelvények Zalából).	38. p.
CSAPÓ Csaba: A Csendőrség és a városok (1881–1914).	43. p.
DAVOLA József: A táborig csendőrség, mint a Katonai Rendőrség elődje.	49. p.
ERNYES Mihály: A véderő alkalmazása rendvédelmi feladatokra a dualizmus időszakában Pécsen.	55. p.
FORRÓ János: A székesfehérvári csendőrkerület kapcsolata a közigazgatással.	58. p.
GEHARDT, Helmut: Die militärische Organisation der österreichischen Gendarmerie von 1849 bis 1918.	62. p.
KÁLMÁN Zsolt – KÓSA László: A rendőrség és az önkormányzatok kapcsolata a rendszerváltás utáni években.	65. p.
KESERŰ István: Együttműködés a Határőrség és egyéb szervek között (1945–1949).	68. p.
KISS István Géza: A magyar királyi pénzügyőrség helye és szerepe a kikötői rendszabályok betartásában valamint a csempészet megakadályozásában.	73. p.
PARÁDI József: A rendvédelem, közigazgatás és a véderő kapcsolata a kiegyezéstől a második világháborúig.	79. p.
RAVASZ István: A német szövetségi rendszer a II. világháború időszakában.	88. p.
SIMON Sándor: Cegléd városában: a helyi közigazgatás és a rendvédelem kapcsolata a neoabszolútizmus és a dualizmus időszakában.	95. p.
STEIB György: Az 1956-os Nemzetőrség és a közhatalom kapcsolata Bonyhádon.	98. p.
SUBA János: A polgári Magyarország közigazgatási beosztásának alakulása, a határváltozások tükrében 1867 és 1941 között.	102. p.

A közbiztonság közös európai örökségünk

XI. évf. (2005) 13. sz.

BEBESI Zoltán: A kábítószer fogyasztás Magyarországon.	5. p.
BENCsik Péter: A határforgalom szabályozása hazánkban és a környező államokban 1903–1941.	15. p.
BODA József: A magyar rendvédelmi erők szerepe a békefenntartásban.	27. p.
BOTOS János: A belügyi tárca szerepe a magyar rendvédelem irányításában.	31. p.
FAZAKAS László: Testőrségek, koronaőrsek, képviselőházi őrség 1867–1945.	36. p.
GÁSPÁR László: A határőrség szervezeti változásai 1945–1956 között.	50. p.
KÓSA László – GOMBÁR Noémi: A bűnözés területi megoszlása a Kaposvári Rendőrkapitányság területén.	55. p.
NAGY György: A határrendőrség újjászervezése 1945–46-ban.	64. p.
NAGY József: A BM Határőrség helye, szerepe, szervezeteinek változásai a szocialista államhatalomban 1957-től az 1980-as év végéig.	78. p.
PARÁDI József: A magyarországi rendvédelem fejlődési tendenciái.	84. p.
PARÁDI József: Az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi rendőrségei 1867–1919.	97. p.
PARÁDI József: A Magyar Királyság rendőrségei 1920–1945.	105. p.
SUBA János: Felvidék határa 1938.	114. p.
SUBA János: Magyar-horvát határszéli forgalom 1941–1945 között.	127. p.
SUBA János: A szocialista határőrizet egyik eszköze, az aknazár.	139. p.
TEKE András: Őrzés mint tevékenység a rendészet, rendvédelem rendszerében.	144. p.

Az ezeréves magyar rendvédelem

XI. évf. (2005) 14. sz.

BODA József: Transformation-Coordination of Police In The Security Sector Reform Context. [A Rendőrség átalakítása-vezetése a biztonsági szektor reformjának tükrében].	5. p.
BOTOS János: Szemere Bertalan az első felelős magyar kormány belügyminisztere.	15. p.
CSAPÓ Csaba: RÁDAY Gedeon és a szegedi várbörtön foglyai.	19. p.
ÉRNYES Mihály: Ezer éves rendvédelem a rendőrségek államosítása tükrében.	23. p.
FORRÓ János: A KÁDÁR rendszer Belügyminisztériuma.	47. p.
GÁSPÁR László: A magyar határőrizet fejlődési tendenciái 1945–1949 között.	50. p.
Helmut GEBHARDT: Die Sicherheitsorganisation von 1918 bis 1938.	54. p.
LÓRINCZ József: A hazai büntetés-végrehajtás fejlődése a kiegyezéstől napjainkig.	57. p.
Maximilian EDELBACHER – Harald SEYRL: Die Wiener Polizei von der Österreichisch-Ungarischen Monarchie zur Republik.	69. p.
NAGY György: Egy történelmi kuriózum, gróf SZÉCHENYI István 1834. évi egyik utazásának dokumentuma.	77. p.
NAGY József: A Magyar Határőrség tevékenysége a csehszlovákiai bevonulás időszakában.	79. p.
PARÁDI József: Az európai rendvédelem története.	85. p.
PARÁDI József: A határszéli csendőrség állambiztonsági feladatai.	91. p.
PARÁDI József: A Kárpát-medencét érintő Magyarországon kívüli határőrizeti formák a német-osztrák modell kivételével.	95. p.
SUBA János: A történelmi Magyarország államhatáráról szóló törvények.	102. p.

SUBA János: Az államhatár és határjelei.	120. p.
SUBA János: Államhatár elméletek a XIX–XX. századi szakirodalomban.	127. p.
SUBA János: A honvédelmi határsáv Magyarországon 1939–1945 között.	133. p.
SZABÓ József János: Határvadász alakulatok szerepe az Árpád-vonal védelmében.	140. p.
ZACHAR József: A Habsburg-hatalom és a magyar rendvédelem.	146. p.

REPERTÓRIUM

1990–2000, 1–12. szám

XI. évf. (2006) 1. különszám

Előszó.	5. p.
Bemutatózik a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság.	8. p.
A periodika szerkesztői.	13. p.
A repertórium felépítése.	15. p.
Tanulmányok megjelenés szerint.	18. p.
Tanulmányok szerzők szerint.	27. p.
Tanulmányok cím szerint.	41. p.
Tanulmányok kronológia szerint.	50. p.
Tanulmányok téma szerint.	60. p.
Recenziók.	79. p.

Az európai és a magyar rendvédelem a XIX–XX. században

XII. évf. (2007) 15. sz.

BACSA Gábor: Rendőrség Nagykanizsán 1920-ig, az államosításig.	6. p.
BENCsik Péter: A kivándorlás jogi szabályozása 1903 és 1914 között.	13. p.
ÉRNYES Mihály: A magyar rendőri szakirodalom kezdetei.	32. p.
FAZAKAS László: A magyar Szent Korona őrzésének története 1945-től 2000-ig.	45. p.
HEGEDŰS Ernő: A koronaőrzés történetének egyházi és bizalmi korszaka (1000–1464).	59. p.
HUDRA László: A budapesti Fiumei úti pénzügyőr laktanya. (Szemelvények az 1930-as és 1940-es évekből, különös tekintettel a Pénzügyőrségi Múzeum történetére).	67. p.
LÓRINCZ József: Harmonizációs törekvések és problémák a magyar börtönügyben a rendszerváltozás időszakában.	75. p.
NAGY György: A határrendészet, mint szervezet helyének keresése az államszervezet rendszerében.	81. p.
NAGY József: Határőrizetünkkel szembeni kihívások az 1990-es években.	104. p.
PARÁDI József: A magyar határőrizet tere a kiegyezéstől a II. vh-ig.	125. p.
PARÁDI József: Magyar Királyi Határrendőrség.	139. p.
PARÁDI József: Az útlevelek és útlevél ellenőrző szervek a két világháború közötti Magyar Királyságban.	160. p.
SIMON F. Nándor: Villantás egy témára: séta egy útlevél körül.	170. p.
SIMON Sándor: Cegléd város rendvédelmi szerveinek dualizmuskori átalakítása és fejlesztése.	176. p.
SUBA János: Határrendőr zászlóalj 1919–1921. Áttérés a katonai határőrizetre.	182. p.
SUBA János: A magyar-jugoszláv határszakasz redemarkálása (A trianoni határ határjeleinek felülvizsgálata a magyar-jugoszláv határszakaszon 1931-ben).	192. p.
SUBA János: A magyar-román határszakasz redemarkálása (A trianoni határ határjeleinek felülvizsgálata a magyar-román határszakaszon 1937-ben).	200. p.
SUBA János: Határvadászok és az „ezeréves határ” (A m. kir. határvadászok szerepe a magyar-román határvonal Kárpátokban lévő szakaszának felülvizsgálatában 1941-ben).	205. p.

VARRÓ István. Rádióközvetítés az ungvári csendőriskolából: „Székely fiúkból nevelik a fiatal magyar csendőröket” – közvetítés az ungvári csendőriskolából. 212. p.

A rendvédelmi szakképzés története

XIII. évf. (2007) 16. sz.

- BACSA Gábor:** A rendőrképzés 1945–1950. 7. p.
BENCsik Péter: A kisebb határszéli forgalom Magyarország és a szomszédos államok közt, 1898–1941. 15. p.
BERKI Imre: Az 1956–57 évi sortűzek rövid története. 25. p.
BODA József: A nemzetközi oktatás és képzés története a magyar rendvédelmi szerveknél. 33. p.
BOTOS János: A Belügyminisztérium tevékenységének főbb jellemzői 1912–1926 között. 52. p.
ERNYES Mihály: A rendvédelmi szakkifejezések múltja. 56. p.
GÁSPÁR László: A határőrség képzési rendszerének változásai 1945–1956. 65. p.
KISS István Géza: A Magyar királyi Pénzügyőrség lökésképzése. 71. p.
NAGY Ákos Péter: A budapesti Rendőrtiszti Főiskola. 77. p.
NAGY György: A rendvédelem és a tudomány. 85. p.
PARÁDI József: Rendvédelmünk képzési és képesítési rendszere 1867–1945. 90. p.
PARÁDI József: A magyar rendőrtisztképzés tradíciói 1867–1945. 94. p.
PARÁDI József: A csendőrtisztképzés és a fizetési osztályba sorolt állami alkalmazottak szakvizsgarendszere. 100. p.
ifj. PERJÉSI György: A Magyar Királyi Csendőrség létszámalakulása 1938–1945. 105. p.
SÁGI Zoltán: Egyenruha, mint tradíció a magyar rendőrségnél. 107. p.
SUBA János: A Magyar Királyi Csendőrség létszámának tervezett felemelése 1918-ban. 113. p.
SUBA János: A magyar katonai vezetés elképzelése a határbiztosító csapatok megszervezésére 1918-ban. 121. p.
SUBA János: Honvédelmi határszolgálat. 128. p.
VARRÓ István Tamás: Hatvan éves a Magyar Királyi Csendőrség. 140. p.

A rendvédelem humán viszonyai

XIV. évf. (2008) 17. sz.

- GÁSPÁR László:** A kommunista párt káderpolitikájának érvényesítése a határőrségnél 1945–1956. 13. p.
ILLÉSFALVI Péter: A németek által megszállt Bánság helyzete 1941-ben, a Magyar Királyi Csendőrség Központi Nyomozó Parancsnokságának jelentései alapján. 19. p.
KÁLMÁN Zolt: A Magyar Királyi Csendőrség tevékenysége Somogy vármegyében a megalakulástól 1903-ig. 26. p.
NAGY György: A Határrendőrség humán viszonyai 1945–1946. 37. p.
PARÁDI József: Visszontválasz FINSZTER Géza: „Honvédelem – Rendvédelem” válaszcikkére. 51. p.
PARÁDI József: A magyar rendvédelem személyi állományának szociális viszonyai 1867–1945. 57. p.
SÁGI Zoltán: A rendőrség egyenruházata a II. világháború befejezésétől a rendszerváltásig. 65. p.
SUBA János: A határkijelölés humán faktora a XIX–XX. században. 74. p.
SUBA János: A magyar katonai közigazgatás elvei és szervezete a visszatért területeken 1938–1941. 84. p.
TURCSÁNYI Károly – HEGEDŰS Ernő: Légideszant alakulatok alkalmazásának történelmi előzményei a terrorizmus és a szervezett bűnözés elleni harcban. 97. p.
VEDÓ Attila: Magyarország államhatárának jelölése 1867–1918. 105. p.
ZEIDLER Sándor: A magyar rendőri rangok fejlődéstörténete a kiegyezéstől az ezredfordulóig. 116. p.

Karhatalmi feladatok a bűnmegelőzés és a békefenntartás szolgálatában Európában a XIX–XX. században

XV. évf. (2008) 18. sz.

- BALLA Tibor:** A Magyar Királyi Honvéd Lovasság karhatalmi célú alkalmazása a dualizmusban. 13. p.
FAZAKAS László: Karhatalmi feladatok az Országház épületében és közvetlen környezetében. 16. p.
HEGEDŰS Ernő: Azonos típusú repülőeszközök alkalmazása rendvédelmi és honvédelmi célokra. 20. p.
OLASZ György – PARÁDI József – ZEIDLER Sándor: A magyar állami rendvédelmi testületek katonai rendfokozati rendszerei a kiegyezéstől az ezredfordulóig. 29. p.
PARÁDI Ákos: A magyar rendvédelem civil szerveződései 1867–1945. 64. p.
PARÁDI József: Rendőrség a magyar határőrizetben. 88. p.
PARÁDI József: A magyar rendvédelem fejlesztési reformjai a XIX. század második felétől a XX. század közepéig. 98. p.
PERÉNYI Roland: Az utca rendje. Rendőri térfigyelés a századfordulós Budapesten. 113. p.
SIMON F. Nándor: A Munkásőrség karhatalmi feladatai. 125. p.
SUBA János: Karhatalmi formációk Magyarországon 1918–1920. 131. p.
SUBA János: A katonai rendőrség felállítása a háttérországban 1917-ben. 143. p.
VEDÓ Attila: Magyarország államhatárainak megjelölése 1918–1947. 156. p.

Másfél évtized nemzeti rendvédelem-történetünk kutatásának szolgálatában

XVI. évf. (2009) 19. sz.

- BALLA Tibor:** Katonai alakulatok karhatalmi bevetései Magyarországon 1918-ban. 13. p.
ERNYES Mihály: Szerb impérium Baranyában 1918–1921. 18. p.
FORRÓ János – HIBÁCSKÓ Ferenc: Adalékok a karhatalom történetéhez. 51. p.
KÁLMÁN Zolt: Somogy vármegye bűnüldözési tapasztalatai a kiegyezéstől az I. vh-ig. 60. p.
PARÁDI József: A csendőrség magyarországi története. 64. p.
PARÁDI József: A rendvédelem védelmében. 89. p.
SOM Krisztián: A Magyar Királyi Folyamőrség (határ)átléptetőbélyegzői. 100. p.
SUBA János: Magyarország területi integritásának helyreállítása 1919–1920. 105. p.
SUBA János: Magyarország trianoni határainak térképei 1920–1925. 114. p.
TURCSÁNYI Károly – HEGEDŰS Ernő: Légideszant alakulatok rendvédelmi szerepkörben. 123. p.
Károly TURCSÁNYI – Ernő HEGEDŰS: Airborne troops in the context of public security. 130. p.
VEDÓ Attila: Magyarország államhatárának megjelölése 1947-től napjainkig. 137. p.

A XIX–XX. századi magyar forradalmak hatása a nemzeti rendvédelmi rendszerünkre

XVII. évf. (2009) 20. sz.

- BENCsik Péter:** A határforgalom főbb statisztikai jellemzői Magyarországon 1901–1915. 13. p.
FORRÓ János. Csendőrségtörténeti kutatásaim tapasztalatai. 38. p.
JAKUS János: Az államhatár biztosításának problémái az ötvenes évek elején. 44. p.
KÓSA László: A rendőrség és a határőrség együttműködése csapaterő alkalmazásával Somogy megyében. 54. p.

NAGY György: A magyar határforgalom ellenőrzésének sajátosságai 1945-2005.	58. p.
NAGY László: A magyar Rendőrség-történeti Múzeum története.	79. p.
PARÁDI József: Tények és érzelmek egy hajdani magyar rendvédelmi testület története kapcsán.	93. p.
PARÁDI József: A XIX–XX. századi magyar forradalmak rendvédelme.	100. p.
SUBA János: A magyar-román határ „pontosítása” . . .	108. p.
SUBA János: Magyarország határán létesített műszaki zárak felszámolása 1956-ban.	115. p.
TURCSÁNYI Károly – HEGEDŰS Ernő: A magyar és a szovjet légideszant- és légiszállító csapatok tevékenysége az 1956-os forradalomban.	120. p.
VEDŐ Attila: A '90-es évek politikai változásainak hatása határmegjelölésünkre és határjeleinkre.	129. p.

A rendvédelem fejlődése a XIX–XX. században

XVIII. évf. (2010) 21. sz.

BODA József: A rendvédelmi békefenntartás humán története.	13. p.
FORRÓ JÁNOS: Cigányság és közbiztonság Székesfehérvárott 1867–1945.	24. p.
GÁSPÁR László: A magyar határőrizet változásai 1945–1956.	27. p.
HEGEDŰS Ernő: Katonai erők rendvédelmi szerepkörben. Légideszant alakulatok a terrorizmus és a szervezett bűnözés elleni harcban.	43. p.
KÖVESI LÁSZLÓ: Az Első Rendőri Kiegészítő Nyugdíjpénztár elődszervezetei.	54. p.
NAGY György: Határőrség 1957–2007.	57. p.
PARÁDI József: A dualizmus kori magyar rendvédelem.	66. p.
PARÁDI József: A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme.	85. p.
PARÁDI József: A Magyar Királyság határrendőrsége.	101. p.
SIMON F. Nándor: A Munkásőrség létrehozása.	117. p.
SUBA János: Az Országos Hadigondozó Hivatal.	123. p.
SUBA János: A Védhírszerzőszolgálat kiépítése.	140. p.

Másfél évszázad rendszerváltozásainak hatásai a nemzeti rendvédelmünkre

XIX. évf. (2010) 22. sz.

BENCsik Péter: A határszéli gazdasági (kettős birtokos) forgalom megszűnése 1945–1950.	13. p.
CHVOJKA Michael: Die Betrachtung – und Vergangenweise des Polizeiprasident SEDLNITZKY gegenmüller den Burschenschaften.	20. p.
CHVOJKA Michael (ford.: ARTNER Ramona): Ahogyan a HABSBERG-birodalom örökös tartományaiban gróf Joseph SEDLNITZKY rendőrfőnök irányításával az államrendőrség az egyetemi hallgatók egyleteivel foglalkozott.	25. p.
FORRÓ János: Milyen legyen a jövő rendőrsége?.	30. p.
FORRÓ János: A polgári magyar állam központosított közbiztonsági őrtestületének közrendvédelmi szolgálata. ...	46. p.
HEGEDŰS Ernő: Terrorelhárító erők szervezése a rendvédelmi szervezeteknél és a légideszant csapatoknál.	53. p.
PARÁDI József: A polgári magyar rendvédelem a XIX–XX. században.	60. p.
PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti szolgálata.	77. p.
PARÁDI József: A polgári magyar állam rendvédelmi testületeinek humán viszonyai 1867–1945.	92. p.
SUBA János: Határkielölés, határkitűzés 1867–1945. . .	115. p.
SUBA János: A határkiigazítás feltételeinek megteremtése a dualista Magyarországon.	125. p.
TAKÁCS Gyula: Leszerelés és hadseregszervezés Magyarországon 1918 novemberében.	135. p.